

ЗДЕСЬ
ТИТУЛЬНЫЙ ЛИСТ –
стр. 4 из файла
КРУГ_12-13_ОБЛОЖКА, ФОРЗАЦЫ,
ТИТУЛ

Из того же файла взять
стр.1 – обложку с корешком
и форзацы:
стр. 2 – форзац 1-2,
стр. 3 – форзац 3-4

84.4Серб
С32

84Рус
С32

Уредник – *Андреј Базилевски*

Редакцијски одбор:

Благоје Баковић

Валериј Латинин

Мирољуб Свркота

Мирослав Тохол

Ликовна опрема: *Александар Базилевски*

Редактор – *Андреј Базилевски*

Редколлегия:

Благод Бакович

Валерий Латынин

Миролюб Свркота

Мирослав Тохоль

Оформление: *Александр Базилевский*

Српско-руски круг: Књижевно-уметнички алманах. **2012/2013;** **Србско-руски круг:** Литературно-художественный альманах. **2012/2013.**
М.: Вахазар, Београд: ИГАМ, 2012. 272 с.

Књига поезије, прозе, драматургије, есејистике српских и руских аутора.
Книга поэзии, прозы, драматургии, эссеистики сербских и русских авторов.

ISBN 978-5-88190-079-0 »Вахазар«

ISBN 978-86-83927-72-2 ИГАМ

© Составление, оформление.

»Вахазар«, ИГАМ, 2012.

© Авторы текстов, 1831-2012.

srb-rus-krug@narod.ru

Садржај

РЕЧ УРЕДНИКА..... 5

ПЕСМЕ ПРЕДАКА

Из старог
српског песништва..... 6
*Језички коментар Предрага
Пипера*

ПОЕЗИЈА, ПРОЗА, ДРАМА

Михаил Љермонтов
Песме..... 31
Препевао Владимир Јагличић

Лаза Костић
Песме..... 50

Меша Селимовић
Проза: Рањеник. Шума
Пратилац. Јутро победе 70

Душан Ковачевић
Радован Трећи 113

Владимир Јагличић
Песме..... 190

Содержание

СЛОВО РЕДАКТОРА 5

ПЕСНИ ПРЕДКОВ

Из старинной
сербской поэзии..... 7
*Перевод Екатерины Полянской
и Андрея Базилевского; языковой
комментарий Предрага Пипера*

ПОЭЗИЈА, ПРОЗА, ДРАМА

Михаил Лермонтов
Стихотворения 30

Лаза Костич
Стихотворения 51
*Перевод Виктора Кочеткова,
Андрея Базилевского, Татьяны
Шехановой, Геннадия Фадеева,
Ирины Чивилихиной*

Меша Селимович
Проза: Раненый. Лес
Спутник. Утро победы 91
Перевод Андрея Базилевского

Душан Ковачевич
Радован Третий 150
Перевод Андрея Базилевского

Владимир Ягличич
Стихотворения 191
*Перевод Андрея Базилевского,
Екатерины Полянской, Бахыта
Кенжеева, Александра Герасимова*

Јекатерина Пољанска	Екатерина Полянская
Песме 203	Стихотворения 202
<i>Препевали Мирјана Булатовић, Бранко Стевановић</i>	
Мирољуб Свркота	Миролюб Свркота
Стихови 214	Стихотворения 215
	<i>Перевод Андрея Базилевского</i>
ГОСТ У КУЋУ	ГОСТЬ В ДОМ
Иван Франко (Україна)	Иван Франко (Украина)
Вірші 222	Стихотворения 223
	<i>Перевод Марины Цветаевой, Евгения Нежинцева, Льва Длигача, Бориса Турганова, Анны Ахматовой, Давида Бродского, Веры Звягинцевой, Семёна Ботвинника, Александра Ойслендера</i>
НАШОЈ ДЕЦИ	НАШИМ ДЕТЯМ
Душан Радовић	Душан Радович
Песме 242	Стихотворения 243
	<i>Перевод Татьяны Макаровой, Андрея Базилевского, Леонида Яхнина</i>
ЖИВО СЕЋАЊЕ	ЖИВАЯ ПАМЯТЬ
Татјана Иванова	Татьяна Иванова
Борис Николајевич Путилов – истакнути фолклориста, слависта, пријатељ Србије 258	Борис Николаевич Путилов – выдающийся фольклорист, славист, друг Сербии 254
<i>БИБЛИОГРАФИЈА</i>	<i>БИБЛИОГРАФИЈА</i>
Српска драма на руском језику 262	Сербская драма на русском языке 262

*На с. 28-29, 68-69, 90, 112, 149, 189, 240-241, 266
одломци из есеја и интервјуа Меше Селимовића (превод А. Базилевског)
фрагменти из ессе и интервјуа Меша Селимовића*

*На форзецу превод А. Базилевског. На форзаце превод А. Базилевског
На нахзецу превод Мирјане Булатовић. На нахзаце превод Мирјаны Булатович*

*Знак алманаха – точак од таљига. Знак альманаха – тележное колесо
Искоришћени су орнаменти српских и руских цркава
Использованы орнаменты сербских и русских церквей*

РЕЧ УРЕДНИКА

Сурово, окрутно, немирно време. Време згушњавања мрака, заустављено, украдено од живота. Ништавно, грубо битисање. У информационом рату рањени су сви. Тако нам разарају душу. Замењују *живо памћење* тричавом имитацијом знања. Полувера у полуправду – то од нас очекују. Неосетно, али упорно настоје да из нас истисну све осим инстинкта стицања имовине и власти. Уче нас да будемо – не задивљени *гости* у чудесној *кући* света, већ безочни провалници у сопствено станиште.

Жариште рата је – у нама самима. Премда, засади нових домаћина живота не доносе плода. Кроз сопствене потомке они не могу да се продуже: пре или касније ће их отписати. Укинуће противприродни поредак који су завели савремени гламурозни сарадници зла. Рушитељи лакомислено верују да је њихова слава бескрајна. Али, победа баналности не може бити апсолутна. Расипништву је одређен рок – и он истиче. Рачун ће, коначно, бити испоставаљен. «Траву косиш – корење остаје».

Можда излаз ипак постоји. Међутим, изван нас га – нема. Свакога дана једни друге морамо да подсећамо да и ми постојимо. Да упорно чувамо од заборава *песме предака* и верујемо у то да ми – обични војници живота – можемо *нашој деци* дати више него што се понекад чини и нама самима. Упркос свему. Важно је умети видети, слушати и чекати, дејствовати кад треба и тачно. Не дозволити да нас претворе у покорну биомасу. Тада – нема смрти до судњег часа.

СЛОВО РЕДАКТОРА

Суровое, жёсткое, смутное время. Время сгущения мрака, остановленное, украденное у жизни. Нулевое, корявое бытие. В информационной войне ранены все. Так разрушают душу. Подменяют *живую память* дешёвой имитацией знания. Полувера в полуправду – то, чего от нас ждут. Неуловимо, но неизменно из нас пытаются вытеснить всё кроме инстинкта стяжания благ и власти. Учат быть не изумлёнными *гостями* в чудесном *доме* мира, а нахрапистыми налётчиками в собственном жилище.

Очаг войны – в нас самих. Однако вегетация новых хозяев жизни бесплодна. В собственных потомках они себя продлить не могут: те рано или поздно отправят их в расход. Отменяют противоестественный уклад, заведённый нынешними гламурными приспешниками зла. Разрушители опрометчиво предполагают, что их торжество бесконечно. Но победа пошлости не может быть абсолютной. Растрате назначен срок – и он на исходе. Счёт, конечно, будет предъявлен. «Траву скосишь – корни останутся».

Пожалуй, всё-таки выход есть. Только кроме нас – нет его. Каждый день необходимо напоминать друг другу, что и мы существуем. Упрямо вытаскивать из забвения *песни предков*, верить в то, что мы – простые солдаты жизни – можем дать *нашим детям* больше, чем порой кажется нам самим. Вопреки всему. Уметь видеть, слышать и ждать, действовать в срок и точно. Не дать переплавить себя в покорную биомассу. Тогда и не будет смерти до судного дня.

ПЕСМЕ ПРЕДАКА

ИЗ СТАРОГ СРПСКОГ ПЕСНИШТВА

Сава Немањић

1175 – 1235.

Слово о мукама

Помешах се са стоком неразумном
и изједначих се с њом,
бивајући убог добрим делима,
а богат страстима,
испуњен срамом,
лишен Божје слободе,
осуђен од Бога,
оплакан од анђела,
бивајући на смех бесовима,
обличаван својом савешћу,
посрамљен злим својим делима.

И пре смрти
бивам мртав,
и пре Суда сам се осуђујем,
пре бескрајне муке
собом сам мучен од очајања.

Слово о љубави

Видите, браћо моја,
какво дело ви вршите,
видите коме сте се уподобили.
Видите да прилазите
глави свакога добра:
љубави.

Па што онда тужите
и што сте утучени?

Слово о истини

Нека одступи од вас свађа,
завист, свака сујетна љубав
и неразуман дар,

ПЕСНИ ПРЕДКОВ

ИЗ СТАРИННОЙ СЕРБСКОЙ ПОЭЗИИ

Савва Неманич

1175 – 1235

Слово о муках

Я со скотом смешался неразумным
и уподобился ему,
я добрыми делами был убог,
богат страстями,
исполнен срамом,
лишён свободы Божьей,
осуждён Всевышним,
ангелами я оплакан,
осмеян бесами,
я совестью своею обличён
и посрамлён грехами.

Прежде смерти
я мёртв,
сам до Суда себя я осудил,
и прежде вечной муки
отчаяньем измучен.

Слово любви

Глядите, братья мои,
какое вы дело вершите,
глядите, кому вы подобны.
Видите – вы приблизились
к сути всякого блага –
любви.

Так что же тогда вы тужите,
зачем вы удручены?

Слово об истине

Да отступят от вас
ссора, зависть, суетность страстей
всякий дар неразумный,

а нека се скупе:
праведан суд, тачна пажња
и мерило правде
и тачност истине,
и као да надзире
својим свевидећим оком сам Онај,
који испитује
срца и утробе.

Стефан Првовенчани

1165 – 1227.

Молитва Стефану Немањи

Не заборави мене,
убогога твојега!
Не заборави мене,
који лежим у безакоњима!
Не заборави мене,
који се ваљам у блату сласном,
него пружи пресвету своју десницу
којом ме и благослови
у варљивом животу овом
и руководећи научи
да идем стопама твојим,
ако и недостојна,
ако и некорисна,
ако и непотребна.

Плач за Стефаном Немањом

О пречасни,
видим да се селиш Господу.
Али не заборављај нас у молитвама својим
и испроси нам милост
у Христа Бога.

Јер како ћу поживети
без светога ти лица?
Јер какав ћу обичај примити,
не насићујући се
добрим пастиром својим?

Какав ћу обичај примити
при беседи душевној?
Од кога ћу добити утеху моју?
Ко ће ми исцелити душевну повреду?

но пусть сойдутся:
праведный суд, разумение точное,
правды мерило,
истины честность –
как если бы надзирал
всевидящим оком Тот,
кто испытует
наши сердца и утробы.

Стефан Первовенчанный

1165 – 1227

Молитва Стефану Немане

Помяни мя,
убогого твоего!
Помяни мя,
в беззакониях погрязшего!
Не забудь меня,
пресмыкающегося в грязи сладостной,
протяни пресвятую свою десницу,
благослови
в обманчивой жизни сей,
руководя, научи
идти по стопам твоим,
пусть и ненужного,
пусть бесполезного,
пусть недостойного.

Плач по Стефану Немане

О пречестный,
ты селишься ныне ко Господу.
Не забудь же нас в молитвах своих,
испроси для нас милость
у Христа Бога.

Ибо как жить мне
без святого лица твоего?
Какой мне обычай принять,
не насытись словом твоим –
словом доброго пастыря?

Какой мне обычай принять
при беседе душевной?
Кто утешит меня?
Кто раны души исцелит?

Умоли Владику својега,
да ме примиш са собом
под вечите кровове.
Јер не могу поднети растанка,
светлости моја слатка!

Посланица

Дођи, брате мој драги
и слатки у Христу Богу,
Дођи, господине мој и брате,
да се насладимо у Господу
слатке љубави.

Дођи, да се постиде сви
који нам мисле зло.
Дођи, да се сакрију
непријатељи наши.

Дођи, да се похвале
и прославе
који нас љубе.

Доментијан Хиландарац
1210 – 1264.

Слово о светлости

Похитајте, браћо,
и с љубављу сачувајте
заповести моје
да рајских радости истинити наследници будемо
и достојни славе небесне светлости
коју нам доликује у Господа молити.

Не оне светлости што на истоку исходи
и на западу заходи,
што с временом окончава
и што се наиласком ноћи одељује,
коју заједно са животињама видимо.

Но молимо светлости
коју видети можемо
с јединим анђелима,
којој ни почетак не почиње
ни крај не ишчезава.

Умоли же Владыку
принять с тобой и меня
под вечный кров.
Ибо мне разлуки не вынести,
о, свете мой незакатный!

Послание

Приди, о брат дорогой,
милый брат во Христе.
Приди, господин мой и брат,
да насладимся во Господе
светлой любовью.

Приди же, и да устыдятся
все, кто желает нам зла.
Приди же, да расточатся
неприятели наши.

Приди, и хвалою и славой
да будут увенчаны те,
кто нас истинно любит.

Доментиан Хиландарец
1210 – 1264

Слово о свете

Поспешите же, братья,
и сохраните с любовью,
что заповедано вам:
да будем воистину радости райской наследниками,
да будем достойны славы небесного света,
о коей нам Господа и подобает молить.

Но не того света, что на востоке восходит,
заходит на западе,
во времени иссякает,
отделяясь приходом ночи,
не того, что и звери видят.

Мы же молим о свете ином,
о свете, который увидеть
возможно лишь с ангелами,
о свете, что безначален
и бесконечен.

Записъ об иноплеменнике, именуемом Голод

Када тако иноплеменици дођоше,
отачаство светог, уистину,
у пустош претворише
и са свих страна сабрано преподобним
на разграбљење предадоше –
једни од оружја падоше,
други у ропство отидоше,
неки све имање погубише
и сиромаштву се телесном предадоше.

И када се Божјом помоћу
временом ови истребише
и када проминуше,
после њих дође други иноплеменик
звани глад, гори од проминулих,
и сатвори други свој плен већи од првог,
никако не волећи род наш –
без стреле стрељајући,
без копља бодући,
без мача секући,
без палице убијајући
и просто рећи без ногу гонећи,
без руку хватајући,
без ножа кољући,
без икаквог оружја ходећи
и толика тела полагаху мртва...

И тако због грехова наших
сва земља наша пуна бејаше мртваца
и двори пуни и куће пуне
и путеви пуни и распућа пуна.

Због грехова наших
ни гробари их не могаху покопати,
само их у житне рупе једва смештаху.

Теодосије Хиландарац

с. XIII – п. XIV в.

Слово исцељеног брата Неофита

Јесам ли ја Неофит?
Ако и јесам ја,
како усправно стојим и ходим?

Запись об иноплеменнике, именуемом Голод

Когда же явились иноплеменники,
воистину, они обратили в пустыню
святого отечество,
всё преподобным собранное
предали разграблению –
одни от оружия пали,
другие угнаны в рабство,
иные ж, именье утратив,
вверглись в убогость телесную.

А когда Божьим промыслом
со временем
уничтожены были враги и расточились,
явился иноплеменник другой,
именуемый Голод.
И был он страшнее тех, кто ушёл,
и взял добычу обильней, чем первый;
вовсе наш род не любил –
стрелял он без стрел,
колол без копья,
рубил без меча,
без палицы убивал,
без ног он гнал,
без рук хватал,
колол без ножа,
без оружия вовсе замятво положил
многих и многих...

Так, за грехи наши,
вся наша земля мертвецами наполнилась:
и дворы полны, и дома полны,
и пути полны, и распутья.

За грехи наши
могильщикам всех не закопать,
и житные ямы переполнены мёртвыми.

Феодосий Хиландарец

с. XIII – н. XIV в.

Слово исцелённого брата Неофита

Я – Неофит?
Отчего же я прямо стою?
Почему хожу прямо?

Нисам ли јуче
ја на коленима и потпирачима по земљи пузао,
а данас усправан
и без икакве потпоре ходим?

Какав је са мном ово ужас?
Не знам да ли сам ја?
Уверити се хоћу стварно да ли сам то ја, Неофит?..

Ваистину, без икаквог спора,
ја сам Неофит,
јер ево и трагови по земљи страдања мојега
уверавају ме да сам ја.

Данило Пећки
ок. 1270 – 1337.

Молитва у маловременој красоти

О душо окајана,
о душо грехољубива,
ево се сврши живот твој у овом веку
и поћи ћеш у други свет
и међу друге људе.

Јер ево остављаш маловремену красоту,
где си чекала да се на векове нахраних
сладосно живећи.

Јер ево приступише и посланици
и рекоше:
зову те, устај и не касни.

Молитва за спасоносну реч

Пошаљи ми кишу суза,
да угасим страсни пламен тела мога,
да се не порадује непријатељ мој
због мене.

Многих и великих дарова овога живота
насладио си ме,
но ја недостојан веома повредих заповести
тебе, Бога мога.

Не я ли вчера на коленях и на костылях
едва по земле влачился,
а ныне хожу прямой
и без всякой опоры?

Что же это за ужас со мной?
Да я ли это? Не знаю.
Хочу я увериться, точно ли я – Неофит.

Однако воистину, бесспорно,
я – Неофит,
ведь на земле даже след моего страдания
вопиет мне, что я – это я.

Даниил Печский

ок. 1270 – 1337

Молитва в недолговечной красоте

О, душа окаянная,
грехолюбивая,
вот жизнь твоя в этом веке и завершилась,
пойдёшь ты в мир иной,
к людям другим.

Ибо уже оставляешь ты красу свою недолговечную,
костей чаяла ты напитаться навеки,
живя себе в сладость.

Ибо уже подступили посланцы
и сказали: зовут тебя,
встань и не опоздай.

Молитва о спасительном слове

Ниспошли мне дождь слёзный,
дабы угасил я пламя страстей плоти моей
и по вине моей враг мой
не возрадовался.

Дарами жизни великими
уладил Ты щедро меня,
но я недостойный без меры всегда нарушал Твои заповеди,
о мой Господь.

Какав ће ми суд бити,
мени који сам зачет у греху?
Која ће ме реч тада избавити,
када ти, Бог мој, будеш седео на судишту?

Но, о тешко теби,
убога душо моја,
јер се век твој већ свршава,
а ти ниси спремна.

Молитва жене пред анђелима љутим

Шта да чиним ја грешна, пуна стида?
Јер покри срамота лице моје
и тесно ми је одасвуд.

Јаој мени,
одакле ћу почети оплакивати своја љута безакоња,
која се не могу лако исповедити?

Због чега прво да заплачем?
Због чега да застењем
и због чега да заридам?
Због множине грехова
или због одлучења од Бога?

Помисли, душо, шта ће те срести
после изласка твог од тела!
Ево ти се спремају разне муке,
анђели љути и немилосрдни
хоће да те ухвате.

Посланица краља Милутина сину Стефану

Чедо моје мило и срдечно,
зовем те,
и не одзиваш ми се.
У жалости мојој изгледа ми
да си близу мене,
но пружам руку,
и не налазим те.

Многе сузе чине ми слепоћу,
и љутим болом цепа ми се срце због твога разлучења
и дели ме пламеновима
од многог уздисања.

Каков будет суд Твой
мне, зачатоу во грехе?
Какое спасёт меня слово,
когда Ты воссядешь, Господь, на престол судии?

О, тяжко тебе, душа,
тяжко тебе, убогой,
ибо век твой почти завершён,
а ты – не готова.

Молитва женщины, предстоящей злым ангелам

Что делать мне, грешной, сгорающей от стыда?
Покрыто позором лицо моё,
я стеснена отовсюду.

О, горе мне!
С чего мне начать свой плач?
Как мне оплакать горечь моих беззаконий?

Что сперва мне оплакать?
О чём простонать,
о чём зарыдать?
О грехах ли,
о множестве их великом,
об отлучённости ли от Господа моего?

Подумай, душа, что же будет с тобою
по исходе твоём!
Ведь готовятся муки премногие,
и ангелы злые, безжалостные
вот-вот уже схватят тебя.

Послание короля Милутина сыну Стефану

Зову тебя, милое чадо,
моего сердца дитя,
зову тебя – а ты не отзываешься.
Мнится мне в печали моей,
будто ты рядом,
руки к тебе простираю –
и не нахожу тебя.

Ослеп я от многих слёз,
боль разрывает мне сердце в разлуке с тобою
и пламенем отделяет меня
от воздыхания многого.

Зар то беше, чедо моје,
чему се не надах од тебе?
Но дођи, драги сине мој,
да се утеши старост моја!

Данилов ученик

к. XIII в. – после 1337.

Тужбалица бугарских војника за царем Михаилом

О љубими и слатки наш господине,
крепки цару, тако ли погибе,
и сада лежиш не имајући никакве потребе
од славе твога царства?
Где је сада твој златни престо?
Где слава твога богатства?
Где драгоцени бисери твоји
и драго камење и разне златне хаљине?
Где су твоје мисли?

Устани и види нашу велику скрб и тугу, која нам се данас догодила.
Ево лишени славе своје и у великом понижењу
стојимо вођени силом куда и нећемо.

Патријарх Данило

ок. 1330 – после 1396.

Слово косовских бораца

Не поштедимо себе.
знајући да имамо и после овога отићи
и с прахом помешати се.
Умримо
да свагда живи будемо.

Принесимо себе Богу као живу жртву.
не као пре маловременим
и обмамљивим гошћењем наслађењу нашем.
но у подвигу крвљу својом.

Не поштедимо живот наш.
да живописан пример после овога другима будемо.

Не бојмо се страха који је дошао на нас,
ни устремљења нечастивих непријатеља, који скачу на нас.

Неужто, чадо моё,
случилось нежданное?
Приди же, возлюбленный сын,
утешь мою старость!

Ученик Даниила

к. XIII в. – после 1337

Плач болгарских воинов по царю Михаилу

О, господин наш любимый, пресветлый наш господин,
царь могучий, не ты ли погиб?
Не ты ли теперь лежишь, уже не имея
нужды в своём царстве и во славе его?
Где твой престол золотой?
Где сила богатства?
Где жемчуг блистающий и самоцветы?
Одежды где золотые?
Где теперь мысли твои?

Встань и узри: великие скорбь и тоска нас ныне постигли.
Вот мы стоим, лишённые славы и в унижение великом,
влекомые силой туда, куда не желаем идти.

Патриарх Даниил

ок. 1330 – после 1396

Слово косовских воинов

Не пощадим же себя,
зная, что после должны мы уйти
и с прахом смешаться.
Умрём же,
чтобы воскреснуть для вечности.

Принесём себя Богу, словно жертву живую,
и не как прежде –
не суетным утолением похотей наших,
но в подвиге кровью своей.

Не пощадим живота своего,
для других да будем примером красноречивым.

Да не убоимся ни страха, к сердцу ползущего,
ни козней врагов нечестивых, что нападают на нас.

Ако бисмо заиста на страх и губитак мислили.
добра се не бисмо удостојили.

Ми с Исмаилћанима борити се имамо.
Ако и мач главу
и копље ребро
и смрт живот,
ми с непријатељима
борити се имамо.

Ми смо једна природа човечанска.
потчињена истим страстима.
И један гроб да нам буде.
И једно поље
тела наших с костима да прими,
да едемска насеља светло нас приме.

Исповест мртвог кнеза Лазара

Боља ми би похвална смрт
неголи са поругом живот.

Ако и на образу рану и по глави мач,
за благочашће се патих,
но мужаствен показах се
и с мученицима убројох се.

Гледах доње бојеве
и избројох горње почасте.
гледах мачеве
и помишљах на горње венце.
очекивах смрт
и на бесмртност помишљах.

Промена подвига
довољно ми би за утешење.

Јефимија Мрњавчевић

к. XIV – п. XV в.

Молитва од нечистог језика

Од прљавих усана, од мрског срца,
од нечистог језика, од душе прљаве,
прими мољење, о Христе мој.

Поистине, если бы мы предались ныне страху,
об утратах помыслили –
не удостоились бы участи доброй.

Дóлжно нам биться с врагами,
с измаильтянами.
Даже если меч – голову,
копья – ребро,
а смерть – нашу жизнь одолеют,
должно нам биться.

Единый мы род человеческий,
и страсти наши одни.
Да будет одна нам могила.
И поле единое
наши кости да примет,
а наши души светло да примут селения Божьи.

Исповедь мёртвого князя Лазаря

Лучше достойная смерть,
нежели жизнь поруганная.

Пусть на лице моём рана
и голова мечом сечена,
за веру страдал я
и мужеством
вошёл в число мучеников.

Я видел дольные битвы,
но выбрал почести горние,
видел мечи,
но думал о горнем венце;
в ожидании смерти
помышлял о бессмертии.

Мой подвиг иной,
и он утешение мне.

Ефимия Мрнявчевич

к. XIV – н. XV в.

Молитва от нечистого языка

От нечестивых уст, от скоромного сердца,
от нечистого языка, от низкой души
прими моление моё, Христе Боже мой.

И не одгурни мене, рабу твоју,
ни јарошћу твојом, Господе, изобличи мене у часу смрти моје,
ни гневом твојим казни мене у дан доласка твог.

Јер пре суда твога, Господе,
осуђена сам савешћу мојом.

Ниједна надежда није у мени за спасење моје,
ако милосрђе твоје не победи
множину безакоња мојих.

Непознати крушедолац

2. п. XVI в.

Стихира светим деспотима Бранковићима

Христе Боже,
спаси душе наше као милосрдан.

Погледај на озлобљење људи својих,
Максимае богоблажени,
види скрб и печал нашу
и љуту тугу срца.
Многа наша прегрешења прогневише човекољупца Бога.
многа бура што страхом колеба срце наше
подигнуће се на нас,
и бојимо се да нас како не погуби Господ
у гневу казне своје.

Због тога вапајем великим
у болу срца са сузама вапимо ти:
брзо у помоћ рабима твојим притеци.
милостива Бога нама начини
својим молитвама, оче чедољубиви,
мир и тишину у тебе молитељу убрзо подај
и спаси душе наше као милостив и чедољубив.

Арсеније Чарнојевић

ок. 1633 – 1706.

Молитва заспалом Господу

И дан и ноћ бежећи са својим осиротелим народом,
од места до места,

Не отвергни рабу твою
и яростью Своей, Господи, не обличи меня в час смерти моей,
гневом Своим не казни меня в день пришествия Твоего.

Ибо прежде суда Твоего, Господи,
осуждена я совестью моей.

Ни единой надежды нет во мне на спасение моё,
аще милосердие Твоё не победит
множества беззаконий моих.

Неизвестный монах из Крушедола

2 п. XVI в.

Стихира святым деспотам Бранковичам

Христе Боже,
спаси наши души по милосердию твоему.

Возри на озлобление людей своих,
Максим богоблаженный,
видь скорбь и печаль нашу
и лютую кручину сердца.
Многие прегрешения наши прогневили человеколюбца Бога,
многие бури, что страхом колеблют сердца наши,
поднимутся на нас,
и боимся мы, не погубит ли нас Господь
во гневе кары своей.

И потому воплем велиим,
в боли сердца, в слезах вопием к тебе:
скоро на помощь рабам твоим притеки,
помоги нам снискать милость Божию
своими молитвами, чадолубивый отче,
мир и тишину в тебе молящему дай
и спаси наши души, яко же милостив и чадолубив еси.

Арсений Чарноевич

ок. 1633 – 1706

Молитва уснувшему Господу

Денно и ночью скитаясь со своим осиротелым народом
с места на место,

као лађа на пучини великог океана
бекству се дајемо,
чекајући када ће заћи сунце
и преклонити се дан
и проћи тамна ноћ
и зимска беда која лежи над нама.

Јер нема онога који нас саветује,
ни оног који нас од невоље ослобађа,
и невоља наша удвостручава се.
И рекох са сузама:

Докле ћеш, Господе, заборављати нас до краја,
докле ће се наоружавати на достојање твоје?
Устани, Господе!
Зашто спаваш,
зашто лице твоје, Боже наш, одвраћаш од нас?
И опет васкрсни, Господе,
помози нам имена твојега ради!

И тако непрестано ридање на ридање прилажемо
и ниоткуда помоћи.

Јован Рајић

1726 – 1801.

Молитва ко сну

Боже, Отче вседержитељу!
У овај час душу, тјело и живот мој Теби вручавам
и сву надежду моју на Тебе остављам,
и Твојеј великој власти и праведној вољи на сохрањеније
за ову ноћ и време сна мога предајем.
И молим Тебе: даруј ми тихо и спокојно почивати
и ујутру паки здраву и трезвенну од сна
востати, да опет могу пред Тобом,
како цвјет пред лицем сонца, показати се
и далше себе на Твоју славу
украшавати и успјевати.
Амин.

*Превели Миливоје Башић, Лазар Мирковић,
Борђе Трифуновић, Борђе Сп. Радојичић*

*//Према небеским лепотама. Б., 2000; Антологија старијег српског песнич-
тва. Н.Сад, 2005; Јутро мислено. Н.Сад, 2008.*

как ладья в океане великом,
мы предаёмся бегству,
ожидая, когда же зайдёт солнце,
преклонится день,
пройдёт тёмная ночь
и холодное горе, что тяготеет над нами.

Ибо нет ни того, кто нам даст совет,
ни того, кто из неволи нас вызволит,
а неволя наша удвоилась.
И я говорю со слезами:

доколе, Господи, мы будем так накрепко Тобою забыты,
доколе будут оружием отнимать достояние Твоё?
Восстань же, Господи!
Зачем ты спишь,
зачем лик Твой, о Боже наш, от нас отвращаешь?
Воскресни вновь, Господи,
помоги нам, имени Твоего ради.

Так, непрестанно, рыданье к рыданью мы прибавляем,
а помощи нет ниоткуда.

Йован Раич
1726 – 1801

Молитва на сон грядущий

Боже, Отче вседержителю!
В час сей душу, тело и жизнь мою вручаю Тебе
и всю надежду мою на Тебя возлагаю,
и великой власти Твоей и праведной воле на сохранение
в эту ночь и во время сна моего предаюсь.
Молю Тебя: даруй мне – почивать спокойно и тихо,
а поутру здоровей и трезвее от сна восстать,
дабы мог я вновь пред Тобою,
аки цветок пред ликом солнца, раскрыться
и впредь умножать и петь
славу Твою.
Аминь.

Перевели Екатерина Полянская и Андрей Базилевский

Публикуется впервые

Језички коментар

У овој рубрици дате су песме у преводу са црквенословенског, српскословенског и славеносрпског на савремени српски књижевни језик и њихов превод на руски књижевни језик.

Први књижевни језик Срба био је црквенословенски у српској редакцији, који се назива и српскословенски језик. У његовој основи је био старословенски – први словенски књижевни језик. Приликом преписивања књига понекад је долазило до ненамерних грешака, али су преписивачи повремено и свесно мењали мање познате или неубичајене речи и облике речи. У преведеним, па затим и у оригиналним текстовима, преписивачи, преводиоци и аутори употребљавали су све више народних речи и облика, па је тако настала српска редакција старословенског језика. Тај језик, који се у науци назива и српскословенски, био је у употреби све до прве половине XVIII века, мада је у том дугом периоду доживао и извесне промене.

Од прве половине XVIII века књижевни језик Срба постао је рускоцрквенословенски (краће: рускословенски) захваљујући, пре свега, отварању Славенске школе у Сремским Карловцима 1726. године на празник Покрова Пресвете Богородице. Ту су млади Срби учили из књига на рускословенском језику. Први учитељ у Славенској школи био је Рус Максим Суворов. Касније су Србима дошли и други руски учитељи, међу којима је најпознатији Емануил Козачински.

Рускословенски језик (у српском изговору) остао је до данас богослужбени језик у Српској православној цркви, поред савременог српског језика, који се такође користи у неким деловима богослужења. Иако се рускословенски језик често школски назива мртвим језиком, он је заправо жив у богослужбеној сфери употребе, али не и у другим областима комуникације.

Срби који су у првој половини XVIII века стекли образовање из књига на рускословенском језику касније су и сами писали на том језику, али су временом, пишући на њему, уносили у тај језик све више речи и облика из српскословенског језика, српског народног језика па и из живог руског језика тога времена. Однос тих елемената у језику појединих дела се разликовао у зависности од тога ко је писао, у ком жанру је писао, о чему је писао, за кога је писао итд.

Тако се постепено стварао нови књижевни језик – славјаносрпски. То је био књижевни језик образованих Срба тога времена, пре свега грађанства и свештенства. Слично ситуацији у Русији и већи део тадашњих Срба био је неписмен. Ни у Русији нико није стицао образовање на свом завичајном говору него на језику, који се морао учити, па су у сличном положају били и Срби када би почињали да се школују. Међутим, славеносрпски језик није имао стабилну норму, а чврста књижевнојезичка норма је једна од важних одлика развијеног књижевног језика. Пошто је у Русији 1708-1710. године одлуком цара Петра Великог извршена реформа писма, којом је црквенословенско писмо замењеном «грађанском» ћирилицом, та нова ћирилица је постепено добијала све ширу употребу и у текстовима на славеносрпском језику.

Языковой комментарий

В этой рубрике представлены стихотворения в переводе с сербско-славянского, русско-славянского и славяно-сербского на современный сербский литературный язык и их перевод на русский язык.

Первым литературным языком сербов был церковнославянский в сербской редакции, называемый и сербско-славянским языком. Его основой был старославянский – первый славянский литературный язык. При переписывании книг порой происходили непреднамеренные ошибки, но иногда переписчики сознательно заменяли менее известные и непривычные слова и формы слов. В переведённых, а затем и в оригинальных текстах переписчики, переводчики и авторы употребляли всё больше народных слов и форм; так возникла сербская редакция старославянского языка. Этот язык, который в науке называется и сербско-славянским, был в употреблении вплоть до начала XVIII века, хотя за долгое время пережил и известные изменения.

В первой половине XVIII века литературным языком сербов стал русско-церковнославянский (русско-славянский), благодаря, прежде всего, открытию Славянской школы в Сремских Карловцах в 1726 году, на праздник Покрова Пресвятой Богородицы. В этой школе молодые сербы учились по книгам на русско-славянском языке. Первым учителем Славянской школы был русский Максим Суворов. Позднее к сербам приехали и другие русские учителя, среди которых наиболее известен Эммануил Козачинский.

Русско-славянский язык (в сербском произношении) по сей день остаётся языком богослужения Сербской православной церкви, наряду с современным сербским языком, который также используется в ряде разделов церковной службы. Русско-славянский язык часто по-школьному называют мёртвым языком, но он поистине жив в богослужебном употреблении, хотя исчез из других сфер коммуникации.

Сербь, получившие в первой половине XVIII века образование на русско-славянском языке, позднее и сами писали на нём, но со временем вносили в этот язык всё больше слов и форм из сербско-славянского языка, сербского народного языка и живого русского языка того времени. Соотношение этих элементов в языке отдельных произведений было различным в зависимости от того, кто писал, в каком жанре писал, о чём писал, для кого писал и т.д.

Постепенно рождался новый литературный язык – славяно-сербский. Это был литературный язык образованных сербов того времени, прежде всего горожан и священства. Сходно с ситуацией в России, большинство сербов были тогда неграмотны. И в России никто не получал образования на своём родном наречии, преподавание велось на языке, которому приходилось учиться; в том же положении, попадая в школу, оказывались и сербы. Между тем, славяно-сербский язык не имел стабильной нормы, а твёрдая норма – одна из важных черт развитого литературного языка. Поскольку в России в 1708-1710 годах указом Петра Великого была проведена реформа письма, заменившая церковнославянское письмо «гражданской» кириллицей, эта новая кириллица постепенно получила всё более широкое распространение и в текстах на славяно-сербском языке.

Средином XVIII века руску књижевнојезичку норму на најбољи начин је утемељио Михаил Ломоносов применом античке теорије три стила на руски књижевни језик, објављивањем граматике руског језика, расправом о користи црквених књига за руски језик, као језиком својих научних и књижевних дела. Тиме је Ломоносов поставио узор, којем су други образовани Руси тежили и који су следили током више деценија.

У српској култури развој књижевног језика кренуо је другачијим током. Године 1779. аустријски двор је, у оквиру своје језичке политике, донео наредбу којом се од Срба захтевало да се школују искључиво на књигама писаним латиницом и народним «илирским» језиком (да би помоћу латинице Србе приближио својој култури и римокатоличкој цркви, и да би их помоћу латинице, као и учења и писања на народном језику, одвојио од руског утицаја). Срби су то уз негодовање одбили, шаљући делегације на аустријски двор и бурно протестујући, због чега та одлука тада није била спроведена у дело.

Међутим, од друге деценије XIX века, уз обилату помоћ познатог слависте Јернеја Копитара, човека од поверења аустријског двора и цензора словенских књига у Бечу, Вук Караџић је извршио корениту реформу књижевног језика Срба, а у оквиру ње и реформу писма, за шта је постепено стицао све више присталица. Он је српски књижевни језик поставио на народну основу новоштокавског ијекавског изговора, из њега је доследно искључио рускоцрквено-словенске елементе (али је задржао многе турцизме, тачније – османизме), а из руске грађанске ћирилице је изоставио слова за гласове којих нема у српском језику, док је додао неколико слова која су спорадично већ коришћена у српској писмености (само је облик слова Љ и Њ Караџић сам измислио према ЛЬ и НЬ), а слово Ј је преузео из латинице.

Тиме је руска грађанска ћирилица реформисана у српску ћирилицу, која је и сада у употреби, данас као службено писмо српског језика, док је у јавној употреби на српском језичком простору остала широко заступљена (из периода српскохрватског језика) и латиница, чија је сфера употребе сада чак преовлађујућа, чиме је језичка политика аустријског двора у односу према српском књижевном језику и писму, која је постављена крајем XVIII века, данас скоро у потпуности остварена.

Предраг Пипер

И најгори циник пред јунаштвом сагиба главу. То је једино што се памти у вечности, уметничко дело и јунаштво, та уметност да се умре и како да се живи.

Меша Селимовић

В середине XVIII века русскую литературную норму основательней всего утвердил Михаил Ломоносов, применив к русскому литературному языку античную теорию трёх стилей, издав грамматику русского языка, исследовав пользу для него «книг церковных», и самим языком своих научных и литературных трудов. Ломоносов создал образец, к которому другие образованные русские стремились и которому следовали многие десятилетия.

В сербской культуре развитие литературного языка пошло иначе. В 1799 году австрийский двор, проводя свою языковую политику, издал предписание, в силу которого от сербов требовалось учиться исключительно по книгам, написанным латиницей и на народном «иллирийском» наречии (дабы с помощью латиницы приблизить сербов к своей культуре и римско-католической церкви, а с помощью латиницы и обучения грамоте на народном языке отлучить от русского влияния). Сербь с негодованием это отвергли, посылая делегации к австрийскому двору и бурно протестуя, благодаря чему решение не было проведено в жизнь.

Однако со второй половины XIX века, с немалой помощью известного слависта Ернея Копитара, доверенного лица австрийского двора и цензора славянских книг в Вене, Вук Караджич провёл коренную реформу литературного языка сербов, а в её рамках и реформу письма, постепенно приобретающую всё больше сторонников. Он взял за народную основу сербского литературного языка штокавский некавский говор, последовательно исключил из него русско-церковнославянские элементы (но сохранил многие турцизмы, точнее – османизмы), а из русской гражданской кириллицы изъял буквы, обозначающие звуки, которых нет в сербском языке, добавив несколько букв, уже sporadически употреблявшихся в сербской письменности. Форму букв Љ и Њ Караджич ввёл, объединив Љ и Њ, а букву Ј заимствовал из латиницы.

Так русская гражданская кириллица была преобразована в сербскую кириллицу, которая используется и теперь как официальный алфавит сербского языка, хотя общеупотребительной на сербской языковой территории осталась (с периода сербско-хорватского языка) и латиница. Сфера употребления латиницы сегодня даже преобладает – тем самым языковая политика австрийского двора по отношению к сербскому литературному языку и письму, намеченная в конце XVIII века, сегодня почти полностью осуществлена.

Предраг Пунер

Даже прожжённый циник склоняет голову перед подвигом. Это единственное, что помнится в вечности: произведение искусства и подвиг – искусство умирать и искусство жить.

Меша Селимович

Михаил Лермонтов

1814 – 1841

СТИХОТВОРЕНИЯ

Чаша жизни

1

Мы пьём из чаши бытия
 С закрытыми очами,
Златые омочив края
 Своими же слезами;

2

Когда же перед смертью с глаз
 Завязка упадает,
И всё, что обольщало нас,
 С завязкой исчезает;

3

Тогда мы видим, что пуста
 Была золотая чаша,
Что в ней напиток был – мечта,
 И что она – не наша!

Ангел

По небу полночи ангел летел,
 И тихую песню он пел;
И месяц, и звёзды, и тучи толпой
 Внимали той песне святой.

Он пел о блаженстве безгрешных духов
 Под кущами райских садов;
О бoге великом он пел, и хвала
 Его непритворна была.

Михаил Љермонтов

1814 – 1841.

ПЕСМЕ

Чаша живота

1

Чашу живота ми пијемо
Са очима склопљеним,
Златан њен руб да налијемо
И сузама сопственим.

2

А кад пред смрт, са ока оба
Спадне та скрама драмом,
Све што намами дотад роба
ишчезава са скрамом;

3

Тад угледамо да је празна
Златна нам била чаша,
Да пиће у њој машта сазда -
Ни она није наша.

Анђео

По сутономском небу анђео се вио,
Певао те, тиха мелодијо;
И месец, и звезде, и облаци у лету,
Слушали су ову песму свету.

А пој - о блаженству духова безгрешних
Сред вртова рајских, густих, мрешних:
Певаше о богу великом, и хвала
Његова не беше лукавство, ни шала.

Он душу младую в объятиях нёс
Для мира печали и слёз;
И звук его песни в душе молодой
Остался – без слов, но живой.

И долго на свете томилась она,
Желанием чудным полна;
И звуков небес заменить не могли
Ей скучные песни земли.

* * *

Я не люблю тебя; страстей
И мук умчался прежний сон;
Но образ твой в душе моей
Всё жив, хотя бессилён он;

Другим предавшись мечтам,
Я всё забыть его не мог;
Так храм оставленный – всё храм,
Кумир поверженный – всё бог!

* * *

Слова разлуки повторяя,
Полна надежд душа твоя;
Ты говоришь: есть жизнь другая,
И смело веришь ей... но я?..

Оставь страдальца! – будь покойна:
Где б ни был этот мир святой,
Двух жизней сердцем ты достойна!
А мне довольно и одной.

Тому ль пускаться в бесконечность,
Кого измучил краткий путь?
Меня раздавит эта вечность,
И страшно мне не отдохнуть!

Я схоронил навек бывшее,
И нет о будущем забот,
Земля взяла своё земное,
Она назад не отдаёт!..

Носио је душу младу у наручју
Кроз свет суза и судбину мучну;
И у души младој звук његовог гласа
Остаде без речи, али жив и јасан.

Јер дуго на свету мучила се она,
Пуна жудње, чудесноме склона;
Нису могле неба да замене пој
Отужне земаљске песме, њој.

* * *

Растасмо се. Ал твог портрета
Чари срце не одболова.
Ко привиђење прошлих лета
Храбро га носи душа ова.

И предан новој страсти, знам:
Из срца нећеш, никад, мог:
Напуштен храм је - ипак храм,
Одбачен идол - ипак бог!

* * *

О растанку си опет, с тугом:
А у души ти нада луда;
Велиш, живота има другог,
Верујеш њему... а ја - куда?

Мани патника! Јарост штеди:
Ма где је свети свет, шта кошта,
Срце ти - два живота вреди!
А мени је и једног доста.

Зар тај с бескрајем да се вија
Ког сморише и кратки пути?
Вечност ме таква тек убија
И страшно ми не одахнути!

Сахраних прошлост - већ би спремна,
Немам брига о будућности:
Своје земаљско узе земља,
Вратити неће чак ни кости!

Вечер

Когда садится алый день
 За синий край земли,
Когда туман встаёт и тень
 Скрывает всё вдали, –
Тогда я мыслю в тишине
 Про вечность и любовь,
И чей-то голос шепчет мне:
 Не будешь счастлив вновь.
И я гляжу на небеса
 С покорною душой,
Они свершали чудеса,
 Но не для нас с тобой,
Не для ничтожного глупца,
 Которому твой взгляд
Дороже будет до конца
 Небесных всех наград.

Парус

Белеет парус одинокой
В тумане моря голубом!..
Что ищет он в стране далёкой?
Что кинул он в краю родном?..

Играют волны – ветер свищет,
И мачта гнётся и скрипит...
Увы, – он счастья не ищет
И не от счастья бежит!

Под ним струя светлей лазури,
Над ним луч солнца золотой...
А он, мятежный, просит бури,
Как будто в бурях есть покой!

Узник

Отворите мне темницу,
Дайте мне сиянье дня,
Черноглазую девицу,
Черногривого коня.

Вече

Кад дан запада као плен
 За плаве земне ободне,
Кад магла буја и кад сен
 Прекрива даљи слободне, -
Тада мислим, у тихи час,
 О љубави и вечности:
Ништа, шапуће неки глас,
 Срећу ми опет не носи.
И дижем поглед у небеса
 Душе покорно трезвене:
Јесу чинила и чудеса,
 Ал не за тебе и мене,
Не за глупака ком је тајан
 Један поглед, од вајкада
Дражи, и биће до самог краја,
 Од свих небеских награда.

Једро

Усамљено се једро бели,
Маглина мора све је плавља.
Шта ће му туђи ти предели,
На родној груди - шта оставља?

Таласи плешу. Ветри болно
Звижде, а јарбол шкрипи, крца.
Авај! Не иште срећу оно
И не бежи од среће срца.

Под њим - сјај струјкав, у азуру,
Над њим - у злато луч урања...
А оно, страсно, иште буру,
Ко да је спокој - у бурама!

Роб

Тамницу мени отварајте,
Дајте сјај дана живог,
Девојку ока црна дајте
И коња црногривог.

Я красавицу младую
Прежде сладко поцелую,
На коня потом вскочу,
В степь, как ветер, улечу.

Но окно тюрьмы высоко,
Дверь тяжёлая с замком;
Черноокая далёко,
В пышном тереме своём;
Добрый конь в зелёном поле
Без узды, один, по воле
Скачет весел и игрив,
Хвост по ветру распутив.

Одинок я – нет отрады:
Стены голые кругом,
Тускло светит луч лампы
Умирающим огнём;
Только слышно: за дверями
Звучно-мерными шагами
Ходит в тишине ночной
Безответный часовой.

* * *

Когда волнуется желтеющая нива,
И свежий лес шумит при звуке ветерка,
И прячется в саду малиновая слива
Под тенью сладостной зелёного листка;

Когда росой обрызганный душистой,
Румяным вечером или утра в час златой,
Из-под куста мне ландыш серебристый
Приветливо кивает головой;

Когда студёный ключ играет по оврагу
И, погружая мысль в какой-то смутный сон,
Лепечет мне таинственную сагу
Про мирный край, откуда мчится он, –

Тогда смиряется души моей тревога,
Тогда расходятся морщины на челе, –
И счастье я могу постигнуть на земле,
И в небесах я вижу бога.

Лепојку, стргнув оков ланца,
Да пољубим у усне лепе,
Па да узјашем коња вранца
И - као ветар, преко степе.

Ал са решетком сва су окна,
А двери - с резом претешком:
И далеко је црноока,
На раскошноме трему свом.
Коњ у зеленом пољу пасе,
Сам, незауздан, цилита се
Весео, док се не умори,
А на ветру му реп вијори.

Усамљен сам и - без утехе:
Тек зид за зидом надире.
Мутна је луча испод стрехе
С ватрицом која замире:
И тек се чује, иза двери:
Коракот равномерним
У мраку ноћи хода
Стражар тамници одан.

* * *

Кад се заталаса њива жута, зрела,
У шумици ветрић кад заструји свеже,
Када се у врту шљива зарудела
Скрије, и по сенком лишћа плоди леже;

Кад је шкропљен росом миришљавом стрн, и
У румено вече, ил у јутро плаво,
Кад видим под жбуном ђурђевак сребрни
Како ми за сусрет братски кимне главом,

Кад студени извор током нагна влагу
И заводи мисли у мутан сан неки,
Он ми тајанствену жубори и сагу
Одакуда хита, с предела далеких,

И смири се душа, а са чела строга
Намрштене боре могу се разићи,
Па и срећу могу на земљи постићи,
И на небесима тад угледам бога.

Молитва

В минуту жизни трудную
Теснится ль в сердце грусть:
Одну молитву чудную
Твержу я наизусть.

Есть сила благодатная
В созвучье слов живых,
И дышит непонятная,
Святая прелесть в них.

С души как бремя скатится,
Сомненье далеко –
И верится, и плачется,
И так легко, легко...

И скучно и грустно

И скучно и грустно, и некому руку подать
В минуту душевной невзгоды...
Желанья!.. что пользы напрасно и вечно желать?..
А годы проходят – всё лучшие годы!

Любить... но кого же?.. на время – не стоит труда,
А вечно любить невозможно.
В себя ли заглянешь? – там прошлого нет и следа:
И радость, и муки, и всё там ничтожно...

Что страсти? – ведь рано иль поздно их сладкий недуг
Исчезнет при слове рассудка;
И жизнь, как посмотришь с холодным вниманьем вокруг, –
Такая пустая и глупая шутка...

* * *

Есть речи – значенье
Темно иль ничтожно,
Но им без волненья
Внимать невозможно.

Как полны их звуки
Безумством желанья!
В них слёзы разлуки,
В них трепет свиданья.

Молитва

У тренима живота тешким
Кад је сво срце очај пуст
Једну молитву дивну тежим
Да изговорим наизуст.

Ту благодати све се слише
У звуку, живим речима,
Ван схватљивости јасно дише
Света лепота у њима.

Ко од терета душу чисте,
Сумња далеко остаје.
И верујеш, и плаче ти се,
И лакше, лакше постаје.

* * *

Досадно је и тужно!.... Ко ме пружити руке,
Час душевне тескобе кад згоди ме?
Чежња... Чему узалуд чезнути из муке?
А године пролазе - све најбоље године!

Волети... Кога? Не иште труд љубав привремена,
А вечно волети - не може се, одавно.
Погледаш ли у себе - од прошлости ни сена,
И радост и бол - све је тако ништавно...

Чему страсти? Пре или после, те слатке потребе
Разума стиже смртна казна,
И живот, погледаш ли хладно око себе,
Шала је, тако глупа и празна!

* * *

Има речи-чуда,
Ништавних у бити,
Али се без труда
Не могу појмити.

Звук им, без застанка,
Луде жеље срета!
Носе плач растанка
И дрхтај сусрета.

Не встретит ответа
Средь шума мирского
Из пламя и света
Рождённое слово;

Но в храме, средь боя
И где я ни буду,
Услышав, его я
Узнаю повсюду.

Не кончив молитвы,
На звук тот отвечу,
И брошусь из битвы
Ему я навстречу.

Благодарность

За всё, за всё тебя благодарю я:
За тайные мучения страстей,
За горечь слёз, отраву поцелуя,
За месть врагов и клевету друзей;
За жар души, растроченный в пустыне,
За всё, чем я обманут в жизни был...
Устрой лишь так, чтобы тебя отныне
Недолго я ещё благодарил.

Из Гёте

Горные вершины
Спят во тьме ночной;
Тихие долины
Полны свежей мглой;
Не пылит дорога,
Не дрожат листья...
Подожди немного,
Отдохнёшь и ты.

Тучи

Тучки небесные, вечные странники!
Степью лазурною, цепью жемчужною
Мчитесь вы, будто, как я же, изгнанники,
С милого севера в сторону южную.

Одговор не дају
Буком кад им кличу;
Из плама, у сјају,
Те речи потичу;

Ал ма где, кроз храм,
Ил сред боја грозна,
Чувши и звук сам
Увек их препознам.

Не свршив молитве,
Чувши звук ван свести,
Бацам се из битке
Са њим се сусрести.

Захвалност

За све, за све ти хвала на том свету,
За тајне страсти које ми дугова,
За отров с усне, за сузе, освету
Непријатеља, клевету другова;
За узмах душе што залуд пропада,
За све чиме је и мој живот варан...
Учини тако да, барем од сада,
Недуго још ти будем благодаран.

Из Гетеа

Планинске вршине
Мраком ноћи леже,
Тихе удолине
Пуне магле свеже;
Све на путу стало,
Не дршће лист вिति,
Причекај још мало,
Починућеш и ти.

Облаци

Облачићи, вечни странци са небеса!
Над степом, у ланцу бисерном и кружном,
Ко мене, изгнане, неко вас премешта
Са драгог севера према земљи јужној.

Кто же вас гонит: судьбы ли решение?
Зависть ли тайная? злоба ль открытая?
Или на вас тяготит преступление?
Или друзей клевета ядовитая?

Нет, вам наскучили нивы бесплодные...
Чужды вам страсти и чужды страдания;
Вечно холодные, вечно свободные,
Нет у вас родины, нет вам изгнания.

Завещание

Наедине с тобою, брат,
Хотел бы я побыть:
На свете мало, говорят,
Мне остаётся жить!
Поедешь скоро ты домой:
Смотри ж... Да что? моей судьбой,
Сказать по правде, очень
Никто не озабочен.

А если спросит кто-нибудь...
Ну, кто бы ни спросил,
Скажи им, что навyleт в грудь
Я пулей ранен был,
Что умер честно за царя,
Что плохи наши лекаря
И что родному краю
Поклон я посылаю.

Отца и мать мою едва ль
Застанешь ты в живых...
Признаться, право, было б жаль
Мне опечалить их;
Но если кто из них и жив,
Скажи, что я писать ленив,
Что полк в поход послали
И чтоб меня не ждали.

Соседка есть у них одна...
Как вспомнишь, как давно
Расстались!.. Обо мне она
Не спросит... всё равно,
Ты расскажи всю правду ей,
Пустого сердца не жалеи;
Пусть она поплачет...
Ей ничего не значит!

Али вас – ко гони? Одлука судбине?
Тајна завист? Злошћу отворено прете?
Ил вас окривљују за туђе злочине,
Или пријатеља отровне клевете?

Не, над јаловим вам дојади њивама,
Туђе су вам страсти, страдања голема;
Вечно хладним, вечно слободнима, вама
Нема отаџбине – ни изгона нема.

Завештање

Реч-две, братац, пожелех
Насамо, више нећу:
Још сасвим мало, веле,
На свету поживећу!
Кући ускоро крећеш:
Гле... Па шта? Нико неће,
Баш, због моје судбине
Да одвећ се забрине.

А ако неко пита...
Ма ко пита од људи,
Реци да метак хитар
Просврдлао ми груди,
Да умрех часно за цара
Сред рђавих лекара,
Да родном крају и даље
Последњи поздрав шаљем.

Једва ћеш оца и мати
Моје, живе затећи...
Немој их расплакати,
Пожали, у несрећи;
Реци им, у тај трен,
Да сам на перу лењ:
Походи ратни трају,
И нек ме не чекају.

Ту близу је сусетка...
И већ смо се растали,
Ти знаш!... О мени, јетка,
Неће да пита... Али,
Ђој реци све, ко казном,
Не штеди срце празно;
Нек заплаче, нек пропати...
Неће је много коштати!

Родина

Люблю отчизну я, но странною любовью!
Не победит её рассудок мой.
Ни слава, купленная кровью,
Ни полный гордого доверия покой,
Ни тёмной старины заветные преданья
Не шевелят во мне отрадного мечтанья.

Но я люблю – за что, не знаю сам –
Её степей холодное молчанье,
Её лесов безбрежных колыханье,
Разливы рек её, подобные морям;
Просёлочным путем люблю скакать в телеге
И, взором медленным пронзая ночи тень,
Встречать по сторонам, вздыхая о ночлеге,
Дрожащие огни печальных деревень;
 Люблю дымок спалённой жнивы,
 В степи ночующий обоз
 И на холме средь жёлтой нивы
 Чету белеющих берёз.
С отрадой, многим незнакомой,
Я вижу полное гумно,
Избу, покрытую соломой,
С резными ставнями окно;
И в праздник, вечером росистым,
Смотреть до полночи готов
На пляску с топаньем и свистом
Под говор пьяных мужичков.

Сон

В полдневный жар в долине Дагестана
С свинцом в груди лежал недвижим я;
Глубокая ещё дымилась рана,
По капле кровь точилась моя.

Лежал один я на песке долины;
Уступы скал теснились кругом,
И солнце жгло их жёлтые вершины
И жгло меня – но спал я мёртвым сном.

И снился мне сияющий огнями
Вечерний пир в родимой стороне.
Меж юных жён, увенчанных цветами,
Шёл разговор весёлый обо мне.

Отаџбина

Волим отаџбину, љубављу жестоком!
Разум је мој не надјачава.
Ни искупљена крвљу слава,
Нити дослуха гордог покој,
Ни тамне старине заветна предања,
Ослобођење ми не носе тих сања.

Ал - ко зна зашто - ипак волим -
Ћутање хладно стена голих,
Њихање шума сред даљине,
И рукавце река сличних мору сињем.
Волим да се труцкам, сам, по колској стази,
И лењиво зурећ у ноћ без видела,
Док о преноћишту сањарим, да спазим
Дрхтуреће ватре наших јадних села.

Спаљеног стрна волим скуте,
Чергу, за степену што се веза,
И, на брегу, сред њиве жуте,
Пар беличасто-сивих бреза.
С тајном, многима непознатом,
Пуно ми гумно поглед плени,
И дом, покривен сламом златном,
И прозор, с капком резбареним.
Док росно вече празник љушка,
Слушати могу ноћи целе
Како се плеше, звижди, шушка,
И шта сељаци, пјани, веле.

Сан

У подневној јари дагестанске доље
С оловом у грудма непокретан лежах,
Цурком отицала крв ми је у поље,
Димила се рана, дубока и свежа.

Лежах, сам, на песку доље што скрши ме,
Док гребени стена тискаху се свуда.
Палило је сунце жућкасте вршине,
Жегло ме - ал спавах мртвим сном, небудан.

И присни се мени, у огњу блештећем,
Пир у родној земљи, вече када дође.
Међ женама младим, овенчаним цвећем,
Разговор је ведар ту о мени вођен.

Но в разговор весёлый не вступая,
Сидела там задумчиво одна,
И в грустный сон душа её младая
Бог знает чем была погружена;

И снилась ей долина Дагестана;
Знакомый труп лежал в долине той;
В его груди, дымясь, чернела рана,
И кровь лилась хладеющей струей.

* * *

На севере диком стоит одиноко
На голой вершине сосна
И дремлет, качаясь, и снегом сыпучим
Одета, как ризой, она.

И снится ей всё, что в пустыне далёкой,
В том крае, где солнца восход,
Одна и грустна на утёсе горячем
Прекрасная пальма растёт.

Утёс

Ночевала тучка золотая
На груди утёса-великана,
Утром в путь она умчалась рано,
По лазури весело играя;

Но остался влажный след в морщине
Старого утёса. Одиноко
Он стоит, задумался глубоко,
И тихонько плачет он в пустыне.

* * *

Sie liebten sich beide, doch keiner
Wollt' es dem andern gestehn.
*Heine**

Они любили друг друга так долго и нежно,
С тоской глубокой и страстью безумно-мятежной!

* Они любили друг друга, но ни один не желал признаться в этом другому.
Гейне (нем.).

Ал не ступајући у ђаскање тада,
Седеше међ њима једна, замишљена,
И у тужном сјају душа њена млада
Бог зна у шта беше утонула, снена.

И причини јој се доља дагестана,
Знани леш где лежи тамо, сред бледила,
У грудима, димећ, црнела се рана,
И крв се у цурку, лијући, ледила.

* * *

На дивљем северу стоји сама
Борова грана; с голих стена
Сније, њише се, и пахуљама
Као ризом је одевена.

И усни да у пустињи белој
Где сунце јару распе,
Сама и тужна, на стени врелој,
Предивна палма расте.

Гребен

Ноћила је измаглица златна
На грудима циновског гребена,
Јутрос од ње не оста ни сена:
Отплеса кроз азор, недочватна.

Али нешто влажан траг усеца
На камену цина - боре роји.
Он, дубоко замишљен, сам стоји
И кроз пустош криомице јеца.

* * *

Sie liebten sich beide, doch keiner
Wollt' es dem andern gestehn.
*Heine**

Вољаху једно друго нежно и сваким даном
С дубоком страшћу, с тугом безумно-узбурканом!

* Вољаху једно друго, а ниједно не хтеде признати другоме. Хајне (нем.)

Но, как враги, избегали признанья и встречи,
И были пусты и хладны их краткие речи.

Они расстались в безмолвном и гордом страданье,
И милый образ во сне лишь порою видали.
И смерть пришла: наступило за гробом свиданье...
Но в мире новом друг друга они не узнали.

* * *

1

Выхожу один я на дорогу;
Сквозь туман кремнистый путь блестит;
Ночь тиха. Пустыня внемлет богу,
И звезда с звездою говорит.

2

В небесах торжественно и чудно!
Спит земля в сиянье голубом...
Что же мне так больно и так трудно?
Жду ль чего? жалею ли о чём?

3

Уж не жду от жизни ничего я,
И не жаль мне прошлого ничуть;
Я ищу свободы и покоя!
Я б хотел забыться и заснуть!

4

Но не тем холодным сном могилы...
Я б желал навеки так заснуть,
Чтоб в груди дремали жизни силы,
Чтоб, дыша, вздымалась тихо грудь;

5

Чтоб всю ночь, весь день мой слух лелея,
Про любовь мне сладкий голос пел,
Надо мной чтоб, вечно зеленея,
Тёмный дуб склонялся и шумел.

// М. Ю. Лермонтов. Собрание сочинений. Т.1. М., 1957.

Ал, ко душмани избегоше признања, сусрете слатке,
Беху празне и хладне њихове речи кратке.

Они се растадоше с горким немим страдањем,
Да драг лик у сну виде, каткад тек, у раздање.
И дође смрт: за лесом срели су се, и стали...
Али у свету новом нису се препознали.

* * *

1

Сам излазим на пут. Никог нема.
Кроз маглу се сјајка друмска шара
Ко да бога силазак припрема.
Ноћ. Са звездом звезда разговара.

2

Небеса су светла, пуна склада,
Спава земља, преплављена рујем...
Што ли ми је тако тешко сада?
За чим жалим? Шта то ишчекујем?

3

У животу већ ништа не бирам,
За прошлошћу нимало не жудим.
Мени треба слободе и мира,
И сна који сећање не буди!

4

Али не сан задњи, гробне влаге...
Хтео бих да спавам навек тако,
Да груд чува све животне снаге,
И да дишем спокојно и лако.

5

Да по целу ноћ ми шапћу траве
Глас љубавни, тајно ми по вољи,
Да нада мном, вечан, шуми навек
Храст са крошњом зеленом, у дољи.

Превео Владимир Јагличкић

Штампа се први пут

Лаза Костић

1841 – 1910.

ПЕСМЕ

Прометеј

[Одломак]

На камену високом прикован
у окову се поноси титан,
поругљивим се баца погледом
на Олимпос, на душмана му дом.
На Олимпосу је пировање, част,
међ боговима њему у пропаст;
пехарима се златним куцају,
од откуцаја горе пуцају,
а човек бежи неда'нимице
у гудуре, у мрачне станице;
ал' не дршће Прометеј, не дршће титан
на камену, на станцу прикован,
већ оковима бије о стење,
о стењу пршти сужно прстење,
а из грла се ори грдан смеј,
та доста грдан да га чује Зеј!
То воле људи, воле робови,
ал' Зеј се стреса, Бог над Богови';
стаде му реч у грлу узану,
напитак му на усни усану,
из бојје руке пехар испусти,
од пехара се море запљушти,
те бурним валом гњева студена
запљускује титану колена; –
ал' не дршће Прометеј, не дршће титан,
на камену, на станцу прикован!
Из грла му се опет ори смеј,
и опет дршће силни боже Зеј!
У титанину море мисли ври,
узаврели му осећаји сви,
ал' везан је Прометеј, везан је титан,
на камену, на станцу прикован,

Лаза Костич

1841 – 1910

СТИХОТВОРЕНИЯ

Прометей

[Фрагмент]

К скале-горе прикованный титан
кричит с насмешкой Зевсу: «Эй, ты там!
Тучегонитель! Знай же, для меня
твои грома – что щепки для огня!»
А на Олимпе пир идёт горой,
льстецы жужжат, как тот пчелиный рой.
В самом разгаре пьяная игра,
от звона кубков дрогнула гора.
И смертные, в испуге и тоске,
укрытая ищут в дальнем далеке,
бегут в ущелья, в тёмные леса,
с тревогою глядят на небеса.
Лишь Прометей, прикованный к скале,
хохочет громко в обступившей мгле.
И цепь из меди, за кольцом кольцо,
упрямо плющит, отерев лицо.
Раб стерпит всё, права его малы,
но Зевсу ли терпеть его хулы!
И рассердился над богами бог,
швырнул на землю молнии клубок
и в раздраженье кубок уронил.
И вот река, широкая как Нил,
на Прометея хлынула с горы,
сметая все пастушечьи шатры.
И гнев, что Зевс в груди своей копил,
со всех сторон титана обступил.
А Прометей, прикованный к скале,
хохочет громко в обступившей мгле.
И этот смех – опаснее, чем яд,
и грозный Зевс тревогою объят.
Как утишить, как усмирить врагов,
ведь смех титанов – это смерть богов.

те не мож' сила мисли врелије
 стеновито да чело прелије,
 да разаспе по земљи благослов,
 а у небо да дигне потоп нов,
 и борбу правде, борбу поноса,
 прот силе саме, прот Олимposa!
 Ал' слути Зеј грозовит потоп тај,
 прислушкује му манит заплускај,
 и опет стрепи неустрашив Зеј,
 и опет онај титанинов смеј!
 И Зеј већ види слободан свој плен,
 разнето небо, Олимп потопљен,
 и себе сама милост просећа,
 већ ледне вале к'о да осећа, –
 потресло га је, задрхт'о је скроз,
 у колених му чисто зимогроз,
 и још титански тај подругљив смеј –
 да силан роб! ох, да сиромах Зеј!
 У страху Зеј са стрепна колена
 свог орла шиље глађу морена,
 да једе роба, да му вади плућ,
 нек с' онда смеје Богу с' ругајућ!
 И оде ор'о зраком пливајућ
 и стаде јести титанску му плућ;
 ал' чим нарасте – опет онај смеј,
 ниједна реч, већ смеј и опет смеј –
 да пукне силан од љутине Зеј,
 де њему смејом пркоси јунак,
 а он још на то свој да даје зрак!
 Ал' зна то јунак, знаде то титан,
 зато се смеје сужан, прикован,
 та зато поруга, та зато смеј,
 и зато грми од љутине Зеј!

Певачка 'имна

Гласова певче, Јоване,
 свој храм обнови свет,
 обнови песме потоње,
 у слусима нек потоне
 несносив очиглед!

У темељ *бас* нек удри стен,
 подривљив неимаре,
 нек буди многу тужну сен
 из костурнице старе,
 да махне мошти, – успомен

И мысль его, тревожна и горька,
уже прошла сквозь годы и века.
И видит он, чем кончилась война,
и слышит он, как плещется волна.
Размыт Олимп – священная гора,
гуляют над пустынею ветра.
И времени могучая река
прихлынула к нему издалека.
И видит он себя за той рекой,
стоящего с протянутой рукой.
А Прометей, прикованный к скале,
хохочет громко в обступившей мгле!
О, этот смех вчерашнего раба!..
Как жизнь непредставима и груба.
И бог богов сгоняет хмури с чела
и шлёт к скале голодного орла:
чтоб там орёл дневал и ночевал,
чтоб печень нечестивцу истребал.
Пусть болью он исходит кровавой,
не будет насмехаться надо мной.
А Прометей, прикованный к скале,
хохочет громко в обступившей мгле!
Стоит, главы пред богом не клоня,
принесший людям веточку огня.
Кричит с усмешкой Зевсу:

«Эй, ты там!» –

К скале-горе прикованный титан.
И смех его, река без берегов,
перекрывает вечный смех богов.

Певческий гимн

Певец Иоанн, возводи
музыки святую обитель,
за нотою ноту клади,
за песнею песню веди
в свой солнечный храм, небожитель!

Пусть ляжет в фундамент скала –
творение зодчего – *баса*,
тверда, словно клёкот орла
в тумане рассветного часа.
Пусть копит алтарная мгла
печаль ясноглазого Спаса.
Певец Иоанн, возводи
музыки святую обитель,

да носи пред олтаре!
Гласова певче, Јоване,
свој храм обнови свет,
обнови песме потоње,
у слусима нек потоне
несносив очиглед!

Баритон мушки нека зид
за светилиште гради,
у непроглед, у непрокид,
незваној неверади,
а ступове у недовид
слободи, вери, нади!
Гласова певче, Јоване,
свој храм обнови свет,
обнови песме потоње,
у слусима нек потоне
несносив очиглед!

А свод нек диже *тенор* смео,
к'о руке кад се здруже,
у молитви се Богу свео
за нездružене душе,
довршит храм да пусти цео
ил' – и то нека руше!
Гласова певче, Јоване,
свој храм обнови свет,
обнови песме потоње,
у слусима нек потоне
несносив очиглед!

Ал' омладино, гласе мој,
на вршку ти ми чуј се!
Ти јабуку, Адамов плод,
узнеси на врхунце,
ил' место ње нек млади пој
допоје с неба сунце! –
Гласова певче, Јоване,
свој храм обнови свет,
обнови песме потоње,
у слусима нек потоне
несносив очиглед!

Стварање света

Бог је сков'о сунце
од сувога злата,

за нотою ноту клади,
за песнею песню веди
в свой солнечный храм, небожитель!

Пусть стены кладёт *баритон*
согласно божественной мере,
у входа возводит пилон
и стаю летящих колонн –
к свободе, надежде и вере.
Певец Иоанн, возводи
музыки святую обитель,
за нотою ноту клади,
за песнею песню веди
в свой солнечный храм, небожитель!

Пусть *тенор* отважный в конце
возводит шатровую крышу,
в её рукотворном кольце
молитва пусть рвётся всё выше.
пусть думают все о творце,
сладчайшее пение слыша.
Певец Иоанн, возводи
музыки святую обитель,
за нотою ноту клади,
за песнею песню веди
в свой солнечный храм, небожитель!

Божественной юности глас,
на самой вершине раздайся,
в указанный Господом час
во власть песнопенья отдайся,
на самом верху разрыдайся
от счастья, о юности глас!
Певец Иоанн, возводи
музыки святую обитель,
за нотою ноту клади,
за песнею песню веди
в свой солнечный храм, небожитель!

Перевёл Виктор Кочетков

Сотворение мира

Бог выковал солнце
из чистого золота –
монетный двор
небесных дукатов;

ковницу голему
небесних дуката;

Бог је сков'о звезде,
ситне сребрњаке,
Бог је сков'о месец,
талир међ петаке;

Бог је сков'о земљу,
потуру велику,
приков'о је на њу
своју царску слику.

То големо благо,
овејану славу,
закључ'о је тврдо
у кутију плаву; –

час по час отвара
ту кутију света,
а кад год отвара,
потуру загледа.

Еј, несрећо...

Еј, несрећо земљо,
ти блуднице светска,
пунија си греха
него што си песка.

Та то нису горе,
то планине нису
што се тамо модре
у големом низу;

већ маснице то су
твога грешног тела,
Бог је тебе шиб'о
за прецрна дела.

Летећи по свету
у мукама љутим,
маснице си гнојем
нагнојила жутим;

маснице су много
примамиле псето,

Бог выковал звёзды –
горсть медяков –
и месяц – талер
среди пятаков;

Бог выковал землю,
монету великую,
на ней отчеканил
свой царский лик он.

И это сокровище,
славу и силу
накрепко запер
в шкатулке синей:

порой открывает
шкатулку света;
когда открывает –
глядит на монету.

Эх, несчастная...

Эх, несчастная земля,
блудница мирская,
ты полна грехов,
как песка.

Это ведь не горы,
не вершины,
то, что там синеет
в ямах-низинах,

а кровоподтёки
грешного тела:
Бог тебя выпорол
за чёрное дело.

И летя по свету
в муке постылой,
синяки ты гноем
жёлтым нагноила;

эти раны многих псов
приманили,
плоть проклятую они
лизали и выли.

да ти лижу тело,
рањаво, проклето.

Они лижу твоје
скупоцено блато,
лижући се теше:
то је, веле, злато.

Еј, несрећо земљо,
ти блуднице светска,
пунија си греха,
него што си песка.

Дим

Лулу пије Селим-паша,
љуби ћилибар,
уза њ љуби кауркињу,
свако по типар.

Задимио Селим-паша
нештедимиче,
на прозору дим се вије
чак до гредице.

Дим на стаклу тамно пише
чудновати шар,
мрке брке, мор-доламе,
дуги џевердар.

«Погле, пашо, што се дело
на врх горама? –
мрки брци, мрко чело,
мрка долама!»

«Ваљда, чедо, помркује
какав стари брест!»
Ал' у цури све силније
зла се буди свест.

И опет се задимио
жути ћилибар,
и опет се поновио
чудновати шар.

«Зар не видиш облак црни?
Зло је по нама!»

Лижут псы твою грязь
и скулят от голода,
лижут и ликуют:
это, мол, золото.

Эх, несчастная земля,
блудница мирская,
ты полна грехов,
как песка.

Перевёл Андрей Базилевский

Дым

Кто посасывает трубку
важно, не спеша,
обнимаючи голубку?
Сам Селим-паша!

С ним прекрасная гяурка...
Коромыслом дым!
Чёрен потолок, как чурка,
над плечом крутым.

Дым выводит, вьётся-свищет
вензелей обман:
длинное ружьё, усищи,
чёрный доломан...

– Погляди, паша, скорее!
Не пойму сама:
ружья там, усы чернеют,
доломанов тьма?..

– Что, дитя, тебя тревожит?
Там лишь вяз... – Но ах!
Всё сильнее сердце гложет
безотчётный страх.

Над янтарной трубкой вьётся,
развлекает взор,
только в руки не даётся
сумрачный узор.

– Неужель не слышишь – ропот,
гул и гром грозы?

Мрко чело, мрки брци,
мрка долама».

Селим-паша мирно пије
жути ћилибар, –
све се гушће стаклом вије
чудновати шар.

«Леле мени, жалосници,
сад је баш одја'о!»
Тек што рече, на ложници
шкрипну врата – јао! –

Шкрипну врата на дворани
шумом, шкрипетом,
међ довраци јунак стоји
с пушком запетом.

Оклоп-лула, чибук црни
цев је голема,
мрко чело, мрки брци,
мрка долама.

Задимио чибук страшни
нештедимице,
на прозору дим се вије,
чак до гредице.

Буновно се дим за димом
вије ко и пре,
на прозору слике шара
од којих се мре.

Рајо, тужна рајо...

Рајо, тужна рајо, кад се тебе сетим,
не бих да ти певам, већ бих да те светим.

Да те светим, света горо, облистана
од увела, бледа, турска ћулистана.

Што му вене ружа већ под гором црном,
па опет кукавну земљу копа трном.

Из туђег је света, престала да руди,
па би да се шкропи из крвавих груди.

Чёрных доломанов пропасть,
ружья и усы! –

Но паша в ответ смеётся
да целует: «Вздор!»
Только дым всё гуще вьется,
всё мрачней узор.

– Вот и пробил час прощальный!
И не счесть потерь! –
И в ответ в опочивальне
распахнулась дверь.

Все как рухнуло куда-то:
кто одет? кто наг?
И в дверях предстал усатый
молодой юнак.

– Ты зачем, юнак нескромный,
к нам сюда вошёл?
Что ж чубук такой огромный?
Чёрен так, тяжел? –

Но чубук как пыхнет жаром –
и оттуда дым!..
Знать, юнак пришёл недаром –
на погибель им!

...И дымы всё гуще вьются,
слившись в круговерть.
Всё страшней узоры льются,
захлестнут – и смерть.

Перевела Татьяна Шеханова

Братья-христиане...

Братья-христиане, вам песен не пою я,
вас я вспоминаю – за вас отомщу я.

Отомщу я за тебя, о, гора святая,
турецким розарием тусклым залитая.

Увядает роза под горою чёрной,
земля наша бедная зарастает тёрном.

Роза в мире чужом алеть не желает,
даже когда кровь её окропляет.

Еј, а де је сунце, да се њиме суше
те крваве капље са увеле руже?

Да осуши капље, да ружу изгори,
да остане за њом тек мирис у гори.

Из тога мириса песма да заори
кад се јарко сунце занавек разгори.

Еј, а де је сунце? питам српске горе,
а оне ми веле: и у теби, море!

Рајо, тужна рајо, кад се тога сетим,
не бих да ти певам, већ бих да те светим.

Међу јавом и мед сном

Срце моје самохрано,
ко те дозвола у мој дом ?
неуморна плетисанко,
што плетиво плетеш танко
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце лудо,
шта ти мислиш с плетивом?
к'о плетиља она стара,
дан што плете, ноћ опара,
међу јавом и мед сном.

Срце моје, срце кивно,
убио те живи гром!
што се не даш мени живу
разабрати у плетиву
међу јавом и мед сном!

Santa Maria della Salute*

Опрости, мајко света, опрости,
што наших гора пожалих бор,
на ком се, устук свакоје злости,
блаженој теби подиже двор;
презри, небеснице, врело милости,
што ти земаљски сагреши створ:

* Света Марија, госпа од здравља (*ит.*)

Эй, да где же солнце, пусть оно откроет
в той увядшей розе капли вашей крови!

Пусть её овеет палящим сияньем,
чтобы роза была лишь благоуханьем.

В том благоуханье вновь песня возродится,
если солнце навсегда жарко разгорится.

«Эй, да где же солнце!» – закричал я, но
горы сербские сказали: «И в тебе оно!»

Братья-христиане, вам песен не пою я,
вас я вспоминаю – за вас отомщу я.

Перевёл Геннадий Фадеев

Между явью и меж сном

Моё сердце, мастерица,
кто позвал тебя в мой дом?
сны плетёшь неутомимо,
кружева твои незримы
между явью и меж сном.

Сердце бедное, что станет
с этим кружевом потом?
ты само ещё не знаешь,
то плетёшь, то распускаешь
между явью и меж сном.

Моё сердце, сердце злое,
чтоб тебя ударил гром!
не даёшь мне позволенья
кружев разгадать смятенье
между явью и меж сном!

Перевела Ирина Чивилихина

Santa Maria della Salute*

Матерь святая, прости мне, прости,
что к твоему я приблизился храму;
он мне открылся на долгом пути,
вписан строителем в горную раму.
Грешник, как жаждал его я найти,
как торопился к нему я упрямо.

* Святая Мария спасительница (*ит.*)

кајан ти љубим пречисте скуте,
Santa Maria della Salute.

Зар није лепше носит лепоту,
 сводова твојих постати стуб,
него грејући светску грехоту
 у пеп'о спалит срце и луб;
тонут о броду, трунут у плоту,
 ђаволу јелу а врагу дуб?
Зар није лепше вековат у те,
Santa Maria della Salute?

Опрости, мајко, много сам страд'о,
 многе сам грехе покај'о ја;
све што је срце снивало младо,
 све је то јаве сломио ма';
за чим сам чезн'о, чему се над'о,
 све је то давно пеп'о и пра'
на угод живу пакости жуте,
Santa Maria della Salute.

Тровало ме је подмукло, гњило,
 ал' ипак нећу никога клет;
што год је муке на мене било,
 да никог за то не криви свет.
Јер, што је души ломило крило,
 те јој у јеку душило лет,
све је то с ове главе са луде,
Santa Maria della Salute!

Тад моја вила преда ме грану,
 лепше је овај не виде вид;
из црног мрака дивна ми свану,
 к'о песма славља у зорин свит,
сваку ми махом залечи рану,
 ал' тежој рани настаде брид.
Шта ћу од миља, од муке љуте,
Santa Maria della Salute?

Она ме гледну. У душу свесну
 још никад такав не сину глед;
тим би, што из тог погледа кресну,
 свих васиона стопила лед,
све ми то нуди за чим год чезну',
 јаде па сладе, чемер па мед,
сву своју душу, све своје жуде,
– сву вечност за те, дивни тренуте! –
Santa Maria della Salute.

Жизнь моя ныне меняется круто,
Santa Maria della Salute.

Разве не лучше нести красоту,
 быть не жердиной гнилого забора,
а устремившись душой в высоту,
 стать величавой колонной собора;
разве не лучше лелеять мечту,
 чем предаваться угрюмому спору?
Века длиннее святая минута,
Santa Maria della Salute.

Мать святая, я много страдал,
 мерзостей всяких я видел немало,
всё, что я в сладких мечтах нагадал,
 горькая явь у меня отнимала.
Чтобы я дьяволу душу отдал,
 мгла запустенья меня обнимала,
в сердце вгрызались сомнения люто,
Santa Maria della Salute.

Но никого не кляню, не виню
 за пережитые долгие муки.
Я благодарен живому огню,
 что опалил мои старые руки.
В скорбной душе навсегда сохраню
 первых молений высокие звуки.
Мгла расточилась, разорваны пути,
Santa Maria della Salute.

Дивная вила вошла надо мной,
 светлое чудо из мрака явилось,
словно над дальней грядой лесной
 радуга вдруг зацвела, засветилась,
словно из дремлющей рощи ночной
 вдруг соловьиная песня родилась.
Пряно запахла весенняя рута,
Santa Maria della Salute.

Нету спасенья от этой любви,
 всё в ней – и горечь, и боль, и услада,
пламя восторга бушует в крови,
 пылкому сердцу спасенья не надо.
Жизнь за мгновенье отдам, позови,
 испеленье мне будет отрадой;
жертвую вечностью ради минуты,
Santa Maria della Salute.

Зар мени јадном сва та дивота?
Зар мени благо толико све?
Зар мени старом, на дну живота,
та златна воћка што сад тек зре?
Ох, слатка воћко танталска рода,
што ниси мени сазрела пре?
Опрости моје грешне залуте,
Santa Maria della Salute.

Две се у мени побиш е силе,
мозак и срце, памет и слат.
Дуго су бојак страховит биле,
к'о бесни олуј и стари храст.
Напокон силе сусташе миле,
вијугав мозак одржа власт,
разлог и запован памети хуре,
Santa Maria della Salute.

Памет ме стегну, ја срце стисну',
утекох мудро од среће, луд,
утекох од ње – а она свисну.
Помрча сунце, вечита студ,
гаснуш е звезде, рај у плач бризну,
смак света наста и страшни суд.
О, светски сломе, о страшни суде,
Santa Maria della Salute!

У срцу сломљен, збуњен у глави,
спомен је њезин свети ми храм.
Тад ми се она одонуд јави,
к'о да се Бог ми појави сам:
у души бола лед ми се крави,
кроз њу сад видим, од ње све знам
зашто се мудрачки мозгови муте,
Santa Maria della Salute.

Дође ми у сну. Не кад је зове
силних ми жеља наврели рој,
она ми дође кад њојзи гове,
тајне су силе слушкиње њој.
Навек су са њом појаве нове,
земних милина небески крој.
Тако ми до ње простире путе,
Santa Maria della Salute.

Разве нужна старику красота,
думаю я иногда в укоризне,
разве уже не подбиты счета
всей моей грешной и горестной жизни?
Как запоздала созреть ты, мечта!
Соком на душу усталую брызни,
искрой сверкни над серостью трута,
Santa Maria della Salute.

В долгом сраженье схватились во мне
сердце и мозг, наслажденье и разум,
так же, как сходятся в вечной войне
яростный ветер с раскидистым вязом.
Мозг победил моё сердце вполне,
верил я больше не чувствам, а фразам,
разум стал главной моею валютой,
Santa Maria della Salute.

Разум мне сердце запретами сжал,
разум мне корма подкидывал в ясли.
Я как безумный от счастья бежал.
Солнце померкло, и звёзды погасли.
Сумрак унылый меня окружал.
Знал я одну лишь молитву – без страсти.
Хаос сменился бессильем уюта,
Santa Maria della Salute!

Память меня возвращает порой
к тем запустелым священным руинам.
Встанет былое, как храм под горой,
густо заросший вербеной и тмином.
Сквозь сожаленье иду, как сквозь строй,
к Богу иду по знакомым долинам,
к ней возвращаюсь из сумрака смуты,
Santa Maria della Salute.

К ней отлетает мечтанье моё
роем нахлынувших воспоминаний.
Тайные силы – служанки её,
добрые феи запретных желаний.
Логика, все твои страхи – враньё,
я обойдусь без твоих указаний.
Мгла расточилась, разорваны пути,
Santa Maria della Salute.

У нас је све к'о у мужа и жене,
 само што није брига и рад,
 све су милине, ал' нежежене,
 страст нам се блажи у рајски хлад;
 старија она сад је од мене,
 тамо ћу бити доста јој млад
 где свих времена разлике ћуте,
 Santa Maria della Salute.

А наша деца песме су моје,
 тих састанака вечити траг;
 то се не пише, то се не поје,
 само што душом пробије зрак.
 То разумемо само нас двоје,
 то је и рају приновак драг,
 то тек у заносу пророци слуте,
 Santa Maria della Salute.

А кад ми дође да прсне глава
 од тог живота хридовит крај,
 најлепши сан ми постаће јава,
 мој ропач њено: «Ево ме, нај!»
 Из ништавила у славу слава,
 из безњенице у рај, у рај!
 У рај, у рај, у њезин загрљај!
 Све ће се жеље ту да пробуде,
 душе жике све да прогуде,
 задивићемо светске колуте,
 богове силне, камоли људе,
 звездама ћемо померит путе,
 сунцима засут сељенске студе,
 да у све куте зоре заруде,
 да од милине дуси полуде,
 Santa Maria della Salute.

// Л. Костић. Песме. Т.1-3. Нови Сад, 1991.

Смрт је спас, рјешење, највећа срећа. Замислите тај ужас да живимо хиљаду година. Све би изгубило цијену, љепоту. Не бисмо знали да цијенимо ни љубав, ни тај живот који због његове краткоће и волимо.

Меша Селимовић

С ней мы отныне – как муж и жена:
счастье без муки, страсти без зноя,
нашей любви золотая страна –
в райской прохладе, как роща весною.
Кто из нас опытней – я или она? –
узнано будет и ею и мною
там, где уравнились век и минута,
Santa Maria della Salute.

Песни мои – наши общие дети,
дети мечтаний и дети свиданий;
только мы двое и знаем на свете,
кто победитель, а кто из нас данник,
кто и когда пробуждает в поэте
новую музыку новых созданий.
В миг прорицанья пророки поймут их,
Santa Maria della Salute.

Время придёт, и моя голова
треснет, ударясь об угол эпохи.
В хрипе предсмертном услышу слова:
«Вот она я!». А не «ахи» и «охи».
Молодость, ты бесконечно права,
не соблазняясь на жалкие крохи.
Мы удивим и людей, и богов,
Вызволим души из тяжких оков,
выйдут желанья из всех берегов,
страхи покинут жилище мозгов,
всюду растопится стужа снегов,
вспыхнут цветы всех весенних лугов,
звезды сойдут с орбитальных кругов,
вмиг обессилеет сила врагов,
души спасутся от ярости лютой,
Santa Maria della Salute.

Перевёл Виктор Кочетков

*Антология сербской поэзии *.* М., 2008.

Смерть – спасение, помощь, величайшее счастье. Представьте ужас – если бы мы жили тысячу лет. Всё потеряло бы ценность и красоту. Мы не умели бы ценить ни любовь, ни жизнь, которую любим именно оттого, что она коротка.

Меша Селимович

Меша Селимовић

1910 – 1982

ПРОЗА**Рањеник**

Давно некад био је живот, и дан, и сунце. Одакле сјећање на то што је можда било? Од ватре што га изгара? Због мрака, самоће, страха?

Сад живи само немоћ, остаци живота без свијести, или ријетка свјетлуцања нечега што је као вид, тренутно прогледавање, тек да сагледа страшну ноћ, мокру шуму, да осјети хладноћу, а онда, опет, одвајање од свега. И од себе. Суновраћивање у врелину ужарене несвијести, која ствара фантастичан свијет измијењених облика. Од-некле, из можданих вијуга, или из срца, цурком истичу, не, распрскавају се утваре сјећања, одвојене, искомадане, криво слијепљене, избезумљене близином смрти.

Немир, ковитлање, мучнина. Само тренутак да потраје мир! Само кратак часак некретања!

Крв отјече. И кад он то не зна. И кад зна. Слива се низ слабине и полако капље у мокро лишће. Кад побјегне из ковитлаца несвијести, што га мирно чека да јој се опет врати, броји капи.

Живот одлази.

Капље крв, и живот одлази.

Зна то по пустоши и нежељењу. Свеједно.

Блиједо сјећање на нешто познато: шума се покреће. Голе гране ударају једна о другу, вјетар их њише. Тешко му је од тог њихања.

Хладно. Дубоко негдје унутра, у жилама, из којих се снага циједи непрестано. Хладноћа живи као бол што не обамире, стално јачи.

А ноћ је текла, текла, па застајала, замирала у непокретности, као да је губила дах.

Сад је опет потекла и отјецала милећи, као крв из његових рана. А можда то само крв отјече, а ноћ стоји сапета, већ мртва. Или је и он већ мртав, а крв отјече узалудно.

Које је доба? Да ли је ноћ при крају или је тек наишла. Или траје одувијек, и одувијек га гледа огромним тамним очима, чекајући његову смрт?

Пада снијег. Само на очи. Хоће ли их засути? Не, неће, ватра је у њима и пред њима. Палаца модроцрвеним језичцима и гута сама себе, умирући у бијесу и немоћи.

Људи су око ватре, њишу се, лелујају, немају тежине ни познатих облика, само глас имају. Јављају му се. Неко је јекнуо. Можда он сам. Зауставио је немоћ: чекај, остави ме начас, нисам сам у ноћи, неко је јекнуо, неко јечи.

Ослушноу је. Да није варка његове несвијести. Није. Ту је, у близини, тај неко због кога свијест не мркне, због кога му је срце почело да удара јаче, заглушујући га. Човјек је у његовој близини!

Колико је до њега?

Пошао је, не зна како, не зна кад, понекад му је изгледало да се удаљава километрима, и нестаје, одлази неповратно у бездан мрака, а онда се враћао и приближавао толико, да му је чуо дах, тежак и искидан.

Па мук.

Је ли умро?

Зовнуо га је, или је помислио да зовне. Није се одазвао. Можда не чује. Због своје или његове слабости. Али се јечањем јавља, ту је, жив је. Он чује само тај људски глас у тишини шуме и ноћи, и не дозвољава свијести да га напусти, ради тог гласа.

Није знао колико пуже ни колико је пута несвијест ипак наишла на том путу од себе до њега. Све му је препрека, и мекан снијег, и неравнине, и грмови смрека што су га боле иглицама, и мртве непослушне руке, и тишина којом се непознати човјек понекад скривао.

– Гдје си? – викао је, не чувши себе, не чувши њега. – Гдје си? Губим те, губим се, ако ти не чујем јек. Гдје си?

Је ли смрт бржа од њега?

Кад је послвије дугог, дугог времена, које најчешће није ни постојало, стигао до бијеле људске хумке, незнанац га је поздравио јечањем.

Дуго је лежао уз њега без покрета, исцрпен, без снаге да дигне главу из снијега, без снаге да се радује. А онда је прислонио леђа уз човјека, и умирио се. Боље је овако. Није сам. Топлије је.

И опет ноћ. И слабост. Само, свијест се више не покрива мраком. Мисао је блиједа и бескрвна, али не замире. Тихо лелуја, као свјетилчица, не гаси се. А с одређенијом мишљу, и бол је у њему одређенији и јачи. Зна: изгубио је много крви, зато је слаб, зато га савладава сан. Припија се уз туђа леђа што дрхте, али и грију, осјећа како се и човјек несвјесно припија уз ту сумњиву топлину. Не смета му тај упорни дрхат, та грозница мишића што се бране од хладноће и умирања. Жив је. И човјек је, одбрана од самоће, мрака, страхова, утвара, смрти без свједока. И он њему.

Два крвотока су откуцавала своју близину, упорно се подстичући на живот. Два ритма што су се узастопно будила. Двије

немоћи што су се помагале. Беспомоћни, на рубу смрти, бранили су један другог од беспомоћности и смрти.

Жив је, дише. Дише тешко. И чудно, хрипаво.

Да не умире зато што се одвојио од њега? Или је само чекао дан, да му посљедњи пут види свјетлост? Или је непријатељ? Ако јест, умријеће главе окренуте у страну, непомирен ни с њим ни са смрћу.

Затворио је очи и чекао.

Шума

Пољичка шума!

Ако има ишта лијепо на свијету, онда је то овај прастари, тајанствени бескрај, у којем један живот престаје, а почиње други, непознат, диван, страшан.

У густим чечавима букава и храстова је сумрак усред дана. И не треба ићи дубоко. Тамо је тајанство. И страх.

Огромна стабла стоје мирно, ко зна откад тако, ћутљива и намрчена. Испод њихових крошања, што чине покров над свијетом, између кржавих жила, испреплетених, повезаних у неразмрсиви сплет, којим непрестано кола невидљиви крвоток сокова, пролази сићушно створење, несигурно у овом равнодушном а пријетећем пространству што чека и нешто скрива.

Шта скрива?

Све што машта и страх могу да роде.

Дјечак, храстовима ни до чланака, осјећа присуство тајне.

Никог нема, а безброј живота је око њега, безброј очију. Гледају га мирно, прате његов несигурни ход, очекују шта ће учинити. Не зна и не мисли ко то гледа. Нема облика, има само поглед. И глас.

Свјетлуцања из дубоких сјена, шапутања са свих страна, нечујни кораци, невидљиво кретање. Шта би било кад би огромна шума крикнула? Она је живи створ.

У њој живи тихо, узбудљиво неспокојство. Од густих сјенки, од мноштва облика, од бескраја, можда од прича које је слушао.

Зашто је цикнула птица у шипражју?

Од чега се уплашио дивљи голуб, и у лудој журби, нијем од страха, шикнуо кроз грање, спасавајући се од неке невидљиве опасности?

Куда жури дуга колона жућкастих мрава, не осврћући се ни нашта? У помоћ? У рат? На сахрану?

Да ли то почиње час великог страха? Је ли вријеме да изађе велики дух шуме?

Дјечак не бјежи. Чека.

Опсједнут је том дивљином.

Можда због тишине што надјачава тиха дисања и шапутања. Због присуства једног великог живота у којем гамиже безброј малих. Због тајанства од којег дрхти.

Стотине година су легле између овог градског дјетета и ове старе шуме, они се не познају више.

Ничег препознатљивог нема у овим сумрачним беспућима, с хиљаду путева, који не воде никуда, и он их доживљава као тајну, друкчију од свега с чиме се саживио. Ово је прастанање, далеки почетак, моћно дјетињство земљино што траје стољећима, древна незрелост, праствара свјежина.

И ево, већ други дан дјечак прилази том чуду што узнемирује његову врелу машту.

Полако улази у честар на почетку, газе све опрезније, прешао је границу спокојства, а онда застане, наслони се на дрво, по сили неког мутног сјећања заклањајући леђа, и тихо, ослобађајући се себе малопређашњег, постаје уздрхтала непомичност шуме, упијен њоме.

Необична је њена снага. Она потири сјећања, дише заборавом, одстрањује све што није она сама.

Био је и неки други свијет, постоји и сад, али се удаљио, постао ситан и неважан. Постоји само ова моћна шума, која све допушта и све презири. Ништа је се не тиче, а увијек је спремна на нешто непознато. Надмоћно је ћутљива, и скрива хиљаде гласова. И хиљаде опасности.

Увијек, сваког часа, можда баш овог који наилази, може се покренути ова стихија што чека, и поћи на свијет са својим скривеним ужасима. Ко би је спријечио? Ко би јој стао на пут?

Сад ћути. Милионима свјетлуцавих очију гледа из свих сјена, из свих дупља, и снажно дише моћна и опасна.

Дјечак осјећа да га шума не воли. Не прима га. Гране иза њега ће се покренути, овиће му се око врата, као ледене змије, као дуге квржаве руке од којих се не може побјећи.

Окреће се у страху. Али сад је пријетња иза њега, увијек за леђима.

Шума га вреба, као звијер.

И дјечак бјежи, посрћући преко жила.

Али страх брзо пролази.

На првој чистини, одакле види небо, и чује љутит звек сјекира које оштрим зубима загризају у дрво, он застаје, и смирујући се, гледа у тамну шуму што га је истјерала из себе.

Више се не боји. Његов свијет није далек, и над њим је небо, плаво и чисто. Ни неба није било у шумској тами. Ни овог свијета. Ни људи. Ничега осим шуме.

Али се не подсмјева страху који је минуо. Зна да није био безразложен.

Неко зове.

Траже га.

Али глас, који трчи за њим, слијеп је: мимоилази га и јури даље у густу шуму из које је он побјегао.

Хоће ли и тај глас постати дио дивљине, и плашити га сутра?

Неће се јавити, неће им одговорити.

Не жели самоћу, али га најмање боли кад је сам. Не познаје шуму, она му је тајанство. Али зар није тајанство и тај његов свијет? Плаши га, као и шума.

Много шта не схвата у њему. Не зна чак ни шта је то што не схвата, али га боли. И мучи се, разјашњавајући га сам, покушавајући да га разјасни, јер није смио да поставља питања другима.

Шта да пита?

Нешто у животу није у реду, не зна шта ни како, а можда и он види како не треба. О чему да пита?

И кога?

Мајку?

Она га једва и саслуша, једва и да разумије шта јој говори, увијек замишљена, одсутна, увијек сама са собом, с растресеним осмијехом који је за свијет, с погледом који је патња. Одговара кратко, недовољно, нејасно, благо али одлучно га удаљава од себе. Да би остала сама, или да га не би окужила својом тугом. Понекад му се чинило да и она чека одговор на тежа питања него што су његова.

Толико је пута желио да јој стави главу у крило (сад не више, сад је одрастао), да приближи лице њеним меким рукама, можда би га додирнула, можда би га помиловала, осјетио би њежност и љубав, и њој је потребна. Створило би се међу њима и повјерење, можда. Тада би се, ваљда, у том жељеном тренутку присности, усудио да је упита: Мајко, шта је то с тобом? Шта те мучи?

Али присност није наилазила, њена рука што му је могла поклонити вјечност остајала је далека и непокретна. И лежало је у њему, као непресушна мука, то велико питање што је могло да их зближи.

Тако су двије туге остајале усамљене и беспомоћне. Једна није хтјела да тражи помоћ, друга није смјела.

Отац?

Он је сувише велик, сувише снажан, сувише запослен, неприступан као мјесец, и дјечак није ни помишљао да му приђе и с једном својом бригом.

И кад би се десило да остану сами, осјећали су се незгодно. Разговарали су као непознати људи. Отац је извршавао дужност, дјечак се устручавао. Одахнули би обојица кад би се растали.

Јуче су разговарали, овдје, у селу. Било је то последице дугог времена, неколико мјесеци је прошло како су један другога казали три мртве реченице.

А ето, јуче су разговарали.

Ишли су од шумареве куће, гдје су се смјестили, до мухтареве, усред села. Ту су се смјестили Бергови.

На том кратком путу, а дјечаку је изгледао бескрајно дуг, отац је покушавао да разговара, разбијајући мучно ћутање.

– Како си спавао на мансарди?

– Лијепо.

– Је ли ти драго што ћеш овдје љетовати?

– Јест.

– Видим, понио си књиге. Не мислиш, ваљда, овдје радити?

– Читаћу.

– Треба да се одмориш. У свему треба наћи мјеру.

Дјечак ћути, нема шта да каже на ту родитељску мудрост. А зна, старији дају савјете чим немају шта да кажу.

Отац тражи тему. И каже изненада:

– Шта ћеш студирати? Шта те занима? Твој брат је желио да буде оцачар.

Насмијао се весело, сигурно због неког свог сјећања, не због дјечака. Смијех му је здрав и угодан.

Дјечаку је застао дах због те шале. Отац се с њим никад није шалио, а ово је можда почетак нечег новог, дотад непознатог у њиховим односима. Нечег приснијег и љепшег. И већ је с надом ди-гао очи према очевом лицу.

Срећа што је пошао на ово љетовање. Можда ће се зближити овдје!

Али очево лијепо, опаљено лице, ништа више није обећавало. Послије изненадне шале, која је изгледала као омашка, као забуна, јер је заборавио с ким разговара, опет му се вратио онај растресено љубазни израз с којим је увијек сусретао дјечака.

Рекао је, као да га тек сад види:

– Само, брате, мршав си некако. Боли ли те штогод?

– Не боли.

– Мораш више да једеш. Волиш ли мед?

Срећом, дошли су до циља.

Госпођа Берг је чекала с дјецом у башти пред мухтар-Хусином кућом, и отац је заборавио и на дјечака и на његов изглед.

Није ни сањао колико га је измучио. Боље да не проговоре ни ријеч, него да овако разговарају. То није разговор, већ удаљавање. И бол, увреда, омаловажавање. Јер, отац ни с ким тако не говори. Свјеж је, сочан, лак, занимљив. А с њим је лажан.

А онда, нова увреда!

Кад је видио госпођу Берг, укрупљено растресени отац, који не зна шта да каже своме сину, што очекује његову ријеч као милост, одједном се претворио у живог, љубазног човјека, чије лице зрачи ведрином.

Глас му је звонио као ђурђевска труба:

– Дивно изгледате! Свјежи сте као ово јутро.

И шапнуо јој нешто, на што се госпођа Берг ведро насмијала.

И онда (хтио би да не мисли на то, али мора!) онда се окренуо њеној дјечи, подигао Пубику, пољубио га у образ, и ево шта му је рекао:

– Мангупе мали, лијеп си готово као мама.

То је рекао! И коме? Пубики, тој пјегавој накази с носом налик на дугме, с очима безизразним као кликери.

Пољубио је и Мацу. У оба образа! Пошле су му сузе на очи: њега није пољубио већ годинама. Није умио ни да разговара с њим, досађивао се, препоручивао му да једе мед, и једва чекао да га скине с врата.

Зато је дјечак био најнесрећније створење тог јутра, и желио је да умре, или да оде ма куда, далеко. Побјегао је у шуму, кад је отац узео госпођу Берг испод руке, а троје дјеце пустио да трче испред њих.

Побјегао је у шумски густиш, и склонио се, а нико није примјетио да га нема, дуго, веома дуго, јер им је свеједно. Зато је црном мржњом мрзио ову шашаву, намирисану, уображену дјецу, коју је његов отац њежно љубио у ружичасте образе (његови су блиједи и мршави). Зато је до грла испуњен пакошћу и болом.

Отац га не воли. Како би онда могао ишта да га пита?

Брат?

Он је већ у шеснаестој години, завршио је пети разред гимназије, носи дуге панталоне, тврду косу маже бриљантином, свако јутро се тушира хладном водом и ради гимнастику, гледа за дјевојкама, кришом пуши, говори слободно о свему, а нарочито о ономе што не зна (а то је готово све). Мајку жали, али не сувише. Оца избјегава, али с достојанством. Брата воли, али с висине својих шеснаест година, своје незналачке сигурности, своје надмоћне површности. Дјечак му изгледа глуп, сувише слаб, премного сањалица за његов укус, немоћна шепртља. Ни о мотору с њим не можеш разговарати, богаму! (Због мотоцикла је и остао код куће, волио је луде брзине, и због мајке, да не буде сама: отац се брзо и лако сложио). А хтио је да му помогне. Шта му је потребно? Покровитељство и заштита? Поука о животу без немира? Савјет како ће стећи чврсте мишице или независност? То му може дати. Али дјечаку баш то није требало.

Остаје само ујак.

Тај ћутљиви човјек, увијек сам, знао је све, али ни о чему није говорио. Знао је све, то је сигурно. Његов живот, препун доживљаја, као да је нечим нагло прекинут. Шта га је ударило? Шта је крио? Било је у њему нешто тамно, због ћутања, и патнички снажно, због способности да све прикрије и сачува у себи.

Ничим се није бавио, ништа није радио, нити је тражио нити му је ко нудио ма какав посао. Сад га је отац довео да записује дужину и обим балвана на сабиралишту. – Да покушам још једном – рекао је отац мајци о ујаку. Звучало је презриво и безнадно.

Јуче, у сутон, њих двојица су сједили на брежуљку, изнад села, и гледали за сунцем што је зашло.

Дјечак је стрепио од тамних сјена, претходница ноћи, што су се подмукло шуљале кроз шуму испод њих.

У селу се чуло мукање говеда, клепет звона, нејасан разговор, докиивање, све далеко и неважно. А онда је и то почело да замире. Непокојство је наилазило с прозирним мраком.

Њих двојица су одвојени од свијета.

Је ли то час исповиједања, тренутак кад се унутрашње расцвјетавање показује без устручавања?

Дјечак је у ујакову ћутању слутио позив, личило би на издају ако би размишљао сам. На овој граници таме, кад се отварају безбројне чашке тајни, могло би се од тога залећи непријатељство међу њима. Јер би се тајили кад то не смију, а за блискост је потребно само нескривање. Само! Тако је мислио, не знајући да је то све. Једноставно, лако, у часу који то тражи, с приликом која ће нестати ако се не искористи. Треба само дићи унутрашње бране и пустити да изађе оно што жели да се прелије, да се обзнани, да се да и да нађе, као мирис трава, нуђење и дозивање, у овај предноћни сумрак без мрака, без дана, без ноћи.

И то баш њему, јер је несрећан, зна шта је бол.

Хтио је да отпочне разговор о нечем неважном, о ма чему, а оно што боли изаћи ће само.

Али оно што боли одмах је исплутало.

– Лијепо је овдје – почео је с неважним.

– Врло лијепо.

– Само да није ноћи.

– Зашто?

– Сувише је мрачно. И глухо. Као да све умре кад падне мрак.

Јеси ли синоћ чуо лисицу?

– Нисам.

– Кажу да је лисица. Дуго је плакала. Стварно! Као дијете. Нисам могао да заспим.

– Мало се крећеш. И увијек си сам.

– С киме да будем?

– А Бергови? Зашто их избјегаваш?

– Не волим их.

– Зашто?

– Маца је уображена, гледа а не види те. Пубика је глуп.

– Заиста?

– И дрзак, наметљив.

– По чему то мислиш?

– Он не чека да га позову. Јутрос ме отац повео до њих, а он притрча раширених руку.

– Теби?

– Ма не! Оцу.

– И отац га је пољубио?

- Како знаш?
– А тебе није?
– Није. Али не говорим зато.
– Добро, знам.
– Дајца, шта ти мислиш о госпођи Берг?
– Шта желиш да знаш?
– Је ли лијепа?
– Јест.
– Врло лијепа?
– Па јест.
– Може ли љепа жена вољети ружног мушкарца?
– Може. Мислиш ли на њеног мужа?
– Мислим.
– Па он није ружан.
– Како онда знаш да мислим на њега?
– Ах, па ти си лукав.
– Нисам лукав. Хтио бих да знам неке ствари. Зашто је она дошла овамо?
– На љетовање.
– А зашто није дошао и њен муж?
– Ваљда због службе. Зашто све то питаш?
– Морам неког да питам.
– Колико ти је година? Дванаест?
– Тринаеста.
– У твојим годинама ја нисам знао ништа.
– Ниси постављао питања?
– Нисам таква.
– Каква?

Ујак га је погледао изненађено, и насмијешо се. Осмијех му није весео. И не храбри.

Погледао је према шуми и, као да га је подишла језа од нечега што је видио или осјетио, стресао се и рекао тихо:

– Хладно је.

Од чега му је хладно?

Путем према кући, кроз тужни цилик невидљивих цврчака, у сутону пуном мириса смоле, у тихом ватромету што су га палили безгласни свици, ујак је причао о срнама у дубокој планини, о орловима у стијењу, о вучјој јами у којој су дрвосјече нашле вучицу с четворо младих, па је мајка-вучица бијесно гризла оштрицу сјекире и шиљак цапина, док је нису убили.

Говорио је, говорио, сасвим неуобичајено, али без полета, безуспјешно се присиљавајући да гласу даде бодрост и лакоћу.

Дјечаку се чинило да је то узнемиреност. Због њега.

Ујак упорно наставља непотребни разговор, одвраћа му пажњу, хоће да му каже: не мисли о ономе што мислиш, заборави, скрени мисао на друге ствари.

И све је било тужно, и јадно, и узалудно.

Жалили су један другога.

Па ипак му је захвалан за ту некорисну пажњу. И зато што није лагао. Није ништа рекао о ономе што је желио да сазна, али није лагао. Његов суморни смијешак је кључ над нереченим. Дјечак чека да се кључ окрене. С усана виси права ријеч, сваког часа може канути као капља, огласиће се његова мукла мисао.

Али се не оглашава.

Негдје у себи он слаже једно сазнање на друго и пушта их да умру. Или да живе дуже него кад се кажу.

И данас је сам, и данас је око њега шума, спуштао се виру под јохама, ту је нестајао немир и страх, а свијет још није почињао.

Вир га је чекао, исти као јуче, стар од маховине, млад од извора.

У води су небо и сребрне шљокице сунца што се прокрало кроз дрвеће. То није пријетећа шума, то је тиха њежност. Угодно спарна тишина љетног дана што смирује, далек крик копча у неком другом свијету, лака кретања као у сну, сићушна зујања у млаком ваздуху, благ и ситан живот без пријетње.

Дјечак је ганут због нечег што му је нејасно, због прозачних сјена, због топле траве што му грије стегна, због ненаданог бљеска риблије крљушти у кристално модрој води, због тишине, због сигурности.

Још је волио самоћу, а изненада се јавила сјета, или жаљење, што је сам. Кад би био неко с киме би могао ћутати о овој љепоти, радост би била потпунија.

Не, он је није звао, ни у себи, није ни мислио о њој. Како је онда дошла?

Дошла је, и није се изненадио. И није плашљив, ни постиђен. Гледа је, и радосно се смијеша.

Појавила се из сребрних сунчевих шљокица, из титравог топлог ваздуха, из тихог зујања. Сасвим је друкчија него јуче, него јутрос, него икад; није натмурена, ни уображена, гледа и види га, не надувено већ благо, с преданошћу која га узбуђује до суза.

– Шта радиш ту? – пита га, дивно се осмјехујући.

– Чекам тебе.

– Зашто?

– Да ти покажем вир.

– Шта је у виру?

– Модрина, као у твојим очима.

– Зар знаш какве су моје очи?

– Знам. Лијепе су.

– Чинило ми се да ме не гледаш.

– Стидио сам се.

– А сад се не стидиш?

– Не. И ти си друкчија данас.

– Сами смо, зато сам друкчија.

– Јеси ли ме случајно пронашла?

– Тражила сам те. Побјегла сам од маме и Пубике, и тражила. Знала сам да ћу те овдје наћи.

– Како си знала?

– Овдје је најљепше.

– Хоћеш ли да гледаш рибе? Дивне су. Пазио сам да их не уплашим, да би пришле кад ти дођеш. Знао сам да ћеш доћи. Или ћемо сјести на обалу и ставити ноге у воду, а ја ћу ти причати.

– Говори стихове!

Он говори стихове, не зна чије, туђе или своје, не зна какве. Ниједна ријеч му није јасна, али стихови су прекрасни, и снажни, и потресни. Казују све што је дубоко скривено у њему, потресају га неслућеном љепотом. Сузе га гуше у грлу због те љепоте која је дошла тако изненада, запрепастивши и њега самога.

И Маца је ганута. Гледа га блиставим великим очима које се диве.

– Прекрасни стихови – шапће занесено. – Јесу ли твоји?

– Сад су твоји.

Смије да каже све што мисли, може све што хоће. Не плаши се, не збуњује, не црвени. Зато што је сам.

Легао је у траву и затворио очи. Жао му је сна.

И опет није сам. Вратила се, због његове жеље.

– Не бојиш се шуме? – пита га, увјерена да се не боји.

– Не. А ти?

– Не бојим се кад сам с тобом.

– Толико имаш повјерења у мене?

– Само у тебе.

Нагнула се над вир, који се одједном узнемирио, и почео да кључа, узаврео и опасан. Неопрезан покрет, крик, и дјевојка је у побјешњелом вртлогу. Не премишљајући, не оклијевајући ни трен, он хитро скаче за њом, и износи је мокру и уплашену, али задивљену његовом смјелошћу.

И други га гледају с дивљењем. И отац. Није га досад запажао, није примјећивао дјечаков жељни поглед, увијек преварен, али сад гледа сина изненађено. Понос му је у очима, и сузе. Прилази разњежен.

– Увијек сам вјеровао у тебе, сине – каже одушевљено.

– Хвала ти, оче – шапће дјечак. И чека.

Отац шири снажне руке у огроман загрљај, у који он улијеће жељно, наслања му главу на раме и осјећа луду срећу због које плаче.

И ничега нема, ни шуме, ни Пубике, ни госпође Берг, чак ни Маце. Само он, и снажне драге очеве руке које га не пуштају.

Али је жеља прејака, и сан се нагло прекида. Дјечак не успијева да га обнови. И не жели. Горко му је у срцу.

Наслања чело на топлу земљу, и чује, креће се ситни живот у трави.

Вјетрић је покренуо шуму, тајанство.
Он не осјећа страх, само му се плаче.

Острво

[Одломци из романа]

Прагилац

Најгори је безразложни страх.

Страх који има свој разлог и коријен можеш да примиш, ма какав да је, може се измјерити људском мјером, може му се одредити домет и увир.

А можда и није безразложан, само не можеш да му нађеш разлог. Зато постаје опасан, јер је свуда, у сваком покрету, у сваком гласу, у свему што живи и умире, и срце непрестано стрепи пред нечим страшним, свемоћним, свеуништавајућим.

Све чешће му се дешава да га обузима необјашњива језа, да неки несазнани ужас зауставља дах, па само престрављено гледа и слуша. Чека: сад ће. Не зна шта, али је страшно.

Први пут му се то јавило послје угодних маштања, која су му у посљедње вријеме постала страст. Нашао је забаву, и потребу, чак и нарочити смисао у томе да машта о ономе што никад није доживио нити ће икад доживјети. Већ се толико извјежбао у том заваравану да и не помишља на неостваривост својих снова, и ужива у њима као да су сушта реалност. Чак и љепши. И јесу реалност, само се дешавају у машти. А то је свеједно.

Почело је једне вечери кад је у кафани гледао на телевизији забавни програм и слушао једног пјевача забавних мелодија. Пјевао је дивно, сав се ломио и кршио, глас му је био осјећајан и плачан, и он би одушевљено уживао у том пјевању да се није осјећао мало невољно, стиснуто сједећи на столици у крају кафане. Било је пред први, и није имао ни динара да поручи и најјефтиније пиће, макар реда ради. Узалуд је покушавао да се држи природно и тобоже мирно, као: вечерас ми се нешто не пије. Био је сигуран да сви у кафани знају да у његовим масним џеповима нема ни једног јединог динара, да је узалуд покушавао да од жене искамчи шта било од оног јада што је остало од пензије, а било га је стид да замоли газду да му да на вересију, ријетко је долазио овамо, а и сам бог зна како би отплатио дуг. А по несрећи, чинило му се да никад није осјећао жеђ као ове вечери. Проклета да је! А није било баш никаква разлога, вечерао је тако слабо, мало зеља и два обарена кромпира, да је ова жеђ што му је палила грло била само ђавоља пакост. Није хтио ни да оде до шанка да попије чашу воде: као да би тиме јавно разгласио да је празан као испалена пушка. Радије је трпио жеђ, расипајући своју пажњу на пјесму коју је волио и своју муку коју је мрзио. Снажан

аплауз гледалаца у дворани готово га је навео на гријех да и он запљешће, али је одустао кад се сјетио да то није уобичајено. А можда се не би сјетио да ли је уобичајено или није да је поручио макар чашу вина. И тако му је пропало вече због те глупе ситнице о којој нико, вјероватно, није водио рачуна осим њега. Бог зна да ли је то ико примијетио, иако људи примијете свачију невољу.

Пошао је кући сам, није хтио да другоме открива своју мрзовољу, или да сазнаје туђу, радије ће сам ћутати.

Напољу га је дочекала мјесечина, врела, чинило му се, можда и због топлоте што је јаром била из камена, и упорна пјесма птица што се дозивају или такмиче.

На брду изнад шуме, као изваљен грм, као укопан камен, као осушено дрво, сједио је сељак, власник куће под бориком, сваког дана све немирнији и све несрећнији. Гледао је у даљину обасуту мјесечином, у чисте звијезде, у море што је тихо дисало, не окрећући главу ни десно ни лијево, и, једва се њишући, пјевао неку пјесму без ријечи, без мелодије, као да је онемоћали курјак завијао на мјесец, без снаге да се огласи јаче, али и без снаге да престане. Као да је у та два отегнута тона што су трајала по вољи, и без икакве правилности у измјени, била сва туга његовог живота и овог свијета. Као да је оживљавао неке далеке успомене из прасвијести и дивљине, или жеље, или незадовољства, бог зна због чега, или страх пред смрћу што се приближава, пред животом што се никако не открива.

Сељак се понашао чудно, застрашујуће, а ипак му се чинило да би му се радо придружио. Сабио би у ово вучје завијање сву своју муку, и ово вече, и своју позлијеђеност, и неутјешну сиротињу, и жалост због свијета.

Нека их ђаво носи!

Није знао кога то да носи ђаво, али је то понављао са слашћу, ослобађајући се чаме од сељакова завијања, уплашен његовим безнађем (како ли му је у души, господе боже!), и зачудио се кад је видио да жена још сједи на мјесечини пред кућом, и на каменом столу ређа пасијанс.

– Не отварају ми се карте – рекла је жалосним гласом.

– На што си намијенила?

– Ни на што. Онако, на срећу.

– Чију?

– Нашу.

– Какву то срећу још очекујеш?

Хтио је то да каже мање грубо, иако би било исто толико тужно, чак и тужније, али је у њему превладала пакост. Због непоручене чаше пића, због сељаковог завијања, због туге што се у њему клупча као змија, због њене беспомоћности. И ето, упитао је пакосно:

– Какву то срећу још очекујеш?

– Боже, како си груб – рекла је ожалашћено.

Сјетио се, прочитао је негдје стих:

Има ријечи што помажу од уједа љуте гује.

А има ријечи – помислио је – горих од уједа гује. И по чудној логици људске недоследности, тек што је ујео другог, зажелио је лијепу ријеч која лијечи и спасава. Не зна ни како изгледа, чини му се да је никад није чуо, вјероватно је не би препознао и кад би је чуо, можда је не би ни чуо, јер ухо није навикнуто на њу. А можда би се и разболио од те чудне ријечи. Ако не би и умро.

И зашто он сам не би рекао ту ријеч. Сигурно је и она жели.

Шта да каже? Нешто њежно, лијепо, топло...

Тешко је: у срцу је хладно, као да у њему вјетрови дувају.

– Драга – рекао је с напором као да се дави, личило је на режање.

Она се окренула, изненађена. Треба издржати, не вјерује му.

– Драга, понекад је човјек нервозан, неправедан, а знам да и ти очекујеш лијепу ријеч...

Не, није то. Као да се правда за оно што је учинио и што ће још учинити.

– Волим те, драга.

Заиста му се то учинило истинито: воли је. Рекао је то искрено.

Али се жена готово уплашила:

– Шта ти је? Је ли ти зло?

Узалуд, не полази за руком ни њему ни њој.

– Има ли вина? – дигао је руке од тражења њежне ријечи.

– Све си попио синоћ.

Устао је, да уђе у кућу, да се одвоји од ње.

– Ја ћу још остати – рекла је жена.

И она је сигурно мислила исто.

Легао је на кревет обучен.

У последње вријеме све теже заспи. То је од ружних мисли.

Или ружне мисли долазе с несаницом.

Најгоре му је било кад се некако одвајао од самог себе и, као да је неко други, као да је хладни судија, посматрао себе како није желио да се види. Кад је био у себи, цјеловит, кад се није раздвајао, обично није знао тачно ни ко је, ни какав је, и само у том стању јединства могао је о себи да мисли утјешно, чак с неком надом. И да о себи мисли с неким неодређеним задовољством које се граничило с допадањем. А кад би свијест напустила његово тијело, или нешто необјашњиво и расплинато што је он, или његова личност, или његова мисао о себи, и остајала да лебди изван и изнад њега, тада као да се сав претварао у натмуреност, у нешто што није он сам, и ипак суди себи мртвом, или бившем, или ономе што је можда живио, и увијек га жали и гледа с тугом и пријекором, машући непостојећом главом. А мртви, одживјели дио њега осјећа се нелагодно, јадно, скрушено, мада је мртав, мада би му могло бити свеједно. И зачудо, за њега бившег осјећа, и жали, тај одвојени, живи дио.

Јеси ли нешто хтио у животу? – пита га тај одвојени судија. Јеси, знам, али шта је било с тим хтијењем? То заправо и није било никакво хтијење, већ напон младости, снага наде, сувишак енергије,

жељење које се увијек пружа на сутра. А то сутра никад не долази. Чак и кад се понекад учини да је дошло, ускоро се види да је то варка. А знаш ли зашто је тако? Зато што никад ниси дозрио до праве мисли, никад ниси поштено испитао себе шта хоћеш и шта можеш, никад се ниси одмакнуо од празног младалачког жељења које нема будућности. И сад си као празна, разлупана канта. Јад.

А кад у мислима дође до те провалије, црно му је у души, и могао би да почне завијати, као онај сељак на брду.

Не, неће то. Вечерас је цио, не, раздвојан, никакав дио се не одваја да му се руга и да мучи безнађем. И зашто баш безнађе? Још није стар, није потпуно, још има снаге у њему, још има наде, јер има жеља. И зашто да се предаје? Ето, и она још чека срећу, упорно баца карте да јој се отвори пасијанс. На што ли је намијенила игру? Шта је зажељела да јој карте донесу? Љубав, изненадну, неочекивану, посљедњу? Не, то сигурно не чека, сувише је оронула. (Можда и она о њему тако мисли, али нема право, још је усправан и лако се креће.) Тражи ли благостање? Ни то. Како, одакле? Чак му је укинула новац за лутрију, и тако одузела и себи и њему наду сваког мјесеца да ће их стићи срећа. Или жели неку необјашњиву и неодредљиву срећу, ма каква да је. А онда му је пало на ум да можда и не зна шта је срећа, и тако и не зна шта да жели. А нешто жели, сигурно, не би толико истрајавала и носила се с пакосним духом карата који треба да јој донесе нечију наклоност. Или да је наговијести. Не успијева, изгледа. Ноћ пролази, а она непрестано баца карте, не мирећи се с извјесношћу да ни слутње о срећи нема.

А заиста је лијепо кад је човјеку срећа наклоњена. Оном пјевачу, вечерас, на примјер. Пјева добро, што јест – јест! Какав глас, какав глас, какве висине, какве обрине, и какав изглед: лијеп, висок, танак, сличан прољећном сну. Излудио је публику у тамо некој сали. Пљескали су му захвално као да им је донио бесцјен поклон, устајали су са столица, нудили су му цвијеће, чекали пољубац од њега као највећу срећу.

Отворио је транзистор: зачуо се мутан, несигуран глас који је одмах прешао у ружно крклање.

– Ниси ми купила батерију? – викнуо је жени.

– Заборавила сам. Извини.

Није заборавила, већ неће пред први да троши оно мало новца на луксуз. Само, неће да се објашњава с њим, или неће да прекине пасијанс: десиће се несрећа ако се карте не отворе, панично жели да је предусретне. Па добро, нека јој буде (као да јој прашта њен тврдичлук, а у себи зна да не може бити друкчије), али ће послје првог купити батерију за транзистор, и лутрију, можда и спортску прогнозу, отићи ће у кафану да попије чашу вина. Неће водити рачуна о штедњи, неће мислити на сваки потрошени динар, биће расипник макар неколико дана. Послије ће бити као и сваког мјесеца: живјеће паметно, остајући жељан свега.

Обриши сузе, драга,

цио је живот пред нама...

тако је пјевао пјевач, напетих вратних жила, из свег гласа, а публика је у заносну мелодију упала с пљеском одушевљења. Он, пјевач, сигурно има транзистор, скуп, амерички, а не мали, јапански, сигурно има и увијек нове батерије, и можда и свој властити телевизор. И може сваки дан да плати неколико чаша вина у кафани.

Зато што пјева лијепо.

А некад, у младости, и његов глас је био лијеп и снажан. Пјевао је и соло-партије у пјевачкома хору »Младост«. Како је величанствено звучала његова соло-партија:

У Мостару теле погинуло.

Као јек труба, као одјек у клисури, као шум водопада, као широки вјетар, као заносни уздах кад се губи здрав разум...

Зашто не би могао и ово? То је лакше него оно некад.

Обриши сузе, драга,

цио је живот пред нама...

Ето, стоји на освјетљеној позорници, чује дубок хуј великог оркестра, а његов глас све надјачава, као звек чекића на наковњу, разбиће се прозорска стакла од његове снаге, а опет сузе теку од његове њежности.

Обриши сузе, драга,

цио је живот пред нама.

Сала, у лудом одушевљењу, пролама дланове, људи скачу на ноге, не владају собом. А она, драга, сједи у првом реду, и гледа га. Мило му је што је толико одушевио публику, због ње. Али само њој пјева, само њу види, коса јој је златноплава, и дуга, до рамена, шешир бијел, широког обода. Луонотар! Плаче због њега, из страха да ће изгубити његову љубав.

Обриши сузе, драга,

цио је живот пред нама.

Пробудио се из заноса, и сам у сузама.

Жена је још на веранди, слаба сијалица гори, мјесечина је јача, зашто не угаси свјетло, али свеједно, нека још остане тамо, нека тражи неку своју смијешну срећу, он је још пун наде, нека му не смета. Ово је његова ноћ, вечерас све може.

Сад је астронаут. Навлачи скафандер, телевизијске камере снимају, смијеши се, сигуран, храбар, улази у свемирски брод, затварају се врата, остају само њих тројица, контролишу инструменте, све је у најбољем реду, разговарају са Земљом, цео свијет их слуша: Немамо никаквих проблема. Све се одвија по плану. Спавају (то пролази брзо, није узбудљиво). Прелази у мјесечев модул, одвајају се, он командује, примјећује да сувише брзо јуре према Мјесецу, мало тешко дише. Хоће ли се разбити? Али се смијеши, лице му је мирно, његова храброст је непоколебљива и у часу смрти. Успијева, међутим, да исправи грешку, и модул се меко спушта на мјесечеву површину. Излази, спушта се низ степенице и, пред милионима гледалаца који га прате телевизорима са Земље, каже

једноставно: Мали корак за човјека, велик за човјечанство. Затим хода по црној мјесечевој прашини, први од постанка свијета, скакуће у безваздушном простору, хоће да се сагне ради мјесечева камења, али не може. Нешто се чудно дешава, једва миче ногама и рукама, у глави му је тешко, мутно, хоће да викне, не може, глас га издаје, некако долази до модула, једва се пење уз степенице, затвара врата, хоће да покрене моторе, да се врати на Земљу. Не успијева, мотори су мртви. Хоће да отвори врата, осјећа гушење у затвореном простору, врата се више не могу отворити. Све је мање ваздуха, у глави му је све теже, гуши се, срце му мукло удара, хоће да викне, нема гласа, нема снаге, јечи због мучног осјећања немоћи...

Шта си то сањао? – пита жена. – Уплашио си ме колико јечиш.

Пробудио се. Хвала богу, на земљи је.

– Сигурно ти је скочио притисак – каже жена.

– Боли ме глава. Дај ми алдомет.

Забилежала је зора. Ноћ пролази.

– Јесу ли ти се отвориле карте?

– Нису.

– Јеси ли заиста вјеровала у срећу?

– Нисам.

Неће да призна колико се надала. А не зна чак ни чему.

Осјетио је изненадну жалост, због ње.

И одједном му је било свијетло у души.

– Ја не чекам срећу – рекао је смијешећи се.

– Заиста?

– Заиста. Имам је.

– У чему је?

– У теби. Имам тебе. То ми је довољно.

Њежно је ухватио њену руку, мршаву и крхку: преломио би је кад би мало јаче притиснуо.

Гледала је у њега збуњено.

Али на његовом лицу се не види подсмјех. А не може да примијети да он то каже из сажаљења. Према њој и према себи.

Из сасушених очију потекле су јој сузе.

А он је ипак осјетио радост.

Сутрадан је устао прилично касно, доста ломан, и покушао да живи као и до сада. Своје синоћње доброту сјетио се с ведрим стидом. А сјетио се и сна који га је пореметио.

Доручковао је сасвим слабо, узео весла и пошао према мору.

Док се спуштао низ стрмину, осјећајући како су весла тешка, учинило му се да га неко прати. Као да га гледа из прикрајка, иза камена, иза дрвета, иза грма купине, и стално се помиче за њим, увијек му је за петам, за леђима, за вратом.

Уморио се и сјео да се одмори.

Неко му је иза леђа.

Окренуо се: не види никога, али зна, ту је.

Устао је с муком, с муком подигао весла, с муком се натјерао да крочи низ брдо.

Невидљива сјенка је непрестано ишла за њим.

Једва је одвезао петљу на конопу којим је чамац био привезан, једва убацио весла, једва укорачио.

И сјенка је ушла у чамац.

– Ко си? – пита шапатам. Нема одговора.

– Јеси ли страх? Или смрт?

Тишина. И неугодно присуство нечег мучног око њега.

Одакле то? Нема никаква разлога да осјећа страх. А сувише је рано да мисли на смрт.

Неће да мисли на смрт: ко зна какве га замке чекају на преласку из ове тамне извјесности у потпуну неизвјесност.

Мртвим рукама се опро о весла, као да од нечега бјежи.

Изгледа да ће од сада морати да се навикне на сјенку иза себе.

Јутро побједе

Киша је падала цијелу ноћ, пљусковито, с пакосном упорношћу, ударала је воденим куглицама о кров и прозорска стакла, текла олуцима, клокоћући. Црвени потоци су јурили странама, остаће само испран костур бијелих камених жљебова.

– Однијеће острво у море.

– Неће, драги.

– Однијеће острво у море.

– Да ти измјерим ватру?

– Немам ватру. Угасила би је киша.

– Киша не гаси ову ватру.

– Мјесецима пада.

– Од синоћ, драги.

– Годинама. Неће више ни престати.

– Престаће ускоро.

– Нешто се десило, не може више престати. Нешто се страшно десило. Неки поремећај у природи, једном то мора да буде.

– Увијек се дешавају поремећаји, то је природно.

– Поремећај није природан.

– Оче наш који јеси на небу.

– Можда већ носи кућу.

– Свето је име твоје.

– Можда смо већ на таласима. Осјећаш ли како се љуљамо?

– Здраво, Марија.

– Однијеће нас из луке на пучину.

– Милости пуна.

– Никуд нас неће однијети. Потопиће нас овдје.

– Смири се.

– Ноћ је умрла, чујеш ли? Више неће бити дана.

– Биће, драги.

– Земља је проквашена, вода ће процурити на другу страну.

– Опрости нам, Господине.

– Зашто су нас задржали овдје? Шта тражимо? Шта чекамо?
Зар сам избјегао толике кише по свијету да ме ова овдје угуши?

– Страх ме је, драги. Не говори тако.

У мрачној соби чуло се његово шумно убрзано дисање, као да је мијех плућа пробушен. Хватао га је сан или омаглица. Чело му је врело под њеном храпавом руком. Бојала се његовог болесног сна, као и његових болесних ријечи.

Између таме њене собе и таме осталог свијета ноћ је без престанка ткала густу кишну завјесу. Дрхтала је у спаваћници што је на њој висила као стара наборана кожа.

Зора је однекле донијела ведрину. Ујутро је сунце засјало кроз мрке гомиле облака: млада врела ватра на плавој позадини с црним рубовима.

Кад се пробудио, одмах је знао да не пада киша. Влажна тишина је лежала над острвом. Само су се негдје под земљом чула тиха струјања, невидљива точења кроз невидљиве камене жиле. Мирисало је опраном свјежином камена и црвене земљане прашине замијешене у блато. Море је ударало смиреном снагом, без жестине.

То се јављало прољеће –

варка сваке године,

нада што траје кратко,

вријеме пупања жеља,

утјеха за клонућа у осталим данима.

Увијек се понавља, и човјек увијек повјерује.

Прво што је видио кроз прозор, према сунцу у ескорти облака, био је џбун црвеног цвијета, пожар запаљен зором, неугашен кишом.

Бујна ватра из мокре земље, цвјетна радост неометена олујом.

Луче га није било, ноћ га је родила.

Ноћас га није било, влажна зора га је распламсала.

Ово је јутро његове побједе.

Ово је јутро побједе.

Киша нас није потопила, само је острво, за хиљаде тона теже, потонуло мало у море, сунце ће га полако извлачити сјајним сајлама својих зрака. Вјештичји мрак нас није појео ни излудио, раскрилили су се тешки капци на души, сваки кутак је осунчан.

Ово је јутро наде.

Зашто сам мислио да су путеви моје судбине завршени? Ништа није коначно док у нама има снаге за тражење. Ништа није свршено до самог свршетка.

Дан,

сунце,

мирис земље,

црвен џбун,

радост живота!

Једном је само овакав тренутак у људском вијеку, једном оволика снага у људском тијелу. Треба је искористити. Послије опет може доћи ноћ, и тама, и невјеровање.

Брзо!

Збаци искрпљену пиџаму са црвеним пругама, није за овакав велики пут! Завитлај папуче у најдаљи угао собе, нека остану ономе ко се помирио! Навуци чисту кошуљу, обуци тамно одијело, сјајно је на кољенима, прећи ћу га влажном крпом! И не бој се омаглице, то је од узбуђења. То је од среће.

Али шта се то одједном десило?

Гдје си, врело сунце? Гдје си, црвени цвијете? Гдје си, побједниче? Били сте, видео сам вас, слика ваша је у мени, још свјежа, и радост још топла. Је ли већ ноћ, зар одмах послије јутра? Досад је подне бивало између њих, и дуги дан.

А, добро је, опет сте се појавили, уплашили сте ме том шалом, несташни сте јутрос.

Сад само треба да се извучем неопажен.

Ушла је жена са шољом чаја на тацни.

На њу је заборавио. Досад није постојала. Ни одсад.

– Зашто си устао?

– Имам важна посла.

– Болестан си, још си у ватри.

– Морам да идем.

– Куда?

– Ништа нећу наћи ако данас не кренем.

– Шта ћеш наћи?

– Све ћу наћи.

– Зар ниси већ све нашао?

– Ништа нисам нашао. Сигурно нисам добро отварао очи, нисам пажљиво гледао. Треба још да тражим, живот ће ми проћи бадава.

– Као и свакоме.

– Не тичу ме се други.

– Да и ја пођем с тобом?

– Не. Морам да тражим сам.

Плакала је, плакала, њени извори суза су дубоки и обилни, све њене жлијезде луче само сузе, али то више није важно јер више не постоји.

Остала је на прагу, влажна као земља, почеће да се испарава на сунцу ако буде стајала само још тренутак. Остаће без суза, сунце ће је исушити. Остаће без тијела, сунце ће је спржити.

Њему не може ништа. Његово тијело је лако, његово тијело је прозрачно, сунчане зраке пролазе кроз њ, његово тијело је ваздух.

Не осјећа борове иглице под ногама, зна само да су мекане и угодне, не заобилази борове и чемпресе, кроз њих пролази, или они кроз њега, не запиње за трње, не смета му оштро камење.

Био је на гробљу, био је на брду изнад гробља, био је крај мора, био је свугдје у исто вријеме.

Раздаљине нема, ни времена.

Постоји лебдење.

Видио је провалију бескрајног видика, видио је ружичасто море, модро стијење, црно небо. Види несталне боје и несталне облике.

А онда није видио ништа, само безобличност црног и црвеног свијета, пустог и тужног. И чуо је хујање, дубоко и застрашујуће, као од олује што бјесни у непосредној близини, као у њему.

И као да је чуо женски крик.

// М. Селимовић. Девојка црвене косе. Сарајево, 1970; Острво. Б., 1974.

Човјек се припрема за смрт оног часа кад почне да живи. Његов вијек је кратак и ако ништа добро није учинио у животу, на губитку је. Највећа људска жеља је да за њим нешто остане, траг добра а не зла. Ако у томе успије, на добитку је.

Меша Селимовић

Человек готовится к смерти с первого мгновенья, едва начав жить. Век его краток, и если он ничего хорошего в жизни не сделал, он в проигрыше. Величайшее желание человека – чтобы после него что-то осталось: след добра, а не зла. Если он преуспел в этом, он в выигрыше.

Меша Селимович

Меша Селимович

1910 – 1982

ПРОЗА

Раненый

Когда-то давно была жизнь, и день, и солнце. Откуда эта память о том, что, возможно, было? От огня, что его сжигает? От мрака, одиночества, страха?..

Теперь в нём живёт лишь бессилие, остатки жизни вне сознания, редкие вспышки чего-то вроде видений, мелькающие проблески – едва увидеть страшную ночь, промокший лес, ощутить холод и тут же снова оторваться от всего. И от себя. Кубарем скатиться в жар раскалённого обморочного полусна, в фантастический мир искажённых форм. Откуда-то из извилин мозга или из сердца сочатся, нет – брызгами разлетаются призраки воспоминаний, расплывённые, рассечённые, вкривь и вкось слепленные, ввергнутые в исступление близостью смерти.

Тревога, кружение, тошнота... Хоть бы мгновенье покоя! Хоть миг неподвижности...

Льётся кровь. И когда он не помнит об этом. И когда знает. Кровь вытекает из раны в бок, медленно капая на мокрые листья. Иногда он вырывается из вихря беспомощности, бесстрастно ждущего его возвращения, и считает капли.

Жизнь уходит.

Капает кровь, уходит жизнь.

Он понимает это по пустоте и отсутствию желаний. Всё едино.

Бледное воспоминание о чём-то знакомом: вот шевелится лес... Голые ветви бьются одна о другую, раскачиваются на ветру. Ему тяжело от этого колыхания.

Холод. Где-то глубоко внутри – в жилах, откуда непрерывно сцеживается, уходит сила. Холод живёт в нём нестихающей болью, и эта боль нарастает.

А ночь текла, текла и вдруг застыла, оцепенев в неподвижности, будто теряя дыхание.

Вот она опять потекла и зарыдала, струясь, как кровь из его раны. А может, это только кровь рыдает, а ночь замерла, окоченела, уже мертва. Или он уже мёртв, кровь плачет напрасно...

Какое теперь время суток? На исходе ночь или едва началась? Или она длится испокон веков и с давних пор смотрит на него огромными чёрными глазами, ожидая его смерти?

Падает снег. Только на глаза. Заметёт их снегом или нет? Нет, не заметёт, ведь и в них, и перед ними – огонь. Как змея, огонь стреляет сине-красными язычками и глотает сам себя, умирая в бессильной ярости.

Вокруг огня люди, их фигуры колыхаются, теряют очертания, они невесомы, бесплотны, у них есть только голоса. Люди обращаются к нему. Кто-то вскрикнул. А может, он сам.

Он борется с бессилием: погоди, оставь меня хоть на минуту, я не один в ночи, там кто-то крикнул, кто-то стонет.

Прислушался. Не обман ли его забытья? Нет. Где-то здесь, поблизости, есть кто-то, благодаря кому сознание не меркнет, благодаря кому сердце стало стучать сильнее, оглушая его. Где-то здесь, рядом – человек!

Где – рядом?

Он двинулся в путь. Не зная как, не зная когда. Порой ему казалось, что тот, другой, удаляется на километры, исчезает, уходит безвозвратно в бездну мрака. Потом другой возвращался и приближался настолько, что слышно было его тяжёлое, рваное дыхание.

И – молчание.

Не умер ли тот человек?

Он позвал или подумал, что зовёт. Тот не ответил. Может, не слышит. От своей или от его слабости. Но вот снова стон подтверждает: здесь, жив. В тишине леса и ночи он слышит только человеческий голос и ради этого голоса не позволяет сознанию покинуть себя.

Он не знал, давно ли ползёт и сколько раз беспамятство одолевало его на пути от себя к другому. Всё было ему преградой: и мягкий снег, и неровности почвы, и кусты можжевельника с колкими иглами, и мёртвые, непослушные руки, и тишина, в которой то и дело исчезал неведомый человек.

– Где ты! – кричал он, не слыша себя, не слыша его. – Где ты? Я теряю тебя, я теряю себя, когда не слышу твоего стога. Где ты?

Неужели смерть успела раньше, чем он?

Прошло много, много времени, хотя чаще никакого времени вовсе не было, пока он добрался до белого наметённого холмика. Человек... Незнакомец встретил его стоном.

Долго лежал он в снегу рядом с другим человеком, без движения, выдохшись, не в силах поднять голову, не в силах радоваться. А потом прислонился спиной к другому и успокоился. Так-то лучше. Всё-таки не один. Так теплее.

И снова ночь. Одурающая слабость. Только сознание уже не затянута мраком. Мысль бледна и бескровна, но не уходит. Тихо колыхается, как огонёк лампадки, не гаснет. Мысль стала яснее – боль определённое и сильней. Он знает: потеряно много крови, поэтому он изнемог, поэтому его одолевает сон. Он прижимается к

чужой спине, которая дрожит, но греет. Он чувствует: другой человек тоже бессознательно жмётся к его сомнительному теплу. Ему не мешает упорная дрожь, эта горячка мышц, что защищаются от холода и умирания. Он жив. А человек ему – защита от одиночества, мрака, страха, от призраков, от смерти без свидетелей. И сам он ему тоже защита.

Два кровотока пульсировали близостью, упрямо толкая друг друга к жизни. Два ритма пробуждались, следуя друг за другом. Два бессилия помогали одно другому. Беспомощные, на грани смерти, они защищали друг друга от беспомощности и смерти.

Он жив, он дышит. Дышит тяжело. Странно, хрипло.

Не умирает ли он оттого, что отделился от другого человека? Или он просто ждал наступления дня, чтоб в последний раз увидеть свет? А может, это – враг? Если так – он умрёт, отвернувшись, не примирённый ни с ним, ни со смертью.

Он закрыл глаза и стал ждать.

Лес

Полицкий лес!

Если есть что-нибудь прекрасное на свете, так это он – древняя, таинственная беспредельность, где одна жизнь прекращается и начинается другая, неизвестная, странная, страшная.

В густом подлеске буков и дубов сумрак среди бела дня. И не надо заходить глубоко. Там тайна. И страх.

Огромные стволы стоят спокойно, неведь с каких пор, молчаливые и нахмуренные. Под их кронами, образующими покров над миром, среди узловатых корней, перепутанных, связанных в неразрывном сплетении, где непрестанно кружит незримый кровоток соков, проходит крохотное создание, робея в этом равнодушном и угрожающем пространстве, которое чего-то ждёт и что-то скрывает.

Что скрывает?

Всё, что могут породить воображение и страх.

Мальчик, ростом даже не по щиколотку дубам, ощущает присутствие тайны.

Нет никого, но вокруг – бесконечность жизней, бессчётное множество глаз. Они глядят на него спокойно, провожают его неуверенную походку, ждут, что же он будет делать. Он не знает и не думает, кто это смотрит. У этого нет облика, есть только взгляд. И голос.

Мерцание в глубокой тени, со всех сторон шёпоты, неслышные шаги, незримое движение. Что было бы, если б огромный лес закричал? Ведь он – живое творенье.

В мальчике растёт тихая, невнятная тревога. Из-за густых теней, из-за множества форм, из-за гнетущей беспредельности, может быть – из-за рассказов, что мальчик слышал.

Почему пискнула птица в кустах?

Чего испугался дикий голубь, отчего в безумной спешке, немой от страха, метнулся он сквозь ветки, спасаясь от какой-то незримой опасности?

Куда, ни на что не обращая внимания, спешит длинная колонна желтоватых муравьёв? На подмогу? На войну? На похороны?

Или это начинается время великого страха? Время, когда должен явиться великий дух леса?

Мальчик не убегает. Он ждёт.

Он заворожён этой глухоманью.

Может быть, тишиной, которая усиливает тихие вздохи и шёпоты. Присутствием единой великой жизни, кишашей бесчисленными малыми жизнями. Тайной, вызывающей трепет.

Сотни лет пролегли между городским ребёнком и старым лесом; они больше не узнают друг друга.

Он не узнаёт ничего на этих сумрачных бездорожьях, где тысячи путей, что никуда не ведут, и принимает их как тайну, иную, чем всё, с чем он сжился. Это исконное состояние, далёкое первоначало, столетиями длящееся могучее детство земли, древняя незрелость, первобытная свежесть.

Вот уже второй день мальчик приходит сюда, к этому чуду, будоражащему его кипучее воображение.

Он медленно входит в чащу, ступает всё осторожней, вот он перешёл границу покоя, останавливается, прислоняется к дереву, в силу какого-то смутного воспоминания прикрывая спину, и малопомалу, освобождаясь от недавнего себя, сам становится неподвижностью леса, опьянённый ею.

Необычайно могущество леса. Он стирает память, дышит забвением, устраняет всё, что не есть он сам, лес.

Был и некий другой мир, существует он и теперь, но отдалился, стал крошечным и неважным. Есть только этот могучий лес, который всё допускает и всё презирает. Ничто не волнует его, но он всегда готов к чему-то неведомому. Более чем безмолвен, но скрывает тысячи голосов. И тысячи опасностей.

Всегда, во всякий час, может быть именно в тот, что грядёт, эта выжидающая стихия может сорваться с места и двинуть на мир весь свой скрытый ужас. И кто бы мог воспрепятствовать ей? Кто бы встал на её пути?

Сейчас стихия молчит. Миллионами мерцающих глаз смотрит из каждой тени, из каждого дупла и мощно дышит, могучая и опасная.

Мальчик чувствует: лес не любит его. Не принимает. Ветви за спиной вот-вот придут в движение, обовьются вокруг его шеи, как ледяные змеи, как длинные корявые руки, от которых не убежать.

Он оборачивается в страхе. Но и теперь угроза у него за спиной – всегда позади.

Лес подстерегает его, как зверь.

И мальчик бежит, спотыкаясь о корни.

Однако страх быстро проходит.

На первой же прогалине, откуда видно небо и слышен злой звон топоров, которые острыми зубами вгрызаются в дерево, он останавливается и, успокаиваясь, смотрит в глубь тёмного леса, что исторг его из себя.

Больше он не боится. Его мир совсем не так далёк, над ним небо, синее и чистое. В лесной тьме и неба не было. Ни этого мира не было. Ни людей. Ничего кроме леса.

И всё же мальчик не смеётся над миновавшим страхом. Знает, что страх не беспричинен.

Кто-то зовёт.

Его ищут.

Но голос, стремящийся вслед за ним, слеп: пролетает мимо и уносится дальше, в лесную чашу, откуда мальчик бежал.

Станет ли и этот голос частью дикой глуши, чтобы пугать его завтра?

Нет, не отзовётся он, не ответит им.

Он не хочет одиночества, но ему не так больно, когда он один. Он не знает леса, лес для него – загадка. Но разве не загадка – и тот мир? Он пугает его так же, как лес.

Многого не понимает он в том мире. Даже не знает, чего не понимает, но ему больно. И он мучается, объясняя его сам, пытаясь объяснить, ибо другим не смеет задавать вопросы.

Зачем спрашивать?

Что-то в жизни не так, но что и как – он не знает. А может, и сам видит то, чего не должно быть. О чём спрашивать?

И кого?

Мать?

Она едва его слушает, едва понимает, что он говорит ей, всегда задумчивая, отсутствующая, всегда сама в себе, с рассеянной улыбкой, адресованной миру, и взглядом, в котором – страдание. Отвечает кратко, неполно, неясно. Мягко, но решительно отстраняя его от себя. Чтоб остаться одной и не заразить его своей печалью. Иногда ему казалось, что и она ждёт ответа – на вопросы, которые труднее, чем его вопросы.

Сколько раз он хотел положить голову ей на колени (теперь уже нет, теперь он вырос), прижаться лицом к её ласковым рукам – может, она прикоснулась бы к нему, погладила его, он ощутил бы нежность и любовь, ведь и ей они тоже нужны. Может, тогда и возникло бы доверие между ними. В желанный миг близости он бы, может, и осмелился спросить: «Мама, что с тобой? Что тебя гнетёт?»

Но близость не наступала, её рука, что могла подарить ему вечность, оставалась далёкой и неподвижной. Неиссякаемой мукой в нем жил тот безответный вопрос, который мог бы их сблизить.

Так две печали оставались одинокими и беспомощными. Одна не желала искать помощи, другая – не смела.

Отец?

Он слишком большой, слишком сильный, слишком занят, недоступен, как месяц на небе. Мальчик даже не помышлял подойти к нему ни с одной своей тревогой.

Когда бы им ни случилось остаться наедине, обоим было неловко. Они говорили друг с другом, как незнакомые люди. Отец исполнял долг, мальчик стеснялся. Расставаясь, оба облегчённо вздыхали.

Вчера они разговаривали здесь, в селе. Впервые за долгое время. Несколько месяцев прошло с тех пор, как они сказали друг другу две-три мёртвые фразы.

А вот вчера они говорили.

От дома лесника, где сняли квартиру, они шли к дому старейшины, стоявшему посреди села. Там поселились Берги.

Во время недолгого пути – а мальчику он показался бесконечно длинным – отец пытался говорить с ним, неуклюже прерывая мучительное молчание.

– Как тебе спалось в мансарде?

– Хорошо.

– Ты рад, что проведёшь здесь лето?

– Да.

– Вижу, ты захватил книги. Но ты же, наверно, не собираешься здесь заниматься?

– Буду читать.

– Надо отдохнуть. Во всём нужно знать меру.

Мальчик молчит, ему нечего ответить на эту родительскую мудрость. Он знает, старшие дают советы, когда им нечего сказать.

Отец ищет тему. И вдруг говорит:

– Чему ты будешь учиться? Что тебя интересует? Твой брат хотел стать трубочистом.

Он весело засмеялся, явно отвечая какому-то своему воспоминанию, а не ради мальчика. Смех у него здоровый и приятный.

От шутки у мальчика перехватило дыхание. Отец никогда не шутил с ним. Может, это начало чего-то нового, доселе неизведанного в их отношениях. Чего-то теплого, лучшего. И он уже с надеждой поднял глаза на отцовское лицо.

Счастье, что он поехал сюда на лето. Может, здесь они станут ближе друг другу!

Но красивое, загорелое лицо отца ничего больше не обещало. После неожиданной шутки, которая была похожа на ошибку, на недоразумение, оттого, что он забыл, с кем разговаривает, на лицо вернулось то рассеянно-любезное выражение, которым он всегда встречал мальчика.

Отец произнёс, будто только сейчас его увидел:

– Что это ты, братец, какой-то тощий. У тебя болит что-нибудь?

– Не болит.

– Тебе надо больше есть. Любишь мёд?

К счастью, они уже были у цели.

Госпожа Берг с детьми ждала в саду перед домом мухтара Хусы, и отец забыл и про мальчика, и про то, как он выглядит.

Отец и не подозревал, как измучил сына. Лучше бы он не сказал ни слова, чем так. Это же не разговор, а отдаление друг от друга. В словах отца пренебрежение, от них только боль и обида. Отец ведь ни с кем так не говорит. Он говорит свежо, сочно, легко, интересно. А с ним он фальшив.

И вот – новая обида!

Увидев госпожу Берг, натянуто-рассеянный отец, который не знал, что сказать своему сыну, ожидающему слова его, как милости, сразу превратился в живого, любезного человека, лицо его лучилось жизнерадостностью.

Голос звенел, как труба на Юрьев день:

– Вы дивно выглядите! Свежи, как это утро.

И шепнул что-то ещё, на что госпожа Берг весело улыбнулась.

И тогда (он хотел бы не думать об этом, но не может!) отец обернулся к её детям, поднял Пубику, поцеловал его в щёку и вот что ему сказал:

– Маленький сорванец, да ты красив почти как мама.

Так он сказал! И кому? Пубике, этому веснушчатому уродцу, чей нос похож на пуговицу, а глаза пусты, как стеклянные шарики.

Поцеловал он и Мацу. В обе щёки! У мальчика слёзы на глаза выступили: его самого отец не целовал уже много лет. Он не умел и разговаривать с ним, надоедал советами вроде «надо есть мёд», едва терпя, как бы от него отделаться.

В то утро мальчик был несчастнейшим из созданий, ему хотелось умереть или уйти куда угодно, подальше. Поэтому он удрал в лес, когда отец взял госпожу Берг под руку, а троих детей отпустил бегать впереди.

Мальчик убежал в гущу леса и спрятался, а никто и не замечал, что его нет, долго, очень долго, ведь им всё равно. Оттого он чёрной ненавистью ненавидел этих придурковатых, надушенных, зазнавшихся деток, которых его отец нежно целовал в розовые щёчки (его-то щёки бледные и худые). Оттого он был по горло переполнен злобой и болью.

Отец его не любит. Так как же он мог бы хоть о чём-то его спросить?

Брат?

Брату уже шестнадцать, он окончил пятый класс гимназии, носит длинные штаны, жёсткие волосы мажет бриллиантином, каждое утро принимает душ и делает гимнастику, заглядывается на девочек, тайком курит, свободно говорит обо всём, особенно о том, чего не знает (а это почти всё). Мать он жалеет, однако не слишком. Отца избегает, но с достоинством. Брата любит, но с высоты своих шестнадцати лет, своей невежественной уверенности, своего поверхностного превосходства. Мальчик кажется ему глупым, слишком слабым, на его вкус чересчур мечтательным, беспомощным и нескладным. С

ним и о моторах не поговоришь, ей-богу! (Из-за мотоцикла брат и остался дома, он любил безумные скорости, а ещё ради матери, чтоб она не оставалась одна; отец быстро и легко согласился). А ведь хотел помочь младшему брату. Только что ему нужно? Покровительство и защита? Наставление – как жить без забот? Подсказка, как достичь крепости мускулов и независимости? Это он может ему дать. Но мальчику как раз этого и не требовалось.

Остаётся только дядя, мамин брат.

Этот молчаливый человек всегда был один, он знал всё, но ни о чём не говорил. Знал всё, это точно. Его жизнь, полная событий, как будто была чем-то резко прервана. Что по нему ударило? Что он скрывал? Из-за молчания в нём было что-то тёмное, а из-за способности всё скрывать и хранить в себе – какая-то страдальческая сила.

Он ничем не занимался, ничего не делал, сам не искал и ему никто не предлагал никакой работы. Сейчас отец устроил его записывать длину и объём брёвен на вырубке. – Попробую ещё раз, – так отец сказал матери о дяде. Звучало это презрительно и безнадежно.

Вчера, на закате, они вдвоём сидели на холме над селом и смотрели на заходящее солнце.

Мальчика пугали тёмные тени, предвестницы ночи, зловеще кравишиеся через лес под ними.

Из села доносилось мычание коров, звон колокольчиков, невнятные разговоры, кто-то перекликался, всё было далеко и не важно. А потом стало стихать и это. Вместе с прозрачной тьмой подступала тревога.

Оба они были отрешены от мира.

Не время ли исповедаться – не тот ли миг, когда, не стесняясь, можно раскрыть живущий в тебе цветок?

В молчании дяди мальчик ощутил призыв; начини он сомневаться – это было бы похоже на измену. На грани тьмы, когда раскрываются бесчисленные бутоны тайн, между ними могла бы возникнуть неприязнь. Тогда бы они затаились, хоть и напрасно, а ведь для близости всего-то и надо – ничего не скрывать. Всего-то! Так он думал, не зная, что это и есть – всё. Просто, легко, в момент, который того требует, в ситуации, которой больше не будет, если её упустить. Надо только открыть внутренние шлюзы и позволить выйти тому, что желает излиться, хочет обнаружить себя, отдать и явить, как аромат трав, свою суть и свой зов в этом вечернем сумраке без мрака, ни днём, ни ночью.

И открыться надо именно ему, дяде – ведь он несчастлив и знает, что такое боль.

Мальчик хотел заговорить о чём-нибудь совсем не важном, о чём угодно, а то, от чего больно, постепенно выйдет само.

Но то, от чего было больно, выплыло сразу.

– Красиво здесь, – начал он небрежно.

– Очень красиво.

– Если б только не было ночи...

- Почему?
- Слишком уж мрачно. И глухо. Как будто всё умирает, когда темно. Ты слышал прошлой ночью лисицу?
- Нет.
- Говорят, это была лисица. Она долго плакала. На самом деле! Как дитя. Я не мог уснуть.
- Ты мало двигаешься. И всегда один.
- С кем мне быть?
- А Берги? Почему ты их избегаешь?
- Не люблю их.
- Отчего?
- Маца – воображала, смотрит и не видит тебя. Пубика глупый.
- Правда?
- И наглый, навязчивый.
- Почему ты так думаешь?
- Не ждёт, когда его позовут. Утром отец повёл меня к ним, а он подбежал, раскинув руки.
- К тебе?
- Да нет! К отцу.
- И отец его поцеловал?
- Откуда ты знаешь?
- А тебя нет?
- Нет. Но я не потому говорю.
- Ладно, я знаю.
- Дядя, что ты думаешь о госпоже Берг?
- Что ты хочешь знать?
- Она красивая?
- Да.
- Очень красивая?
- Ну да.
- Может ли красивая женщина любить безобразного мужчину?
- Может. Ты думаешь о её муже?
- Думаю.
- Но он не безобразный.
- Откуда ты знаешь, что я думаю о нём?
- Э, да ты хитрец.
- Не хитрец. Я хотел бы кое-что знать. Зачем она приехала сюда?
- На лето.
- А почему не приехал её муж?
- Может быть, из-за работы. Почему ты всё это спрашиваешь?
- Я должен кого-нибудь спросить.
- Сколько тебе лет? Двенадцать?
- Тринадцать.
- В твои годы я не знал ничего.
- И не задавал вопросов?
- Таких – нет.
- Каких?

Дядя взглянул на него удивлённо и улыбнулся. Улыбка у него невесёлая. И не вселяет бодрости.

Он посмотрел на лес и, словно у него мурашки пошли от того, что он увидел или ощутил, вздрогнул, и тихо сказал:

– Холодно.

Отчего ему холодно?

По дороге домой, под грустный стрёкот невидимых сверчков, в сумерках, наполненных запахом смолы, среди тихих фейерверков, зажжённых безмолвными светлячками, дядя рассказывал о сернах, пасущихся далеко в горах, об орлах на утёсах, о волчьей яме, где дровосеки нашли волчицу с четырьмя щенками, о том, как мать-волчица бешено грызла лезвие топора и острие багра, пока её не убили.

Он говорил, говорил очень необычно, но без воодушевления, безуспешно пытаясь придать голосу бодрость и лёгкость.

Мальчику показалось, что это тревога. За него.

Дядя упорно продолжал ненужный разговор, отвлекал его, хотел ему сказать: не думай о том, о чём думаешь, забудь, обрати мысли к другим вещам.

И всё было печально, и горько, и напрасно.

Они жалели друг друга.

И всё-таки мальчик благодарен ему за это бесполезное внимание. И за то, что он не лгал. Ничего не сказал о том, что мальчик хотел узнать, но не лгал. Его угрюмая улыбка – ключ к тому, что не сказано. Мальчик ждёт, что ключ повернётся. Вот-вот сорвётся с языка настоящее слово, в любую минуту может капнуть капля, отзовется его неясная мысль.

Но она не отзывается.

Где-то в себе копит он эти мысли и позволяет им умереть. Или жить – дольше, чем когда они высказаны.

Сегодня он снова один, и сегодня вокруг него лес. Он спустился к омуту под ольхами. Здесь исчезают тревога и страх, а мир ещё не выцвел.

Омут ждал его, такой же, как вчера, старый от мха, юный от родниковой воды.

В воде небо и серебряные блёстки солнца, прокравшегося сквозь деревья. Это не угрожающий лес, тут во всём тихая нежность. Приятная духота тихого летнего дня успокаивает. Далёкий крик кобчика откуда-то из другого мира, лёгкие, как во сне, движения, еле слышное жужжание в тёплом воздухе, – блаженная, малая жизнь вдали от любых угроз.

Мальчик взволнован чем-то, что ему самому не ясно, прозрачными тенями, тёплой травой, согревающей бёдра, внезапным блестящим рыбьей чешуи в кристально-синей воде, тишиной, тем, что здесь всё так надёжно.

Он ещё любил своё одиночество, но вдруг проступила печаль, сожаление, что он тут один. Если б рядом был кто-нибудь, с кем он мог бы помолчать об этой красоте, радость была бы полнее.

Нет, он её не звал, даже про себя, и не думал о ней. Как же тогда случилось, что пришла – она?

Пришла, и он не удивился. Он не испуган, не смущён. Смотрит на неё и радостно смеётся.

Она появилась из серебристых солнечных бликов, из дрожащего тёплого воздуха, из тихого жужжания. Совсем иная, чем вчера, чем утром, чем когда-либо; не нахмурена, не высокомерна, смотрит и видит его, глядит не надменно, а ласково, с преданностью, которая трогает его до слёз.

– Что ты здесь делаешь? – спрашивает она с чудесной улыбкой.

– Жду тебя.

– Зачем?

– Показать тебе омут.

– Что там, в омуте?

– Синева, как в твоих глазах.

– Разве ты знаешь, какие у меня глаза?

– Знаю. Красивые.

– Мне казалось, ты на меня не смотришь.

– Я стеснялся.

– А теперь не стесняешься?

– Нет. И ты сегодня другая.

– Мы одни, поэтому я другая.

– Ты нашла меня случайно?

– Я искала тебя. Убежала от мамы и Пубики и искала. Знала, что найду тебя здесь.

– Откуда ты знала?

– Здесь лучше всего.

– Хочешь посмотреть на рыб? Они удивительные. Я старался их не спугнуть, чтоб они приплыли, когда ты придёшь. Я знал, что ты придёшь. Или давай сядем на берегу и опустим ноги в воду, а я буду тебе рассказывать.

– Прочти стихи!

Он читает стихи – не знает, чьи, чужие или свои, не знает, какие. Ни слова ему не понятно, но стихи – прекрасные, сильные, потрясающие. Они говорят обо всём, что глубоко скрыто в нём, поражают нечаянной красотой. Слёзы душат его от этой красоты, что нахлынула так неожиданно, изумив его самого.

И Маца взволнована. Она смотрит на него сияющими большими глазами, полными изумления.

– Прекрасные стихи, – шепчет она восхищённо. – Это твои?

– Теперь они твои.

Сейчас он смеет сказать всё, что думает, и может всё, что хочет. Не пугается, не конфузится, не краснеет. Потому что он... один.

Он лёг в траву и закрыл глаза. Ему стало жаль этого сна.

И снова он не один. Она вернулась. По его желанию.

– Ты не боишься леса? – спрашивает она в уверенности, что он не боится.

– Нет. А ты?

– Не боюсь, когда я с тобой.

– Ты так доверяешь мне?

– Только тебе.

Она нагнулась над омутом, а омут вдруг вспучился и закипел, бурлящий и опасный. Неосторожное движение, крик – и девочка уже в бешеном водовороте. Не раздумывая, не колеблясь ни секунды, он быстро прыгает за ней и вытаскивает её, мокрую, напуганную, поражённую его смелостью.

Все глядят на него, все поражены. И отец. До сих пор он его не замечал, не видел его жаждущего взгляда, всегда обманутого, но сейчас и он смотрит изумлённо. Гордость в его глазах, и слёзы. Отец подходит, растроганный.

– Я всегда верил в тебя, сын, – говорит он восхищённо.

– Спасибо тебе, отец, – шепчет мальчик. И ждёт.

Отец раскрывает могучие руки, чтоб крепко обнять его, и мальчик бросается к нему со всей горячностью, прижимается головой к его плечу. Он безумно счастлив и от этого плачет.

Нет ничего, ни леса, ни Пубики, ни госпожи Берг, даже Мацы. Только он и крепкие, дорогие руки отца, которые его не отпускают.

Но желание слишком сильно. Сон резко прерывается. Мальчик не успевает его продлить. И не хочет. Горько у него на сердце.

Он приникает лбом к тёплой земле и слышит, как малая жизнь шепуршит в траве.

Лёгкий ветер чуть тронул лес и его тайну.

Мальчик не чувствует страха, он просто плачет.

Остров

[Отрывки из романа]

Спутник

Хуже всего – беспричинный страх.

Страх, у которого есть причина и корень, ты можешь принять, и каким бы он ни был, его можно измерить человеческой мерой, определить его дальность, предугадать, когда он иссякнет.

А может, страх не беспричинен, просто ты не можешь найти причину. Он опасен тем, что он повсюду, в любом движении, в каждом звуке, во всём, что живёт и умирает, и сердце непрестанно боится чего-то жуткого, всесильного, всеуничтожающего.

Всё чаще с ним бывает так, его охватывает необъяснимый озноб, от неосознанного ужаса замирает дыхание, и он только затравленно смотрит и слушает. Ждёт: сейчас это случится. Не знает – что именно, но ему страшно.

Впервые это случилось с ним сразу после приятных грёз, которые последнее время стали его страстью. Он нашёл развлечение и потребность, даже особенный смысл в мечтах о том, чего никогда не испытывал и никогда не испытает. И уже так натренировался в этом самообмане, что и не помышлял о том, что мечты его неосуществимы, и наслаждался ими, будто они – подлинная реальность. Даже лучше. Они и есть реальность, только живут в воображении. А это ведь то же самое.

Началось всё как-то вечером, когда он смотрел по телевизору в кафане развлекательную программу и слушал какого-то виртуоза эстрадных мелодий. Тот дивно пел, выкладывался полностью, страдал, голос был полон чувств и рыданий, и он бы всей душой наслаждался этим пением, если б не был слегка угнетён, стеснительно сидя на стуле в углу кафаны. Дело было перед первым числом, и у него не было ни динара, даже на самую дешёвую выпивку, хотя бы порядка ради. Тщётно пытался он держаться естественно и якобы спокойно – мол, нынче вечером мне что-то неохота пить. Он был уверен: все вокруг знают, что в его засаленных карманах нет ни единого динара, что он не сумел выклянчить у жены хоть что-нибудь из грошей, оставшихся от пенсии. А просить у хозяина в долг было стыдно, он редко заходил сюда, да и Бог знает, как он вернул бы долг.

А ему, к несчастью, казалось, что никогда он не ощущал такой жажды, как в тот вечер. Будь этот вечер проклят! А ведь никакой причины-то не было, ужинал он кое-как, немного зелени да пара варёных картофелин, так что жажда, обжигавшая горло, была одним только чёртовым ехидством. Он не хотел подойти к стойке и выпить стакан воды: тем самым он бы открыто признался, что пуст, как ружьё после выстрела. Предпочитал страдать от жажды, рассеянно внимая то песне, которую полюбил, то своему страданию, которое ненавидел. Бурные аплодисменты зрителей чуть не довели его до греха – он готов был и сам захлопать, но не стал, вовремя поняв, что это не принято. А может, и не подумал бы, принято или нет, если б заказал хоть стакан вина. Так и пропал у него вечер из-за дурацкого пустяка, которому, вероятно, никто не придавал бы значения кроме него. Бог знает, заметил ли кто, хотя люди всегда замечают чужое горе.

Домой он шёл один, не желая никому выдавать своё скверное настроение или воспринимать чужое; лучше уж помолчать в одиночестве.

На улице его ждал свет луны, горячий, как ему показалось, – может, из-за жара, ещё бившего от камней, и упорное пение птиц, то ли зовущих друг друга, то ли состязающихся.

На холме над лесом, как поваленный дуб, как вкопанный камень, как засохшее дерево, сидел крестьянин, хозяин дома возле сосновой рощи – с каждым днём он делался всё беспокойней и всё несчастней. Крестьянин смотрел в даль, залитую лунным светом, на чистые звёзды, на море, что тихо дышало, и, не поворачивая головы ни вправо, ни влево, слегка раскачиваясь, выл какую-то песню без слов, без мелодии. Так ослабевший волк воет на луну, не в силах ни завывать громче, ни перестать. Как будто в этих двух протяжных нотах, что длились произвольно, без всякой закономерности в переходах, сосредоточилась вся скорбь его жизни и этого мира. Как будто он выпускал на волю из диких глубин сознания свою память, желания, неудовлетворённость. Бог знает отчего, изливал страх перед приближающейся смертью и перед жизнью, которая никак не хотела ему открыться.

Крестьянин вёл себя странно, пугающе, и всё же ему казалось, что он бы охотно к нему присоединился. Собрал бы в этот волчий вой всю свою муку, и этот вечер, и свою уязвлённость, и безутешную нищету, и тоску от того, что мир таков, каков он есть.

Чёрт бы их побрал!

Он даже не знал, кого бы чёрт побрал, но повторял это с наслаждением, освобождаясь от тоски крестьянского воя, утраченный его безнадежностью (каково же у него на душе, Господи Боже!), и удивился, когда увидел, что жена ещё сидит при лунном свете перед домом и раскладывает на каменном столе пасьянс.

– Не ложатся у меня карты, – сказала она грустно.

– На что ты загадала?

– Ни на что. Так, на счастье.

– Чьё?

– Наше.

– Какого ещё ты счастья ждёшь?

Он хотел сказать не так грубо, хотя прозвучало бы это так же грустно, даже ещё печальней, но верх в нём взяла злоба. Из-за незаказанного стакана выпивки, из-за воя крестьянина, от тоски, что свернулась в нём, как змея, от безысходности. И вот он спросил её зло:

– Какого ещё ты счастья ждёшь?

– Боже, как ты груб, – сказала она огорчённо.

Он вспомнил стихи, что читал когда-то:

«Есть слова, что помогают от укусов лютых змей».

А есть слова, – подумал он, – хуже, чем укус ядовитой змеи. И, по странной логике человеческой непоследовательности, едва ужалив другого, тут же возжелал красивых слов – тех, что лечат и спасают. Он не знает, какие это слова, ему кажется, он никогда их не слышал. Вероятно, и не узнал бы, если б даже слышал, ухо к ним не привыкло. А может, занемог бы от этих чудесных слов. А то и умер бы.

Почему бы ему самому не сказать такое слово. Ведь, явно, и она этого хочет.

Что сказать? Что-нибудь нежное, доброе, тёплое...

Тяжело: в сердце холод, как будто в нём ветры дуют.

– Дорогая, – произнёс он с усилием, точно задыхаясь. Похоже было на рычание.

Она обернулась, удивлённая.

Надо выдержать, она не верит ему.

– Дорогая, бывает, человек нервничает, он несправедлив, а ведь я знаю, и ты ждёшь доброго слова...

Нет, не то. Как будто он оправдывается в том, что сделал и что ещё сделает.

– Я люблю тебя, дорогая.

Действительно, это показалось ему правдой: он любит её. Он сказал это искренне.

Но жена почти испугалась:

– Что с тобой? Тебе плохо?

Зря, не удаётся ни ему, ни ей.

– Вино есть? – отступился он от поиска нежных слов.

– Ты выпил всё вчера вечером.

Он встал, чтобы уйти в дом, отделиться от неё.

– Я ещё тут побуду, – сказала жена.

Наверняка она думала так же.

Он лёг на кровать одетым.

Последнее время ему всё трудней заснуть. От дурных мыслей. Или дурные мысли приходят с бессонницей.

Хуже всего было, когда он отделялся от самого себя и, будто кто-то другой, холодный судья, смотрел на себя, будто не желая себя видеть. Когда же он был в себе, цельный, не раздвоенный, он, как правило, точно не знал, ни кто он такой, ни какой он, и только в этом состоянии единства мог думать о себе спокойно, даже с какой-то надеждой. Думать о себе с неким неопределённым удовольствием, которое даже граничило с симпатией. А когда сознание покидало его тело (или то необъяснимое и расплывчатое, что и есть он, его личность, его мысль о себе), и оставалось витать вне и над ним, тогда он словно весь превращался в угрюмое нечто, что уже не есть он сам и всё-таки судит его (мёртвого или бывшего, или того, кто, быть может, жив), и всегда жалеет его, и смотрит с тоской и укором, качая несуществующей головой. А мёртвая, отжившая его часть чувствует себя неловко, горько, сокрушённо, хотя он мёртв, хотя ему могло бы быть всё едино. И, к удивлению, за него, бывшего, чувствует и грустит отделённая живая часть.

Желал ли ты чего-нибудь в жизни? – спрашивает его этот отъединившийся судья. Знаю, желал, но что случилось с этим твоим желанием? На самом-то деле это и не было никаким желанием, а было просто напором юности, силой надежды, избытком энергии, хотением, которое вечно направлено в завтра. А завтра не наступает никогда. Даже если иной раз кажется, что оно пришло, скоро становится ясно, что это иллюзия. А знаешь, почему? Потому что ты так ни разу и не дозрел до настоящей мысли, никогда себя честно не спросил,

чего же ты хочешь и что можешь, так и не отошёл от пустого юношеского хотения, у которого нет будущего. И сейчас ты – как пустой жестяной бак. Беда.

Когда он мысленно доходит до этой пропасти, черно у него на душе, и он готов взвыть, как тот крестьянин на холме.

Нет, он не станет. В этот вечер он целен, не раздвоен, ни одна частица его не отделилась, чтоб издеваться и мучить его безнадежностью. Да почему безнадежность? Он ещё не стар, совсем не стар, у него ещё есть силы, есть надежда, ибо есть желания. С чего бы ему сдаваться? Вот и она ещё ждёт счастья, упорно мечет карты, чтоб вышел пасьянс. На что она загадала? Что пожелала, чтоб ей принесли карты? Любовь, внезапную, неожиданную, последнюю? Нет, этого она точно не ждёт, слишком одряхлела. (Может, и она о нём так думает, но она не права, он ещё прям и движется легко.) Ждет благосостояния? Тоже не то. Как, откуда? Она лишила его денег на лотерею, тем самым отняв и у себя, и у него ежемесячную надежду, что их догонит счастье. Или она жаждет какого-то необъяснимого, не подлежащего определению счастья, каким бы оно ни было. Тогда ему пришло в голову, что, может, она и не знает, что такое счастье, а потому не знает, чего желать. А ведь чего-то хочет, наверняка, иначе бы так долго и упорно не яшталась со злорадным духом карт, требуя, чтоб он снискал ей чью-то благосклонность. Или возвестил о ней. Видно, не получается. Ночь проходит. А она всё мечет карты, не смиряясь с бесспорным знанием, что счастья не предвещает ничто.

А правда, хорошо, когда счастье благоволит к человеку. К этому певцу сегодня вечером, например. Поёт он отлично – что есть, то есть! Какой голос, какой голос, какие высоты, какая округлость звука, да и сам каков из себя: красивый, высокий, стройный, похожий на весенний сон. Заворожил публику там, в каком-то зале. Они рукоплескали ему с благодарностью, точно он вручил им бесценный дар, встали, дарили ему цветы, жаждали его поцелуя, как величайшего счастья.

Он включил транзистор: послышался тусклый, невнятный голос, тотчас перешедший в противное клокотание.

– Ты не купила мне батарейку? – крикнул он жене.

– Забыла. Извини.

Не забыла, просто не хочет перед первым потратиться хоть немного на роскошь. Просто не хочет объясняться с ним и отрываться от пасьянса: будет несчастье, если карты не лягут, она панически желает этого избежать. Ну ладно, пусть её (как будто он прощает ей скупость, а про себя-то знает, что не может быть иначе), но уж после первого он купит и батарейку для транзистора, и лотерейный билет, а может, и карточку спортпрогноза, и в кафану пойдёт опрокинуть стаканчик вина. Не будет думать об экономии, считать каждый динар, побудет транжиром хоть пару дней. А потом всё – как каждый месяц: станет жить разумно, не переставая желать всего.

«Вытри слёзы, дорогая,

впереди у нас вся жизнь...» –

так пел певец, напрягая жилы на шее, во весь голос, а публика проваливалась в чарующую мелодию, восторженно аплодировала. У него-то, у певца, наверняка есть транзистор, дорогой, американский, а не маленький, японский, наверняка всегда есть и новые батарейки, а может, и собственный телевизор. И хоть каждый день ему по карману пара стаканов вина в кабаке.

Потому что красиво поёт.

А ведь когда-то в молодости и у него был красивый и сильный голос. Он исполнял даже сольные партии в хоре «Юность». Как проникновенно звучало его соло:

«В Мостаре погиб телёнок».

Как звук трубы, как эхо в ущелье, как шум водопада, как вольный ветер, как восхищённый вздох, когда теряешь рассудок...

Почему бы и он так не мог, как этот? Это же легче, чем то когда-то.

«Вытри слёзы, дорогая,
впереди у нас вся жизнь...»

Вот он стоит на освещённой сцене, слышит мощный звук большого оркестра, а его голос перекрывает всё, как звон молота по наковальне, оконные стёкла того и гляди вылетят от его натиска, а от его нежности тоже текут слёзы.

«Вытри слёзы, дорогая,
впереди у нас вся жизнь...»

Зал в безумном восторге отбивает ладоши, люди вскакивают, не владея собой. А она, дорогая, сидит в первом ряду и смотрит на него. Ему приятно, что он так восхитил публику, ради неё. Но поёт он только ей, видит только её, волосы у неё золотисто-русые, длинные, до плеч, шляпа белая, с широкими полями. Дочь воздуха, Луонотар! Она плачет из-за него, от страха потерять его любовь.

«Вытри слёзы, дорогая,
впереди у нас вся жизнь...»

Проснулся он от умиления, сам весь в слезах.

Жена ещё на веранде, горит тусклая лампочка, луна светит ярче. Почему она не погасит свет, но всё равно, пусть сидит там, пусть ищет своё смешное счастье, а он ещё полон надежд, только бы она ему не мешала. Это его ночь, сегодня он может всё.

Теперь он астронавт. Он надевает скафандр, телекамеры снимают, он улыбается, уверенный в себе, храбрый, входит в космический корабль, люк закрывается, они остаются только втроём, проверяют показания приборов, всё в полном порядке, разговаривают с Землёй, их слушает весь мир: «Нет никаких проблем. Всё идёт по плану». Спят (легко и безмятежно). Он переходит в лунный модуль, они отделяются, он командует, замечает, что они слишком быстро мчатся к Луне, дыхание немного затруднено. Разобьются? Но он улыбается, лицо его спокойно, мужество непоколебимо даже в минуту смертельной опасности. Между тем, он успевает исправить ошибку, и модуль плавно опускается на лунную поверхность. Он выходит,

спускается по трапу и перед миллионами телезрителей, которые следят за ним с Земли, говорит просто: «Маленький шаг человека – большой шаг человечества». Потом идёт по чёрной лунной пыли, первый от сотворения мира, прыгает в безвоздушном пространстве, хочет нагнуться за лунным камнем, но не может. Творится что-то странное, он едва двигает руками и ногами, голова тяжёлая, мутная, хочет крикнуть, но нет сил, голос подводит его, кое-как он добирается до модуля, еле карабкается по ступенькам, закрывает люк, хочет запустить двигатель, вернуться на Землю. Не тут-то было, двигатель мёртв. Пытается открыть люк, его гнетёт замкнутое пространство, а люк заклинило. Всё меньше воздуха, голова всё тяжелее, он задыхается, сердце бьётся глухо, он хочет крикнуть, голоса нет, сил нет, он стонет от мучительной беспомощности...

– Что тебе приснилось? – спрашивает жена. – Напугал ты меня, так стонешь.

Проснулся. Слава Богу, он на земле.

– Видно, у тебя давление подскочило, – говорит жена.

– Голова болит. Дай альдомет.

Занялась заря. Ночь проходит.

– У тебя карты легли?

– Нет.

– А ты на самом деле верила в счастье?

– Не верила.

Не хочет признаться, как надеялась. А ведь даже не знает, на что.

Ему вдруг стало грустно за неё.

И сразу светло на душе.

– Я счастья не жду, – сказал он, улыбаясь.

– Правда?

– Правда. Оно у меня есть.

– В чём же оно?

– В тебе. У меня есть ты. Этого мне довольно.

Он нежно взял её за руку, худую и хрупкую: сломал бы, нажми чуть сильнее.

Она посмотрела на него с тревогой.

Но на лице у него нет насмешки. А что он говорит это из жалости – к ней и к себе, – она заметить не может.

К её высохшим глазам подступили слёзы.

А всё-таки он ощутил радость.

Поутру он встал довольно поздно, изрядно разбитый, и попытался жить, как прежде. Свою вчерашнюю доброту вспомнил с лёгким смущением. Вспомнил и сон, который его расстроил.

Съел скудный завтрак, взял вёсла и пошёл к морю.

Когда он спускался с кручи, ощутив тяжесть вёсел, ему показалось, что кто-то идёт за ним. Словно следит исподтишка, из-за камней, из-за деревьев, из-за куста ежевики, и движется следом, по пятам, прячась у него за спиной.

Он сразу устал и присел отдохнуть.

Кто-то есть за спиной.

Оглянулся: никого, но он знает – кто-то здесь есть.

С трудом встал, с трудом поднял вёсла, с трудом заставил себя шагать вниз по склону.

Незримая тень, не отставая, шла за ним.

Он еле развязал узел на канате, которым была привязана лодка, еле вставил вёсла, еле отчалил.

И тень вошла в лодку.

– Кто ты? – спросил он шёпотом. Нет ответа.

– Ты страх? Или смерть?

Тишина. И невыносимое присутствие чего-то мучительно-страшного рядом.

Откуда? Нет никаких причин для страха. И слишком рано думать о смерти.

Он не хочет думать о смерти: кто знает, какие ловушки ждут на переходе из тьмы известного в полную неизвестность.

Мёртвыми руками он навалился на вёсла, словно надеясь убежать от чего-то.

Похоже, отныне придётся ему привыкнуть к тени за спиной.

Утро победы

Дождь шёл всю ночь, хлестал со злорадным упорством, бил водяными шариками в крышу и оконные стёкла, клопоча, стекал по водосточным трубам. Красные потоки мчались во все стороны, оставляя только промытый костяк белых каменных желобов.

– Остров унесёт в море.

– Не унесёт, дорогой.

– Остров унесёт в море.

– Давай, я померяю тебе температуру.

– У меня нет температуры. Её погасил дождь.

– Дождь не гасит этот жар.

– Дождь идёт уже много месяцев.

– Со вчерашнего вечера, милый.

– Много лет. Он никогда не кончится.

– Скоро кончится.

– Что-то случилось, он не может перестать. Случилось что-то страшное. Какой-то сдвиг в природе, однажды это должно было произойти.

– Всегда случаются отклонения, это естественно.

– Сдвиг неестественен.

– Отче наш, иже еси на небеси...

– Может быть, дом уже уносит.

– Да святится имя твоё...

– Может быть, мы уже на волнах. Ты чувствуешь, как нас качает?

– Радуйся, Мария...

- Нас унесёт из залива в пучину.
- Благодати полная...
- Никуда нас не унесёт. Мы утонем здесь.
- Успокойся.
- Ночь умерла, слышишь? И дня тоже больше не будет.
- Будет, милый.
- Земля промокла насквозь, вода протечёт на ту сторону.
- Прости нас, Господи.
- Почему нас оставили здесь? Чего мы ищем? Чего ждём? Неужели я спасся от стольких дождей в мире, чтоб этот здесь меня утопил?
- Мне страшно, милый. Не говори так.

В мрачной комнате слышалось его шумное, учащённое дыхание, словно меха лёгких были прорваны. Он провалился не то в сон, не то в забвенье. Его лоб горел под её шершавой рукой. Она боялась его больного сна и больных слов.

Между тьмой её комнаты и тьмой остального мира ночь безостановочно ткала плотную завесу дождя. Она дрожала в ночной рубашке, обвисшей на ней, как старая морщинистая кожа.

Заря откуда-то принесла просвет. Наутро солнце засияло сквозь мрачные нагромождения туч: юный горячий огонь на светлом фоне с чёрными краями.

Проснувшись, он тут же понял, что дождь прекратился. Влажная тишина простиралась над островом. Только где-то под землёй журчали тихие струи, незримые токи шли по невидимым каменным жилам. Пахло промытой свежестью камня и красной земляной пылью, которую буря замесила в грязь. Море било о берег со сдержанной силой, без ярости.

Это явилась весна –
обманчивая радость каждого года,
короткая надежда,
время, когда распускаются цветы желаний,
утеха после уныния прошлых дней.

Весна всегда повторяется, и человек всегда верит вновь.

Первое, что он увидел в окне, напротив солнца в эскорте туч, был куст красных цветов – пожар, зажжённый зарёй, не погашенный ливнем.

Буйный огонь, рвущийся из мокрой земли, цветущая радость, не сметённая бурей.

Вчера его не было, ночь родила его.

Ночью его не было, влажная заря разожгла его.

Вот утро его победы.

Вот утро победы.

Дождь нас не потопил; просто остров, став на тысячи тонн тяжелее, слегка осел в море, солнце потихоньку вытаскивает его на канатах своих лучей. Коварный мрак не сожрал нас, не свёл с ума, распахнулись тяжёлые створки души, каждый уголок освещён солнцем.

Вот утро надежды.

Почему я думал, что пути моей судьбы кончились? Ничто не кончено, пока в нас есть энергия поиска. Ничто не завершено до самой последней развязки.

День,
солнце,
аромат земли,
красный куст,
радость жизни!

Один только раз бывает такая минута на человеческом веку, один только раз – такая сила в человеческом теле. Надо её использовать. Потом может опять наступить ночь, и тьма, и безверие.

Быстро!

Сбрось залатанную пижаму в красную полоску, она не годится для большого пути! Зашвырни тапки в дальний угол комнаты, пусть остаются тому, кто смирился! Натяни чистую рубаху, оденься в тёмную одежду (блестит на коленях – пройдишь влажной тряпкой!). И не бойся лёгкого тумана в голове, это от волнения. Это от счастья.

Но что вдруг случилось?

Где ты, пылающее солнце? Где ты, красный цветок? Где ты, победитель? Вы были, я видел вас, ваш образ во мне ещё свеж и радостен ещё тепла. Неужто уже ночь, сразу после утра? Раньше между ними был полдень и долгий день.

А, хорошо, опять появились, ну и напугали вы меня этой шуткой, что-то вы озоруете нынче утром.

Теперь только бы выскользнуть незамеченным.

Вошла жена с чашкой чая на блюдце.

О ней он забыл. До сих пор её не существовало. И с этих пор тоже.

– Зачем ты встал?

– Есть важные дела.

– Ты болен, у тебя ещё жар.

– Я должен идти.

– Куда?

– Я ничего не найду, если не отправлюсь сегодня.

– Что ты хочешь найти?

– Хочу найти всё.

– Разве ты ещё не всё нашёл?

– Я не нашёл ничего. Точно, ничего – глаза мои были едва открыты, я смотрел невнимательно. Я должен снова искать, иначе жизнь пройдёт даром.

– Как у всех.

– Мне нет дела до других.

– Пойти с тобой?

– Нет. Я должен искать сам.

Она плакала и плакала, родники её слёз были глубоки и обильны, все её железы выделяли только слёзы, но это было больше не важно, ибо этого уже не существовало.

Она осталась на пороге, влажная, как земля. Она начнёт испаряться на солнце, если постоит ещё хоть мгновение. Останется без слёз, солнце высушит их. Останется без тела, солнце спалит его.

Для него она ничего не может. Его тело легко, его тело прозрачно, солнечные лучи пронизывают его, это тело – воздух.

Он не чувствует сосновых игл под ногами, знает только, что они мягкие и ласковые, не обходит стороной сосны и кипарисы, проходит сквозь них, или они сквозь него, его не цепляют колючки, ему не мешают острые камни.

Он был на кладбище, был на холме над кладбищем, был у моря, был всюду одновременно.

Ни расстояния нет, ни времени.

Существует только полёт.

Он видел пропасть бескрайнего горизонта, видел розовеющее море, синие скалы, чёрное небо. Видел изменчивые краски и меняющиеся формы.

А после не видел уже ничего, только клубящийся чёрный и красный свет, пустой и скорбный. И слышал шум, глубокий, устрашающий, как рокот грозы, что бушует совсем рядом, в нём самом.

И, кажется, ещё он слышал женский крик.

Перевёл Андрей Базилевский

Публикуется впервые

Сувише је мјерљивих сила с којима је човјек у сукобу да би нам пажњу одвлачило нешто друго. Ако се те стварне силе апсолутизирају, ако нам се учине надмоћне над људима, онда нам не преостаје ништа друго него да се окренемо судбини као коби људској.

Меша Селимовић

Слишком много измеримых сил, которым бросает вызов человек, чтоб наше внимание отвлекало что-то другое. Если эти реальные силы абсолютизировать, если они покажутся нам всевластными над людьми, всё, что нам остаётся – подчиниться судьбе как року.

Меша Селимович

Душан Ковачевић
р.1948.

РАДОВАН ТРЕЋИ

Болна комедија о самоиздаји

Лица

Радован Трећи, човек из Завичаја, стицајем разних стицаја пензионисан у тридесетој години свога живота. Веома мало радио, али изузетно много упропастио.

Руменка, Радованова жена. Радованова животна креаторка, сапутник и издајник.

Георгина, Радованова старија кћи. Радованов дугогодишњи бол.

Катица, Радованова млађа кћи. Радован хтео мушко, а оно – женско: возач интерконтиненталне хладњаче.

Станислав, Радовану није отац, већ Радовановој жени Ру Станиславс.

Јеленче, Радованов заробљеник, из фамилије мрских Вилотића. Да није такав какав јесте, можда би био песник онакав какав није.

Келнер, Радованов непријатељ био, па зет био, па на крају није ништа – био.

Василије, Радовану се умешао у живот, јер је рођени брат Станиславов. Дуго година живео као покојник.

И неколико – мрских, заумних, подмуклих, језивих и на све спремних Вилотића.

І чин

1. Инвазија комараца или Радованова горка судбина

Универзална грађанска соба: брачни кревет, два фрижидера, неколико фотеља, три лустера, десетак столица и мноштво разбацаних хаљина, капута, мантила, панталона, крпа и крпица... Неко се померио у брачном кревету, неко се закашљао, а неко је почео да гунђа... Зачује се ударац, као пљесак по сапима коња. Женски глас: Животињо!

Жена упали малу лампу, која обасја обичне људе: њу саму – Руменку, и њеног мужа – Радована.

Руменка је за своје «средње» године нормално дебела.

Глас јој љут од пре двадесет година. Бајато љут.

Радован је неки главоња, са великим брковима и тамним наочарима за подневно сунце. Он седи на ивици кревета и живаца, грицка бркове и ћути одавно, ове ноћи...

Радован прати лет комараца изнад главе... Пљесне се по челу.

Жена се, нормално, тргне и цикне: «Дивљаче!» Радован јој запрети прстом, а онда бесно скочи и упали велико светло. У руци држи мало јастуче...

Руменка плаче, срце јој се цепа; тешко је гледати.

Радован млати јастучетом. Немилосрдно удара по зидовима и стварима.

Шета све брже и удара све брже.

Руменка. Зашто смо крчили стан, кад га ти за два дана офлекавиш – са убијеним комарцима. Погледај зидове: флека до флека, мрља до мрље. А крв је наша. Једино кад убијеш комарца, пролијеш сопствену крв... Радоване, Радоване, земља ти се радовала, престани да ми уништаваш ово мало живаца... (*Она се пљесне по образу.*)

Радован. Ха, ха, ха... Хвала богу да је и тебе нешто уболо.

Руменка. Мене удри, вређај, гази, понижавај а њих (*покаже прстом на зид суседног стана*), њих се и даље плаши. Кукавице! Побледиш, позелениш, укочиш се кад их видиш.

Радован. Кога?

Руменка. Ја сам мислила да сам се удала за мушкарца, а оно...

Радован. Кога?

Руменка. Шишмиша.

Радован. Кога? Кога се ја плашим? Вилотића? Ја се плашим Вилотића?! Ја да се њих плашим? (*Залети се према зиду. Лупа песницама.*) Бандо! Руљо! Стоко! Расејаћу вас ја, ко липа семе!

Руменка. Уууу, ала си им запретио.

Радован. Треба још страшније?

Руменка. Наравно!

Радован. Направићу велике флеке по зидовима овог солитера! Осветићу моју Георгину, стоко сељачка!

Руменка. Мајку, спомени им мајку. Ту су најосетљивији.

Радован. Мајку ли вам вашу!

Руменка. Шта? Шта – мајку?

Радован. Нема смисла. За данас им је доста.

Он се врати и легне у кревет. Зачује се лупање, галама, а онда, из суседног стана, одјекне, загрми снажан мушки глас.

Глас Вилотића. Ооооо, Радованеее! Имаш ли још коју Георгину?!!

Радован. Сад ћу их побити. Јебаћу им све по списку...

Радован полако устаје, узима пиштољ испод јастука и на прстима излази на балкон... Враћа се још бешињи.

Радован. Наместили челичне решетке на прозоре, а по балкону разапели бодљикаву жицу са струјом. Нема друге него да набавим пар тона експлозива и да дигнем говна у ваздух. Барут на балкон, барут на улазна врата, а ми изађемо да прошетамо... (*Гледа по соби.*) Ја никад нисам видео оволике комарце – ко роде. Чим угасим светло, нападају ме и гризу зубима. Да не носим ове јулске наочаре, одавно бих остао без очију... (*Припаљује цигарету. Леже. Пепељару ставља на доњи део стомака.*)

Руменка. Дала сам оглас у новине. Ваљда ће се неко јавити.

Радован. Ставила си да је у другом стању?

Руменка. Не. Шијем јој хаљину у којој се ништа неће приметити... Специјални крој: вечита девојка...

Радован (*уздахне дубоко, жалосно*). Еј, Радоване, Радоване, сам си себи највећи непријатељ. Већег непријатеља од самог себе ниси имао. Цео живот си радио себи о глави. Нико те није могао боље упропастити, него што си ти сам себе... Шта ти је, Радоване, фалило у Завичају? Шта те је и ко те је и кад те је натерао да дођеш овамо и да године остављаш ко последњи бедник. А био си човек... Сад си јадан, чемеран и упадљиво глуп.

Руменка. Јеси.

Радован. И никад веће будале свет није видео...

Руменка. Да.

Радован. ...и неће видети.

Руменка. Неће.

Радован. И најбоље би било да си одувек лајао, јер ниси и нема изгледа да будеш човек. Пси уличари су више поштовани него ти.

Руменка. Кудикамо!

Радован. И лепше је чути за кугу, него за тебе.

Руменка. Вала јесте!

Радован (*тресне жени шамар*). Само те слушам како ме вређаш! Само те слушам и питам се: «Докле ће, сунце јој њено?!» Не би ти стала, да сам ја наставио, још десет година!

Жена се завуче под јорган. Тихо цвилли. Радован је забацио руке под повећу главу. Гледа у правцу прозора одакле се јавља прво свитање.

Радован. Спаковаће ствари Радован и вратиће се у Завичај. Сад тамо река мирише, а овде... нигде ваздуха, само чађ, дим, гар... Тамо славуј буди народ, а овде будилник... Птицу нисам видео двадесет година... Кад би Бог пожелео да скући кућицу на земљи, он би је подигао у мом Завичају. Ех, тамо сад...

Руменка (*провири испод јоргана*). Тамо сад заударају свињци, блато је до колена и сељаци се боду ножевима.

Радован (*скочи*). Слушај Руменка. Мене вређај, али – Завичај ми не дирај! За Завичај сам у стању да убијем без размишљања... Да сам ја власт, као што сам некад био, ја бих људима, који живе у оваквим градовима, признавао дупле године живота.

Руменка. И опет би те људи пензионисали. Неспособњаковићу. И последња будала је направила неку каријеру, само си ти остао бедник...

Радован. Знаш, кад ти сад ударим тридесет шамара по очима и устима и ушима и... Руменка, немој да ме тераш на дугогодишњу робију. Немој да ми се име вуче по новинама.

Руменка. Удари ме, ако смеш. Пробај? Знаш ли шта ми је рекла Катица пред пут у Беч: «Мама, ако те пипне, нека одмах емигрира!»

Радован. Она то мени? Катица?

Руменка. Јачи си од Катице?

Радован. Оборио сам јој руку, пред пут.

Руменка. Јеси, оборио си, зато што је дете било пијано.

Радован. А ја нисам био? Ја сам био трезан?.. Попили смо две литре ракије - барабар; она литру, ја литру. Једва се попела у каbinу хладњаче; морао сам да јој држим «лоповске мердевине».

Руменка. Јача је.

Радован. Турка са главом гуске и ногама патке и очима змије шарке.

Руменка (*покаже прстом у правцу великог постера на зиду. Види се снажан мушкарац, по коме Радован носи бркове, по коме се чешља, облачи и смеје*); А Цорц је последња хуља и ђубре! Цорц је уникатан бедник! Цорц је...

Радован (*крикне, држећи се за груди*). Руменка, немој њега! Њега ми не вређај! Немој, овако те молим. Он је моја једина утеха и нада и спас.

Руменка. Ситан кретен.

Радован. Заклињем ти се, протераћу те (*погледа у сат*) у пола пет, за осам минута, на крај света! Направићу лом и покољ, који ће ући у све медицинске енциклопедије света!

Врата се полако отварају. У родитељску собу улази Георгина. Преко великог стомака носи дугу, белу венчаницу – као да ће сваког тренутка пред матичара. Неиспавана кћерка суздржава плач.

Георгина. Како вас није срамота? Дању спавате а ноћу се свађате, галамите, дерете. Овај солитер није само ваша кућа. Како вас није срамота... Ако се моје дете роди са неком маном, онда знајте да сте вас двоје...

Радован. Какво дете? Чије дете? Нећу да чујем за дете! Док се не удаш, рекао сам ти већ, нема – дете. Глупачо! Нећу да црвеним пред људима. Нађи некога, удај се, и онда рађај ко зечица. Ако родиш не-удата, задавићу копиле овим рукама! Задавићу га са поносом, јер ме на то обавезује част стотине кућа Радована Првог! Ја, Радован Трећи, нећу дозволити да се име мога прадеде каља, благи и понижава!

Руменка (*крсти се док кћерка плаче*). Боже драги, што створи оваквог идиота... Немој да урлаш на Георгину! Како ти није жао што ти је кћерка већ пет година у другом стању. Не даш јој да роди већ пету годину! Да имаш душу, питала бих те: где ће ти душа, Радо-ване?

Радован. И неће родити још десет година ако се не уда... Је ли, ћурко, како те је преварио? Како те је Вилотић преварио, осрамотио и оставио? Како?!

Георгина. Ја сам га волела.

Радован. «Ја сам га волела». Ала ти је одговор, козо једна! А где је он сад? Где ти је тај, кога си волела? Шета се од једне до друге Америке.

Георгина. Значи, не смем да родим?

Радован. Руменка, она није нормална. Она није како треба. Ја јој причам пола сата, а она ме опет пита... Марш напоље! Марш из собе! Нећу да те видим очима! Ја ћу се Вилотићима крваво осветити,

али ћеш и ти платити своје: провешћеш најбоље године у другом стању. Марш напоље!

Георгина. Цео живот сам провела спремајући се да постанем мајка: од игре са луткама до даноноћног кувања. Ја ништа више не знам да радим. Зашто ми раније нисте рекли да још нешто учим. Шта ћу сад, господине Радоване?

Руменка. Кумим те, размисли још једном!

Радован (*изгура кћерку из собе*). Губи се! Напоље! (*Са треском залупи врата.*)

Руменка (*задовољно*). Добро си јој читао. Ја сам, као мајка, морала да је браним.

Радован. Кад сам говорио: Руменка, немој им дозволити ни минут слободног времена, одмах ће под неког лећи, ти си се смејала. И уместо да су свирале клавир и училе признате језике, па се удале за иностранце, да и ми имамо неке вајде од белог света – једна вози интерконтиненталну хладњачу, а друга стомак. Ето ти!

Руменка. А кад сам ја говорила: немој с леђа, биће женско, ти си се кикотао... Ко ли нам долази у ово доба зоре?

Са улазних врата одјекује продорно звоно. Радован зграби ништољ на полако изађе из собе... Неколико тренутака касније, наврат-нанос, у собу улете Јеленче, гуран пушком двоцевком. Јеленче је подигао руке високо, док га старац Станислав, сав срећан и кочоперан, држи на нишану... За разлику од окретног, живахног и жилавог старца, млади Вилотић је анемично-меланхолично депресиван човек.

Станислав. Уловио сам га! Пет дана је Станислав провео на крову лифта, али је шести дан ухватио барабу. Да ли се, момче, предајеш?

Јеленче. Да. Предајем се апсолутно безусловно.

Радован (*кружи око заробљеника*). Један живи примерак гамади Вилотића... Шта сад да ти радим? Лепо нисам паметан, шта сад да ти радим? Да ти изгрицкам уши, или да одмах пређем на шију? Одакле да те начнем? Јој, што ћу да ти се светим, па то није нормално... Има да ми платиш дебео рачун... Станиславе, деде, испитај га мало. Да чујемо како пева?

Јеленче. Ви знате да сам песник? То вам је познато?

Радован. Завежи! Станиславе, испитај га!

Јеленче. Само изволите. Ја знам шта мене чека.

Станислав. Окрени се!.. Како се зовеш?

Јеленче. Јеленче Вилотић.

Станислав. Руке горе! Немој да ти их ја дижем! Колико вас браће има, и који си ти по реду?

Јеленче. Рећи ћу вам с поносом: ја сам шести, а има нас осам-наест.

Радован. Осамнаест? Биће посла, биће посла.

Станислав. Како осамнаест? Ја сам вас годинама бројао и никако да вас пребројим. Има вас између десет и сто шездесет. Таман стигнем до дванаест, кад, неко купи ново одело, неко пусти браду, неко се ошиша...

Радован. То им је тактика, да се праве различити. Тако скривају бројно стање. Знам их ја, још из Завичаја!

Руменка. То су твоји земљаци. Твој народ.

Радован. Нису они «мој народ»! Мој народ је на другој страни планине. Мој народ нема везе са Вилотићима. Они су одувек били издајници и олош. У пет ратова смо били пет пута на различитим странама... Јесте јесте, знам шта хоћеш да кажеш: ми смо били једно племе – били смо, али смо се кроз векове поделили; све што ваља, што је поштено, честито и племенито, све то је прешло на нашу страну. Код њих су остали само разбојници, сецикесе, коњокрадице и покварењаци!

Руменка. То они исто кажу за вас.

Радован. Знам, знам, говоре, говоре, зато што им нисмо језике почупали кад је било време... Станиславе, настави. Ја сам слаб са живцима – убићу га моментално, па нећемо ништа сазнати.

Станислав. Дакле, момче, да наставимо са бројним стањем: је ли онај са цвикрима исти онај без цвикера?

Јеленче. Није. Исти је онај са качкетом и лулом.

Станислав. Он је најмлађи?

Јеленче. Најмлађи је са брковима. Има плаве очи и мало изгубљен поглед. Сањалица. Диван човек. Свако јутро плаче кад чита новине... А брат до њега – муца.

Станислав. Не муца, него кашље. По цео дан кашље. Рипће, стока, зграда се тресе.

Јеленче. Он воли да кашље. Док је био мали, стално је шуцао. Једно време је ишао само натрашке. Лекари су рекли да му није посвећена довољна пажња док је био мали, па он стално хоће да буде у првом плану. Иначе, то је диван човек.

Станислав. А онај што виче: «Ала волим да мрзим»? Је л' тај исти онај што ћути у биоскопу?

Јеленче. Јесте, ако мислите на њега.

Станислав. Носи бело одело... односно црно?

Јеленче. Он је. Има, овако, велику масну флеку на сакоу, од бу-река, и увек је без пертли... Али, зрачи некако, не бих рекао како, мада можда.

Станислав. Сув?

Јеленче. Јесте. Упадљиво сув и дебео.

Радован. Сад ћу га убити.

Станислав. Како то: сув и дебео?

Јеленче. Контраверзна личност.

Радован. Доста играња! Окрени се мало према мени... Руменка, изађи из собе ако не подносиш крв... Је ли, је л' истина да је Марко у Америци?

Јеленче. Истина. Јесте.

Радован. Споминье ли Георгину у писмима? Пише ли зашто је оборио па оставио?

Јеленче. Пише, ал ми не знамо енглески. Редовно пише. По десет страна.

Радован. А зашто пише на енглеском?

Јеленче. Наводи он то у писму, ал' ми не знамо енглески, па не можемо да сазнамо. Уписали смо брата, што кашље, на енглески курс, да научи, па нам прочита сва писма, али су га избацили, јер је ометао наставу.

Станислав. Кашљао на курсу?

Јеленче. Много. Кашљао и ишао натрашке.

Руменка, која је све време лежала, придиже се у кревету.

Руменка. Боже, какав сте то народ? С ким ја живим? Зашто се судбина овако поиграла са мном?

Станислав. Радоване, пусти га мени. Окрени се, ђаволи те окретали! Ти си ономад покушао да се пробијеш до Завичаја, по појачање? Ко је онај који ти је довикнуо да донесеш храну?

Јеленче. Најстарији брат. Гвозден.

Станислав. Није најстарији Гвозден! Најстарији је Михајло.

Јеленче. Па, јесте. Нисам рекао да није.

Станислав. Како онда Гвозден, кад је Михајло?

Јеленче. Михајло му је право име, а тепамо му Гвозден. Док је био мали звали смо га Јелисавета. Имао је косу до рамена, са локницама.

Станислав. Доста!.. Остали сте без хране?

Јеленче. Да. Немамо корицу хлеба у кући. Ви сте пуцали на брата Бају испред самопослуге. Погодили сте га у тетрапака.

Станислав. Пуцао сам, а пуцаћу и даље.

Руменка скочи из кревета. Прилази заробљенику, окреће га, одмерава, загледа са свих страна.

Руменка. Висина?

Јеленче. 180.

Руменка. Тежина?

Јеленче. 75.

Руменка. Омршавићеш пет кила. Фино си грађен, да не урекнем... Баш фино... Од данас си моја лутка за шивење. Ја сам Ру Станиславс. То ми је уметничко, креаторско име. Чујеш ли оче: узела сам твоје име за презиме, а моје име сам скратила. Само је један планински сточар могао ћерку да назове Руменка... Јеленче, да чујем, како се госпођа, модни креатор, зове?

Јеленче. Ру Станиславс.

Ру Станиславс. Паметно моје. Да те госпођа пољуби, тако паметног.

Госпођа загрли младића, приви се и поче да га љуби...

Радован и Станислав стоје, гледају и трећу. Као да им ништа није јасно.

Станислав. Руменка! Како можеш пред рођеним оцем да вараш рођеног мужа?! Јеси ли при себи?

Радован. Неће она данас доручковати. Руменка, кунем ти се у све најсветије, нећеш данас...

Негде у солитеру одјекну пушкарнаје, Станислав и Радован зграбише оружје и изјурише у ходник. Руменка је почела да «претреса» младића: оптава га од рамена до чланака.

Ру Станислав. Имаш ли оружје?

Јеленче. Немам и не желим да га имам. Презирем насиље... Ми интелектуалци... Госпођо, шта то радите?

Ру Станислав. Велиш да немаш пиштољ? А шта ти је ово? Молим? «Берета»?

Јеленче. Домаћи, кратко-трзајни...

У собу упаде Катица. За њом јуре Радован и Станислав. Кћерка, која је развијенија и грубља од већине класичних мушкараца, обриса крв са образа. Одевена је нормално – шоферски.

Катица. Мајку ли им јебем Вилотићку, како ме закачише у су-турену. Истрчали из домаревог стана.

Станислав. Из домаревог стана?

Радован. Значи, она битанга хаузмајстор је поново на њиховој страни. До јуче је радио за нас. Станиславе, мораш му послати, за нову годину, пакет динамита.

Станислав. Не! Ја ћу упасти у његов стан и ја ћу лично експлодирати! Разнећу се! Детонираћу!

Катица (*гурне Јеленчета, који се стрпошта у фотељу*). Одакле вам оно атомско оружје? Говори!

Јеленче. Послао Марко из Америке.

Катица. Тако значи, дакле, повезали сте се са иностранством.

Радован (*погледа на сат*). Доста! Следећих сат времена – тишина! Почине серија о Џорџу... (*Упали телевизор.*) Не знам зашто ми Џорџ не одговара на моја писма? Вероватно су Вилотићи пресекали везу. Хватају моју пошту и подвргавају је стручној анализи, наравно, без успеха – Џорџ ми пише на енглеском.

Ру Станислав. Заробљеник, устај! За мном у купатило. Мало ћеш ти да радиш.

Радован. Натерај га да опере све оно што ти ниси годинама прала.

Ру Станислав. А ко вас је, све редом, облачио годинама? Ко вам је смислио, креирао и сашео та дивна одела која носите? Захваљујући мени, ви сте најукусније и најелегантније одевени.

Станислав. Ја сам стар и мене је мода претрчала, али, и да сам млађи, не би ми била потребна три рукава на сакоу. Шта ће ми овај трећи?

Ру Станислав. И већим креаторима се провуку мање грешке.

Радован. Боље би било да си нам сашила неке униформе. Сутра ћемо заратити са Вилотићима, морамо се у боју разликовати. Како ћемо се овако разликовати?

Станислав. Разликоваћемо се по храбрости!

Катица. Тако је, деда. А одакле теби осми флор на рукаву?

Радован. Умро старац Алекса.

Катица. Је л' била лепа сахрана?

Радован. Особито, али ја нисам могао да идем. Сахрана се поклопила са прошлом епизодом серије о Џорџу...

Ру Станислав је одгурала Јеленчета у купатило. Остали су се окупили око телевизора... Улази Георгина. Болно се држи за стомак.

Георгина. Почели су трудови. Катице, било би добро да ме пребациш до болнице.

Радован. Ни речи! Прво се удај, па онда у болницу! Марш из собе! Марш! Нашла си сад да ме узнемираваш!

Георгина излази горко јецајући.

Катица. Ја сам чврсто одлучила да скокнем до Америке и да доведем оно Вилотићко ђубре, Марка – живог или мртвог. Не могу више да гледам како ми се сестрица мучи... Али, и у овој кући има један велики кривац... Чујеш ли, Радоване, рекла сам да и у нашој кући има један човек коме ћу све кости пребити.

Радован. Ако сам те добро разумео, то се односи на...

Катица. На тебе! Ти си лично и персонално наговорио Георгину да се вучара са оном барабом, јер је из твог Завичаја. Хтео си зета из Завичаја, да направите велику свадбу, коју ће памтити генерације, до смака света... А мене си, од оволиких ногу, облачио и сматрао за мушко. Желео си сина по сваку цену... Уписао си ме у књиге рођених као – Косту. И данас имам проблема са документима. Одрасла сам и развила се у најобичнијег дрипца. Кад се нађем са мушкарцима, ја бих се само тукла... Пре пар дана сам ухватила себе како звиждим за једном zgodном девојком.

Радован се придвиже, појача тон серије о Џорџу. Избезумљено гледа збивања на малом екрану, одакле одјекује музичко-криминалистичка тема...

Радован скочи, зграби пепељару и пође према телевизиру.

Радован. Удри га, Џорџ! Пази леђа!.. Бежи иза трафике! Не тамо!.. Јој, убиће га... Ако га убију, ја ћу моментално да скочим кроз прозор... Пуцај! Пуцај Џорџ!

Одјекнуше два пуцања. Радован се опусти, смири и задовољно врати на своје место. Катица и Станислав га запрепаштено гледају.

Радован. Ето зашто га ја обожавам. Јесте видели: четири типа, четири зликовца су га изненада напала, и – шта је било? Двојицу је убио песницом, а другу двојицу револвером. Оног мелеза је кокнуо на деветом спрату, кроз ролетне... Ја му се дивим до имбецилности... Ја, ја... ја кад би' га видео уживо, ја би' само пао; кап би ме ударила... Види га, види га... види га како вози кола?! Па он није нормалан. Види, види... ја ово не смем да гледам.

Радован се окреће, али дискретно гледа преко рамена. Катица устаде.

Катица. Радоване, ти избегаваш да нас двоје озбиљно разговарамо. (*Лути оца по затиљку.*)

Станислав. Избегаваш, наравно да избегаваш... И од мене је направио магарца. Наговорио ме је да продам кућу и земљу у селу и да дођем овамо. А онда су он и Руменка зграбили паре и потрошили их за два месеца. Под старе дане спавам у купатилу. Међутим, то му није било доста: продао је и земљу мог покојног брата Василија. И то су скрцкали за пола месеца. А новац, који сам био одвојио за бра-

тов споменик, он је отео и купио кола. Кола је слупао после неколико дана... Да је бар погинуо... И на моје очи бије моју ћерку.

Катица. Шта кажеш? Опет је тукао маму?

Станислав. Јесте, јесте.

Катица. Ако мама то потврди, ја ћу га сад исећи.

*Катица покушава да уђе у купатило, али врата су закључана.
Сагиње се, вири кроз кључаоницу.*

Катица. Испирају... и цеде. После ћу је питати. Радоване, црно ти се пише.

Радован не слуша ћерку. Задовољно прати Џорџове авантуре.

Радован. Увек се радујем кад неко са села успе. Џорџ је у Чикаго дошао са једне сиромашне и забачене фарме. Био је последња сиротиња. Да је ишао у школу, ишао би бос. Није имао пребијеног долара све док се после две велике пљачке није обогатио. Опљачкао је једну банку и једну робну кућу трулих капиталиста и, онда, паре уложио у «систем беле технике и расхладних уређаја за пустињска путничка возила – Џорџ енд компани». Јеби га, ко не рескира, тај не профитира. Требало је имати јаја па опљачкати оно што је он опљачкао. Мазнуо је пет милиона долара из најчувеније банке у самом центру. Ушао, убио две благајнице, два полицајца, једну чистачицу, једног шефа рачуноводства и неколико муштерија. Цап, цап, цап, пет милиона у цеп и – до виђења. Здраво, мили моји, куд који. Ја одо', а ви се 'рањујте. То се тако ради. А не пензија сваког првог, па извлачи паре ко пијан гаће, шта ја да инвестирам? Где да уложим и обрћем пензију... Једва чекам да ми Џорџ дође у посету. Сигурно ће нешто смислити и за мене. Он је увек пун идеја како да се човек обогати...

Зазвони телефон. Катица подиже слушалицу.

Катица. Да... Шта? Како?... Да, да, да... Не... Јесте... Молим вас, донесите је кући... Знате, ми не смемо да излазимо дању... Зашто не смемо? Па, друже, то је наш проблем. Шта вас се тиче... Донесите је... *(Спусти слушалицу, рекло би се замишљено.)* Ускоро ће донети Георгину. Пре пола сата је скочила кроз прозор. Сад је на трауматолошком, али жива и здрава... Јадна моја сестрица... Могла је да поломи нешто... Радоване, Радоване, нећеш ни ти дуго. Завршићеш и ти на трауматолошком.

*Из купатила излазе Ру Станиславс и млађани Јеленче.
Госпођа поправља хаљину, изузетно љута.*

Ру Станиславс. Тата, могао си да заробиш неког бољег Вилотића. Овај је чемер од човека. Заправо, и није човек. Ово је вејка, ладолеж и тутумрак.

Јеленче *(гледа у небо, које скрива плафон).* Одувек сам био вечита жртва. Одрастао сам са пуно неразумевања. Моја туга је бескрајна и превелика... Околина је у мени гледала само оно анимално. Боже, а толике године у библиотеци, Хипокрит, Оноре де Балзак,

Тацит, Петрарка, Браћа Миленковић... Толике године... (*Гледа кроз прозор дванаестог спрата. Изненада нагло, као бујица, почиње да рецитије.*)

Тужан је поглед с дванаестог спрата:
 Висина људе од људи дели,
 Из стана у небо воде врата,
 На небу смо се рано срели!
 А народ као да нема брига:
 Народ и даље мирно спава;
 Ја гледам и плачем ове ноћи,
 Док тихо тече река Сава!

Јеленчету низ образе теку сузе. Станислав се прекрсти.

Станислав. Ц, ц, ц... Он није нормалан! А како ће и бити кад му цела фамилија луда. Један брат има пет имена, један по цео дан кашље и иде натрашке, један ћути у биоскопу...

Катица. Мама, седи. Седи. Морам ти нешто рећи... Георгина се стремекнула кроз прозор. Чим обави конференцију за штампу, донеће је овамо. Сутра ће све новине и сва средства јавног информисања донети њене слике са поднасловом: «Дванаести спрат је савладан!»

Радован. Морамо искористити сутрашњу популарност да је већ једном удамо. Народна пословица лепо каже: «И најбољи коњ у штали остане непродат». Ти би, Станиславе, могао Георгину да одведеш до пијаци – нек је народ мало изблиза види... Јој! Јој! Џорџ! Нећеш ваљда са колима у реку? Ајој, људи! Он није нормалан... (*Скрива шакама очи, провирује кроз прсте.*) О'лади ме, начисто ме о'лади. Јесте видели шта је сад извео? Ја, ја му се дивим до имбецилности... Како си ме уплашио, неваљалко један.

Руменка тресну песницом по столу и подврисну.

Ру Станиславс. Моја ћерка није ваша сељачка роба па да се продаје на пијаци! Ја, као мајка, то нећу дозволити! Моје дете, док сам ја жива, може се продавати само и једино путем интерфлоре или, у најгорем случају, у некој бољој кафани. За пијаци нећу да чујем! Одвешћемо је у неки отменији ресторан високе Б категорије. Толико.

Станислав се напреже да прати збивања на «прозору у свет».

Станислав. Бога ти, Радоване, о чему се ради у тој заврзлами? Ја никако да похватам сва слова. Знаш, од јуче не купујем новине. У новинама све брзо пише – никако да их прочитам... Шта раде ти силни полицајци?

Радован (*са посебним задовољством препричава збивања на екрану. Имитира глас стикера*). Кад је видео да је цео град блокиран, Џорџ је покушао да побегне на периферију Чикага. И вероватно би успео да се извуче да га у кафеу «Црвено и црно», на углу Стендалове улице, није приметила дебела касирка, иначе овејана доушница инспектора Мајера, који је, с времена на време, натеже иза експрес апарата за теј.

Она је одмах обавестила инспектора Мајера: «Џорџ је овде. Ужина». Тог тренутка су се разлегле све сирене. Цео кварт је опкољен са десет кругова. Шеснаест хиљада полицајаца се попело и потрчало преко кровова. Радознали пролазници су се, такође, попели на кровове. Попела су се и беспослена деца, а за децом забринути родитељи. Инспектор Мајер је замолио грађанство да сиђе са кровова, јер се Џорџ изгубио и сакрио у толикој маси света. Забрана је истог тренутка довела на кровове и ученике средњих школа, јер је упозорење било: «Забрањено пењање за све млађе од 18 година, као и за старије од наведеног годишта». Кров куће 22 се срушио. У развалину је упало око петнаест хиљада радозналих грађана. Већина је одмах преминула, а остатак је издахнуо на путу до болнице. Из удаљених крајева света почели су да пристижу телеграми саучешћа... Шта сад видимо? Сад видимо Џорџа како одговара на приспеле телеграме... Мене никад неће ухватити. Никад!

Станислав. А зашто би тебе ухватили?

Радован. Кога?

Станислав. Тебе.

Радован. Мене? Зашто мене?

Станислав. Па сам си рекао: «Мене никад неће ухватити».

Радован. А што би ме ухватили? Је ли? Шта сам ја урадио? Јесам ли пензионисан у најбољим годинама? Јесам. Јесам ли се раздужио по слову закона? Јесам. И шта сад – шта још хоћеш?

Станислав. Ма није реч о томе, већ о Џорџу.

Радован. Никад нас неће ухватити.

Станислав. Зашто тебе? Опет спомињеш себе.

Радован. Станиславе, поведи рачуна...

Одјекну звоно из ходника. Станислав се баца у заклон – ухвати собна врата на нишан... Улази Георгина, угрувана, ошамућена, поцепана.

Ру Станиславс. Црна Георгина, гром те убио, како си могла да поцепаш уникатну венчаницу. Месеце сам провела док је нисам тако суптилно креирала. Види како сад изгледа... Мој рад је вама последња брига. Нико нема поштовања... Да сам отишла у Париз или Лондон, данас би' била најпрогресивнији модни креатор у средњој Европи. Мој стил «ноншалантна традиција» освојио би и Афричке земље. Овде таворим, губим за човечанство драгоцене дане, и доживљавам увреду за понижењем. Сад ћу ја теби дати твоју луду главу... (*Туче Георгину по глави.*) Кад следећи пут скачеш кроз прозор, скачи гола! Уникатна венчаница неће зарастати као кожа! На! На!.. То ми је хвала што сам упропастила живот са вама! То ми је хвала?!

Јеленче (*стаде испред Георгине*). Молим вас, преклињем вас, будите пажљивији према госпођици Георгини. Она је заслужила више пажње и поштовања. Зашто нисте људи? Бити нечовек захтева огроман труд. Ви се, дефакто, мучите.

Ру Станиславс. Ма, коме ти држиш предавање?! Ко ме?!

Станислав. Је ли, ти си заборавио да си заробљеник? Одомаћио си се? Седи овамо! Ту!.. Ајде, сад ми лепо све признај. Све, од речи до речи... Признај! Признај! Чујеш ли ме?!

Јеленче. Извините, шта да признам?

Станислав. Да ја знам шта да признаш, не бих тебе питао... Признај, боље ће ти бити... Нећеш? Добро. Руменка...

Ру Станиславс. На то се име више не одазивам. Ја се зovem Ру Станиславс.

Станислав. Ти се не зовеш, ја те зovem! Донеси ми сланик... Голубе мој, признаћеш ти мени и оно што нисам очекивао да ћу чути... (*Узима сланик од Руменке, забацује заробљеникову главу и сипа му со у уста.*) Сачекаћу ја да ти ожедниш.

Радован. Боље да си му дао Руменкине погачице. Ја кад поједем једну погачицу, недељу дана стојим испод туша. Нема тајне коју не бих признао.

Ру Станиславс. Сељачино једна. Ти знаш шта ваља?

Станислав. Јеси жедан? А?

Јеленче. Нисам... и нећу бити. Ја сам научио да се мој волумен покоравомо моме духу:

У животу сам волео десет жена,

Два коња, једну реку,

Једну шуму и једног дрвосечу;

Пола моста који оста,

Кад рекоше: рата – доста...

Волео сам – све недеље:

Недељом око врата

Везујем змије

Уместо кравата,

Недељом облачим

Најлепше одело,

Пре рођења скројено

Баш за моје тело!

Недељом ме река

Испод моста чека...

Жедан сам. И у лице ћу вам рећи, ја жеђ трпети – нећу!

Станислав. Аха, ту сам те чекао. Хоћеш ли да признаш?

Јеленче. Хоћу, хоћу.

Станислав. Деде да чујем шта признајеш?

Јеленче. Све. Апсолутно све.

Станислав. Тако те волим! Да си био паметан, не бих те мучио... Признали су мени и мало већи зликовци.

Радован (*скочи и из све снаге крикне*). Не тамо! Не тамо! Џорџ! Не тамо! Они долазе паралелном монтажом! Бежи! Остави курву! Остави је! Она им је јавила да путујеш у Сан Франциско! Џорџ, остави курву... Јој... шта ће бити у следећој епизоди... Мајко моја...

Зачује се одјавна штица. Радован гаси телевизор, а онда прилази жени и удара јој шамар.

Ру Станиславс. Радоване...

Радован. Ућути! Ни реч! Све сте исте! Све! Увек сам био на вашој страни, а ви ми овако враћате. Зашто си ме издала? Зашто си

јавила инспектору Мајеру да путујем у Сан Франциско?! Је л' ми то хвала што сам ти купио две куће, пет аутомобила, десет кила злата и дијаманата, што сам ти брата спасао из запаљене гараже, а оца извукао са доживотне робије?

Станислав. Мене си извукао са доживотне робије?

Радован. Тебе, тебе. Заборавио си, Харолде? И још се чудиш?.. Еј, Радоване, Радоване, шта си дочекао. Боље да си у Завичају камен туцао, бар би људи пут направили... Морам нешто смислити до следеће епизоде. Неће ме ухватити... *(Радован се малаксало сручи на кревет. Георгина поново закука.)*

Георгина. Моје дете би требало следеће године да крене у школу. Ви ћете бити криви што ће остати неписмено. Нећу имати његових слика из колевке и забавишта. Кад ме буде питало: «Где су слике?» – не знам шта ћу одговорити.

Ру Станиславс. Дођи да те мама нашминка. Идемо у једну финиу кафану. *(Она зграби Георгину и накардно је измаза.)*

Радован. Идемо да удајемо Георгину?

Ру Станиславс. Да, татице. Идемо да удамо нашу малу и милу девојчицу. Видите ли како је лепа кад се мало дотера.

Катица. А ја вас позивам на пиће. Ако данас не успемо са удајом, ја сутра летим за Америку. Довешћу Марка на ланцу!

Ру Станиславс *(одсеца маказама део венчанице).* Тако, мало ћемо да је деколтирамо. Не идеш у манастир. Хајде, устани... Прошетај... Исправи се и осмехни се... Што си се скупила! Смешкај се, козо једна!

Радован. Морамо се договорити како да уђемо у кафану. Ево овако: ово су врата кафане. Прво улази Георгина, сама и усамљена. Уђи Георгина и седи за сто. Ајде, да видим како ћеш ући... Одмах иза ње долазе Станислав и Јеленче; па онда Џорџ... пардон, онда ја, а на крају Катица и Руменка.

Ру Станиславс. Ја се не зовем тако!

Радован. Слушај, Руменка, кад будем мењао име жене, онда ћу променити целу жену... Пази, Георгина, како ћеш се понашати кад ми будемо улазили. Упамти: ти нас не познајеш. Ми ћемо ти се обраћати, али ти ћеш нас одбијати. Има да ти дигнемо цену, да се удаш за пет минута... Ајде, уђи поново.

Георгина «враћа» улазак... Подигла је главу и запела за столицу.

*Сви одмахују рукама, галаме,
објашњавају и сами демонстрирају улазак.*

Ру Станиславс. Трапушо! Ко ће те узети тако трапаву?! Врати се. Још једном. Врцај мало. Бог ти је дао облике да их искористиш, а не да запињеш и обараш столице. Уђи... Георгина, како се то смејеш? Шта је то? Глупачо! Не улазиш у кафану да некога бијеш, већ да се удаш... Ајде... поново... Тако, тако...

Станислав. Радоване, мислим да је ризично. Вилотићи има одма' да пуцају.

Радован. Јеленче ће ићи уз сама врата. Ако припуцају, нек њега убију... Ајде, Георгина, пробај улазак и као излазак. На ова врата. Тако... Јеленче, долази овамо! Ти ћеш нам бити заштита.

Напуштају собу. Радован се крије иза заробљеника.

2. У кафани

Сасвим обична кафана, на неком углу у граду: неколико столова, пута четири столице. Просторија је празна – нигде никога. Из дотрајалог радија, који је на шанку, допире весела народна песма... Улази Георгина, иде онако како су је учили... Осврће се... Прилази столу и седа. За њом улази Станислав. Понаша се као човек који је у животу имао хиљаду веза и везица... Застао је. Посматра Георгину изазовним, искусним погледом.

Станислав. Каква девојка, а сама. Је ли, лепотице, чекаш ли неког?

Георгина. Не.

Станислав. А смем ли да седнем за ваш сто. Знате, ја сам богат.

Георгина. А ја сам поштена.

Станислав. О, чудно, чудно. Све се више изненађујем. Ви сте прва девојка која одбија моје баснословно богатство... Благо оном ко те буде узео за жену. Хоћеш ли нешто да попијеш? Не питам за количину и цену.

Георгина. Не пијем, не пушим и не једем. Молим вас да одете. Прљате ме вашим погледом. Поштење је за мене једина сврха живота.

Станислав. Да ми је неко причао о вама, не бих му веровао. У знак искреног поштовања, поклониху вам ову златну наруквицу од платине.

Георгина. Ваше поклоне задржите за себе! А ако се не удаљите, зваћу упомоћ!

Станислав. Сад ћу да те обешчастим.

Георгина. Упомоћ!

У кафану улеће Радован. Обучен је као Цорџ са постера.

Радован. Ви сте звали упомоћ?

Георгина. Добри пролазнице, овај старац је покушао да угрози моје поштење.

Радован. Знам га ја! Он је највећи блудник у историји овог града. Сад ћу да га бијем!

Радован туче Станислава. Прво одмерено, по договору, а онда се све више «уживљава» и заборавља... После неколико озбиљних удараца, Станислав престаје да игра старог заводника.

Станислав. Радоване, немој да ме бијеш. Нећу више...

Радован (чистим америчким нагласком). Има да те бијем до сутра! Хуљо! Зашто си ме цинкарио да сам опљачкао ону бриљантиницу! Одакле ти ова златна наруквица од платине? Свињо!

Станислав. Јој... Немој... Немој да се млатиш! Нећу више да се играм...

Радован. Нећеш?! А кад смо делили плен, онда си хтео да се «играш». Онда сам ти био добар. Чим си се обогатио, захваљујући

мени, почео си да радиш за полицију. Мислиш: и лова и државна сигурност, а Џорџ нека робија и за мене?! А? Па, сад ћу те...

Радован бездушно млати старца...

Улазе Руменка, Катица и Јеленче.

Вилотићу је глава обмотана завојима, као да је тешко рањен. Уз велике напоре и потезања одвајају Радована од обамрлог «цинкароша».

Ру Станиславс. Не можеш ти ништа с њим планирати. Све упропасти. Све уништи. Све згази.

Радован (*прети уплашеном Станиславу*). Срешћемо се ми, Харолде, још једном у животу. Крваво ћеш ми платити! (*Тргне пиштољ и ухвати заклон иза чивилука.*) Инспекторе Мајер, руке горе! Горе руке, да ти не разнесем главу!

Јеленче (*склања се иза Катице*). Немојте, друже Радоване. Ја сам Јеленче, Вилотић. Већ сам тешко рањен.

Радован се смирује, као да се буди. Седа за сто, осврће се.

Радован. Мислио сам да је ово кафе «Црвено и црно»... Јеленче, остави Георгину!

Јеленче (*љуби руку уплаканој несрећници*). Драга колегинице, дозволите ми да вам пољубим руку, без задњих премиса. Ваша патња ми је блиска, јер ово што сам ја доживео од мојих Вилотића (*покаже на завијену главу*), не би се могло назвати породичном пажњом. Разумем, треба човека критиковати, па чак и шамар ми није стран, али атаковати на смрт, далеко је од сваке људскости. Драга Георгина, наше су судбине савршено сличне. Не, немојте ми рећи – не. Хоћете ли да се удате за мене?

Катица. Не сери, Јеленче! Видиш да нема никога.

Јеленче. Госпођице Георгина, ја вас најозбиљније питам. У мојим речима нема лоших намера. Не кокетирам са браком. Ако не бих био сувише слободан, ја бих вас волео.

Радован. Стварно, зашто се Георгина и Јеленче...

Ру Станиславс. Ни говора! Знам човека! Најобичнија крпа! Шепртља! Бедник... И неће моја ћерка да иде од једног до другог Вилотића, ко народна песма – са колена на колена. Кад је остави Јеленче, онда ће да дође онај што кашље, па онај што ћути...

Катица. Јесте, јесте... Нема друге него да вам позовем пиће и да кренем за Америку. Хајде да седнемо сви заједно.

Спајају два стола. Падају столице, пепељаре – диже се грдна галама.

Радован. Келнер!.. Где је келнер? Келнер!!

Из кухиње излази дебљи Келнер. Иде дремљиво, опуштено, лењо и као што је ред – дрско. Прилази столу, зева и ћутећи их гледа.

Катица. Где си ти, буразеру? Где си се денуо? Може ли овде да се наручи једно пиће?

Келнер. Кога сте питали да састављате столове и ломите инвентар?

Станислав. Мало нас је много.

Келнер. Онда се то пита, а не ко стока. Што си ти главоња цакао столицу? Теби говорим, шта се правиш луд? (*Келнер удари*

пресавијеном салветом Јеленчета по глави.) Зашто си ко народни душманин крљао ову столицу?

Јеленче. Сама је пала, кад сам повукао сто. Немој да ме бијеш по глави.

Радован (*заташкава свађу*). Чуј стари, мало смо нервозни, па смо заборавили да питамо. О-кеј! Овако, да дође...

Келнер. Да дође – кад наместите све како је било.

Келнер се окрене и врати у кухињу. Сви га згрануто гледају.

Ру Станиславс. Какав је ово примитивизам? Ц, ц, ц... Где ми ово живимо? Какви су ово људи?.. Лепо сам говорила да одемо у неки ресторан приватног сектора. Овако се ради само кад се ради за државу. Да је ово његово, ноге би нам љубио.

Катица. Ух! Како ми кува у стомаку. Све ми се чини да ћу да направим неки лом. Ђубре оно келнерско!

Станислав. Ајде, без гужве. Наместићемо како је било. Кајо, држи ћошак за ивицу.

Све лепо доводе у првобитни ред. Сад за једним столом седе: Катица, Георгина, Ру Станиславс и Радован, а за другим: Јеленче и Станислав.

Келнер (*долази мало задовољнији*). Тако. Знате, ако ви у вашим кућама волите да живите као у брлогу, овде то не може. И још бих вас нешто упозорио: ко мазне, односно здипи чашу – пребићу му и најмању кошчицу.

Радован. О-кеј, о-кеј. А сад да дође...

Келнер. Нећете ждерати?

Катица. Нећемо. Већ смо ждерали.

Келнер. Значи, дошли сте само да се облочете? А шта рибе пију?

Катица. Како ћеш ме на робију отерати!

Радован. Катице... Будите љубазни, донесите нам винску карту. О-кеј?

Келнер. Нема. Покрали гости. Била је у фином кожном повезу. То се гостима свиђало и – покрали. Праве сандале.

Станислав. Шта има од пића?

Келнер. Да вам набрајам?

Катица (*једва говори*). Па, кад немаш карту, онда набрајај.

Келнер. И да ме мало повучете за једну ствар. Па нисам ја овде за зезање. Кад смислите нешто паметно, ако сте у стању, онда ме зовите. (*Он се окрете и оде. Катица је скочила, али су је Радован и Станислав задржали.*)

Катица. Јој, мајку ли му... Пустите ме. Просућу му ситан камен из бубрега!

Станислав. Идемо одавде.

Катица. Не! Е баш ће да ме послужи! Или ће да ме послужи, или ћу да га убијем! Келнер! Стоко!

Келнер (*једе нешто чорбасто, из тањира који носи*). Без дерања. Молим лепо?

Радован. Овако: две клековаче...

Келнер. Нема. Даље?

Станислав. Бело вино.

Келнер. Има, али флаша није отворена. Флаша је од десет литара. Да донесем?

Станислав. Шта ће ми десет литара?

Келнер. А шта ја да радим кад ми се девет литара укисели? Или десет или ништа.

Катица. Мени дуплу љуту.

Келнер. Ти си женско, може само неки сок. Имам пун подрум сокова. Нећу их ја пити.

Ру Станиславс. Мени један шатрез.

Келнер. Може, само дупли.

Ру Станиславс. Зашто «само дупли»?

Келнер. Зини да ти кажем. Ваљда и кафана има својих тајни. Него, да вам донесем по чорбаст пасуљ. Погледај како изгледа. Ја сам га доручковао, ручао, ужинао, сад вечерам, а ноћас ћу се будити. Ко дрога је. Био бих у стању да провалим у апотеку за пасуљ.

Катица је умала. Покушава да говори мирно, пажљиво.

Катица. Еј, момак, да ти нешто кажем, ја сам шофер. Значи, ја сам мало нервно емотивна, па не могу дуго да се контролишем. А твоју келнерску стоку сам тукла по целом свету. Сад, ако не будеш добар...

Келнер. Бићу добар само под једним условом: да овај главоња седне на патос. *(Покаже одлучно на Јеленчета.)*

Георгина. Неће! И он је човек!

Радован. Седи **Јеленче**. Ајде, важно је да нешто попијемо. Неће ти круна спасти. Седи... А ти, Георгина, окани се већ једном Вилотића!

Келнер *(полако одлази)*. Док је на столици, нема пића... Ја одох да себи наспем још један тањир марихуане.

Катица. 1966. маја месеца, превозила сам хитну испоруку кременадли из Бајине Баште за Торонто, преко Будимпеште и Цириха. Прво сам, преко телефонског апарата, обавила везни разговор: «Пронто! Пронто! Је л' то Торонто?! Стижем одмах!»... И гас до даске. Зауоставила сам се само два пута, јер су ме кроз Грчку и Холандију пратиле влажне кише...

Станислав. О чему она прича?

Радован. Појма немам, ал' је много узбудљиво.

Катица. У Греноблу зауоставим интерконтиненталну хладњачу и право у кафану. Чим сам села, одмах ми нико није пришао. Чекам ја: сат, два, три... спушта се вече, месец се рађа пун сјаја, дивна ноћ, а мене нико да послужи. Одем до кухиње, провирим кроз шибер и имам се чему зачудити: пет келнера и пет куварица, голи голцати, ко од мајке рођени, витлају се и јуре међу шерпама, лонцима и казан- има. Цика, вриска, урнебес! Ту ми је пао мрак на очи, седнем у хладњачу, па право у бирцуз. Напред-назад, напред назад, од бирцуза остаде

пољанче... То ћу и овде да урадим, али ћу прво овог келнера да обесим о чивилук, за ноге, ко шурено прасе. Стоко?! Ђубре!

Келнер. Да?

Катица. Слушај: последњи пут...

Келнер. Зашто главоња није сео на под?

Радован. Седи Јеленче!

Јеленче (*простира белу марамицу и седа*).

Ја сам провалија и усамљено дрво,

У равници.

Шипају ме ветрови и ударају громови,

А људи са великим секирама – опкољавају;

Црни коњаници.

Ја видим, све су ближе људосече.

Покушавам да полетим, машем гранама,

Али, моји корени су дубоко

У овој посној земљи.

И не знам, да ли ће неко чути мој крик:

Један седи – десет сече,

Одакле, нам, Боже мили,

Оволике људосече?!!

Катица. Ето: и сео је, и рецитовао је – сад нас послужи.

Келнер. Овај вам није баш како треба?.. Послужење одмах долази, ако госпођа пристане да поједе нарамак сена. Може?

Келнер показује на Руменку, која цикну и ухвати се за срце. Катица прво шутне једну столицу, а онда почиње да бије Келнера. Туче га: рукама, ногама, чивилуком... Угоститељ се увија, моли, преклиње, клечи... Радован задовољно поскакује.

Радован. Кроше! Тако, тако! Лева нога!.. Како мала бије?! Браво, Кајо!

Катица (*застаде и погледа на сат*). Сад је пет до десет. Млатићу га до шест ујутро!

Наставља да бије Келнера...

А онда се, кроз прозор, разлеже снажан мушки глас.

Глас. Ооооо! Радованеее! Опколили смо кафану! Све ћемо вас побити ако се не предате!

Станислав. Вилотићи... Опкољени смо.

Пред Радованове ноге паде убачени замотуљак хартије.

Руменка. Ако сада погинем, немој неко да ми напише на споменику да сам се звала Руменка.

Станислав. Ја нећу да се зовем на споменику. Људи, мени се, искрено говорећи – не гине. Још могу да увучем конач у иглу, имам 24 зуба и нисам ћелав...

Радован. Кукавицо!

Станислав. Извини, тренутак урођене слабости. Шта пишу Вилотићи?

Радован (чита поруку). «Данас смо сазнали да је убијен мој син Марко, у Америци». Каже се у Америци. Можеш мислити: у Америци?

Станислав. Читај даље!

Радован. «Према опису убице, ми сумњамо на вашег «покојника» Василија. Сина ћу осветити крваво. Илија».

Станислав. Сумња на мог покојног брата Василија? Па, је л' он нормалан? Јеленче – је л' ти отац нормалан?

Јеленче. Не знам да ли је нормалан, али знам да је много опасан човек.

Катица. Како стојимо са оружјем?

Радован. Ја имам пиштољ.

Катица. Онда, да се изљубимо...

Ру Станиславс. Јеленче, волиш ли ти Георгину?

Јеленче. Ако неко сме да изговори ту узвишену рач, онда ћу скупити храбрости...

Ру Станиславс. 'Ућути! Видиш ли да ће нас побити. Ако нас извучеш из ове гужве, добићеш Георгину за жену. Учини нешто.

Јеленче. Дајте ми реч.

Ру Станиславс. Ма, даћу ти шта год хоћеш! Ајде.

Јеленче приђе Георгини, пољуби јој руку, а онда истрча из кафане.

Станислав провирује кроз прозор...

Остали га запиткују.

Катица. Шта раде?

Станислав. Намештају минобацач...

Келнер. Ако убаце мину у кафану, свака разбијена чаша – 100 динара.

Радован. Где је Јеленче?

Станислав. Разговара са оцем... Нешто га убеђује... Ево, враћа се.

Утрчава Јеленче носећи повећу папирну кесу.

Јеленче. Договорио сам се... Отац вам шаље овај отров да га лепо попијете, сви заједно. Каже, толико може да учини за вас. Ја сам им дао реч да ћемо се колективно потровати. То је најмирније: без пуцњаве, крви, ватре, јаука. Они су отишли, а ми сад морамо извршити задану реч. Ви знате шта у нашем Завичају значи кад се нешто обећа, кад се рука положи на чело...

Радован. Откад сам ја отишао из Завичаја. Позабрављао сам све те ствари. То су наши преци радили. Времена се мењају. Данас даш реч, а сутра – ко те пита шта си обећао.

Јеленче. Господине, Радоване. У мојој породици, за хиљаду година, нико није погазио обећање. Молим вас, да испијемо отров. Немојте ме издати и осрамотити! Људи, преклињем вас! Ја више никад нећу смети да изађем пред оца и браћу!

Станислав. Море, марш тамо! Да се ја трујем ко кокош, зато што си ти држо руку на челу? Ај'мо да се зликовци не врате.

Радован. Ти ниси нормалан. Ако ти се трује, труј се сам! Он дао реч? Простачино једна неваспитана. Како смеш нешто да обећаваш у туђе име?

*Радованова фамилија се пакује и креће према вратима,
али им се на путу испречи Келнер.*

Келнер. Никуда ви нећете док не платите рачун!

Радован. Колико? Пожури!

Келнер. Пола милиона.

Катица. Сад ћу да га убијем.

Радован. Бежи! 'Оћеш да се врате Вилотићи! (*Радован вади свежањ новчаница. Остали беже.*) Држи, разбојниче. А ових дана ћу се вратити по кусур. Упамтићеш ти Радована Трећег!

*Радован изјури из кафане. Келнер задовољно гледа паре, а онда упали радио.
Пева своју омиљену песму.*

II чин

3. Уочи боја

Између ствари, држећи за ногу једну лутку, шета Георгина. Од Јеленчета је одваја Станислав. Старац је наоружан до зуба. Ру Станиславс нешто сече великим макама. Жена се баи зарадила. Радован је подругљиво посматра, смешка се, чупка бркове и клати се као упијач... Жена га живичано погледа; не може да издржи презрив надзорнички поглед. Спаваћа соба је претворена у складиште крпа, хаљина, кројачких попрсја, модних журнала и часописа.

Руменка. Шта је, главоња? Шта ме гледаш? Докле ћеш да ми цупкаш испред носа? Радоване! Оца ми, исећи ћу те овим макама, ко...

Радован. Ко мој једини капут што си исекла? Само те гледам! Само те гледам и не знам шта да ти радим: да узмем те маказе и да ти руке одсечем! Видим ја, ти ћеш шити док ти ја руке не одсечем. Говедо оно брдско, шта да обучем ако сутра падне снег?

Ру Станиславс. Снег у септембру?

Радован. А шта ћу у децембру?

Ру Станиславс. А где ћеш у децембру?

Радован. Станиславе, ајде, опрости се са ћерком. Ајде. Лепо се изљубите, поздравите... Сад ћу да је спустим у мезанин, без лифта... Ја, ја... ја више нисам паметан. Ево, ко ме је до јуче знао, данас ме не би препознао. Ја једноставно више нисам паметан. Ето!

Руменка. Ниси никад ни био... Извини, изазвао си ме.

Радован (*показује на своје «чудне» панталоне*). Шта је ово, Руменка? Ајде, реци ми, да те не бих сад млатио и пребијао, шта је ово на мени? Шта је ово испало од оног мог зимског капута?!

Ру Станиславс. Не знаш шта је?

Радован. Не знам?

Ру Станислав (*тужно се заплака*). Крв моју сам пролила убадајући се у путопрст... и сад ми се то овако враћа... Очи сам изгубила кројећи и шијући... Хвала ти, супруже Радоване. Хвала ти...

Радован (*мекше*). Ја веће моћи од женске немоћи – нисам видео... Добро, де... немој плакати. Само ми објасни, шта је ово на мени?

Ру Станислав. Панталоне.

Радован. Значи, од рукава капута направила си ногавице, а предња страна је остала као «мало» повећи шлиц? Није удобно, али је много лепо.

Ру Станислав: Тако се сад носи у Риму.

Радован. И није им зима без капута?

Ру Станислав. Како то мислиш – без капута?

Радован (*покушава лепим*). Па, мислим, ако шију панталоне од капута, онда им је зими мало прохладно.

Ру Станислав. Није, они зими одлазе на Канарска острва. Напротив, срећни су што на себи немају и капут. Тамо се шетају само у кошуљама и панталонама.

Радован. Па тако ми кажи!.. Видиш ти ње, како је она паметна... Међутим, ако ја не будем могао да одем на Канарска острва? Ако ме нешто изузетно спречи?

Ру Станислав. Мислио си тамо да идеш?

Радован. Мораћу. Како да дочекам зиму без капута?

Ру Станислав. А имаћеш паре за пут до Канарских острва? Лепо, Радоване, богами лепо! Ми ћемо да гладујемо, а ти ћеш на тај пут да бациш милионе, у време ове стабилизације. Чујеш ли га, оче?! Господин се спрема да нас остави.

*Станислав гура Јеленчета према вратима.
Младић се опире.*

Станислав. Ти изгледа немаш намеру да бежиш? Мислиш, ја ћу да изигравам будалу чувара? Ајде, лепо, ја ћу се окренути, а ти ухвати трк према вратима. Дајем ти часну реч, нећу те гађати у главу. Покосићу те по ногама.

Јеленче. Не, никако, господине Станиславе. Одавно сам спознао да је немогуће побећи од себе. Чуди ме да то ви, у зениту искуства, нисте схватили... Ја сам за ово место везан много чвршћим нитима него што је овај ваш коноп. Да ли сте читали Ђузепинијевог *Неуспелог бегунца*?

Станислав. Њега немој да ми спомињеш! Имам разлога.

Јеленче. А, да. Пардон, нисам знао.

Станислав. Схватићеш ти једном да си у овој кући заробљеник, и да си, као такав, угњетаван?

Радован (*седа у фотељу испред телевизора. Уздише.*). Вратићу се првим возом у Завичај. Оставићу вас једном заувек, па се свађајте, кидајте, уједајте. Мене ће моји људи, у Завичају, дочекати раширених руку и песмом. Нису они заборавили да им је Радован, док је био неко и нешто, подигао фабрику. Светлост фабрике је растерала вековну таму око мога села. Није мој народ незахвалан и алав као моја

породица... Што не почиње серија о Џорџу? Нису га ваљда ухватили? Само би ми још то требало. Одмах би' се убио. Моментално.

Јеленче. Господине Радоване, дозволите ми да вас упознам са једном мојом песмом, из збирке *Повратак у Завичај*. Можда ће вам бити мало лакше. (*Рецитује занесено, снажно, узнемирено.*)

Ноћима сањам поглед са брда
Све старе куће родног краја
Ноћима сањам зелена поља
И плаво небо мог Завичаја.

Ноћима сањам Трешњу у цвету
Сва је у белом као невеста
Ноћима сањам да се удаје
Та моја Трешња за принца Бреста.

Ноћима сањам вашар у селу
Велики вашар јесењих боја
Ноћима сањам ја коло водим
До мене игра Милица моја.

Ноћима сањам млад сам ко некад
Крај старе куће насмејан стојим
Ноћима сањам како се будим
И буђења се једино бојим.

*Радован занемело гледа песника, а онда устаје, прилази му и грли га.
Јеленче збуњено трепће.*

Радован. Ти си за мене од данас – класик. Ја овако нешто нисам чуо. Браво, момче! Браво... Како си то лепо саставио. Ево, кунем ти се, штампаћу ти о мом трошку сабрана дела, у тврдом повезу, на бездрвној хартији... Него, да ли би ти могао да напишеш једну песму о мени? Ја бих ти рекао основне елементе, па их ти распореди и изримуј. На пример: које су моје најкарактеристичније особине? Узмимо само оне најизразитије: поштење, храброст, видовитост, љубав према народу, и народа према мени – не зна се ко кога више воли...

Јеленче. Жао ми је, нећу моћи. Не желим да будем дворски песник.

Георгина. Научила сам напамет твоју песму: «Жена, човек и река». (*Она ухвати младића за руку. Рецитује.*)

Жена, бела, реку гледа
Низ реку јој поглед плови
Жена дивна, занесена
Покушава да на води
Траг открије

Јеленче. Један чамац, невелики
Тихо плови и нестаје
Иза шума, златних поља
Видокруга и планина

Георгина. Једна жена замишљена

Котарицу на пањ спушта

Котарица дуго пада

Жена гледа:

Флаша вина

Котрља се према води

Јеленче. Једна жена уплашена

Један човек сав занесен

Уверен је

Да га ова, стара река

Носи негде ка слободи

Георгина. Једна жена моли птицу

Да јој изда све даљине

Јеленче. Један човек, разбарушен

Весла диже, чело брише

Сунце гледа и плаши се

Скоре тмине

Георгина. Једна жена дуго плаче

Једна река ништа не зна

Ил' се само водом прави

Георгина и Јеленче се поклониле.

Радован зграби кћерку и изгура је из собе.

Станислав (*забринута предлаже зету*). Да ми Георгину одведемо у болницу. Видиш ли, она је почела да рецитије. Тако је и мој покојни брат Василије рецитовоа после пада са врха чардака. Пао је на раздељак, а кад је устао, одмах је рекао:

«Да имам пушку и сто патрона

И мало топче од двеста тона

Да л' би ме ноћас волела Она?»

Радован (*Јеленчету*). Разочарао си ме и као човек, и као песник. Нема ништа од сабраних дела.

Ру Станисловс. Пас реко, пас пореко.

Телефон заустави Радована у намери да убије жену.

Радован. Хало?... А кога тражите?... Јесте, јесте, ово је стан Радована Трећег... Да... С ким имам част да разговарам?

Радован збуњено спусти слушалицу.

Станислав. Ко је?

Радован. Неки идиот. Пита да ли смо код куће, и да ли си ти жив.

Станислав. А што не би' био?

На улазним вратима закрешта звоно. Станислав излази и опрезно отвара врата. У стан улази, на неописиво запрепашћење и чуђење присутних – Келнер. Угоститељ у наручју носи велики букет пластичних, прелепих ружа. Мало је збуњен, као што је ред.

Станислав. Ја сам у животу видео лудака, али као што је овај – то нисам... Дошао си да те убијемо?

Келнер. Дозволите да се представим: Осман Аврамовић, угоститељски радник, ве. ка.

Радован. Особита ми је част да вам узвратим именом: Радован Трећи, убица угоститељског радника Османа Аврамовића...

Келнер. Ве. ка.

Радован. Биће ти ве. ка. – велики калибар.

Келнер. Ја сам на све спреман. Помирио сам се да ме неко време нема. Рекао сам себи: или ће ти живот бити цвеће, или тебе више бити неће!

Станислав. И овај у стиховима?..

Келнер. Донео сам Георгини букет ових ружа, које никад не вену, да и наша љубав никад не увене. Ето, па сад радите шта хоћете. Ја је волим, не могу да спавам од оне ноћи...

Ру Станиславс. Седи, зете! Добро нам дошао.

Станислав. Видиш ти, ко би рекао: овако ђубре, а добар човек? Значи – свадба!

Станислав опали један патрон у плафон. Из креденца вади флашу.

Радован. Смири се, Станиславе. Нисмо му рекли да је Георгина...*(Показује стомак.*

Руменка *(загледа новопеченог зета).* Ко ти саша одело, руке му отпале. Ц, ц, ц... Кад је овај крој био у моди. Сад ћу ти ја то поправити... *(Узима маказе, сече део рукава.)* Је л' боље? А? Признај, ако у теби има трунке осећања за компаративну естетику... Георгина! Георгина! Долази овамо! Дошао ти муж. Георгина!

Георгина *(улази и одмах прилази Јеленчету).* Мужу мој.

Келнер. Жено! Ја сам ти муж!

Георгина. Како сад то...

Станислав. Ала сам се ужелео свадбе. Најешћу се и напићу се ко свиња. Овако: смазаћу 20 тањира супе, 10 тањира белог и 10 шушлија црвеног соса, са пет валова ћурећег куваног. За почетак. Затим: поклаћу два стада оваца, обор прасади, 40 вепрова, једногодишњу производњу живине и све гуске које стигнем. Попићу: 100 тона меке ракије – брље, и око 200 тона препеченице, а жеђ ћу гасити са 11 камиона пива и 8 цистерни вина. Кад се напијем да не знам за себе, а ни за друге, онда ћу зграбити пушку и убити 14 сватова. Свадба, која прође испод 14 мртвих, није свадба него срање.

Келнер *(све записује у свој нотес).* Нула, нула... Два и пет су девет... осам памтим... сто пишем... Овако: око 50 милиона и 240 хиљада.

Станислав. Ситница.

Радован. Добро си ти мене опсетио! Враћај оне паре што си ми отео у кафани.

Келнер. Немам ни динара. Купио сам ово одело.

Радован. Добро. То ти је мираз... Руменка, ко ће да му каже да је Георгина...

Ру Станиславс. Ти си јој отац.

Радован. А ти си јој мајка.

Ру Станиславс. А Станислав јој је деда, а Катица сестра, и нема браће... Немој да набрајаш, него се накашљи па реци.

Келнер. О чему се ради? Можда бих могао да вам помогнем, ако вас то не деранжира.

Радован. Ствар је већ издеранжирана.

Келнер. Погледајте ове руке. Ове руке су два рудника злата. Има сведока да сам сам самцат, што значи без игде икога, овако како ме сад видите... Шта сам хтео да кажем? А, да: 1946, снег доведе на местима где је рашчишћен, а мај још увек далеко, не можеш се ослонити на сунце... Шта сам хтео да кажем? Извините, често почнем да причам, па онда... као да ми нешто потамни... Не знам... Одем код лекара да му се на то пожалим, па заборавим шта сам хтео и онда поправам зубе. Погледајте, по пет пута сам поправљао горњи ред...

Радован. Стани, бре. Георгина је у другом стању.

Ру Станислав. Мало. Врло мало. Скоро као да није. Веруј једној мајци. Што би те лагала.

Келнер. Па што ми то одмах нисте рекли! А ја се све мислим: јесте, није, јесте... Лепо се распаметих. Е, да знате како ми је сад лакше. Мама, да вас пољубим! Тата...

Радован. Без љубљења. Ја кад љубим, одмах и поваљујем... Значи, одговара ти што је оно мато...

Келнер. Наравно! Ви сте прави родитељи.

Станислав. Зет је луд.

Ру Станиславс. Ствар је опет пропала. Доживео је шок кад је чуо.

Келнер. Погледајте ове руке...

Радован. Два рудника злата? Марш из куће! Марш! Мало ми је што ми је таст луд, само ми фали и луд зет. Ајде...

Станислав. Ја сам луд, али ја сам моју ћерку удао. Удај ти твоју паметњаковићу!

Келнер. Ово су руке поштеног човека. Ја нисам завршио пет факултета, већ само једну малу школу за велике људе. Георгина, дођи да те пољубим. Смем ли да пипнем... Она је стварно у другом стању! Погледајте како сам се најежио од дирљивости. Чуј ме љубави: мене твоја прошлост не интересује. Занима ме само твоја будућност.

Станислав. Можда човек не може да има деце, а воли децу. Колико је људи одгајило туђу децу ко своју. Је л' личи Руменка на мене? Ни оволико. А волим је ко рођену ћерку.

Радован. Па, и јесте. Овако ће бар сигурно знати да није његово. Нема да се секира... Ај'те, децо, сад идите, па нам опет дођите. Ајде, ајде, напоље. Човек да би дошао, прво мора да оде, а ми толико желимо да нам дођете. Баш смо вас се ужелели. Идите да дођете. Изволите се изгубити вашој кући.

Јеленче успева да подигне главу. Говори Георгини на расстанку.

Јеленче. Ја био сам мртав хиљаду година

И за време Грка и у време Рима
А рођен сам само, да могу схватити:
Већ био сам мртав, и мртав ћу бити!

Георгина. Подигни главу, Јеленче. Нећу те заборавити.

Станислав. Децо, станите. Па нема смисла да се овако растане-
мо. Ај'те да се осам минута веселимо и радујемо.

Радован. Пуно је, Станиславе.

Станислав. Добро, бар пет. Ја ћу сад спонтано да запевам, а ви
после, опет спонтано, прихватите песму:

Кроз двоглед Миле гледа

Где су марва где говеда

Оооооооој!

Радован. Кроз двогледе Миле гледа

Кога згуза кога спреда

Јооооооој!

Келнер. Дођи Миле доле у ливаде

Тице ћеду да изеду грожђе

Ој!

*Зачу се и народно коло. Радован поведе разигране људе према вратима
стана. Опраштају се играјући... Са олакшањем залуци врата
кад ћерка и зет напустише његов животни простор.
Моментално укључи телевизор.*

Радован. И то се заврши. Умало да ми упропасте гледање
Џорџа. Још ти навалио – осам минута. Ти неки пут стварно ниси ка-
ко треба... Зашто ова серија никако не почиње? Касни већ цео сат...
Да га од прошле епизоде нису ухватили?

Зачу се глас спикера. Радован скочи, појача тон.

Глас спикера. «Драги гледаоци, као што смо вас обавестили, у
преподневној најави програма, серија о Џорџу се прекида до
доношења коначне одлуке. Сматрамо да су поједине епизоде ове
серије, како по својој суровости, тако и по идејном усмерењу,
неприхватљиве за даље емитовање. У форми крими-прича, аутори
поменуће серије врше једнострану и нама неприхватљиву пропаган-
ду идеја, ставова и порука. Добро смишљене и...»

*Радован искључи телевизор. Тетурајући прилази прозору, држећи се за срце.
И Станислав је збуњен.*

Станислав. Шта је ово било, Радоване? Зашто прекинуше
серију?

Радован. Ја ово не могу преживети!

Радован се баци кроз прозор. Станислав потрча, гледа напоље.

Станислав. Е, лудог човека... Баци се из чиста мира.

Ру Станиславс. Је л' се размрско о бетон?

Станислав. Још пада... Није мала висина дванаести спрат. Има
ту да се лети...

Ру Станиславс. Није у томе проблем, тата. Радован никад није имао тежину, као човек. Од дана када сам га упознала, он је био лак човек. Је л' се већ једном разбио?

Станислав. Пролеће четврти спрат, трећи, други, први... мало је застао изнад приземља... и – сад је опалио о бетон.

Ру Станиславс (*узима црну мараму. Повезује се*). Тата, како ми стоји?.. После много година маштања, најзад ћу креирати моју црну колекцију «Тужна Јефимија». Него, тата, је л' оно беше, по народном обичају, да жена кука за покојником, па макар јој он био и муж?

Станислав. Питаш мене. Кад сам ја отишао из народа. Руменка, он устаје! Он устаје! Отреса прашину и улази у солитер!

Ру Станиславс. Ко устаје? Ко улази у солитер?

Станислав. Радован!

Ру Станиславс. Па не може то тако! Не може! Зашто сам ја доживела шок за њим? Зашто ми се срце стегло?

Зазвони телефон. Руменка подиже слушалицу.

Руменка. Хало?.. Да... Ма није могуће? Тата, Катица доживела интерконтиненталну саобраћајну несрећу... Друже, шта је било са фаровима... Донесите Катицу кући. Наша адреса је: Антипопа Антонија, број 108, булевар 109, зграда 110, улаз 111...

Улази Радован. Мало се поводи у ходу... Отреса прашину и задовољно се смешка.

Станислав. Овако се исто смешкао мој покојни брат Василије кад је пао са чардака... Како си, Радоване?

Радован. Хвала на питању, такође... Нисам цабе скочио. Док сам пролетао спратове, видео сам триста чуда: ови испод нас имају још 11 нових подстанара. Стоје у реду испред писоара. А доле, код оног што има већу главу од мене...

Ру Станиславс. Од тебе нема нико већу главу.

Радован. Мерили смо прошле недеље... Међутим, најпријатније сам се осећао док сам пролетао пети спрат. Видео сам диван, невероватан сексуални захват.

Станислав. Ма, није могуће?

Радован. Она га загрлила ногама око струка, а он трчи по соби. Приметио сам да сам се ту највише задржао.

Станислав. На ком спрату?

Радован. Петом.

Станислав. Јој, то је она дугонога стјуардеса! То је она! Мајко моја...

Станислав се из трка баци кроз прозор. И Јеленче је живнуо. Гледа и виче за Станиславом.

Јеленче. Шта видиш?! Чича, шта видиш?.. Неће ала матора ништа да каже...

Јеленче се само сручи преко ивице прозора.

Радован. Оде и Јеленче.

Ру Станиславс. А ко је био са стјуардесом?

Радован. Неки клипан, чудовиште од човека, са оволиким брковима.

Ру Станиславс. Јој, па то је онај маркантни самостални пољопривредни произвођач, бивши земљорадник, што доноси сир и кајмак у наш солитер...

Ру Станиславс полете према прозору, али је Радован у последњем тренутку ухвати за ноге.

Радован. Док се ја зovem Радован, и док водим порекло из лозе која је вековима чувала част и образ, ти нећеш скочити!

Ру Станиславс. Срам вас било! Пуна кућа воајера. Како вас није срамота да масовно скачете. Мислиће људи да је ово нека сиромашна падобранска школа.

Улази љутити Станислав. Старац ћопа и претећи гледа Радована.

Станислав. Ко је викнуо: «Шта видиш?» Ко је викнуо, да му сад све кости пребијем?

Радован. Јеленче... И он је скочио.

Станислав. Видеће спуштене ролетне, ко што сам их и ја видео. Стјуардеса чула галаму па спустила ролетне... А један милиционер ме умало није лишио слободе. Каже: «Само вас гледам како скачете и питам се докле мислите?» Него, Радоване, ајде реци: «Ала сам данас нарочито срећан»... Долази ти у посету Џорџ. Кад сам пао, из једних кола, двадесет метара дугачких, изашао је Џорџ и упитао ме: «Да ли у овом Емпајр стејт билдингу станује Радован Трећи?»

Радован. Џорџ?

Станислав. Кунем ти се. Ено га дели аутограме. Каже, писао си му да дође у посету. О твој трошку.

Радован. Руменка, пипни како ми лупа срце. Људи, ја нећу издржати да га видим наживо. Удариће ме кап, моментално.

Као олуја утрча Јеленче, вршиштећи из свег гласа.

Јеленче. Иде Џорџ, Радоване, дошао ти Џорџ!

Са улазних врата одјекну звоно. Сви су се укочили, изузев Радована, који се изненада, у тренутку променио.

Радован. Јеленче, иди, реци му да ми се губи са улазних врата! Моментално! Нећу да га видим! Ко је он да га ја чекам месецима. И сад је нашао да дође, кад су га скинули са програма и прогласили опасним елементом! Треба људи да ми говоре да сам постао уточиште разноразних међународних инкриминисаних сила! Неће мене нико купити за популарност. Ајде да се ради о неком милиону, па да осећам патриотску дилему! Што га није било док је био општеприхваћен и званично признат. Па, није Радован наиван... (*Радован се залете према улазним вратима. Чује се његов разјарени глас.*) Марш! Губи се! Ђубре једно покварено! (*Радован се враћа, отресајући руке.*) Како сам га одаладио! Скотрљао се све до приземља! Нека људи виде ко је Радован и на чијој је страни! Он дође и оде, а ја овде треба да живим...

*Цена Цорцов постер, скида бркове «а ла Цорц», разбарушује зализану косу,
свлади пругасти сако... Из стана Вилотића чује се потмуло и чудно
брујање, комешање, лупање.*

Станислав. Радоване, код Вилотића се нешто догађа. Нешто спремају... (*Прислања главу на зид.*) Лепо се чује звецкање оружја... Довлаче снаге око зида... Погледаћу их са балкона.

Радован. Јеленче, шта раде твоји?

Јеленче. ‘Оће да освете брата Марка.

Станислав (*враћа се са балкона. Пренеражен је*). Људи, па они су под пуном ратном спремом. Две хиљаде их је покрај зида, а најмање неколико стотина руча у кухињи, из казана... Све наши људи из Завичаја: Миле, Аврам, Јеврем, Алекса, Ћопави, Стеван, Сава Ашов Млађи и Сава Ашов Старији, Стојан са унуцима, разроки Крле, комшија Цане, воденичар Сава...

Радован. Нећемо се предати! Част наше Георгине мора нам улити двоструку снагу!

Станислав. Немој да лупаш, исеће нас ко репу. Слушај, Јеленче, да ли би ти био мало издајник кад бих ти ја обећао да ћу средити Келнера и довести Георгину?

Јеленче. Док сам ишао у школу, једном сам пријавио бегунце са часа општетехничког образовања. Њихови погледи су ме...

Станислав. Немамо времена за њихове погледе! Хоћеш ли да ти доведем Георгину, а ти да издаш своје? Да или не?

Јеленче. Никад, никад то не бих учинио... да не волим Георгину. Никад не бих...

Коме сам човек?

Човеку можда

Камен је камену непознат

Тек за човека камен значи!

Камен не зна да је камен

Нити себе тако зове...

Станислав. Доста! Они хоће да нас побију, а ти ми декламујеш! Слушај ме: нама је потребно најмање три дана да се припремимо за бој. Отићи ћеш код твојих Вилотића и рећи им да смо оболели од куге. Док они провере...

Радован. Ти ћеш ухватити први воз, и правац – Завичај. Тамо ћеш обавестити моје људе да сам у критичном положају, истом онаквом у каквом су они били док им нисам подигао фабрику. Нека се скупе, нека поваде скривено оружје, и нека одмах дођу. Пут и путне трошкове ја сносим. Ајде, пожури, зете мој!

Испраћају Јеленчета... Постављају сто уз врата.

Станислав. Морамо подићи бодљикаву жицу на балкону, јер су они наместили мердевине. Напашће нас са свих страна.

Радован. Једва чекам да улете овамо. Биће их свуда. Не знају на кога су кренули и шта их чека. Ја сам никад, са овим пиштољем... Станиславе, молим те, удари ми шамарчину кад год почнем да се

сећам своје прошлости. Удари ме преко уста, изби' ми све зубе. Боље ти да ме бијеш него неко други. Теби могу и да вратим кад претераш.

Станислав доноси котур бодљикаве жице, а Руменка две старе војничке пушке.

Ру Станиславс. Слабо смо наоружани.

Радован. Ма, ја ћу њих голим рукама!

Станислав. Ајде, Радоване, чујеш ли да се престројавају. Могу улетети сваког тренутка!

Радован и Станислав излазе на балкон, носећи бодљикаву жицу. Руменка расклапа и чисти пушке... Из суседног стана допире галама, јака и трештање бубњева.

4. Велики бој

Соба је претворена у одбрамбени фронт: барикаде, ровови од ствари, жичане препреке... Станислав и Радован, у изношеним униформама, шетају покрај непријатељског зида, са пушкама преко рамена. Руменка, одевена као болничарка, са заставицом црвеног крста, седи на једној «барикади» и тихо, цвилећи, плаче.

Радован. Руменка! Немој да нам рушиш морал! Немој да уносиш малодушност у наше редове! 'Оћу песму!.. Је ли, зашто цео дан плачеш?

Ру Станиславс. Оплакујем себе, јер знам да ме нико неће оплакати. Ваљда имам право на то, после толиких година проведених са самом собом? И немој да се мешаш у мој пресудни животни тренутак... Јој, мајко моја...

Огласи се звоно на улазним вратима. Станислав одмах заузе положај.

Радован. Ако и ово није Јеленче, онда смо стварно готови... Ко је? Лозинка? Орао!.. Улази!

Појављује се Катица. Девојка је сва у гипсу, једва се креће.

Радован. Катице, ти нам сад дођеш ко витез у оклопу.

Ру Станиславс. Могу ти рећи да ти добро стоји тај гипс. Само, да је овде мало више наборан... Окрени се, молим те... Како ти је леђа направио, очи му испале?

Катица. Без сувишних питања. Ја сам дошла да се поздравимо, па идем.

Радован. Је ли, Катице, је л' истина ово што пишу средства јавног информисања да си у тој саобраћајној несрећи убила седморо? Да ли смо правилно и детаљно обавештени, волео бих да знам?

Катица. Јесте и није. Јесте, јер је седморо делимично мртвих извађено из кола, а није, јер су та кола била регистрована за четворо. Мени је савест за оних троје вишка сасвим мирна. Ја, по Закону о саобраћају, у колима која су регистрована за четворо – нисам могла

да убијем седморо. Што су се гурали где им није место. Могло их је бити и двадесет... Возила сам, припекла врућина...

Радован. Што ја обожавам кад она прича своје авантуре. И шта је конкретно било?

Катица. Припекла врућина, па јурим према заласку сунца, а они возе својом страном и никако да пређу на моју, мада сам ја прешла са хладњачом на њихову. Је л' то култура саобраћаја? Је л' то оно за шта смо се борили на нашим путевима и ауто-страдама?

Радован. Јеси ти њима амблендовала?

Катица. Јесам!

Радован. Па шта те онда брига?! Ако си им амблендовала, онда су они криви.

Катица. Труби ол' не труби, питање је било и прошло... Радоване, Радоване, видиш ли шта си урадио од мене? Видиш ли докле је довело то што си ме шишао као мушко, што си ме водио на бокс, у кафану, и што си ме наговарао да тучем службенике из Социјалног. Све ово иде на твоју душу. Господо, ако се не видимо, желим вам све најгоре од Вилотића. Упамтите: од нас Вилотића!

Она бесно напусти кућу. На вратима се мимоиђе са старијим човеком.

Странац је испрати погледом, а онда мирно затвори врата.

Придошлица је уморан, изгужван и праињав... Укућани га збуњено гледају.

Станислав. Ко је овај човек?

Ру Станиславс. Како то улази без питања?

Радован. Странац, изгледа, није баш како треба?

Човек је сео за сто, извадио из торбе погачу и сир, и почео мирно да једе.

Станислав га одмерава, загледа, а онда чупну комадић сира;

мљацка, испитујући и дегустирајући сир.

Станислав. Сир ми је познат, али човек није. Међутим, имам неки чудан осећај да он мене зна. Је ли, странац, одакле сам ти познат? Одакле ме се сећаш?.. А овај сир – као да сам јео јуче.

Радован. Чувај га се, Станиславе, изгледа да је пореклом из неког гладног народа; такви су опасни и кад се наједу.

Странац (*припаљује цигарету*). Пола века вас тражим по целом свету. Обио сам ноге и узнемирио метак у глави. (*Скида шешир, показује велики ожиљак изнад левог ока.*) Метак ми у глави лети као бумбар. Чујете ли како зуји?.. Направио ми од главе кошницу. Кад корачам – он се смири, чим станем – он крене. Један од нас двојице увек мора да је у покрету.

Радован. Код нас није, последњих сто година, дошао нормалан човек. Ајде, странац, губи се напоље.

Станислав. Све ми је познатији... Боже, где смо се заборавили?

Странац. Ја лево, он десно, ја десно, он лево. Ја седнем – он устане. Где је од толиких глава, у последњем рату, изабрао баш моју?

Станислав. Па, велика глава.

Радован. Који број главе носиш?

Странац. Деведесет осам.

Радован. Честитам. Руменка, је л' видиш, и он је главатији од мене.

Странац. Покушао сам да вам се јавим из логора, али нису хтели да узму моје писмо. Направио сам велику гужву и лом. Исте вечери слетео је хеликоптер напред логорског круга, а из хеликоптера изашао један човечуљак са малим брчићима и залезаном косом преко чела, у шињелу до земље. Одмах се устремио на мене: «Зашто ти, Василије, псујеш сестру мени и мом Трећем Рајху?» «Нисам псово». «Јеси, псово си!» «Нисам». «Јеси». «Па јесам». Онда он поче мени да псује целу фамилију. Негде му пронашли наш родослов, па кренуо од прадеде Јеврема... Кад је дошао до оца Живка, одала мим га преко уста, он падне, скотрља се низ јендек... тражили су га два сата. Чим се мало опоравио, постројио је цео логор и прочитао наредбу: «Василије, број 52121, избацује се из логора због недисциплине!» И истерају ме усред Немачке пуне Немаца...

Станислав. Мој покојни брат Василије!

Радован. Дошао је у правом тренутку, да нам помогне у боју са Вилотићима. Ниједном се вампиру нисам оволико обрадовао.

Василије. Завежи, Радоване... После рата враћам се у Завичај долином Саве. Пре уласка у село свратим на гробље да видим – кога више нећу видети. Идем према нашем делу, кад – ја! Погледам мало боље, ја погинуо 1942. У први мах би некако жао себе, што сам страдао у најлепшим годинама, почнем да се оплакујем, а онда зазуја метак у глави и би ми некако мило, први пут. Рачунам, док зуји – жив сам... Леп сте ми споменик подигли: комад даске од плота и натпис: «Овде има Василије, а код куће на продају вино и ракија...». У селу су ми рекли да сте отишли за Аустралију. У Аустралији ми рекоше да нисте долазили. Помислио сам да вас ђаво није однео у Америку. Тамо сам нашао Марка Вилотића. Он ми је испричао како вас је осрамотио. Убио сам га једне прохладне вечери, почетком децембра, на углу улице, испод неонске светилке, док су прве пахуљице тихо падале по оближњем парку. Онда сам се вратио у кафану и убио и његово друштво, које је седело око топле пећи. Сад ме тражи 15 земаља, јер сам се пробијао овамо, убијајући свакога ко ми је на путу... Нико нас више неће раставити. Нико! Никад више! Не! Нема те силе!

Станислав. Брате, Василије, хвала ти на убиству, али ти си мало превише луд за нашу кућу. Ајде, изволи нас напустити.

Радован. Можемо ми и без тебе. Тако луд, само би направио неку глупост. И сам видиш да ниси како треба. Хвала ти на убиству, то ћемо ти вратити...

Извацују Василија из куће. Док су га гурали, у стан се ушуњала Георгина. Изгледа исто као пре удаје. И плаче исто.

Ру Станиславс. Одакле ти? Георгина?

Радован. Сви долазе, само Јеленчета нема! Зашто си се вратила?

Георгина. Келнер ме је узео само зато да би добио сина. Била му је под хитно потребна жена у другом стању због бодова на ранг

листи. Водио ме је по предузећу, од канцеларије до канцеларије, и свима показивао мој стомак. Сад је добио стан, а мене отерао јер има намеру да се жени и прави своју децу.

Ру Станислав. Црна Георгина, како те је преварио? Глувачо једна, ти сваком верујеш! Кад ћеш се опаметити?!

*Најзад се појављује и задихани Јеленче.
Радован скочи, ухвати га за рамена.*

Радован. Где си ти? Шта си урадио? Зашто си се толико задржао.

Јеленче. Георгина, вратила си се...

Радован. Остави је! Георгина, марш напоље! Мало су ти била двојица...

Радован ухвати кћерку за руку, изведе је из стана и закључа врата.

Јеленче. Зашто сте избацили моју Георгину?

Радован. Опамети се док сам смирен! Ко долази да нас брани?

Станислав. Ко долази?

Јеленче. Народ је поручио Радовану да ће га живог одрати.

Радован. Народ из Завичаја?

Јеленче. И околине.

Радован. А зашто? Зато што сам им са ових десет прстију подигао фабрику? Зато што сам хтео да не одлазе у иностранство, кад већ овде знају језик. Незахвалници!

Јеленче. Спремају се да ти се страшно освете. Та фабрика је уништила реку, а река затровала поља. Ни коров није успевао. Да би некако спасли Завичај, направљено је језеро од реке и подигнута хидроцентрала. Међутим, није било довољно воде, па је хидроцентрала престала са радом пре пуштања у погон. Онда су, да би извадили штету, исушили језеро и оставили само муљ, да људи сеју пиринач који није успевао јер је клима хладна, а уједно и топла. Ово, да је топла, установило се када су подигли планину на затрпаном језеру; хтели су да створе зимски туристички центар. Да не би планина била неискоришћена, без снега, кад већ нема пара од скијања, решили су да отворе велики рудник. И копали су месецима, док нису наишли на муљ, који су раније затрпали. Сад су одлучили да сруше фабрику и поново засаде жито и кукуруз.

Радован (*се ухвати за велику главу*). Јој, с ким сам ја хтео да градим индустрију! Сељаци! Они само знају: жито – кукуруз, кукуруз – жито. Ајде, па ти сад буди напредан, видовит, прогресиван, модеран. Сељаци остају сељаци!

Јеленче. Сви се спремају да дођу и помогну мојој породици. О свом трешку. Разбеснела их је прича о мојој Георгини. И њу ће да освете.

Радован. Па сад, кад би' ја скрстио руке и дозволио им да ме баце на муке... Руменка, где се пакујеш?

Ру Станислав. Све досад сам мислила да ће се ово завршити шамарима. Али, како је почело, најбоље је да ја мало прошетам...

Радован. Остављаш животног сапутника у најтежим тренуцима. Шта си обећала матичару кад смо се узимали?

Јеленче. Напашће вас моји Вилотићи за десет минута. Убијаће вас по неколико пута. Чујете ли како певају?

Из стана Вилотића одјекује песма – цео хор.

Ру Станиславс. Ко остаје – остаје, ја се курвањски повлачим. Свесна сам шта радим, али то је јаче од мене. Кад се човеку не гине, боље да сам призна... Идемо, Јеленче.

Станислав. И ти идеш?

Јеленче. Морам. Нека ме даљина зове.

Јеленче и Ру Станиславс брзо напуштају стан... Радован пуни пушку.

Додаје муницију Станиславу.

Радован. Остадосмо сами, Станиславе. Опрости, ако сам ти нешто у животу... Немој замерити...

Станислав. Немам времена да ти опростим. То би дуго потрајало. Много си ти мени зла нанео. А сети се и мог покојног брата Василија...

Радован. Е, мој Станиславе, сети се и ти мало. Под твојим утицајем и наговарањем сам подигао ону велелепну фабрику. Јеси хтео да будеш директор цементаре, у крају који нема камена. '«Оћу цементару, 'оћу цементару». Је л' тако?

Станислав. Јесте.

Радован. Онда смо – квит!

Станислав. Били би' да ми неколико пута ниси радио о глави. Тачно си ми срљао на живот.

Радован. Ја? Теби?

Станислав. Прошле године у лову: натерај Станиславе зеца. Ја натерам зеца а он мене гађа.

Радован. А ја, кад сам се купао у октобру, прошле године, турим ногу у каду, да пробам врелину, а оно ме тресну, струја ко буздован.

Станислав. Ја палим светло у ходнику, ноћ била, а оно нема дугмета – само огољене жице. Скотрљао сам се до приземља.

Радован. Што јесте – јесте... Прелазимо нас двојица улицу, ти прешао, а ја под камионом. Неко ме гурнуо, не зна се ко? Е!

Станислав. Ја шетам испред солитера, кад ме ошину саксија. Долазио сам себи месец дана. Радован случајно испустио саксију.

Радован. А кад сам ја пропао кроз патос лифта? То ником ништа?

Станислав. Да се измиримо?

Радован. Да се измиримо и да она говна изгазимо!

Пољубе се.

Станислав. Ајде, и нас двојица да запевамо. Нека виде да и ми песму за бој имамо!

Долазе до непријатељског зида и певају из свег гласа.

Ко се данас на нас креће

Провести се добро неће!
 Ко се данас на нас спрема
 Повратка му кући нема!
 Ми имамо пушку фину
 Да светимо Георгину!

Радован. Шта мислиш, да им упаднем са балкона? Да их нападнем са леђа?

Станислав. Немој. Ако ја овде останем сам – бићу страшно малобројан.

У том часу загрме, затресе се зид. Уз бојни поклич, кроз танушну солитерску преграду, грунуше Вилотићи – предвођени Катицом, Јеленчетом, Руменком и Василијем... Радован и Станислав започињу неравноправну борбу – прса у прса.

Радован. На мене си дигла руку! Издајицо!

Ру Станиславс. Дошло је и мојих пет минута!

Станислав. Удри их Радоване! Удри!

Радован. Јуриш, Станиславе! Немој да гинеш док не победимо! Удри домаће издајнике! И њихове сараднике! Удри!

*Одбијају напад Вилотића и «домаћих издајника»... Поново су сами.
 Држе се за јуначке ране.*

Станислав. Нећемо дуго издржати. Јачи смо у теорији него на бојном пољу.

Радован. Нападни их ти са балкона. Кад чујем да вичеш «јуриш» – ја ћу улетети са ове стране. Ајде, Станиславе.

*Станислав се поздрави са Радованом и изјури на балкон.
 Убрзо се врати – предводећи непријатељску војску.*

Радован. И ти издаде Станиславе!

Станислав. Издадох! Кад се већ боримо за исту ствар – за част наше Георгине – бар да будем на страни која побеђује!

Радован. Курво стара! На! На!

Радован се натчовечански бори. Последњом снагом протерује нападаче на њихову стамбену територију... Сав израђаван, изнемогао, он угледа Георгину, која је ушла у собу. Кћерка запомаже.

Георгина. Тата, порађам се!

Радован. Дете моје, сам ћу те бранити и осветити. Иди тамо, сакри се. Сад сам начисто помрачио! Побиху их све до једнога! Јуриш, Радоване! За мном, Радоване!

Радован улете у стан Вилотића... и ускоро се врати предводећи другу страну фронта. Подиже пушку, говори победнички, узвишено.

Радован. Шта сам вам рекао? Док и ја не пређем на вашу страну, ови овде ће пружати отпор! Не одлажите оружје, они су најопаснији кад су немоћни! Знам добро које су опасности бити победник! Ми морамо бити сложни и заједно протерати Георгину, јер је она овај рат изазвала! Смишљено, подмукло, намерно!

Остали: Тако је! Живео Радован!!!

*Из суседне собе зачу се плакање новорођеног детета. Сви су се уплашили...
Радован их спречава да се повуку и побегну.*

Радован. Стој! Они се појачавају! Неуништиви су! Они се деле и размножавају! Увећавају се! Од једног се ствара двоје! Али, нећемо им дозволити да нас победе, зато што ми имамо осећај, да смо само ми око нас. То нас неће заварати! Боље ми око њих, него они око нас! Ни корак назад! Главу горе! Охрабри се, биће боље! Замисли се! Осврни се око себе – увек неко поред тебе! Ногом лупај јако, јаче, нека срце снажно скаче! Главу горе – даље видиш! Јаче газиш – сви те чују! Што гласније – мање глувих! Ај'мо, сад заједно!

Сви у хору. Главу горе! Главу горе!
Бре! Бре! Бре! Бре!
Море! Море!

И док се силна војска припрема за одлучујући напад, изводећи прадавну ритуалну вежбу, која призива снагу, храброст и глупост, из суседне собе се чује глас тек рођеног «непријатеља»; дете плаче све гласније и све одлучније.

Крај

Београд, 1973.

// Д. Ковачевић. Одабране драме. Б., 1994.

Обично се идеје претворе у ријечи које постају обредне, подсећајући на племените почетке. Изгледа да је то зато што људи могу да се само кратко вријеме жртвују за нешто лијепо и велико; послвије дођу на своју обичну мјеру. И зато што не остају млади: са младошћу губе одушевљења и заносе.

Меша Селимовић

Обычно идеи превращаются в слова, а слова становятся частью обряда, напоминающего о благородном начале. Видимо – оттого что люди не способны долго жертвовать собой за нечто прекрасное и великое; скоро они возвращаются к своей обыденной мере. А ещё – оттого что перестают быть молодыми: вместе с юностью они утрачивают вдохновение и восторг.

Меша Селимович

Душан Ковачевич
р.1948

РАДОВАН ТРЕТИЙ
Скорбная комедия об измене самому себе

Действующие лица

Радован Третий – человек из Родного Края; по стечению разных стечений отправлен на пенсию на тридцатом году жизни. Весьма мало работал, но исключительно много напартачил.

Руменка – жена Радована. Созидательница его жизни, спутница и предательница.

Георгина – старшая дочь Радована. Его многолетняя боль.

Катица – младшая дочь Радована. Радован хотел мальчика, и вот на тебе, она – девочка: водитель межконтинентальной фуры-холодильника.

Станислав – отец, но не Радована, а его жены Ру Станиславс.

Оленёк – пленник Радована, из семьи ненавистных Вилотичей. Кабы не был таким, как есть, может, был бы поэтом – таким, каким не стал.

Кельнер – был врагом Радована, был его зятем, а в конце он ничто – был.

Василий – затесался в жизнь Радована, будучи родным братом Станислава. Много лет жил как покойник.

И – несколько мерзких, заносчивых, подлых, жутких, на всё готовых Вилотичей.

I действие

1. Нашествие комаров, или Горькая судьба Радована

Городская комната универсального назначения: двуспальная кровать, два холодильника, несколько кресел, три люстры, десяток стульев и множество разбросанных платьев, пиджаков, халатов, брюк, тряпок и лоскутков. Кто-то зашевелился на брачном ложе, кто-то закашлял, а кто-то заворчал... Слышен удар, вроде шлепка по конскому крупу.

Женский голос: «Животное!»

Женщина зажигает лампочку, которая освещает обычных людей: её саму – Руменку – и её мужа – Радована.

Руменка, для своих «средних» лет – дама нормальной толщины.

Голос злой уже лет двадцать с лишним. Застарело злой.

Радован – большеголовый дядька с длинными усами и в тёмных очках против полуденного солнца. Сидит на краю кровати и на пределе нервов, грызёт усы и давно уже молчит в эту ночь...

Радован следит за полётом комара над головой... Хлопает себя по лбу.

Жена, натурально, дёрнулась и рывкнула: «Дикарь!».
Радован грозит ей пальцем, яростно вскакивает и зажигает
верхний свет. В руке у него маленькая подушка... Руменка плачет.
У неё сердце разрывается; тяжело смотреть.
Радован молотит подушкой куда попало. Немилосердно лупит по стенам
и предметам. Ходит всё быстрее и бьёт всё быстрее.

Руменка. И зачем мы только белили квартиру, ты ж её в два дня изгваздаешь – убитыми комарами. Посмотри на стены: пятно на пятне, клякса на кляксе. А кровь-то наша. Ты проливаешь собственную кровь, только когда комаров бьёшь... Ах, Радован, Радован, чтоб тебе земля порадовалась, прекрати трепать мне остатки нервов... (*Хлещет себя по щеке.*)

Радован. Ха-ха-ха... Слава Богу, пусть и у тебя наконец хоть что-нибудь поболит.

Руменка. Давай бей меня, оскорбляй, топчи, унижай, а перед ними (*показывает пальцем на стену соседней квартиры*), перед ними давай и дальше трясись от страха. Трус! Ты же бледнеешь, зеленеешь, цепенеешь, стоит тебе их увидеть.

Радован. Кого?

Руменка. Я-то думала, что вышла замуж за мужчину, а это же...

Радован. Кого?!

Руменка. ...летучая мышь какая-то.

Радован. Кого? Кого это я боюсь? Вилотичей? Я – боюсь Вилотичей?! Чтоб я да их боялся? (*Подлетает к стене. Грохочет кулаками.*) Банда! Сброд! Мразь! Развею вас, как липа сеет своё семя!

Руменка. У-ууу, ну уж ты им и пригрозил.

Радован. Надо ещё страшней?

Руменка. А то нет!

Радован. Да я ж вас пятнами размажу по стенам этой панельной башни! Уж я отомщу за свою Георгину, скоты деревенские!

Руменка. Мать, мать ихнюю помяни. К этому они чувствительней всего.

Радован. Ух, мать вашу перемать!

Руменка. Что? Что – мать?

Радован. Нет смысла. Хватит с них на сегодня.

Возвращается и ложится в кровать. Слышны удары, галдёж, потом из соседней квартиры раздаётся сильный мужской голос.

Голос Вилотича. О-оооо, Ра-аа-адован! А есть у тебя ещё какая-нибудь Георгина?!!

Радован. Ну всё, ща я их уделаю. Продеру их всех по списку...

Радован медленно встаёт, берёт из-под подушки пистолет и на цыпочках выходит на балкон... Возвращается в ещё большем бешенстве.

Радован. Они поставили стальные решётки на окна, а по балкону протянули колючую проволоку под током. Выхода нет – куплю пару тонн взрывчатки, и эта шелупонь у меня взлетит на воздух. Порох на балкон, порох к входной двери, а мы пойдём прогуляться...

(*Оглядывает комнату.*) Сроду не видал таких комаров – всё равно что аисты. Только свет погасишь – налетают и грызут зубищами. Если б не эти июльские очки, давно бы я без глаз остался... (*Закуривает сигарету. Ложится. Пепельницу ставит на низ живота.*)

Руменка. Я дала объявление в газету. Может, объявится кто.

Радован. Написала, что она в интересном положении?

Руменка. Нет. Я шью ей платье, в котором ничего не будет заметно... Специальный крой: вечная девственность...

Радован (*вздыхает глубоко, печально*). Эх, Радован, Радован, ты сам свой злейший враг. Не было у тебя злейшего врага, чем ты сам. Всю жизнь работал ты в ущерб себе. Никто не мог тебе больше навредить, чем ты сам себе навредил... И чего тебе, Радован, не хватало в Родном Краю? Кто, и что, и когда тебя заставило приехать сюда и всё потерять? Годами жил, как последнее ничтожество. А ведь когда-то был человеком. Теперь ты несчастен, нищ и откровенно глуп.

Руменка. Это точно.

Радован. И никогда большего болвана свет не видывал...

Руменка. Да уж.

Радован. ...и не увидит.

Руменка. Не увидит.

Радован. И лучше б ты всегда только лаял, потому что ты не человек, да и не похоже, что им станешь. Бродячих псов, и то есть за что уважать, но только не тебя.

Руменка. И сравнивать нечего.

Радован. Уж лучше чума, чем ты.

Руменка. Ей-ей, лучше!

Радован (*отвешивает жене затрепину*). Я вот слушаю, как ты меня оскорбляешь!.. Всё слушаю и спрашиваю себя: «Доколе, солнце ей в печёнку?!» Ты б небось ещё лет десять не перестала, если б я продолжил!

Жена, забившись под одеяло, тихо скулит. Радован забросил руки под свою большую голову. Смотрит в окно – занимается заря.

Радован. Вот спакует вещички Радован и вернётся к себе в Родной Край. Сейчас там река благоухает, а здесь... нигде нет воздуха, сплошная копоть, дым, гарь... Там соловей народ будит, а здесь будильник... Я птиц не видел двадцать лет... Если бы Бог пожелал построить себе домик на земле, он поставил бы его в моём Родном Краю. Эх, как там сейчас...

Руменка (*высовывается из-под одеяла*). Там сейчас воняет свинарником, грязь по колена и мужики друг дружку ножами режут.

Радован (*вскакивает*). Слушай, Руменка, меня ты оскорбляй, но Край мой Родной не трожь! Да я за Край Родной убью, не размышляя... Будь я власть, как когда-то был, я бы тем, кто живёт в таких городах, год за два засчитывал.

Руменка. И опять бы тебя люди на пенсию отправили. Бездарь ты. Последний дурак, и тот карьеру сделал, один ты ни с чем остался...

Радован. Знаешь, я вот тебе сейчас заделаю штук тридцать оплеух – и по глазам, и по губам, и по ушам, и... Руменка, ты меня не толкай на пожизненную каторгу. Не надо, чтоб моё имя по газетам трепали.

Руменка. Ну, ударь меня, ударь, если посмеешь. Попробуй! Знаешь, что мне сказала Катица перед отъездом в Вену? «Мама, если он тебя тронет, пусть сразу эмигрирует!»

Радован. Это она мне? Катица?

Руменка. А ты что – сильнее Катицы?

Радован. Я повалил её руку перед отъездом.

Руменка. Ну да, повалил, потому что ребёнок был пьян.

Радован. А я не был? Я что, тверёзый был?... Мы два литра ракии оприходовали – поровну: она литр и я литр. Она в кабину своего холодильника еле забралась; пришлось держать ей «воровскую стремянку».

Руменка. Она сильней.

Радован. Индюшка с головой гусыни, ногами утки и глазами гадюки.

Руменка (*показывает пальцем на большой плакат на стене. Там изображён крепкий мужчина, в подражание которому Радован носит усы, в подражание которому причёсывается, одевается и смеётся*). А твой Джордж – последний мошенник и сволочь! Джордж – редкостная дрянь! Джордж...

Радован (*кричит, держась за грудь*). Руменка, не смей его трогать! Ты мне его не оскорбляй! Не смей, я тебя умоляю. Он – единственное моё утешение, и надежда, и спасение.

Руменка. Ничтожный кретин.

Радован. Заклинаю, не то я тебя (*смотрит на часы*) в полпятого, через восемь минут, на край света загоню! Учиню такой скандал и бойню, что они войдут во все медицинские энциклопедии на свете!

Дверь медленно открывается. В комнату родителей входит Георгина с большим животом. На ней длинное белое подвенечное платье – как будто она в любую минуту готова отправиться в загс. Невыспавшаяся дочь едва сдерживает плач.

Георгина. Как вам не стыдно? Днём спите, а по ночам ссоритесь, шумите, орёте. Эта башня – не только ваш дом. Как вам не стыдно... Если моё дитя родится с каким-нибудь изъяном, знайте, что это вы, оба вы...

Радован. Какое дитя? Чьё дитя? Слышать не хочу о ребёнке! Пока не выйдешь замуж, я тебе уже говорил, – никаких детей. Дура! Не буду я краснеть перед людьми. Найди себе кого-нибудь, выйди замуж, тогда и рожай, как зайчиха. А родишь незамужняя, задушу ублюдка своими руками! С гордостью задушу – меня обязывает к этому честь сотен родовых гнёзд Радована Первого! Я, Радован Третий, не позволю, чтоб имя моего прадеда марали, пятнали и унижали!

Руменка (*крестится, пока дочь плачет*). Боже мой, зачем ты создал такого идиота... Не смей орать на Георгину! Как тебе не советно – твоя дочь вот уже пять лет в интересном положении. Ты пя-

тый год не даёшь ей разродиться! Да у тебя душа-то есть? Спросила бы я тебя: где твоя душа, Радован!

Радован. И ещё десять лет не разродится, если замуж не выйдет... Как это могло случиться, индюшка, что он тебе изменил? Как Вилотич тебя обольстил, опозорил и бросил? Как?!

Георгина. Я его любила.

Радован. «Я его любила». Ну и ответ, коза ты эдакая! А где он теперь? Где он, тот, кого ты любила? Шляется невесть где – не то в одной Америке, не то в другой.

Георгина. Значит, я не имею права рожать?

Радован. Руменка, она ненормальная. С ней не всё в порядке. Я ей полчаса толкую, а она меня опять спрашивает... Марш на двор! Вон из комнаты! Глаза б мои на тебя не глядели! Вилотичам я отомщу, они мне кровью ответят, но и ты своё заплатишь – лучшие годы проведёшь в интересном положении. Марш на улицу!

Георгина. Я всю жизнь провела, готовясь стать матерью: то в куклы играла, то стряпала день и ночь. Ничего больше не умею. Почему вы мне раньше не сказали, чтоб я ещё чему-нибудь научилась? Что мне теперь делать, господин Радован?

Руменка. Умоляю тебя, подумай ещё разок!

Радован (*выталкивает дочь из комнаты*). Исчезни! На улицу! (*С треском захлопывает дверь.*)

Руменка (*довольно*). Хорошо ты её отчитал. Я, как мать, обязана была её защищать.

Радован. Когда я говорил: «Руменка, не давай им ни минуты свободного времени, они сразу под кого-нибудь лягут», – ты смеялась. И вместо того чтоб играть на рояле, изучать престижные языки и выйти за иностранцев, чтоб и нам была хоть какая-то прибьль от белого света, – одна водит межконтинентальный холодильник, а другая брюхо таскает. Вот так тебе!

Руменка. А когда я говорила: «Не надо сзади, будет девка», – ты только хохотал... Кто это к нам пожаловал ни свет ни заря?

От входной двери раздаётся пронзительный звонок.

Радован хватает пистолет и медленно выходит из комнаты...

Через несколько мгновений в комнату кубарем влетает Оленёк, подталкиваемый дулом двустволки. Он высоко поднял руки, а старый Станислав, счастливый и самодовольный, держит его на мушке.

В отличие от проворного, подвижного и жилистого старика, молодой Вилотич – человек анемично-меланхолично-депрессивный.

Станислав. Поймал-таки я его. Пять дней Станислав провёл на крыше лифта, но на шестой день всё же поймал негодяя. Ты сдаёшься, парень?

Оленёк. Да. Сдаюсь абсолютно безусловно.

Радован (*ходит вокруг пленника*). Живой экземпляр паразитов Вилотичей... Что же теперь с тобой делать? Ума не приложу, что теперь с тобой делать. Уши тебе отгрызть или сразу к шее перейти? С чего начать? О-ёй, уж я тебе отомщу, это будет нечто вне нормы...

Ты мне заплатишь по кругленькому счёту... Станислав, дедушка, допроси-ка его маленько. Послушаем, как он запоёт.

Оленёк. Вы знаете, что я поэт? Вам это известно?

Радован. Заткнись! Станислав, допроси его!

Оленёк. Извольте, пожалуйста. Я знаю, что меня ждёт.

Станислав. Кру-гом!.. Как звать?

Оленёк. Оленёк Вилотич.

Станислав. Руки выше! А то я их сам тебе задеру! Сколько вас, братьев, всего, и который ты по счёту?

Оленёк. Скажу вам с гордостью: я шестой, а всего нас восемнадцать.

Радован. Восемнадцать? Будет работёнка, будет работёнка.

Станислав. Как восемнадцать? Я вас годами считаю и всё никак не пересчитаю. Что-то между десятью и ста шестьюдесятью. Только дойду до двенадцати, как один новую одежду купит, другой бороду отпустит, третий подстрижётся...

Радован. Это у них тактика такая, прикидываются разными. Скрывают поголовье. Знаю я их, ещё по Родному Краю!

Руменка. Это твои земляки. Твой народ.

Радован. Они – не «мой народ»! Мой народ – по другую сторону гор. У моего народа нет ничего общего с Вилотичами. Они с незапамятных времён были предателями и подонками. В пяти войнах мы пять раз были по разные стороны... Да, да, знаю, что ты хочешь сказать: когда-то мы были одним племенем – были, но в течение веков разделились; всё, что чего-то стоит, всё, что порядочно, честно и благородно, всё это перешло на нашу сторону. У них остались только бандиты, карманники, конокрады и мерзавцы!

Руменка. Точно так же они говорят про вас.

Радован. Знаю, знаю, говорят, говорят, всё потому что мы им языки не повырывали, когда следовало... Станислав, продолжай. У меня нервы слабые – убью его моментально, и мы ничего не узнаем.

Станислав. Итак, парень, продолжим о поголовье: тот, в пенсне, он – тот же самый, что без пенсне?

Оленёк. Нет. Тот же самый – это в кепке и с трубкой.

Станислав. Он самый младший?

Оленёк. Самый младший – с усами. У него голубые глаза и немного растерянный взгляд. Мечтатель. Станный человек. Каждое утро плачет, когда читает газеты... А его брат – заикается.

Станислав. Не заикается, а кашляет. Целыми днями дохает. Так грохочет, скотина, что весь дом трясётся.

Оленёк. Он любит кашлять. А когда был маленький, постоянно икал. А ходил одно время только задом-наперёд. Врачи говорят, ему уделяли недостаточно внимания, когда был маленький, вот он и хочет быть всё время на первом плане. Вообще-то странный человек.

Станислав. А тот, что вопит: «До чего ж я люблю ненавидеть!»? Это тот же, что молчит в кинотеатре?

Оленёк. Ну да, если вы о нём думаете.

Станислав. Носит белую одежду... точнее, чёрную?

Оленёк. Он, он. У него вот тут, на пиджаке, большое жирное пятно от слоёного пирога, и никогда нет шнурков... С другой стороны, какие-то проблески есть и в нём, уж не знаю – что, но может быть.

Станислав. Худой?

Оленёк. Однозначно худой и толстый.

Радован. Сейчас я его прикончу.

Станислав. Как это – худой и толстый?

Оленёк. Противоречивая личность.

Радован. Хватит забавляться! А ну-ка, повернись ко мне... Руменка, выйди из комнаты, если не выносишь вида крови... Правда ли, правда ли, что Марко в Америке?

Оленёк. Правда. Так оно и есть.

Радован. Упоминает он Георгину в письмах? Пишет, почему её соблазнил и бросил?

Оленёк. Пишет, но мы не знаем английского. Регулярно пишет. Страниц по десять.

Радован. А почему на английском?

Оленёк. Он объясняет это в письме, но мы не знаем английского и понять не можем. Записали брата, который кашляет, на курсы английского, чтоб научился и прочёл нам все письма, но его выгнали за то, что мешал вести занятия.

Станислав. Кашлял на курсах?

Оленёк. Сильно кашлял и ходил задом-наперёд.

Руменка, которая всё время лежала, приподнимается в кровати.

Руменка. Боже, что вы за народ? С кем я живу? За что судьба так посмеялась надо мной?

Станислав. Радован, дай-ка ты его мне. Кру-гом, чтоб тебя черти завернули! Это ты намерен пытался пробиться в Родные Края, за подкреплением? Кто был тот, что крикнул тебе принести еду?

Оленёк. Самый старший наш брат, Гвозден.

Станислав. Самый старший – не Гвозден. Старший – Михайло.

Оленёк. Да, точно. Я и не сказал, что он – не старший.

Станислав. Какой тогда Гвозден, если Михайло?

Оленёк. Михайло – его настоящее имя, но мы ласково зовём его Гвозден. А в детстве мы его звали Елизаветой. У него были волосы до плеч с мелкими локонами.

Станислав. Хватит!.. Вы остались без провианта?

Оленёк. Да. Корки хлеба в доме нет. Вы обстреляли брата Байю перед магазином самообслуживания. Попали ему в пакет с молоком.

Станислав. Обстрелял и впредь буду стрелять.

Руменка выскакивает из кровати. Подходит к пленнику, поворачивает его то влево, то вправо, обмеряет, осматривает со всех сторон.

Руменка. Рост?

Оленёк. Сто восемьдесят.

Руменка. Вес?

Оленёк. Семьдесят пять.

Руменка. Сбросишь пять кило. Ты хорошо сложен, чтоб не сглазить. Очень хорошо... С сегодняшнего дня ты – мой швейный манекен. Я – Ру Станиславс. Это моё творческое, артистическое имя. Слышишь, отец: я взяла твоё имя в качестве фамилии, а своё сократила. Только горный скотовод мог назвать дочку Руменкой... Оленёк, я хочу услышать, как зовут госпожу модельер.

Оленёк. Ру Станиславс.

Ру Станиславс. Умница моя. Дай, тебя госпожа поцелует, такого умненького.

*Госпожа обнимает юношу и, прильнув к нему, целует...
Радован и Станислав стоят, смотрят и моргают. Явно прибалдев.*

Станислав. Руменка! Как ты можешь на глазах родного отца изменять родному мужу?! Ты в своём уме?

Радован. Не видать ей нынче завтрака. Руменка, клянусь всем святым, ты у меня сегодня...

*Где-то в башне раздаётся стрельба, Станислав и Радован
хватают оружие и выбегают в коридор. Руменка начинает
«обыскивать» юношу: ощупывает его от плеч до щиколоток.*

Ру Станиславс. У тебя есть оружие?

Оленёк. Нет, и не хочу, чтоб оно у меня было. Презираю насилие... Мы, интеллектуалы... Госпожа, что вы делаете?

Ру Станиславс. Говоришь, нет у тебя пистолета? А это что у нас такое? Скажи-ка... «Беретта»?

Оленёк. Отечественный, короткоствольный, с малой отдачей.

*В комнату врывается Катица. За ней несутся Радован и Станислав.
Дочь, которая и развита лучше, и грубее, чем большинство классических
мужчин, стирает со щеки кровь. Одета, как обычный шофёр.*

Катица. Эти её мать Вилотичку, чуть не загнали меня в подвал. Выскочили из квартиры дворника.

Станислав. Из квартиры дворника?

Радован. Значит, этот подонок хаузмайстер снова на их стороне. До вчерашнего дня он работал на нас. Станислав, на Новый год надо послать ему пачку динамита.

Станислав. Нет! Я сам пожалуйу к нему в квартиру и лично, сам взорвусь! Я ему там всё разнесу! Я так сдетонирую!

Катица (толкает Оленьку, тот валится в кресло). Откуда у вас ядерное оружие? Говори!

Оленёк. Марко прислал из Америки.

Катица. Так... стало быть, с границей связались.

Радован (смотрит на часы). Довольно! В течение часа – чтоб была тишина! Начинается сериал о Джордже... (Включает телевизор.) Не знаю, почему Джордж не отвечает на мои письма. Наверно, Вилотичи связь перерезали. Перехватывают мою почту и подверга-

ют её профессиональной экспертизе, но, конечно, впустую – Джордж пишет мне по-английски.

Ру Станиславс. Пленный, встать! За мной в ванную. Маленько поработаешь.

Радован. Заставь его перестирать всё, что ты годами не стирала.

Ру Станиславс. А кто вас всех до одного годами одевал? Кто вам придумал, скроил и сшил эту дивную одежду, которую вы носите? Благодаря мне вы одеты с таким вкусом и так элегантно, как никто другой.

Станислав. Я стар, мода меня давно обогнала, но даже будь я моложе, три рукава на пиджаке мне без надобности. Зачем мне третий?

Ру Станиславс. И у лучших модельеров случаются маленькие промашки.

Радован. Лучше б ты сшила нам какую-нибудь униформу. Завтра начинаем войну с Вилотичами, в бою надо как-то различаться. Иначе как узнать своих?

Станислав. Мы будем отличаться доблестью!

Катица. Так точно, дедушка. А откуда у тебя восьмая траурная повязка на рукаве?

Радован. Умер старый Алекса.

Катица. Похороны хорошие были?

Радован. Исключительно, но я не смог пойти. Похороны совпали с прошлой серией о Джордже...

Ру Станиславс препровождает Оленька в ванную. Остальные кучкуются у телевизора... Входит Георгина. Страдальчески держится за живот.

Георгина. Начались схватки. Катица, было бы неплохо, если б ты меня подбросила до больницы.

Радован. Речи быть не может! Сначала замуж, потом в больницу! Марш из комнаты! Марш! Нарочно пришла, чтоб вывести меня из себя!

Георгина уходит, горько плача.

Катица. Я твёрдо решила: рвану в Америку и доставлю этого вилотичевского стервеца, Марка – живым или мёртвым. Не могу я больше смотреть, как сестрица мучается... Но и в этом доме есть гнусный преступник... Слышишь ты, Радован, я сказала: и в нашем доме есть один человек, которому я все кости переломаяю.

Радован. Если я тебя правильно понял, это относится к...

Катица. К тебе, папаша! Именно ты, лично и персонально, подбил Георгину завести шуры-муры с этим голодранцем, поскольку он, видишь ли, из твоего Родного Края. Хотелось тебе зятя из Родного Края, да закатить такую свадьбу, чтоб поколения запомнили, до конца света... А меня ты с малых ножек одевал и воспитывал как мальчишку. Сына, вишь, хотел он любой ценой... Записал меня в книгу новорождённых под именем – Коста. У меня до сих пор проблемы с документами. Я выросла и превратилась в реального пацана-громилу. Когда я

с мужиками, мне бы только драться... Пару дней назад поймала себя на том, что ухлёстываю за одной смазливой девчонкой.

Радован привстаёт, прибавляет звук сериала о Джордже.

*Ошалев, следит за происходящим на малом экране,
там звучит музыкально-криминальная тема...*

Радован вскакивает, хватая пепельницу, снова кидается к телевизору.

Радован. Вдарь ему, Джордж! Спину береги!.. Он бежит, там, за табачным ларьком! Не туда!.. О-ёй, он же его убьёт... Если его убьют, я выброшусь в окно... Ну, стреляй же! Стреляй, Джордж!

*Раздаются два выстрела. Радован обмякает, успокаивается
и, довольный, возвращается на своё место.*

Катица и Станислав ошеломлённо смотрят на него.

Радован. Вот за что я его обожаю. Вы видели: четверо подонков, четверо злодеев внезапно на него напали – и что же? Двоих он прикончил кулаком, вторую парочку – из револьвера. Этого метиса на десятом этаже укокошил через жалюзи... Я от него ташусь до имбецильности... Да я, я... если б я его живьём увидел, я бы просто упал, меня бы удар хватил... Ты только погляди, погляди... как он ведёт машину! Да он ненормальный. Гляди, гляди... не могу на это смотреть.

Радован отворачивается, но украдкой поглядывает через плечо.

Катица встаёт.

Катица. Радован, ты увливаешь от серьёзного разговора со мной. (*Лупит отца по затылку.*)

Станислав. Увливает, конечно, увливает... И меня он одурачил. Уговорил продать дом и землю в деревне и приехать сюда. А тут они с Руменкой деньги заграбастали и потратили за два месяца. На старости лет приходится спать в ванной. Кстати, ему и этого было мало: он ещё продал землю моего покойного брата Василия. И это они просадили в полмесяца. А деньги, что я отложил на памятник брату, отобрал и купил машину. Машину разбил через несколько дней... Хотя бы сам разбился... И на моих глазах бьёт мою дочь.

Катица. Что ты сказал? Он опять избивает маму?

Станислав. Да, да.

Катица. Если мама подтвердит, я его щас на куски порву.

Катица пытается войти в ванную, но дверь заперта.

Она нагибается, заглядывает в замочную скважину.

Катица. Полощут... и выжимают. Потом спрошу. Радован, туго тебе придётся.

Радован не слушает дочь.

Довольный, он следит за приключениями Джорджа.

Радован. Всегда радуюсь, если кто из деревенских выбьется в люди. Джордж приехал в Чикаго с одной пропащей, захолустной фермы. Был последним бедняком. За душой у него и доллара ломаного не было, но после двух крупных налётов он разбогател. Грабнул у загнивающих капиталистов банк и универмаг, а бабло, значит, вложил в «корпорацию бытовой техники и систем охлаждения для

пассажира транспорта в зоне пустынь – Джордж энд компани». Эти его, кто не рискует ни шиша, тот не получит барыша. Надо было иметь яйца, чтоб ломануть такие бабки. Забрал пять миллионов долларов из известнейшего банка в самом центре. И ведь ушёл, шлёпнул двух кассирш, двух полицейских, одну уборщицу, главбуха и нескольких клиентов. Цап-царап пять лимонов – и до свиданья. Привет, мол, господа – теперь кому куда. Я пошёл, а вы свои трупы хороните. Во как это делается. Не то что пенсия по первым числам – через пару дней зубы на полку: чего мне инвестировать-то? Да и куда я вложу, где прокручу свою пенсию... Жду не дождусь, когда Джордж меня навестит. Уж он-то точно придумает что-нибудь и для меня. У него всегда полно идей насчёт того, как человеку разбогатеть...

Звонит телефон. Катица берёт трубку.

Катица. Да... Что? Как?... Да, да, да... Нет... Да... Прошу вас, принесите её домой... Знаете, мы не можем выходить днём... Почему не можем? Ну, товарищ, это уже наша проблема. Какое вам дело... Принесите её... *(Кладёт трубку, так сказать, в задумчивости.)* Скоро доставят Георгину. Полчаса назад она выбросилась из окна. Сейчас в травматологии, но жива и здорова... Бедная моя сестричка... Могла себе что-нибудь сломать... Эх, Радован, Радован, и тебе недолго осталось. Кончишь и ты в травматологии.

Из ванной выходят Ру Станислав и юный Оленёк.

Госпожа поправляет платье, зла чрезвычайно.

Ру Станислав. Папа, а ты не мог взять в плен какого-нибудь Вилотича попроворней? Это же одно наказание. Ей-богу, он и не человек вовсе. Просто мрак какой-то – сачок и раззява.

Оленёк *(глядя в небо, скрытое потолком).* Я всегда был вечной жертвой. Когда я рос, меня никто не понимал. Скорбь моя велика и бескрайна... Окружающие искали во мне только животное начало. Боже, а ведь я столько лет провёл в библиотеке: Гиппокрит, Оноре де Бальзак, Тацит, Петрарка, братья Миленкович... Столько лет... *(Смотрит в окно. Вдруг стремительно, словно его понесло потоком слов, начинает декламировать.)*

Грустно смотреть с тринадцатого этажа:
Людей от людей высота отделяет,
Из квартиры в небо пора бежать –
На небе мы встретились утром, родная!
А у народа словно и нет забот,
Народ себе продолжает спокойно спать.
Мне в эту ночь остаётся только рыдать,
А тихая Сава-река всё течёт и течёт!

По щекам Оленька текут слёзы.

Станислав осеняет себя крестным знаменем.

Станислав. Ц, ц, ц... Во даёт, ну и псих! Да и каким ему быть, если вся семья полоумная. У одного брата пять имён, другой целыми днями кашляет и пятится, третий молчит в кинотеатре...

Катица. Мама, сядь. Я должна тебе кое-что сказать... Георгина сиганула в окно. Прежде чем она проведёт пресс-конференцию, её принесут сюда. Завтра все газеты и все средства массовой информации дадут её фотографии с подзаголовком: «Тринадцатый этаж покорён!»

Радован. Мы должны использовать завтрашнюю популярность, чтоб наконец выдать её замуж. Народная пословица гласит: «И лучшего коня в стойле не продашь». Станислав, ты мог бы отвести Георгину на базар – пусть хоть народ на неё вблизи малость поглядит... О-ёй! Джордж! Не бросишься же ты на машине в реку! Ай, люди! Он же ненормальный... (*Закрывает лицо ладонями, подглядывает сквозь пальцы.*) Ну, напугал меня, начисто сразил. Нет, вы видели, что он вытворяет? Я, я от него торчу до имбецильности... Как ты меня напугал, негодник этакий.

Руменка, треснув кулаком по столу, верещит.

Ру Станиславс. Моя дочь – не ваш мужицкий товар, чтоб её на базаре продавать! Я, как мать, этого не позволю! Мой ребёнок, пока я жива, может быть продан только через международную сеть доставки цветов «Интерфлора» или, в крайнем случае, в каком-нибудь первоклассном ресторане. О базаре и слышать не хочу! Мы отведём её в шикарный ресторан высшей категории Б. Всё.

Станислав напряжённо следит за событиями в «окне в мир».

Станислав. Радован, Бога ради, что там за кутерьма? Я не все слова понимаю. Знаешь, со вчерашнего дня я не покупаю газет. В газетах пишут по горячим следам – никак всего не прочитать... Что делают эти полицейские?

Радован (*с особым удовольствием пересказывает события, происходящие на экране. Имитирует голос диктора*). Увидев, что весь город блокирован, Джордж попытался бежать на окраину Чикаго. И вероятно, сумел бы ускользнуть, если бы в кафе «Красное и чёрное», на углу улицы Стендаля, его не заметила толстая кассирша, а на самом деле кадровая шпионка инспектора Майера, который время от времени натягивал её за чайным экспресс-апаратом. Она тут же оповестила инспектора Майера. «Джордж здесь. Закусывает». В тот же миг взревели сирены. Весь квартал был десятикратно оцеплен. Шестнадцать тысяч полицейских вскарабкались на крыши и понеслись вперёд. Любопытные прохожие тоже поднялись на крыши. Полезли и дети-бездельники, а за детьми обеспокоенные родители. Инспектор Майер призвал граждан спуститься с крыш, поскольку Джордж затерялся и скрылся в такой массе народа. Запрет в тот же миг вывел на крыши выпускников средних школ, потому что предупреждение было такое: «Запрещено влезать всем, кто младше восемнадцати лет, равно как и всем, кто старше названного возраста». Крыша дома номер двадцать два провалилась. В провал упало примерно пятнадцать тысяч любознательных граждан. Большинство погибло сразу, остальные скончались по дороге в клинику. Из отда-

лѐнных стран поступают телеграммы соболезнования... Что мы сейчас видим? Мы видим, как Джордж отвечает на поступившие телеграммы... Меня им никогда не поймать. Никогда!

Станислав. А за что им тебя-то ловить?

Радован. Кого?

Станислав. Тебя.

Радован. Меня? Почему меня?

Станислав. Ты же сам сказал: «Меня им никогда не поймать».

Радован. А чего меня хватать-то? Тыфу да неужели? Что я такого сделал? Отправили меня на пенсию в расцвете лет? Отправили. Ответил я по букве закона? Ответил. И что теперь – чего ещё ты хочешь?

Станислав. Да речь не о том, а о Джордже.

Радован. Никогда им нас не поймать.

Станислав. Почему тебя? Опять ты о себе.

Радован. Станислав, держись в рамках...

Разносится звонок из коридора. Станислав бросается в укрытие – берёт дверь комнаты на мушку... Входит Георгина, вся побитая, покоцанная, обалдевшая.

Ру Станиславс. Несчастная Георгина, громом бы тебя шарахнуло, как ты могла порвать уникальный подвенечный наряд! Я ж его месяцами создавала. И на что он теперь похож... Моя работа вам всем до лампочки. Никакого уважения... Уехала б я в Париж или в Лондон, сегодня была бы самым прогрессивным модельером в средней Европе. Мой стиль «небрежная традиция» завоевал бы и африканские страны. А здесь я прозябаю, трачу драгоценные для человечества дни, терплю обиды и унижения. Уж я тебе надаю по твоей тупой башке... (*Колотит Георгину по голове.*) Когда в следующий раз будешь прыгать в окно, прыгай голая! Уникальное подвенечное платье не зарастёт, как кожа! Каково, а? Нет, каково?.. Это мне благодарность за то, что я жизнь свою загубила с вами! Это мне благодарность?!

Оленёк (*заслоняет собой Георгину*). Прошу вас, заклинаю вас, будьте добрей к мадмуазель Георгине. Она заслужила большего внимания и уважения. Почему вы не люди? Быть нелюдями – это же требует огромного труда. Вы, де факто, страдаете.

Ру Станиславс. Ты кому тут лекцию читаешь?! Кому?!

Станислав. Э, да ты забыл, что ли, что ты пленник? Освоился, гад? Сиди там! Тут!.. Давай-ка лучше быстро во всём сознавайся. Во всём, по порядку... Сознавайся! Сознавайся! Слышишь ты меня?!

Оленёк. Извините – в чём сознаваться?

Станислав. Если б я знал, в чём ты должен сознаться, я бы тебя не спрашивал... Сознавайся давай, тебе же лучше будет... Не хочешь? Ладно. Руменка...

Ру Станиславс. На это имя я больше не откликаюсь. Меня зовут Ру Станиславс.

Станислав. Ты не откликаешься – а я тебя зову! Принеси солонку... Ты у меня, голубчик мой, во всём сознаешься, даже в том, чего я и не ожидал услышать... (*Берёт у Руменки солонку, запрокидывает пленнику голову и сыплет ему в рот соль.*) Подожду, пока пить захочешь.

Радован. Лучше б ты ему дал руменкины лепёшки. Я как съем одну лепёшку, потом неделю под душем стою. И нет такой тайны, в которой бы я не сознался.

Ру Станиславс. Деревенщина неотёсанная. Откуда тебе знать, как надо?

Станислав. Ну что, хочешь пить?

Оленёк. Не хочу... и не захочу. Я научился подчинять свою плоть духу:

Я любил в жизни десять женщин,
Двух коней, одну реку,
Один лес и одного дровосека;
Пол-моста, который остался,
Когда люди сказали: «Война достала!»...

Я любил – каждое воскресенье:

По воскресеньям
Я вместо галстука вокруг шеи
Повязывал змей,
По воскресеньям
Я облачался в одежды белые,
Ещё до рожденья скроенные
Для моего тела!

По воскресеньям река

Ждёт под мостом

Моего челнока...

Меня мучает жажда.

И я вам в лицо, бараны,

Так и скажу: я жажду терпеть – не стану!

Станислав. Ага, тут-то ты и попался. Ну что, сознаешься или как?

Оленёк. Сознаюсь, признаюсь.

Станислав. Ну-ка, хочу послушать – в чём именно?

Оленёк. Во всём. Абсолютно во всём.

Станислав. Вот таким тебя люблю я! Был бы ты поумней, я б тебя не мучал... У меня сознавались злодеи и покруче тебя.

Радован (*вскакивает и что есть сил вопит*). Не туда! Не туда! Джордж! Не туда! Они идут в параллельных кадрах! Беги! Брось курву! Брось её! Она им донесла, что ты едешь в Сан-Франциско! Джордж, брось эту курву... Ой... что будет в следующей серии... Мать моя...

Слышна финальная музыка (на титрах). Радован выключает телевизор, подходит к жене и даёт ей пощёчину.

Ру Станиславс. Радован...

Радован. Замолчи! Ни слова! Все вы одинаковы! Все! Я всегда был на вашей стороне, а вы мне так отплатили. Почему ты меня предала? Зачем донесла инспектору Майеру, что я еду в Сан-Франциско?! Это мне благодарность за то, что я купил тебе два дома, пять автомобилей, десять кило золота и бриллиантов, что я твоего брата спас из горящего гаража, а отца вытащил с пожизненной каторги?

Станислав. Меня вытащил с пожизненной каторги?

Радован. Тебя, тебя. Ты что, забыл, Гарольд? И ещё удивляешься?.. Эх, Радован, Радован, до чего ты дожил. Лучше б ты в Родном Краю камни дробил, по крайней мере люди бы дорогу построили... Я должен что-то придумать до следующей серии. Они меня не поймают... *(Обмякнув, Радован валится на кровать. Георгина опять начинает причитать.)*

Георгина. Мой ребёнок на следующий год должен был пойти в школу. Вы будете виноваты, если он останется неграмотным. Не будет у меня его фотографий в колыбели и в детском саду. Когда он меня спросит: «Где фотографии?» – не знаю, что я отвечу.

Ру Станиславс. Иди сюда, мама тебе красоту наведёт. Мы идём в один отличный ресторан. *(Хватает Георгину и безобразно её размалёвывает.)*

Радован. Идём Георгину замуж выдавать?

Ру Станиславс. Да, папочка. Идём выдавать замуж нашу маленькую милую девочку. Видите, какая она красивая, если немножко привести её в порядок.

Катица. А я приглашаю вас выпить. Если сегодня не выйдет выдать её замуж, завтра же лечу в Америку. Я этого Марко на цепи приведу!

Ру Станиславс *(делает ножницами вырез на подвенечном платье)*. Так, малость её декольтируем. Не в монастырь, чай, идёшь. Ну-ка, встань... Пройдись... Выпрями спину, улыбнись... Что скрючилась! Улыбайся, коза ты эдакая!

Радован. Надо договориться, как мы войдём в кафе. Значит, так: вот дверь кафе. Сперва входит Георгина, одна и одинокая. Вошла Георгина, села за стол. Давай, посмотрим, как ты войдёшь... Сразу после неё – Станислав и Оленёк; потом Джордж... пардон, потом я, а в конце Катица и Руменка.

Ру Станиславс. Меня не так зовут!

Радован. Слушай, Руменка, когда я буду менять имя жены, я поменяю всю жену... Смотри, Георгина, как ты должна себя вести, когда мы войдём. Запомни: ты нас не знаешь. Мы будем к тебе обращаться, но ты нас отгоняй. Необходимо поднять тебе цену, чтоб выдать замуж в пять минут... Давай-ка, войди ещё разок.

Георгина «повторно» входит... Задрала голову и зацепилась за стул.

Все машут руками, галдят, объясняют и сами демонстрируют, как надо входить.

Ру Станислав. Раззява! Кто тебя возьмёт, такую неуклюжую?! Вернись. Ещё раз. Да порезвее. Бог дал тебе формы, чтоб ты ими пользовалась, а не запиналась и опрокидывала стулья. Войди... Георгина, как ты смеёшься? Что это такое? Дурёха! Ты пришла в ресторан не для того, чтоб кого-то избить, а чтоб замуж выйти... Давай... снова... Так, так...

Станислав. Радован, я думаю, это рискованно. Вилотичи наверняка сразу откроют огонь.

Радован. Оленёк встанет у самой двери. Начнут стрелять – пусть его пристрелят... Давай, Георгина, репетируй и вход, и выход. В эту дверь. Так... Оленёк, иди сюда! Будешь нас прикрывать.

Покидают комнату. Радован прячется за пленником.

2. В кафе

*Самое обыкновенное кафе на городском перекрёстке:
несколько столов, при каждом по четыре стула.*

*В помещении пусто – нигде никого. Из допотопного радиоприёмника,
стоящего на стойке, слышится весёлая народная песня...*

*Входит Георгина, идёт, как её учили... Озирается... Подходит к столу,
садится. Следом Станислав, ведёт себя, как человек, у которого в жизни
была тысяча романов и романчиков... Останавливается перед ней.
Смотрит на Георгину вызывающим, опытным взглядом.*

Станислав. Какая девушка, и одна. Красавица, ты ждёшь кого-нибудь?

Георгина. Нет.

Станислав. Осмелюсь ли присесть за ваш столик? Знаете, я богат.

Георгина. А я порядочная.

Станислав. О, чудно, чудно. Я всё больше изумляюсь. Вы первая девушка, которая отвергает моё баснословное богатство... Счастье тому, кто возьмёт тебя в жёны. Хочешь чего-нибудь выпить? О количестве и цене не спрашиваю.

Георгина. Я не пью, не курю и не ем. Прошу вас, уйдите. Вы меня пачкаете своим взглядом. Порядочность для меня – единственная цель в жизни.

Станислав. Если бы мне кто-нибудь рассказал о вас, я б ему не поверил. В знак искреннего уважения дарю вам этот золотой браслет из платины.

Георгина. Оставьте ваши подарки при себе! А если вы не удалитесь, я позову на помощь!

Станислав. Сейчас я тебя обещу.

Георгина. На помощь!

В кафе влетает Радован. Одет, как Джордж на плакате.

Радован. Вы звали на помощь?

Георгина. Добрый прохожий, этот старик пытался покуситься на мою честь.

Радован. Я его знаю! Величайший развратник в истории этого города. Сейчас я его буду бить.

Радован лупцует Станислава. Поначалу сдержанно, следуя договорённости, а потом всё больше «входит во вкус» и забывается... После нескольких ощутимых ударов Станислав выходит из роли старого соблазителя.

Станислав. Радован, не бей меня. Я больше не буду...

Радован (с чисто американским акцентом). Я тебя до утра буду бить! Подонок! Ты зачем меня заложил, стукач, что я ограбил ту ювелирную лавку! Откуда у тебя этот золотой браслет из платины? Свинья!

Станислав. О-ёй... Не надо... Не надо драться! Я больше не играю...

Радован. Не играешь?! Когда мы делили добычу, тебе нравилось «играть». Тогда я был для тебя хорош. А как только ты разбогател благодаря мне, сразу начал работать на полицию. Думаешь: и деньжата, и государственная служба, а Джордж пусть сидит вместо меня?! Так, что ли? Ну, я тебе сейчас...

Радован безжалостно лупит старика. Входят Руменка, Катица и Оленёк. У Вилотича голова обмотана бинтами, словно он тяжело ранен. С великим трудом, не жалея тумаков, они оттаскивают Радована от обмершего «стукача».

Ру Станиславс. С ним ничего невозможно планировать. Всё провалит. Всё загубит на корню. Всё уничтожит. Всё растопчет.

Радован (грозит перепуганному Станиславу). Мы ещё однажды встретимся, Гарольд, в этой жизни. Ты мне кровью заплатишь! (Выхватывает пистолет и прыгает в укрытие, за вешалку.) Инспектор Майер, руки вверх! Руки вверх, пока я тебе башку не разнёс!

Оленёк (прячется за Катицу). Не надо, товарищ Радован. Я Оленёк, Вилотич. Я уже и так тяжело ранен.

Радован утихомиривается, словно очнувшись. Садится за стол, осматривается.

Радован. Я-то думал, это кафе «Красное и чёрное»... Оленёк, оставь в покое Георгину!

Оленёк (целует руку несчастной заплаканной девушке). Дорогая коллега, позвольте поцеловать вам руку, без всяких задних мыслей. Ваши страдания мне близки, ибо то, что я претерпел от своих Вилотичей (показывает на забинтованную голову), нельзя назвать семейной лаской. Я понимаю, человека нужно критиковать, даже оплеуха мне не в диковинку, но атаковать, стреляя на поражение, – это далеко от всякого гуманизма. Дорогая Георгина, наши судьбы совершенно схожи. Нет, не говорите мне – нет. Хотите ли вы выйти за меня замуж?

Катица. Не звезды, Оленёк! Видишь ведь – никого нет.

Оленёк. Мадмуазель Георгина, я вас спрашиваю самым серьёзным образом. В моих словах нет дурных намерений. Я не кокетничаю и насчёт брака не блефую. Если б я не был слишком свободен, я бы вас полюбил.

Радован. А действительно, почему бы Георгине и Оленьку...

Ру Станислав. Никаких разговоров! Я этого парня знаю. Обычная тряпка! Слюнтяй! Шантрапа... Не пойдёт моя дочь по рукам от одного Вилотича к другому, как народная песня – из поколения в поколение. Когда Оленёк её бросит, заявится тот кашлюн, потом тот молчун...

Катица. Точняк, точняк... Другого выхода нет: я ставлю вам выпивку и отправляюсь в Америку. Давайте сядем все вместе.

Сдвигают два стола. Падают стулья, пепельницы – поднимается страшный шум.

Радован. Кельнер!.. Где кельнер? Кельнер!!

Из кухни выходит тучный Кельнер. Идёт сонно, расхлябанно, лениво и, как водится – нагло. Подходит к столу, зевает и молча на них смотрит.

Катица. Ты где, братуха? Куда ты подевался? Тут можно заказать выпивку?

Кельнер. Кого вы спросили, можно ли сдвигать столы и портить инвентарь?

Станислав. Нас малость многовато.

Кельнер. Тогда спросить надо, а не так по-скотски. Ты, голован, зачем стул мутузил? Тебе говорю, чего дурачком прикидываешься? (*Сложенной пополам салфеткой бьёт Оленька по голове.*) Зачем ты, как враг народа, крушил этот стул?

Оленёк. Он сам упал, когда я стол подвинул. Не смей меня бить по голове.

Радован (*хочет замять конфликт*). Слушай, старина, мы малость понервничали, вот и забыли спросить. О-кей! Значит так, дай-ка ты нам...

Кельнер. «Дай нам» будет потом – когда всё на место поставите.

Кельнер разворачивается и возвращается на кухню. Все озадаченно смотрят ему вслед.

Ру Станислав. Каков примитивизм! Ц, ц, ц... Где мы живём? Что тут за люди?.. Говорила я, надо идти в частный сектор. Так хамят, только когда работают на государство. Будь это заведение его собственное, он бы нам ноги целовал.

Катица. Ух! У меня всё нутро кипит. Похоже, я тут устрою бучу. Ах ты, дерьмо официантское!

Станислав. Давайте без драки. Поставим, как было. Кайя, берись за уголок.

Всё аккуратно приводят в первоначальный вид. Теперь за одним столом сидят Катица, Георгина, Ру Станислав и Радован, а за другим Оленёк и Станислав.

Кельнер (*входит, отчасти удовлетворённый*). Так-то. Знаете, если вы у себя дома привыкли жить, как в берлоге, здесь так нельзя. И ещё кое о чём предупредил бы: если кто из вас сопрёт либо стибрит стакан – я из него всю душу вытрясу, до последней косточки.

Радован. О-кей, о-кей. А теперь дай-ка нам...

Кельнер. Жрать не будете?

Катица. Не будем. Пожрали уже.

Кельнер. Ага, пришли только чтоб нализаться? И что ж вы, рыбки, пьёте?

Катица. Как ты хочешь меня на каторгу загнать!

Радован. Катица... Будьте любезны, принесите нам карту вин. О-кей?

Кельнер. Нету. Украли гости. Она была в хорошем кожаном переплёте. Гостям понравилось – и украли. Теперь сандалии шьют.

Станислав. Что есть из напитков?

Кельнер. Или мне вам перечислить?

Катица (*едва выговаривает*). Раз у тебя нет карты, перечисли.

Кельнер. Будут ещё ко мне цепляться. Зарубите себе на носу: я здесь не для того, чтоб вы мне голову морочили. Когда придумаете что-нибудь разумное, если вы в состоянии, тогда и зовите. (*Разворачивается и уходит. Катица вскочила, но Радован и Станислав её удерживают.*)

Катица. О-ёй, мать его... Пустите меня. Да я ж ему все камушки из почек повыпущу!

Станислав. Пойдём отсюда.

Катица. Как бы не так, он меня ещё обслужит! Или он меня обслужит, или я его убью! Кельнер! Скотина!

Кельнер (*входит, на ходу поедая из тарелки нечто супообразное*). Орать не надо. Чего изволите?

Радован. Стало быть, так: две можжевеловых ракии...

Кельнер. Нету. Дальше?

Станислав. Белое вино.

Кельнер. Есть, но бутылка не открыта. Бутылка десять литров. Принести?

Станислав. На кой мне десять литров?

Кельнер. А я что буду делать, когда девять литров прокиснет? Или десять – или ничего.

Катица. Мне двойную крепкую.

Кельнер. Ты женщина, тебе – только сок. У меня полный погреб соков. Не сам же я их пить буду.

Ру Станиславс. А мне шатрез.

Кельнер. Можно, только двойной.

Ру Станиславс. Почему «только двойной»?

Кельнер. Так я тебе и сказал. А может, и у кабатчиков есть свои тайны. Вот что, принесу-ка я вам по фасолевому супу. Глянь, какой супчик. Я его наворачиваю и на завтрак, и на обед, и на полд-

ник, сейчас вот ужинаю, да и ночью проснусь, похлебаю. Это как наркотик. Я бы за этой фасолью и в аптеку вломился.

Катица встала. Пытается говорить спокойно, предупредительно.

Катица. Эй, парень, дай-ка я тебе кое-что скажу – я водила, шоферюга. Знаешь, я малость нервно-эмоциональная, не могу долго себя контролировать. А твоё кельнерское отродье я по всему миру колотила. Так что, если ты не будешь добр...

Кельнер. Я буду добр при одном условии: если этот голован сядет на пол. (*Решительно указывает на Оленька.*)

Георгина. Не сядет! Он тоже человек!

Радован. Сядь, Оленёк. Ладно, важно, что мы чего-нибудь выпьем. Корона у тебя не свалится. Сядь... А ты, Георгина, отстань уже наконец от Вилотича!

Кельнер. Пока он на стуле, выпивки не будет... Я пошёл, налью себе ещё тарелочку марихуаны.

Катица. Как-то в 1966-м, в мае месяце, везла я срочную партию отбивных на косточке из Баиной Башты в Торонто, через Будапешт и Цюрих. Перво-наперво провела конкретный разговор по телефону: «Пронто! Пронто! Тут Торонто?! Скоро буду!»... И газ до упора. Останавливалась всего два раза – в Греции и в Голландии шли проливные дожди...

Станислав. О чём она?

Радован. Понятия не имею, но очень возбуждает.

Катица. В Гренобле торможу свой межконтинентальный холодильник и пряником в кафешку. Только села, сразу никто не подходит. Жду: час, два, три... начинается вечер, месяц рождается полный сиянья, дивная ночь, а меня никто не обслуживает. Иду на кухню, заглядываю в окошко, и есть чему подивиться: пять официантов и пять поварих, голые-голехонькие, в чём мать родила, носятся, гоняются друг за дружкой среди сковородок, кастрюль и котлов. Визг, писк, гам! Тут у меня в глазах потемнело, сажусь я в холодильник, и – прямо на этот шалман. Вперёд-назад, туда-обратно, так отупюжила, что от всей харчевни только полянка осталась... Я и тут такое устрою, но сперва этого кельнерюгу на вешалке вздёрну, за ногу, как шпареное поросё. Эй, скотина! Эй, дерьмо!

Кельнер. Да?

Катица. Слушай: в последний раз...

Кельнер. Почему голован на пол не сел?

Радован. Сядь, Оленёк!

Оленёк (*подстывает белую салфетку и садится*).

Я пропасть, я одинокое дерево

На равнине.

Хлещут меня ветра и молнии бьют.

Меня окружают люди с огромными топорами,

Чёрные всадники.

Я вижу: они – человекосеки – всё ближе.

Я пытаюсь взлететь, я машу ветвями,
 Но корни мои глубоко
 В этой скудной земле.
 И не знаю, услышит ли кто-то мой крик:
 Один сидит – десять рубят,
 Откуда у нас, Боже милый,
 Столько их, человекосеков постылых?!!

Катица. Вот: и сел, и стишок прочёл – давай обслужи нас.

Кельнер. Вам что-то не нравится?.. Считайте, угощение уже на столе, если госпожа согласится съесть охапку сена. Можно?

*Кельнер указывает на Руменку, та взвизгивает и хватается за сердце.
 Катица пинает стул и начинает избивать Кельнера. Бьёт его руками,
 ногами, вешалкой... Подавальщик уворачивается, просит, умоляет,
 падает на колени... Радован довольно подпрыгивает.*

Радован. Крошэ! Коротким боковым! Так его, так!левой ногой!.. Как малышка бьёт!! Браво, Кайя!

Катица (*останавливается и смотрит на часы*). Сейчас без пяти десять. Я буду его канифолить часов до шести утра!

Продолжает мутузить Кельнера...

Вдруг за окном раздаётся громкий мужской голос.

Голос. О-ооо! Радова-а-ан! Мы окружили кафе! Всех вас перебьём, если не сдадитесь!

Станислав. Это Вилотичи... Мы окружены.

К ногам Радована падает брошенный с улицы комок бумаги.

Руменка. Если я сейчас погибну, пусть никто пишет на моём памятнике, что меня звали Руменка.

Станислав. А я вот не хочу, чтоб про меня писали на памятнике. Люди, честно говоря, мне что-то погибать неохота. Я ещё в силах нитку в иглолку вставить, у меня двадцать четыре зуба, и я не лысый.

Радован. Трус!

Станислав. Извини, момент врождённой слабости. Что пишут Вилотичи?

Радован (*читает записку*). «Сегодня мы узнали, что убит мой сын Марко, в Америце». Говорить надо: в Америке. Надо же: «в Америце»...

Станислав. Читай дальше!

Радован. «Судя по описанию убийцы, мы подозреваем, что это ваш “покойник” Василий. За сына отомщу кроваво. Илия».

Станислав. Подозревает моего покойного брата Василия? Да он в своём уме? Оленёк – твой отец в своём уме?

Оленёк. Не знаю, в своём или нет, но знаю, что человек он очень опасный.

Катица. Как у нас с оружием?

Радован. У меня пистолет.

Катица. Что ж, давайте поцелуемся...

Ру Станиславс. Оленёк, любишь ли ты Георгину?

Оленёк. Если позволительно произнести это возвышенное слово, я наберусь храбрости...

Ру Станиславс. Молчи! Видишь – они хотят нас убить. Если вытащишь нас из этой передраги, получишь Георгину в жёны. Сделай что-нибудь.

Оленёк. Дайте мне слово.

Ру Станиславс. Да дам я тебе что хочешь! Действуй!

Оленёк подходит к Георгине, целует ей руку и выбегает из кафе.

Станислав выглядывает в окно... Остальные лезут к нему с вопросами.

Катица. Что они делают?

Станислав. Устанавливают миномёт.

Кельнер. Если метнут мину в кафе, за каждый разбитый стакан – сто динаров.

Радован. Где Оленёк?

Станислав. Разговаривает с отцом... В чём-то его убеждает... О, возвращается.

Вбегает Оленёк с большим бумажным пакетом.

Оленёк. Договорился... Отец вам посылает вот эту отраву, чтоб вы её вдоволь напились, все вместе. Говорит, это всё, что он может для вас сделать. Я дал им слово, что мы коллективно отравимся. Так спокойней всего: без стрельбы, без крови, без огня и воплей. Они ушли, а мы теперь должны сдерживать данное слово. Вы знаете, что в нашем Родном Краю значит, когда что-то обещаешь, когда руку ко лбу приложишь...

Радован. Э, когда уж я уехал из Родного-то Края. Позабыл я все эти дела. Так у наших предков водилось. Времена меняются. Сегодня дашь слово, а завтра – кто тебя спросит, что ты там наобещал.

Оленёк. Господин Радован. В моей семье за тысячу лет никто не нарушил клятвы. Прошу вас, давайте выпьем яд. Вы не должны меня предать и опозорить! Люди, заклинаю вас! А то я больше никогда не посмею отцу и братьям на глаза показаться!

Станислав. Да пошёл ты! Чтоб я травился, как курица, из-за того, что ты приложил руку ко лбу? Вперёд, вперёд, пока злодеи не вернулись.

Радован. Ты ненормальный. Охота тебе травиться – травись сам! Он, видишь ли, слово дал... Невежа ты невоспитанный. Как ты смеешь что-то обещать от чужого имени?

Семья Радована собирает манатки и направляется к выходу, но путь им преграждает Кельнер.

Кельнер. Никуда вы не пойдёте, пока не оплатите счёт!

Радован. Сколько? Живее!

Кельнер. Полмиллиона.

Катица. Сейчас я его убью.

Радован. Беги! Хочешь, чтоб вернулись Вилотичи? (*Радован достаёт пачку банкнот. Остальные убегают.*) Держи, разбойник. На днях вернусь за сдачей. Попомнишь ты Радована Третьего!

Радован вылетает из кафе. Кельнер довольно смотрит на деньги, потом включает радио. Поёт свою любимую песню.

II действие

3. Накануне битвы

*Среди вещей, держа за ногу куклу, бродит Георгина.
От Оленька её охраняет Станислав. Старик вооружён до зубов.
Ру Станиславс что-то режет большими ножницами. Женица совсем
заработалась. Радован насмешило на неё смотрит, ухмыляется,
пощипывает усы и качается, как пресс-папье... Жена нервно на него
косится; не может выдержать презрительного надсмотрщицкого взгляда.
Спальня превращена в склад тряпок, платьев, портновских манекенов,
журналов мод и выкроек.*

Руменка. Чего тебе, голован? Что на меня уставился? До каких пор ты будешь маячить у меня перед носом? Радован! Клянусь родным отцом, я тебя искромсаю этими ножницами, как...

Радован. Как искромсала моё единственное пальто? Я просто смотрю на тебя! Просто смотрю на тебя и не знаю, что с тобой сделать: взять, что ли, эти ножницы да руки тебе поотрезать? Вижу я, ты же будешь шить, пока я тебе руки не отрежу. Корова ты горная, что я надену, если завтра пойдёт снег?

Ру Станиславс. Снег в сентябре?

Радован. А в декабре что я делать буду?

Ру Станиславс. Куда это ты собрался в декабре?

Радован. Станислав, прошу тебя, прости с дочерью. Давай. Поцелуйтесь крепко, пожелайте друг дружке всего доброго... А потом я спущу её в подвал, без лифта... У меня, у меня... у меня уже ум за разум зашёл. Кто вчера меня знал, тот сегодня не узнает. Просто у меня ум зашёл за разум. Вот и всё!

Руменка. Ты всегда такой был... Извини, ты сам меня спровоцировал.

Радован (*показывает свои «чудесные» брюки*). Что это такое, Руменка? Ну, скажи мне, чтоб я тебя не бил, не колотил, что это на мне? Что это – то, что получилось из моего зимнего пальто?!

Ру Станиславс. А то ты не знаешь.

Радован. Не знаю.

Ру Станиславс (*горько плачет*). Я кровь проливала, все путеводные пальцы себе исколола... и вот чем он мне платит... И глазоньки-то я проглядела, пока кроила да шила... Спасибо тебе, супруг мой Радован. Спасибо тебе...

Радован (*мягче*). Большой силы, чем женское бессилие, я отродясь не видал... Да будет тебе... не плачь. Только объясни мне: что это на мне?

Ру Станиславс. Брюки.

Радован. Значит, из рукавов пальто ты сделала штанины, а передок остался навряде «маленькой» ширилки. Не больно удобно, зато дико красиво.

Ру Станиславс. Так сейчас носят в Риме.

Радован. И не холодно им без пальто?

Ру Станиславс. Почему ты думаешь – без пальто?

Радован (*старается быть учтивым*). Ну, я думаю, если они шьют брюки из пальто, тогда им зимой немного прохладно.

Ру Станиславс. Нет, зимой они уезжают на Канарские острова. Наоборот, они счастливы, что на них нет ещё и пальто. Там они ходят в одних рубашках и в брюках.

Радован. Скажи, пожалуйста!.. Только гляньте на неё, какая она умная... А что если я не смогу поехать на Канарские острова? Если мне что-нибудь непреодолимо воспрепятствует?

Ру Станиславс. А ты туда собираешься?

Радован. Придётся. Как я переживу зиму без пальто?

Ру Станиславс. А что, у тебя деньги есть на дорогу до Канарских островов? Здорово, Радован, ей-богу, здорово! Мы тут будем голодать, во время этой стабилизации, а ты на дорогу выбросишь миллионы. Ты слышал его, отец?! Господин собирается нас оставить.

Станислав подталкивает Оленька к двери. Юноша упирается.

Станислав. У тебя, похоже, нет намерения бежать? Думаешь, я буду играть роль болвана-сторожа? Ладно, я отвернусь, а ты давай дёру прямо к выходу. Даю тебе честное слово, в голову не попаду. Буду целить в ноги.

Оленёк. Нет, никак не возможно, господин Станислав. Я давно осознал: невозможно убежать от самого себя. Мне странно, как вы, в зените опыта, этого не понимаете... Я к этому месту привязан гораздо более прочными нитями, чем этот ваш канат. Вы читали «Неудавшийся побег» Джузеппини?

Станислав. Не смей о нём даже упоминать! Есть на то причины.

Оленёк. Ах, вот как. Пардон, я не знал.

Станислав. Поймёшь ли ты когда-нибудь, что ты в этом доме пленник и как таковой подлежишь угнетению?

Радован (*усаживается в кресло перед телевизором. Вдыхает*). Первым же поездом возвращаюсь в Родной Край. Покину вас раз и навсегда, а вы тут деритесь, грызитесь, кидайтесь друг на друга. Меня мои люди, в Родном Краю, встретят с распростёртыми объятиями, с песнями. Уж они не забыли, что Радован, когда он был кем-то и чем-то, построил им фабрику. Свет фабрики разогнал вековую тьму вокруг моего села. Мой народ – не такой неблагодарный и жадный, как моя семья... Но почему не начинается сериал о Джордже? Ведь его ж не схватили? Этого только не хватало. Я бы сразу себя убил. Моментально.

Оленёк. Господин Радован, позвольте ознакомить вас с одним моим стихотворением, из сборника «Возвращение в Родные Края».

Может, вам капельку полегчает. *(Декламирует воодушевлённо, громко, взволнованно.)*

Ночью мне снятся виды с холма
Старые домики рухлядь родная
Снятся зелёные рощи поля
И синее небо Родного Края

Ночью мне снится Черешня в цвету
Вся она в белом точно невеста
Снится как замуж выходит в саду
За принца Вяза моя Черешня

Ночью мне снится в моём селе
Осенняя ярмарка полная красок
Снится что я в хороводе с ней –
С Милицей – и она со мной пляшет

Ночью мне снится что молод я
Вот я у старого дома стою
Не просыпаться бы мне никогда
Лишь пробуждения я боюсь

Радован онемев глядит на поэта, потом встаёт, подходит к нему и обнимает. Оленёк в смущённом трепете.

Радован. Отныне ты для меня – классик. Я ничего подобного не слышал. Bravo, парень! Bravo... Красиво ты сочинил. Так вот, клянись тебе, я за свой счёт напечатаю полное собрание твоих сочинений, в твёрдом переплёте, на бумаге без древесной целлюлозы... Только не мог бы ты написать один стих и обо мне? Я бы тебе подсказал основные элементы, а ты их расположи и зарифмуй. К примеру: каковы мои самые характерные особенности? Возьмём только самые очевидные: честность, храбрость, прозорливость, любовь к народу и любовь народа ко мне – не знаю даже, кто кого больше любит...

Оленёк. Мне очень жаль, но не смогу. Не хочу быть придворным стихоплётом.

Георгина. Я выучила наизусть твоё стихотворение «Женщина, мужчина и река». *(Берёт юношу за руку. Декламирует.)*

Женщина, белая, смотрит на реку
По реке её взгляд плывёт
Женщина странная, в мечты погружённая
Пытается след
Отыскать на воде

Оленёк. Маленький чёлн по реке проплывает
Тихо плывёт исчезая вдали
За горизонтом лесами горами
И нивами золотыми

Георгина. Какая-то женщина очень задумчивая
Ставит корзиночку на пенёк

Корзинка упала
 И смотрит женщина:
 Бутылка вина
 Покатилась к воде
Оленёк. Какая-то женщина очень напугана
 Какой-то мужчина в мечты погружён
 Он уверен что эта река
 Куда-то к свободе его несёт
Георгина. Какая-то женщина просит птицу
 Ей открыть что там вдали
Оленёк. А какой-то мужчина растрёпан
 Вёсла подняв вытирает лоб
 Смотрит на солнце и так боится
 Что надвигается тьма
Георгина. Какая-то женщина долго плачет
 Одна река ничего не знает
 И притворяется просто водой

*Георгина и Оленёк кланяются. Радован хватает дочь
 и выталкивает её из комнаты.*

Станислав (*обеспокоенно предлагает зятю*). Давай положим Георгину в больницу. Видишь ли, она начала декламировать стихи. Так и мой покойный брат Василий, когда с крыши упал, тоже принялся декламировать. Грохнулся на темечко, прямиком на пробор, а как встал, тут же произнёс:

«Было б ружьё да сотня патронов,
 Да пушечка весом в тонну –
 Она б этой ночью была вовсе не так непреклонна!»

Радован (*Оленьку*). Ты меня разочаровал и как человек, и как поэт. Не будет никакого собрания сочинений.

Ру Станиславс. Пёс набрехал, пёс отбрехался.

Телефон отвлекает Радована от намерения убить жену.

Радован. Алло?.. Кто вам нужен?.. Да, да, это квартира Радована Третьего... Да... С кем имею честь?

Радован обескураженно кладёт трубку.

Станислав. Кто это?

Радован. Какой-то идиот. Спрашивает, дома ли мы и жив ли ты.

Станислав. А чего мне не жить-то.

У входной двери задрезжал звонок. Станислав выходит и осторожно открывает дверь. В квартиру, к неопишуемой растерянности и изумлению присутствующих, входит Кельнер. В руках у него охапка цветов – огромный букет прекрасных пластмассовых роз.

Он, как водится, немного взволнован.

Станислав. Видал я в жизни дураков, но такого – в первый раз... Ты пришёл, чтоб мы тебя убили?

Кельнер. Позвольте представиться: Осман Аврамович, работник общественного питания в.к.

Радован. Для меня особая честь ответить вам от своего имени: Радован Третий, убийца работника общественного питания Османа Аврамовича...

Кельнер. В.к., высшей категории.

Радован. Будет тебе и в.к., и к.к. – крупный калибр.

Кельнер. Я ко всему готов. Примирился с тем, что некоторое время меня не будет. Я сказал себе: или жизнь твоя будет цветами, или больше тебя не станет.

Станислав. И этот – стихами?..

Кельнер. Я принёс Георгине этот букет неувядающих роз, чтобы и наша любовь никогда не увяла. Вот, а теперь делайте со мной что хотите. Я её люблю, спать не могу с той самой ночи...

Ру Станиславс. Присаживайся, зятёк! Добро пожаловать.

Станислав. Вишь ты, кто бы мог подумать: экая дрянь, а человек хороший. Стало быть – свадьба!

*Станислав пускает пулю в потолок.
Извлекает из буфета бутылку.*

Радован. Не спеши, Станислав. Мы ещё не сказали ему, что Георгина... *(Показывает на живот.)*

Руменка *(осматривает новоиспечённого зятя)*. Кто тебе шил одежду, руки б ему оторвать. Ц, ц, ц... Когда этот крой был в моде? Сейчас я тебе кой-чего поправлю. *(Берёт ножницы, отхватывает рукава.)* Лучше стало? А? Признай, если есть у тебя хоть капля вкуса к компаративной эстетике... Георгина! Георгина! Иди сюда! Пришёл твой муж. Георгина!

Георгина *(входит и устремляется к Оленьку)*. Муж мой!

Кельнер. Женщина! Я твой муж!

Георгина. Как же это...

Станислав. Ох, до чего я по свадьбам стосковался. Нажрусь и напьюсь, как свинья. Во как будет: слопаю тарелок двадцать супа, десяток мисок белого и десяток горшков красного соуса с пятью котлами варёной индюшатины. Для начала. Затем: заколю два стада овец, целый загон поросят, сорок боровов, весь годовой приплод птицы и всех гусей, которых догоню. Выпью: сто тонн мягкой ракии – первой перегонки, и тонн двести крепкой, двойной, а жажду утолю одиннадцатью грузовиками пива и восемью цистернами вина. Когда надерусь так, что ни себя, ни других узнавать не буду, вытащу ружьишко и пристрелю штук четырнадцать гостей. Если на свадьбе меньше четырнадцати трупов, это не свадьба, а срань.

Кельнер *(всё записывает в свой блокнотик)*. Ноль, ноль... Два да пять девять... восемь в уме... сто пишем... Итого: около пятидесяти миллионов двухсот сорока тысяч.

Станислав. Мелочь.

Радован. Хорошо ты меня наколол! Отдавай те деньги, что отнял у меня в кафе.

Кельнер. Ни динара нету. Я купил этот костюм.

Радован. Ладно. Это тебе приданое... Руменка, кто ему скажет, что Георгина...

Ру Станиславс. Ты ей отец.

Радован. А ты ей мать.

Ру Станиславс. А Станислав ей дед, а Катица сестра, а братьев нет... Нечего считать, откашляйся и говори.

Кельнер. О чём речь? Не могу ли я вам помочь, если это не нарушит субординации?

Радован. Вся субординация давно коту под хвост.

Кельнер. Посмотрите на эти руки. Эти руки – два золотых рудника. Есть свидетели, что я один-одинёшенек, то есть у меня нигде и никого, я такой, каким вы меня сейчас видите... Но что я хотел сказать?... Ах, да: 1946 год, снег вот посюда, там, где расчищен, а до мая ещё далеко, на солнце нечего и надеяться... Что же я хотел сказать? Извините, часто вот так начну говорить, а потом... словно какая-то пелена находит... Не знаю... Иду к врачу, чтоб ему на это пожаловаться, и забываю, зачем пришёл, начинаю зубы лечить. Посмотрите, верхние раз пять протезировал...

Радован. Да прекрати ты. Георгина в интересном положении.

Ру Станиславс. Чуточку. Совсем немножечко. Почти как бы и нет ничего. Верь только матери. Зачем мне тебе лгать.

Кельнер. Да что ж вы мне сразу-то не сказали! А я-то всё думаю: так оно или не так, так или не так... Весь издёргался. Э, да знаете ли вы, как мне теперь полегчало? Мама, дайте я вас поцелую! Папа...

Радован. Только без поцелуев. Я когда целую, тут же и заваливаю... Значит, тебе подходит, что она не первой свеже...

Кельнер. Разумеется! Вы настоящие родители.

Станислав. Зятёк тронулся.

Ру Станиславс. Опять всё насмарку. Он пережил шок, когда услышал...

Кельнер. Посмотрите на эти руки...

Радован. Два золотых рудника? Вон из дома! Вон! Мало мне того, что тесть психованный, так ещё не хватало и зятя полоумного. Проваливай...

Станислав. Я хоть и психованный, а дочку-то свою замуж выдал. Выдай-ка ты теперь свою умницу-разумницу!

Кельнер. Это руки честного человека. Пять факультетов я, конечно, не кончал, одну только маленькую школу для великих людей. Георгина, подойди, я тебя поцелую. Смею ли прикоснуться... О, она действительно в интересном положении! Посмотрите, я сам не свой от умиления. Послушай, любовь моя: меня твоё прошлое не интересует. Волнует меня только твоё будущее.

Станислав. А если человек не может иметь детей, а детей любит... Сколько людей вырастило чужих детей, как своих. Разве Руменка похожа на меня? Ни на столечко. А я люблю её, как родную дочь.

Радован. Ну да, так и есть. Тут он, по крайней мере, будет точно знать, что ребёнок не его. Не о чем беспокоиться... Давайте, дет-

ки, сейчас ступайте, а потом опять к нам приходите. Айда, айда на улицу. Человеку, чтобы вернуться, надо сначала уйти, а мы так хотим, чтоб вы к нам вернулись. Уже по вас соскучились. Идите, чтобы прийти. Извольте покинуть свой дом.

*Оленьку удаётся поднять понициую голову.
Перед разлукой он говорит Георгине.*

Оленёк. Тысячу лет я был мёртв, прочно и необратимо –
И во времена Греции, и во времена Рима.
А рождён я был, только чтобы понять:
Я уже мёртв, и живому мне теперь не бывать!

Георгина. Выше голову, Оленёк. Я тебя не забуду.

Станислав. Дети, постойте. Нет смысла так расставаться. Давайте-ка минуток восемь повеселимся и порадуетесь.

Радован. Многовато, Станислав.

Станислав. Хорошо, хотя бы пять. Я сейчас спонтанно запою, а вы потом, опять-таки спонтанно, подхватите песню.

Смотрит Миле – что ж такого:

Где овца, а где корова –
О-ооооооой!

Радован. Видит Миле с полувзгляду:

С передочку али с заду –
Йо-ооооооой!

Кельнер. Приди, Миле, на лужок,

Съедят птицы виноград –
Ой!

Звучит народное коло. Радован ведёт увлечённых пляской людей к выходу из квартиры. Они прощаются, танцуют... Радован с облегчением захлопывает дверь, когда дочь и зять покидают его жизненное пространство. Немедленно включает телевизор.

Радован. Наконец-то. Чуть было не сорвали мне просмотр Джорджа. Ещё и ты добавил – минуток восемь... Ты иной раз и впрямь малость того... Но почему сериал никак не начнётся? Уже на целый час опаздывает... Может, Джорджа сцапали с прошлой серии?

Слышен голос диктора. Радован вскакивает, прибавляет громкости.

Голос диктора. «Дорогие зрители, как мы уже вам сообщали в утренней программе передач, сериал о Джордже прерывается до принятия окончательного решения. Мы считаем, что отдельные эпизоды этого сериала, как в силу их грубости, так и по идейному направлению, неприемлемы для дальнейшей трансляции. В форме криминального романа авторы упомянутого сериала ведут одностороннюю и неприемлемую для нас пропаганду идейных и жизненных позиций и ценностей. Ловко придуманные и...»

Радован выключает телевизор. На ватных ногах подходит к окну, держась за сердце. Станислав тоже встревожен.

Станислав. Что это было, Радован? Почему прервали сериал?

Радован. Я этого не переживу!

*Радован выбрасывается в окно.
Станислав подбегает, высовывается на улицу.*

Станислав. Э, вот сумасшедший. Бросился ни с того ни с сего.

Ру Станиславс. Вдребезги небось, о бетон-то?

Станислав. Всё ещё падает... Высота немалая. Тринадцатый этаж. Тут есть где полетать.

Ру Станиславс. Не в том проблема, папа. Радован никогда не имел веса как человек. С того дня, как мы с ним познакомились, он всегда был невесом и легкомыслен. Разбился наконец или нет?

Станислав. Пролетел пятый этаж, четвёртый, третий, второй... немного задержался над нижним... и – врезался в бетон.

Ру Станиславс (*берёт чёрный платок. Повязывает*). Папа, мне идёт?.. Столько лет мечтала, теперь наконец разработаю свою коллекцию траурных моделей «Скорбящая Евфимия». Кстати, папа, как оно было, по народному обычаю: оплакивает ли женщина покойника несмотря на то, что он был её мужем?

Станислав. Ты меня спрашиваешь? Я же так отделился от народа. Руменка, он встаёт! Он поднялся! Стряхивает пыль и входит в подъезд!

Ру Станиславс. Кто встаёт? Кто входит в подъезд?

Станислав. Радован!

Ру Станиславс. Но так нельзя! Нельзя! Зачем же я пережила шок? Зачем у меня сердце сжалось от боли?

Звонит телефон. Руменка снимает трубку.

Руменка. Алло... Да... Не может быть! Папа, Катица попала в межконтинентальную дорожно-транспортную аварию... Товарищ, что было с фарами?.. Принесите Катицу домой. Наш адрес: Антипопа Антония, номер 108, бульвар 109, строение 110, подъезд 111...

*Входит Радован, немного пошатываясь на ходу...
Отряхивает пыль и довольно усмехается.*

Станислав. Точно так же усмехался мой покойный брат Василий, когда упал с крыши... Как дела, Радован?

Радован. Спасибо за вопрос, вам также... Не зря я прыгал. Пока летел мимо разных этажей, чего только ни навидался. У этих, под нами, ещё одиннадцать новых жильцов. Стоят в очереди перед уборной. А ниже, где тот, у которого голова больше, чем у меня...

Ру Станиславс. Ни у кого нет головы больше, чем у тебя.

Радован. Мы мерялись на прошлой неделе... Между тем, приятней всего было пролетать мимо пятого этажа. Я видел удивительную, невероятную эротическую комбинацию.

Станислав. Да ну, не может быть!..

Радован. Она обнимает его ногами за талию, а он трусит по комнате. Я заметил, что тут задержался дольше всего.

Станислав. На каком этаже?

Радован. На пятом.

Станислав. О-ёй, да это же та самая длинноногая стюардесса! Это она! Мать моя...

Станислав с разбега бросается в окно. И Оленёк встрепенулся. Высунулся, кричит Станиславу.

Оленёк. Что видишь?! Дядя, что ты видишь?.. Не хочет, змей матёрый, с другими делиться...

Оленёк переваливается через подоконник и обрушивается вниз.

Радован. Вот и Оленёк нас покинул.

Ру Станиславс. А кто был со стюардессой?

Радован. Какой-то олух, не человек, а чудовище – вот с такими усами.

Ру Станиславс. О-ёй, это же тот видный из себя свободный сельхозпроизводитель, бывший земледелец, который доставляет сыр и сливки в наш дом...

Ру Станиславс мчится к окну, но Радован в последний момент хватает её за ноги.

Радован. Покуда я зовусь Радованом и покуда я отпрыск рода, который веками хранил честь и достоинство, ты не прыгнешь!

Ру Станиславс. Постыдились бы! Полный дом вуайеристов! Как вам не совестно массово прыгать. Люди подумают, что это какая-то парашютная школа для бедных.

Входит злой Станислав. Старик прихрамывает и угрожающе смотрит на Радована.

Станислав. Кто крикнул: «Что видишь?»? Кто крикнул? Я ему все кости переломая!

Радован. Оленёк... Он тоже прыгнул.

Станислав. Увидит спущенные жалюзи, как я. Стюардесса услышала шум и опустила жалюзи... А какой-то милиционер меня чуть не лишил свободы. Говорит: «Смотрю я на вас, как вы скачете, и думаю – куда это вы наострились». Ну да ладно, Радован. Давай-ка говори: «Ах, я сегодня особенно счастлив»... К тебе с визитом явился Джордж. Я как раз упал, и тут из лимузина, метров двадцать длиной, выходит Джордж и спрашивает меня: «Не в этом ли Эмпайр-стейт-билдинге проживает Радован Третий?».

Радован. Джордж?

Станислав. Клянусь тебе. Вон он, автографы раздаёт. Говорит, ты приглашал его нанести визит. За твой счёт.

Радован. Руменка, потрогай, как у меня колотится сердце. Люди, я этого не вынесу – увидеть его своими глазами. Меня удар хватит, моментально.

Как ураган влетает Оленёк, вопя во весь голос.

Оленёк. Джордж идёт, Радован, к тебе приехал Джордж!

У входной двери звенит звонок. Все оцепенели, кроме Радована, который внезапно, в одно мгновение, изменился.

Радован. Оленёк, пойдй скажи ему, пусть проваливает от моей входной двери! Моментально! Я не желаю его видеть! Кто он такой, чтоб я его ждал месяцами? И вот теперь, когда его убрали из программы и объявили опасным элементом, он наконец надумал явиться. Оно мне надо – чтоб люди говорили, что я стал прибежищем всевозможных международных инкриминированных сил? Никто меня не купит на популярность. Ладно бы ещё речь шла о миллионе, чтоб я ощутил патриотическую дилемму! Что ж это его не было, пока он был всеми принят и официально признан? Нет уж, Радован не так наивен... *(Мчится к входной двери. Слышен его разъярённый голос.)* Марш отсюда! Проваливай! Дерьмец ты аморальный! *(Возвращается, отряхивая руки.)* Эх я его приложил! Скатился вниз аж до первого этажа! Пусть люди видят, кто такой Радован и на чьей он стороне! Этот пришёл и ушёл, а мне здесь жить...

*Рвёт плакат с Джорджем, срывает усы «а ля Джордж»,
взьерошивает прилизанные волосы, снимает полосатый пиджак...
Из квартиры Вилотичей доносится странный глухой гул, гудение, стук.*

Станислав. Радован, у Вилотичей что-то происходит. Они что-то готовят... *(Прижимает ухо к стене.)* Слышу, как бряцает оружие... Они подтягивают войска к стене... Посмотрю с балкона.

Радован. Оленёк, что там твои замышляют?

Оленёк. Хотят отомстить за брата Марко.

Станислав *(возвращается с балкона. Он потрясён).* Люди, да они же в полной боевой готовности. Тысячи две их у стены, и как минимум несколько сотен обедает на кухне, из котла... Всё наши люди из Родного Края: Миле, Аврам, Еврем, Алекса, Хромой, Стеван, Саша Ашов Младший и Саша Ашов Старший, Стоян с внуками, косоглазый Крле, сосед Цане, мельник Савва...

Радован. Мы не сдадимся! Честь нашей Георгины даст нам двукратное превосходство!

Станислав. Не мели вздор, они же порубают нас, как капусту. Слушай, Оленёк, а не стать ли тебе маленько предателем, если я тебе пообещаю отвадить Кельнера и привести Георгину?

Оленёк. Когда я ходил в школу, однажды я донёс на прогульщиков – они сбежали с урока труда. Их взгляды мне...

Станислав. Нет у нас времени на ихние взгляды! Хочешь, я приведу тебе Георгину, а ты предашь своих? Да или нет?

Оленёк. Никогда, никогда я бы этого не сделал... если б не любил Георгину. Никогда бы...

Я для кого человек?

Для человека... А как иначе?

Камень для камня не познаваем,

Для человека – он что-то значит!

Камень не знает, что он камень,

Камнем себя он не называет...

Станислав. Хватит! Они хотят нас истребить, а ты мне тут стишки декламируешь! Слушай сюда: нам нужно хотя бы три дня,

чтоб подготовиться к бою. Ты пойдёшь к своим Вилотичам и скажешь им, что мы все заболели чумой. Пока они проверят...

Радован. Сядешь в первый же поезд: пункт назначения – Родной Край. Там известишь моих людей, что я в критическом положении, в таком же, в каком были они, пока я не построил им фабрику. Пусть соберутся, повытягают стволы из схронов и немедленно выдвигаются. Дорогу и дорожные расходы оплачу. Давай только пошустрее, зятёк ты мой!

Выпроваживают Оленька. Подтаскивают к двери стол.

Станислав. Надо натянуть колючую проволоку на балконе – они уже приготовили осадные лестницы. В кольцо нас взять хотят.

Радован. Жду не дождусь, когда они пожалуют. Хоть откуда. Не знают они, на кого попёрли и что их ждёт. Я ведь когда-то с этим пистолетиком... Станислав, прошу тебя, вдарь мне, да покрепче, если только я начну вспоминать своё прошлое. Дай по морде, выбей все зубы. Лучше ты меня отметелишь, чем кто другой. Тебе-то я и сам могу вмазать, если переборщишь.

*Станислав приносит моток колючей проволоки,
а Руменка – два старых солдатских карабина.*

Ру Станиславс. Слабовато мы вооружены.

Радован. Да я их голыми руками!..

Станислав. Слышь, Радован, они перестраиваются. Могут напасть в любую минуту!

*Радован и Станислав выходят с колючей проволокой на балкон.
Руменка разбирает и чистит ружья... Из соседней квартиры
доносятся шум, выкрики и грохот барабанов.*

4. Великая битва

*Комната превращена в линию обороны: баррикады, траншеи из вещей,
проволочные заграждения. Станислав и Радован, в поношенных униформах,
прохаживаются вдоль неприятельской стены с ружьями на плече.*

*Руменка, одетая медсестрой, с флажком Красного Креста
сидит на одной из «баррикад» и, поскуливая, плачет.*

Радован. Руменка! Не подрывай нам боевой дух! Не смей вносить малодушие в наши ряды! Хочу песен!.. И чего ты целый день канючишь?

Ру Станиславс. Оплакиваю себя, потому как знаю – меня никто не оплачет. Наверно, у меня есть на это право после стольких лет, проведённых наедине с собой? И не смей вмешиваться в мою жизнь в решающий момент... О-ёй, мамочка моя...

Раздаётся звонок во входную дверь.

Станислав немедленно выдвигается на позицию.

Радован. Если и это не Оленёк, тогда нам точно крышка... Кто там? Пароль? Орёл!.. Заходи!

Появляется Катица. Девушка вся в гипсе, едва передвигается.

Радован. Катица, ты нам как раз годишься – как рыцарь в доспехах.

Ру Станислав. Должна сказать, тебе очень идёт этот гипс. Только вот тут складок многовато... Повернись-ка, будь добра... Как он тебе спину сделал, глаза у него, что ли, вытекли?

Катица. Без лишних вопросов. Я пришла повидаться, скоро уйду.

Радован. Слушай, Катица, это правда – то, что пишут в средствах массовой информации: будто ты в ДТП семерых порешила? Верно ли и точно ли мы оповещены, хотел бы я знать.

Катица. И да, и нет. Да, поскольку семеро частично мёртвых извлекли из машины. Нет, поскольку машина была зарегистрирована на четверых. У меня совесть насчёт троих лишних совершенно чиста. Согласно закону о транспортных средствах, в машине, которая зарегистрирована на четверых, я не могла убить семерых. Чего они лезли туда, где им не место? Их могло быть и двадцать... Я веду фуру, жара дикая...

Радован. До чего обожаю, когда она рассказывает о своих приключениях. И что, конкретно, было?

Катица. Припекало всюю, я мчусь на закат солнца, а они прут по своей стороне и никак не перейдут на мою. И это называется – культура дорожного движения? Неужели это и есть то, за что мы боролась на наших шоссе и автострадах? Ну, я со своим холодильником и перестроилась на встречную полосу.

Радован. Ты им сигналила?

Катица. Само собой!

Радован. Тогда какие проблемы?! Если ты им сигналила, они и виноваты.

Катица. Труби – не труби, была проблема и прошла... Эх, Радован, Радован, видишь, что ты из меня сделал? Понимаешь ты, до чего довело меня то, что ты стриг меня, как мальчишку, таскал на бокс, водил по кабакам, подговаривал бить служащих из собеса? Всё на твоей совести. Господа, если не увидимся, желаю вам всего наилучшего от Вилотичей. Запомните: от нас, Вилотичей!

В ярости покидает дом. В дверях разминулась с пожилым человеком.

Незнакомец, проводив её взглядом, спокойно закрывает дверь.

Вновь прибывший помят и запыхан, вид у него усталый...

Домочадцы с беспокойством смотрят на него.

Станислав. Кто этот человек?

Ру Станислав. Чего это он входит не спросись?

Радован. Не местный, похоже, да и малость не в себе.

Человек сел за стол, достал из торбы лепёшку и сыр, мирно принялся за еду.

Станислав его изучает, разглядывает, потом цапает кусочек сыра; чавкает, исследует, дегустирует.

Станислав. Сыр мне знаком, а человек – нет. Впрочем, у меня какое-то странное чувство – будто он меня знает. Говори, иноземец,

откуда я тебе известен? Откуда ты меня знаешь?.. А этот сыр – словно я ел его вчера.

Радован. Берегись, Станислав, похоже, он родом из каких-то голодных краёв; такие опасны, даже когда наедятся.

Странник (*закуривает сигарету*). Полвека я вас ищу по всему земному шару. Все ноги сбил, растревожил пулю в голове. (*Снимает шляпу, показывает большой шрам над левым глазом.*) Пуля у меня в голове летит, как шмель. Слыхали, как жужжит?.. Не голова, а улей. Когда иду – пуля затихает, только встану – она вперёд. Кто-то из нас двоих всегда должен быть в движении.

Радован. За последние сто лет к нам ни один нормальный человек не заходил. Давай, странник, вали-ка ты на улицу.

Станислав. Он мне всё больше кажется знакомым... Боже, да где ж это мы с ним друг дружку позабыли?..

Странник. Я налево, она направо, я направо, она налево. Я сяду – она встанет. И как она в ту войну из столько голов мою выбрала?

Станислав. Да уж голова-то не маленькая.

Радован. Какой размер головы носишь?

Странник. Девяносто восьмой.

Радован. Поздравляю. Руменка, ты видишь, ещё один поголовастей меня будет.

Странник. Я пытался связаться с вами из лагеря, но у меня взять письмо не захотели. Я устроил большой скандал и драку. В тот же вечер на лагерном плацу приземляется вертолёт, а из вертолёта вылазит человечек с маленькими усиками и прилизанным чубчиком на лбу, в шинели до земли. И прямо ко мне: «Ты что это, Василий, порочишь мою сестру и сестру моего Третьего Рейха?». «Не порочил я её». «Да нет, порочил!». «Нет!». «Да». «Ну ладно, да». Тогда он как понёс всю мою семью, от прадеда Ефрема... Как дошёл до отца моего Живко, я ему по зубам врезал, он упал, скатился в канаву... два часа искали. Как малость оклемался, построил весь лагерь и зачитал приказ: так, мол, и так, Василий, номер 52121, выдворяется из лагеря за нарушение дисциплины! И выгнали меня напрямиком в Германию, а там немцев полно...

Станислав. Да это ж мой покойный брат Василий!

Радован. В нужный момент появился. Поможет нам в схватке с Вилотичами. Ни одному вампиру я ещё так не радовался.

Василий. Придержи язык, Радован... После войны возвращаюсь я в Родной Край, иду себе долиной Савы. Перед селом завернул на кладбище – поглядеть, кого больше не увижу. Иду к нашим могилам, вижу – а там я! Пригляделся получше: погиб я в 1942-м. Спервоначалу оно было как-то жалко – погиб-то во цвете лет. Стал себя оплакивать, а тут пуля в голове как зажужжит, по первости-то даже приятно было. Прикинул: пока жужжит – значит, живой... Хороший вы мне памятник поставили: кусок доски от забора и надпись: «Здесь лежит Василий, а дома есть на продажу вино и ракия...». В селе сказали, вы уехали в Австралию. В Австралии сказали, что вы не приезжали. Я подумал, а

вдруг вас чёрт занёс в Америку? Там нашёл Марко Вилотича. Он рассказал мне, как вас опозорил. Я грохнул его на углу улицы, под неоновым фонарём, одним прохладным вечером в начале декабря, когда первые снежинки тихо падали на ближайший парк. Потом вернулся в бар и порешил всю его компанию, которая сидела у тёплой печки. Сейчас я в розыске в пятнадцати странах – пробивался сюда, кончая каждого, кто вставал на моём пути... Теперь уж нас никто не разлучит. Никто! Больше никогда! Нет! Нет такой силы!

Станислав. Брат, Василий, спасибо тебе, конечно, за убийство, но ты малость слишком чокнутый даже для нашего дома. Давай-ка, изволь нас покинуть.

Радован. Обойдёмся мы и без тебя. Ты уж до того тронутый, что ещё каких-нибудь глупостей наделаешь. Сам видишь, с тобой не всё в порядке. Спасибо за убийство, это мы тебе возместим...

Прогоняют Василия из дома. Пока выталкивали, в квартиру пробралась Георгина. Выглядит так же, как до замужества. И плачет так же.

Ру Станиславс. Откуда ты? Георгина?

Радован. Все повадились, только Оленька всё нет! Ты почему вернулась?

Георгина. Кельнер меня взял только для того, чтоб у него был сын. Ему срочно нужна была жена в интересном положении, ради баллов для продвижения по службе. Водил меня по своей конторе, из канцелярии в канцелярию, всем демонстрировал мой живот. Теперь получил квартиру, а меня прогнал, потому как намерен жениться и завести своих детей.

Ру Станиславс. Несчастливая Георгина, и этот тебя обманул! Дурёха, веришь первому встречному! Когда ж ты образумишься?!

*Наконец появляется запыхавшийся Оленёк.
Радован вскакивает, хватая его за плечи.*

Радован. Ты где пропадал? Что удалось? Почему так задержался?

Оленёк. Георгина, ты вернулась...

Радован. Оставь её! Георгина, марш на улицу! Двоих тебе было мало...

*Радован хватая дочь за руку, выводит из квартиры
и запирает дверь на ключ.*

Оленёк. Почему вы прогнали мою Георгину?

Радован. Опомнись, пока я держу себя в руках! Кто прибудет нас защищать?

Станислав. Кто прибудет?

Оленёк. Народ велел передать Радовану, что живьём с него шкуру сдерёт.

Радован. Народ из Родного Края?

Оленёк. И окрестностей.

Радован. А за что? За то, что я им этими десятью пальцами фабрику построил? За то, что хотел, чтоб они не уезжали за границу, раз уж знают здешний язык? Неблагодарные!

Оленёк. Они готовятся тебе страшную месть. Твоя фабрика отравила реку, а река отравила поля. Даже сорняки не росли. Чтоб как-то спасти Родной Край, из реки сделали озеро и построили гидроэлектростанцию. Но воды было мало, и гидроэлектростанция перестала работать ещё до сдачи в эксплуатацию. Тогда они, желая компенсировать ущерб, осушили озеро и оставили только ил, чтоб люди могли сеять рис, но рис не вызревал, так как климат холодный, а вместе с тем тёплый. То, что он тёплый, стало ясно, когда они воздвигли гору на засыпанном озере; хотели устроить зимний туристический центр. Чтоб гора не простаивала неиспользованная, раз уж нет ни снега, ни дохода от лыжников, решили открыть большой рудник. Копали много месяцев, пока не наткнулись на ил, на тот, что раньше закопали. Тогда приняли решение снести фабрику и снова посеять кукурузу и пшеницу.

Радован (*схватившись за свою большую голову*). О-ёй, и с кем я только хотел поднимать индустрию! Земледельцы! Они же только и знают: пшеница – кукуруза, кукуруза – пшеница. Ну, и будь тут теперь передовым, прозорливым, прогрессивным, современным. Крестьяне останутся крестьянами!

Оленёк. Все готовы прибыть на подмогу моей семье. За свой счёт. Их взбесил рассказ о моей Георгине. И они за неё отомстят.

Радован. Как же, сейчас! Это если я руки опущу и позволю им над собой надругаться... Руменка, ты куда собралась?

Ру Станиславс. До сих пор я как-то думала, что всё обойдётся рукоприкладством. Но дело принимает такой оборот, что лучше я немного погуляю...

Радован. Бросаешь спутника жизни в самый трудный час. Что ты обещала в загсе, когда нас расписывали?

Оленёк. Мои Вилотичи нападут на вас через десять минут. Они всех убьют, да по нескольку раз. Слышите, как поют?

Из квартиры Вилотичей несётся песня – целый хор.

Ру Станиславс. Кто остаётся – тот остаётся, а я, как сука, отступаю. Осознаю, что я делаю, но это сильнее меня. Когда человеку гибнуть неохота, лучше, чтоб он сам признался... Пойдём, Оленёк.

Станислав. И ты уходишь?

Оленёк. Обязан. Тревожная даль зовёт.

Оленёк и Ру Станиславс поспешно покидают квартиру...

Радован заряжает ружьё. Выдаёт боеприпасы Станиславу.

Радован. Остались мы одни, Станислав. Прости, если чем-то в жизни тебя... Не упрекай...

Станислав. Нет у меня времени тебя прощать. Это затянулось бы надолго. Много зла ты мне причинил. Заодно уж вспомни и про моего покойного брата Василя...

Радован. Э, милый мой Станислав, припомни и ты кое-что. Ведь эту великолепную фабрику я построил под твоим влиянием, подавшись уговорам. Ты пожелал быть директором цементного

комбината в краю, где нет камня. «Хочу цементный комбинат, хочу цементный комбинат». Было дело?

Станислав. Ну, было.

Радован. Так что мы – квиты!

Станислав. Были бы квиты, кабы я через тебя пару раз чуть головы не лишился. Ты, точно, покушался на мою жизнь.

Радован. Я? На твою жизнь?

Станислав. В прошлом году на охоте – помнишь: «Гони, Станислав, зайца!» Я зайца гоню, а Радован в меня как бабахнет!

Радован. А я в октябре, в том году, решил искупаться, сунул ногу в ванну, попробовать, не горячо ли, тут меня током и шибануло – как дубиной.

Станислав. Зажигаю свет в коридоре, ночь была, а там выключателя нет – одни только голые провода. Аж на первый этаж скатился.

Радован. Что есть – то есть... Переходим мы вдвоём улицу, ты перешёл, а я под грузовиком. Кто-то меня толкнул, не знаешь – кто? Э!..

Станислав. Я гуляю перед домом, вдруг аккурат мне по темечку бьёт цветочный горшок. Месяц в себя приходил. Радован случайно обронил горшок.

Радован. А когда я случайно провалился сквозь пол лифта? Это не в счёт?

Станислав. Помирился, что ли?

Радован. Помирился и раздавим всех этих гадов!

Целуются.

Станислав. Давай-ка и мы с тобой споём. Пусть видят, что у нас тоже боевая песня есть!

Радован и Станислав (*подходят к неприятельской стене и поют во весь голос*).

Кто на нас войной пойдёт,

Тот костей не соберёт!

Кто на нас пойдёт войной,

Не вернётся тот домой!

Подымаем мы дубину –

Отомстим за Георгину!

Радован. Как думаешь, а если напасть на них с балкона? Что если я зайду с тылу?

Станислав. Ни в коем случае. Если я останусь тут один, я буду страшно малочислен.

В этот миг раздаётся грохот, стена затряслась. С боевым кличем через тонюсенькую перегородку панельного дома ударили Вилотичи – под предводительством Катицы, Оленька, Руменки и Василия...

Радован и Станислав отважно принимают неравный бой.

Радован. Ты на меня руку подняла! Изменница!

Ру Станиславс. Настали и мои пять минут!

Станислав. Бей их, Радован! Круши их!

Радован. В атаку, Станислав! Не вздумай погибнуть, пока мы не победим! Бей предателей отечества! И их прихвостней! Бей!

*Отражают нападение Вилотичей и «предателей отечества»...
Снова одни. Считают геройские раны.*

Станислав. Долго нам не продержаться. Мы сильнее в теории, чем на поле боя.

Радован. Контратакуй их с балкона. Когда ты крикнешь «в атаку!», я ворвусь с этой стороны. Айда, Станислав!

*Станислав обнимает Радована и выбегает на балкон.
Вскоре возвращается во главе вражеского войска.*

Радован. И ты предал, Станислав!

Станислав. Предал! Раз все мы сражаемся за одно и то же – за честь нашей Георгины – по крайней мере, хоть я буду на стороне победителей!

Радован. Курва старая! Вот тебе! На!

*Радован сражается сверхчеловечески. Из последних сил вышвыривает агрессоров на их жилплощадь... Весь изранен, изнемогает, и тут видит Георгину, которая входит в комнату.
Дочь зовёт на помощь.*

Георгина. Папа, я рожаю!

Радован. Дитя моё, я защищу тебя и отомщу им. Иди туда, спрячься. Ну, теперь-то уж я начисто с глузду двинувшись! Всех до единого перебью! Вперёд, Радован! За мной, Радован!

*Радован врывается в квартиру Вилотичей и...
вскоре возвращается из-за линии фронта во главе неприятеля.
Поднимает карабин над головой,
вещает победно, возвысив голос.*

Радован. Что я вам говорил? Пока и я не перейду на вашу сторону, эти здесь так и будут оказывать сопротивление! Не складывайте оружия, они опасней всего, когда слабы! Я-то знаю, как опасно быть победителем! Мы должны быть единогодушны и вместе изгнать Георгину, ибо она вызвала эту войну! Умышленно, вероломно, преднамеренно!

Остальные. Правильно! Да здравствует Радован!!!

*Из соседней комнаты доносится плач новорождённого младенца.
Все испуганы... готовы отступить и бежать.
Радован преграждает им путь.*

Радован. Стой! Они наращивают боевую мощь! Они неистребимы! Они делятся и размножаются! Их численность растёт! Но мы им не позволим нас сломить, поскольку чувствуем, что вокруг нас – только мы. Это нас не обманет! Лучше мы вокруг них, чем они вокруг нас! Ни шагу назад! Выше голову! Приободрились, будет лучше! Подумай! Оглянись вокруг себя – бочку катят на тебя! Бей штыком, бей ногой – сердце бьётся, рвётся в бой! Подтянись – смотри вперёд! Ну, а там – как повезёт! Выше голову – дальше увидишь! Крепче

топнешь – все услышат! Чем громче – тем меньше глухих! Вперёд, теперь мы вместе!

Все хором. Вперёд! Вперёд! Вперёд!
Давай-давай! Вот-вот! Дело пойдёт!
Дело пойдёт, народ! Дело пойдёт!

И пока непобедимое войско готовится к решающей атаке, предаваясь извечной ритуальной муштре, которая развивает силу, храбрость и глупость, из соседней комнаты слышится голос только что родившегося «неприятеля»: ребёнок плачет всё громче и всё решительней.

Конец

Белград, 1973

Перевёл Андрей Базилевский

Публикуется впервые

Умјетник може да жуди само за немогућим. Све друго је капитулација. Све вриједно што су људи створили родио је сан о немогућем. Не могу да желим оно што јест, желим оно што могу да замислим. Најљепши сан је нестваран; он је мјера за оно што је стварно. Утопије су непристајање на партерност. Увијек има времена да се помиримо са оним што мора бити, треба да будемо упорни у немирењу с малим мјерама.

Меша Селимовић

Художник может стремиться только к невозможному. Всё прочее – капитуляция. Всё ценное, что создано людьми, породила мечта о невозможном. Я не могу желать того, что есть, – я желаю того, о чём думаю. Самая прекрасная мечта нереальна, но она – мера того, что реально. Утопии – несогласие на ограниченность. Всегда есть время примириться с неизбежным; мы должны быть упрямы в непримиримости к малым мерам.

Меша Селимович

Владимир Јагличић
р.1961.

ПЕСМЕ

Битка

Чују се пуцњи мртвом тамом,
неко потеже, диваљ, ороз,
били смо војска, а сад само
пијана руља слави пораз.

У градовима неон свитка,
и испарења дим се пуши,
отпочела је нова битка
да мртвима запуши уши.

Ал чују они иза свода
у глувом брују претпоноћи -
њихови мир су и слобода
којих се нећете домоћи.

Промена

Враћа се, видим, поражено доба,
устају стари идоли из гроба.

Падају царства на крају века,
једина хоће смрт човека.

Нови се грабе, траже место,
много принчева, један престо.

Молим свакога ко ми приђе
да чаша зла нас мимоиђе,

али ће опет Христу небрат
из сажаљења бости ребра,

Владимир Ягличич
р.1961

СТИХОТВОРЕНИЯ

Битва

Стрельба гуляет в мёртвой тьме.
Спустил курок подонок дикий.
Мы были воинством. Нас нет –
чернь славит поражение криком.

Неон мерцает в городах,
и испарений дым курится.
Слух мёртвым засыпает прах.
Толпа идёт – чтоб снова биться.

Но всё же внятно: там, за сводом,
вдали, в глухом полночном звоне,
им дан покой, дана свобода.
Их ваша свора не догонит.

Перемена

День помраченья. Истошились силы,
забытый идол вышел из могилы.

И пали царства на исходе века.
Одна лишь смерть желает человека.

Гребут и грабят – каждый господин;
их много, принцев, а престол – один.

И я готов молить кого попало
о том, чтоб чаша зла нас миновала.

Да только вбили недруги Христовы
ему, из жалости, копьё под рёбра снова.

или док дивља тргом племе
официр метком разнети теме,

у име смрти што нас споји,
због које свет тај и постоји.

Пророк

Ударце примај са свих страна,
трпи и воли, ма и проклет!
Твоје је само то што отмеш
од сваког новог Божјег дана.

Не куди сад свој луди занат,
не питај *како* нити *докле!*
Трпљењем буди одвећ отмен
да признао би усов рана.

Нек завиде ти земља, лишће,
што познајеш им сребрн шапат,
што знаш где камен тајно дише

Плац душе нек је сав очишћен
да не понесе к небу вапај,
већ само мир. И ништа више.

Светови

Тамо се боре, тамо гину
за ко зна коју вредност. Тамо,
не рачунају на истину
коју у овом светлу знамо.

Другде, награде деле. Летак
који се расплиње овде, у дим.
У истом свету та два света
немају везу један с другим.

Скор

Ништа нисам изумео,
изузив ноћних бдења за празном хартијом.
И не беше ми доста, хуљи.

На площадях бушует злое племя,
и офицер себе разносит пулей темя

во имя смерти – той, что нас соединяет,
из-за которой этот мир не умирает.

Пророк

Держи удар – со всех сторон.
Терпи, люби, хоть ты и проклят!
Твоё – лишь то, чем ты силён,
что сам у дней Господних óтнял.

Не порицай свой труд упрямый,
не вопрошай: *к чему? доколе!*
Не признавай, что ноют раны.
В терпенье будь отменно волен.

Ревнуют пусть земля и листья,
что познан шёпот серебристый
во тьме, где камень тайно дышит.

Да будет плац души очищен –
чтоб не вознёсся к небу вопль твой.
В тебе – покой. И только. Вóт ты.

Миры

Там гибнет кто-нибудь, сражаясь
за что – неведомо. О, там
тех истин и не замечают,
которые открылись нам.

Там где-то раздают награды...
Здесь расплылось всё это в дым.
Два мира – рядом. И не надо
их связывать один с другим.

Скор так скор

Я ничего не изобрёл,
кроме ночных бдений за пустым листом.
И этого мне, подлецу, было мало.

Породицу сам довео на ивицу глади,
живце погубио у трци за славом,
родитеље разочарао,
о жени да и не говорим.
Син ће ме се одрећи.
Шиптар ће ми се на гроб посрати.
Српчићи ће ме спомињати у псовкама,
кад на ред дође школска лектира.
Једино девице извесне, апсолутно луде,
ишле су за мнош неко време,
као овце за шаком соли,
па и њих негде, у стрмени, погубих.
Без оваца, и без новаца
живех у свету трговаца.

Акваријум

Отварам уста, али ме не чују.
Само се, једва, површина макла.
И натраг, немо: у подводну струју
што одбија ме од провидног стакла.

И прекриће ме са дна песак сипак
немости што ме непрестано кроти.
Ал сав мој живот одређен је, ипак,
да непредвидној дослужи лепоти.

Она је сва у покрету пераја,
ослобођеном, полусвесном, хитром.
Са светом иза стакла шта ме спаја?

Прикован поглед у дубљем, и битном,
гледача гледа уровљен у рову
и процењује достојност сурову.

Одмак

Све велико је свршено и велика је продаја,
већа од нашег стана, већа од царских одаја,
већа од земље наше, од планете и века,
једино није већа од присталог човека;

Привёл семью на грань голода,
нервы поистрепал в погоне за славой,
родителей разочаровал,
о жене уж и не говорю.
Сын от меня отречётся.
Шиптар мне на могилу нагадит.
Дети-сербы помянут меня бранью,
когда дойдёт очередь до внеклассного чтения.
Только известные девицы, абсолютно безумные,
брели за мной какое-то время,
как овцы за пригоршней соли,
но даже их я потерял где-то на крутом склоне.
Меня оставили овцы,
я жил без гроша в мире торговцев.

Перевёл Андрей Базилевский

Аквариум

Рот открываю, но меня не слышат,
лишь гладь воды чуть колыхнулась, вроде.
И в немоте – назад, туда, где дышит
подводный ток, что от стекла уводит.

И немоты песок сыпучий, донный
меня покроеет, усмиряя зримо,
но жизнь моя подчинена закону
служенья красоте непостижимой.

И вся она – в чешуйчатом движенье,
стремительном, свободном и невинном.
Мир за стеклом, расплывчатые тени –

что мне до них? Взгляд погружён в глубины
и отражён: он видит самого
смотрящего – в достоинстве его.

Отдалённость

Всё великое совершено, и велика продажа –
больше нашей квартиры и царских покоев даже,
больше, чем наша страна, планета и весь наш век,
только не больше, чем нынешний человек.

остају нам играчке претрајале свој рок,
остаје мирна река, њен односећи ток,
полумрморна шума и на гранчици зеба,
чији кликтај у грлу садржи боју неба;
остају безграничност хоризонта и зебе,
уметност непотребна и тероризам себе.

Па гледајмо док још се гледати може даље,
измакнути и тихо преметнути у краље
као над родним селом, са узвишице трона
што гледамо, увече, градолик сјај неона.
Вече је наше доба да умине се дубље
у неосветљиво, осим оком тунелске зубље,
а с те даљине која отклон разуме грешан
само си остајније и трајније умешан.

И ко што птицу мотор преплаши у густишу
нестајање нек твоје у победу упишу,
у прхнулоост пут свода који је дању дим,
а ноћу страшно гротло и пут нам невидим.

Мелвил

Класик. Читати, ко боник рад лека,
као што гледам на кутак домаћи,
ил град на мапи који ме не чека,
а у ком могох топлину пронаћи.
Лик самог Бога. Са брадом киклопском.
Мора даљине погледом спојене.
Губитак, близак нечем препотопском
што извило се из вртложне пене
и ударило, свом снагом, у чело.
Сам дух нек буде сорапско нам тело.
Такви ликови, то бескрајно море,
брод, где ограда, тек, од смрти дели,
ко с ливада су где нам душе горе,
ко с гаја оног где смо се попели
ко деца, да се, први пут, љубимо.
Па чудимо се, плод суза и рана,
како нас није до сада убило.
Од сузе нема дубљег океана.
И ако на њој живот не губимо,
и не постоји земља обећана.

Остались игрушки, чьих сроков истёрлись звенья,
река (как неспешно нас уносит её течение),
ветка, на ней – снегирь, лес, что бормочет едва.
В птичьем горле поёт небесная синева.
Остались лишь горизонт, снегирь, и ещё к тому –
самотеррор да искусство, не нужное никому.

Давай поглядим вперёд, пока можем смотреть смелей
и отступить, превращаясь тихонечко в королей,
как над родным селом, на кое взираем с трона,
вечером разгорается мертвенный свет неона.
Вечер – время для нас, когда мы можем уйти
в тёмный тоннель, где лишь факел в конце пути.
И в эту даль, что всегда понимает грешные сны,
мы окончательно впутаны, всем существом вполетены.

Но как мотор всполошит в ветвях живущую птицу,
исчезновение твоё в победу твою превратится –
в некий прорыв туда, где днём – лишь туманный свод,
а ночью – незримый путь, бесконечный полёт.

Медвилл

Классик. Читать, как больному – лекарство,
Словно глядишь на домашний уют.
Мог бы найти я тепло там, но царство
это – чужое, меня в нём не ждут.
Божеский лик. Бородища циклопа.
Дали безбрежные слиты во взоре,
словно ещё из пучины потопа
взвилось какое-то древнее горе,
с силой безумною в лоб ударяя.
Пусть станет дух грубой плотью. Видна
образов ткань: судно, море без края,
за шаткой палубой – гибель одна,
роща, куда забрели мы однажды,
где целовались с тобой в первый раз,
и те луга, где горят души наши...
Дети страданий, дивимся сейчас:
как же мы живы? Но нет океана
глубже слезы. Если в ней не тонуть,
не погибать – то и обетованной
нету земли. Иль утерян к ней путь.

Перевела Екатерина Полянская

Зобница

Ноћи тешке, ноћи глуве
пута ка гробници,
глава моја (ко и увек)
спава у зобници.

Спава мирно ко одојче,
изнад пизме моћи,
ушушкана ко девојче
првом брачном ноћи.

Спавај, руса, у развођу
светова, одмори.
Кад све прође, кад сви прођу,
ти очи отвори.

Телевизор

Руморна глава са живим људима,
рађа покрете, слике и гласове.
Одавно нам је рај свој понудила,
сметати с ума реке и класове.

Где је тој глави тело? У даљини.
Информативна сила мисли за нас.
На овом свету увек си на бини,
ал то што мислиш не мораш и наглас.

А отвориш ли ту хаубу моћну,
ту електроде и катоде светле.
Моја је крв. У крви душу ноћну
кријем, да струјне не допадне метле.

Вечери сваке зурим, вести бистрим,
не пропуштам да мозак ми напуне.
Онда их, редно, растављам и чистим,
тек извађене из кита харпуне.

Ући у куће људи је близина
недопустива ван ове кутије.
Не с намером да нађе се истина,
већ да се твоја у њину улије.

Врата ће кућна ласер да закључа,
у мозгу ће ти издубити кратер.

Зобница

Ничего-то мне больше не помнится,
да и жив ночами едва.
Спит в холщовой потёртой зобнице
моя мёртвая голова.

Сладко спит. Как дитя, как невеста
после брачной ночи, пока
наше время и наше место
правят жизнью. Ах, как легка

эта участь! Спи, русая, между
мирами, и не теряй надежду –
всё пройдёт, как испуганная слеза
вассала. Тогда и открой глаза.

Телевидение

Какой там Босх! Доносятся с экрана
(лица дракона) бойкие гримасы
безумных зазывал, журчание низвергнутых в Аид
рек, и шуршат колосья в пятнах спорыньи.
Лицо без тела. Мысли ниоткуда,
Обочина дороги в никуда.

Кто я? кто ты? Участники массовки
без права голоса? Прекрасен зомбоящик,
и хороши катоды-электроды,
которым я завидую, страшась
ночную душу им отдать на растерзанье.

А всё ж, как все, едва ль не всякий вечер
бессмысленно смотрю ему в глаза
лукавые, не упуская шанса
усвоить новости,
а после их расставить по порядку
и чистить, словно инуит – гарпун,
выданный из голубого кита после битвы.

Ах ящик мой, приёмш, обокравший
семью, надутый, как пузырь акулы!
Ты знаешь правду, только не мою,
и по квартирам, запертым на лазерный
замок – буришь пронзительные шахты
в доверчивом, но сером веществе.

И мисао ће твоја, свака друкча,
постати новог света непријатељ.

* * *

Од поноћи: ко потоп.
Таласи близу сручени.
Неумољиви мотор
тишином озвучени.

Прозори сузе скупе,
застакљен бризне плач:
и звезде црне рупе
увлачи усисивач.

Поглед увис усеца
пут земљин: некуд, ван.
Склапамо очи. Деца,
овде нас држи сан.

Дисова лађа

Од кеја: море. И таласи. Плаше
стихије које зауздати нећеш.
Јер је све даље што је било наше.
И само преко дна врх заузећеш.

Зато се дерња капетан у луци.
Зато те тера где је претрпано.
Ни карте нема у мршавој руци.
За сусрет, је ли касно, ил прерано?
Разбора нема разборној одлуци.

Све бисмо дали – да све буде ко пре.
(Да се до копна само нашег допре).
Отуд сва варка одлуке потоње:
да ваља стићи до обале оне.

Јер твоја лађа мора да потоне.

*// Изван ума. Б., 1991; После рата. Б., 1996; Сенке у дворишту. Краљево,
1996; Јутра. Б., 2008; Поседи. Лакташи, 2011.*

Ты – новый мир, мы о тебе мечтали,
и я тебя, признаться, ненавижу.

Перевёл Бахыт Кенжеев

* * *

Волны библейской топот
идёт на нас. Дыши!
Неумолимый рокот
звучит в ночной тиши...

Дождинки слёз не звонки...
А душ и звёзд исход
ждут чёрных дыр воронки,
как мусоропровод.

Смотри на горы эти;
с земных путей – вовне.
Смыкаем веки. Дети,
нас держит сон во сне.

Корабль Диса

Причал. У края клокочет море...
Взнуздать стихию никто не в силах.
И дно (лишь доля) одно – родное,
вдали от дома и от любимых.

Как сельди в бочке – народ в порту и...
Плевать на окрики капитана,
локтями острыми враз бортуя.
С билетом, нет ли... По барабану!
Здесь все озлоблены, и ату их...

Пусть всё вернётся, что было прежде!
(Скорее к дому, бегом к надежде).
Но плыть – ошибка. Судьба итожит.
Не будет берега! Боже! Боже!

Корабль этот доплыть не сможет...

Перевёл Александр Герасимов

Публикуется впервые

Екатерина Полянская

р.1967

СТИХОТВОРЕНИЯ

* * *

Не печалься, душа. Среди русских воспетых полей
И чухонских болот, пустырей обречённого града
Ничего не страшись. О сиротстве своём не жалеи.
Ни о чём не жалеи. Ни пощады не жди, ни награды.

Нас никто не обязан любить. Нам никто ничего
В холодеющем мире, конечно, не должен. И всё же
Не печалься, душа. Не сбивайся с пути своего,
Беспокойным огнём ледяную пустыню тревожа,

Согревая пространство собою всему вопреки,
Предпочтя бесконечность свободы – законам и срокам,
На крыло поднимаясь над гладью последней реки,
Раскаляясь любовью в полёте слепом и высоком.

* * *

Тополя вырубают. Такое обычное дело –
За назойливый пух, что в июне летит высоко,
И кружит по дворам, и змеится позёмкою белой,
И по солнечным лужам плутает среди облаков.

Тополя вырубают. Всё кажется просто и ясно –
Их так долго терзали дожди, и снега, и ветра,
Что костистые ветви к земле наклонились опасно.
Отслужили, отжили. Должно быть, и правда – пора.

Отчего же тогда по-сиротски безмолвно тоскует
Неуютное небо среди оголившихся стен,
И всё кажется мне – это долгую память людскую
Вырубают живьём, ничего не сажая взамен.

Јекатерина Пољанска
р.1967.

ПЕСМЕ

* * *

Не тугуј, душо. Сред руских славних поља,
Ритова финских, пустара уклетог града –
Ничег се не бој. Сама си – Божја воља.
Не чекај да те стигне ни милост ни награда.

Ко мора да нас воли. И имамо ли кога
У све хладнијем свету да зовемо са нама?
Не тугуј, душо. Не скрећи са пута свога,
Нека ледена пустош уздрхти од твог плама.

Грејући простор собом, рубове неба далеке,
Бирајући слободу насупротив скученом свету,
Дижући се високо над равни последње реке,
Буди љубав што сија у бескрајноме лету.

* * *

Тополе секу. Од паперја се бране
Што у јуну лебди као да је зима,
Авлијама вијуга, шири се на све стране
И лови сунчеве зраке међу облацима.

Тополе секу. Чини се просто и јасно –
Страдале су толико од снега, ветра и кише
Да су се крте гране свиле ка тлу опасно.
Одслужиле своје. Нека их нема више.

Зашто ли онда уврх дворишта небо уско
Тугује за крошњом, опустело – због чега?
Тако је увек када дуго памћење људско
Наживо секу ништа не садећи место њега.

* * *

От любви, от печали, от жалости
Не взяла ни крупинки, ни малости.
Ни добра твоего и ни зла –
Ничего я себе не взяла.

Не кляла, не рыдала заученно,
Только крест на шнурке перекрученном,
Крест нательный на тонком шнурке
Крепко-накрепко сжат в кулаке.

* * *

Человек исчезает. И время, сужая зрачок
До чернеющей точки, прицельно глядит ему в спину.
Ангел мой, погоди, не крыло мне подставь, а плечо –
Я ещё не сейчас, не сейчас эту землю покину.

Неуютная жизнь, где порою не видно ни зги,
Где на выцветших снимках всё тоньше и призрачней лица...
Всё равно – погоди, с каждым часом сужая круги,
Торопить меня в путь, из которого не возвратиться.

Доживу до весны, и границы стеснённой груди
Резким вдохом одним, словно тёмные шторы, раздвину,
И, хмелея от света, шепну: «Погоди... Погоди...
Погляди мне в лицо, перед тем как прицелиться в спину».

* * *

В этой комнате слышно, как ночью идут поезда
Где-то там глубоко под землёй, в бесконечном тоннеле...
Пережить бы ноябрь! Если Бог нас не выдаст, тогда
Не учует свинья, и, глядишь, не сожрёт в самом деле.

Пережить бы ноябрь – чехарду приснопамятных дат,
Эти бурые листья со штемпелем на обороте,
Этот хриплый смешок, этот горло царапнувший взгляд,
Этот мертвенный отсвет в чернеющих окнах напротив.

Пережить бы ноябрь. Увидать сквозь сырую пургу
На январском листе птичьих лапок неровные строчки,
Лиловатые тени на мартовском сизом снегу,
Послабленье режима и всех приговоров отсрочки.

* * *

Од љубави, од туге, од бола
Не узех ни цело ни пола.
Ни добра твојег ни зла
Ја нисам узела.

Место да кунем и ридам,
Крст мали у руци стежем
И своје ране видам;
Бол ме са небом веже.

* * *

Нестаје човек. А време, зеницу скупљајући
До црне тачке, дуго нишани му у леђа.
Анђеле драги, стани, немој ме горе вући –
Остаћу још на земљи, колико год ме вређа.

Нека је у животу мрачно као у рогу,
Нека су уоколо све блеђа сабласна лица,
Сачекај ипак, овде још мало остати могу
Не желим данас да будем твоја сапутница.

Пролеће опет стиже, долазе лепши дани;
Наглим удахом једним размаћи ћу тмину,
И омамљена светлом, шапнућу: «Стани... Стани...
Погледај ме у лице, не циљај на брзину».

* * *

У овој се соби чују возови што тутње ноћу
Дубоко негде под земљом, у тунелу мрачном....
Новембар преживети! Продужити самоћу
До смрти коју Господ увек пошаље тачно.

Новембар преживети – датуме важне врло,
И то мрко лишће с печатом на полеђини,
Тај мукли смех и поглед што болно гребе грло,
Црни одсјај стакала што вече мртвачким чини.

Новембар преживети. Назрети, у збегу
Птице јануарске на подлози од леда,
Љубичасте сенке на мартовском сивом снегу,
Попуштање омче и живот који се не да.

Пережить бы ноябрь... Ночь ерошит воронье перо,
Задувает под рёбра, где сердце стучит еле-еле.
И дрожит абажур. Это призрачный поезд метро,
Глухо лязгнув на стыках, промчался к неведомой цели.

* * *

Снег февральский запёкся в лёд,
А тебе лишь одно – вперёд,
А тебе лишь одно – держись!..
Бесконечность – ивширь, и ввысь.
Лишь бы только выдержал наст,
Лишь бы только – в последний раз,
Лишь бы только – ещё прыжок..
Это всё – ничего, дружок.
Это – поле и дальний лес,
Чьи-то тени наперерез,
Даль, сужающая зрачки,
Хриплый лай, сухие щелчки,
Льдинка, схваченная на бегу,
Боль, взорвавшаяся в боку,
Привкус ржавчины на губах,
Голой ветки прощальный взмах.
Это на краю пустоты
В чьё-то горло вцепился ты,
Захлебнувшись собственной кро..
Это звёздное серебро
Потихоньку течёт с небес,
Заливая уснувший лес,
Пробирается сквозь кусты,
По сугробам скользит, где ты
Словно вытянулся на бегу
И застыл на сизом снегу,
Гасит боль, прощает вину,
И летит назад в вышину,
И в мерцающих облаках
Оставляет последний страх.

То, что я есть

*То, что я есть, заставит меня быть.
В. Шекспир*

То, что я есть – в ночи крадущийся тать,
Карточный шулер с драными рукавами.

Новембар преживети... Ноћ леди и птичје перо,
Увлачи се под ребра, а срце замрло скроз.
Абазур подрхтава, узнемири се метро
Када звецнувши реско сабласни прође воз.

Превела Мирјана Булатовић

* * *

Снег фебруарски постао лед,
Шта ти предстоји до – напред,
Шта ти остаје до – истрај!..
Широм и увис – сам бескрај.
Само да лед је довољно крут,
Само кад би – последњи пут,
Само кад би – још покрет твој...
То је све – ништа, друшкане мој.
То – поље и луг удаљени,
Нечији трагови попречени,
Зене сужене од те даљине,
Промукли лавеж, пукотине,
Лед што је стегнут за трен ока,
Бол који разара са бока,
На уснама лош осећај,
Грана што маше за опроштај.
То се, на крају пустоши баш,
Нечијег грла дохваташ,
Загрцнувши се својом крв... ах,
То је звездани сребрн прах
Што се с небеса полако слива
И успавани луг покрива,
Кроз жбунове се провукао,
По сметовима клизи, где као
У трку да си се издужио
И по сињем се снегу пружио,
Гаси бол, опрашта кривицу,
И лети назад кроз измаглицу,
И облацима, док светлуцају,
Препушта последњи страх, на крају.

То што сам

*То што сам, примораће ме да будем.
В. Шекспир*

То што сам – лопов који нешто у ноћи смера,
Картарош који излизане рукаве има.

То, что я есть, заставляет меня хохотать,
Петь, исходить рифмованными словами.

То, что я есть, колпаком дурацким звеня,
Пляшет на самом краю карниза.
То, что я есть, шкуру сдирает с меня,
И уверяет, что это – закон стриптиза.

То, что я есть, славу любви трубя,
Яростно шепчет через барьер столетья:
Знаешь, я никогда не любила тебя.
Больше того – никогда не жила на свете.

То, что я есть, всем и всему назло
Строит в ночи мосты, а с утра – взрывает.
То, что я есть, заставляет вращать в седло
Именно когда из него выбивают.

То, что я есть, словно летучая мышь,
Криком своим пробивая в пространстве дыры,
Слепо летит и слушает эхо. Лишь
Эхо – свидетель существования мира.

То, что я есть, желая себя разбить,
Мечется нелепо и неосторожно.
То, что я есть – меня заставляет быть,
И тут изменить уже ничего невозможно.

* * *

*Noli tangere circulos meos!**
Архимед

В перестуке колёс всё быстрее и злей –
Никого не вини, ни о чём не жалей,
Ни о чём не жалей, никого не вини...
А навстречу, как жизни чужие, – огни.

А навстречу горстями мгновений – кусты,
Полустанки, заборы, сараи, кресты.
Это – дерева стон, это – скрип колеса...
Ах, прожить бы ещё полчаса, полчаса!

Ах, прожить бы ещё!.. головою тряхни –
Ни о чём не жалей, никого не вини.

* Не трогай мои чертежи (лат.).

То што сам, на грохотни смех ме тера,
На певање, на говор у стиховима.

То што сам, капом будале звечка,
Док плеше у поворци сасвим иза.
То што сам, кожу с мене гули и сецка,
Тврдећи да је то – закон стриптиза.

То што сам, и то славећи љубав баш,
Гневно шапће кроз оно што је векове скрило:
Никада те нисам волела, да знаш.
Никада ме, чак – на свету није ни било.

То што сам, никоме и ничему не прија,
Ноћу мостове гради, а руши их – кад сване.
То што сам, сваког назад у седло сабија
Истог оног тренутка у ком се седла мане.

То што сам, као слепи миш неки тамо,
Вриском својим рупе у простору кроји,
Наслепо лети и слуша одјек. И само
Одјек – сведочи о том да свет постоји.

То што сам, себе да сможди намерава,
Срља незграпно, неопрезно вилени.
То што сам – на бивање ме приморава,
И ту више ништа не може да се измени.

* * *

*Noli tangere circulos meos!**
Архимедес

Кроз буку точкова све бржи сигнали –
Никоме не суди, ни за чим не жали,
Ни за чим не жали, никоме не суди...
А у сусрет – светлост, животи других људи.

А у сусрет бану и мину – жбунови,
Стајалишта, ограде, бараке, крстови.
Ту јаук дрвета – шкрипа точкова тамо...
О, треба издржати још пола сата само!

О, треба издржати!.. зар да те то слуди –
Ни за чим не жали, никоме не суди.

* Не дирај моје кругове (*лат.*).

Слышишь? – в ровном дыхании русских полей:
Никого не вини, ни о чём не жалей.

Это – сердце, сжимающееся во мгле,
Это – рюмка с отравой на грязном столе,
Это – в кранах бормочет слепая вода,
Это – по коридору шаги в никуда.

Это – времени бешеные виражи,
Это – «Бей, но не трогай мои чертежи!»,
Это лезвие ночи проводит черту
Сквозь ноябрьскую зябнущую наготу.

Так присвистни, потуже ремень затяни,
И судьбу, словно глупую птицу, спугни.
И под крики «Распни!», и под крики «Налей!»
Никого не вини, ни о чём не жалей.

* * *

Под конец ленинградской зимы ты выходишь во двор
И, мучительно шурясь, как если бы выпал из ночи,
Понимаешь, что жив, незатейливо жив до сих пор.
То ли в списках забыт, то ли просто – на время отсрочен.

Сунув руки в карманы, по серому насту идёшь –
Обострившийся слух выделяет из общего хора
Ломкий хруст ледяной, шорох мусора, птичий галдёж,
Еле слышный обрывок старушечьего разговора:

«...мужикам хорошо: поживут, поживут и – помрут.
Ни забот, ни хлопот... Ты ж – измаешься в старости длинной,
Всё терпи да терпи...» – и сырой городской неуют
На осевшем снегу размывает сутулые спины.

Бормоча, что весь мир, как квартира, – то тесен, то пуст,
Подворотней бредёшь за кирпичные стены колодца,
И навстречу тебе влажно дышит очнувшийся куст,
Воробьи гомонят и высокое небо смеётся.

* * *

Получив от судьбы приблизительно то, что просил,
И в пародии этой почуяв ловушку, издёвку,
Понимаешь, что надо спасаться, бежать, что есть сил,
Но, не зная – куда, ковыляешь смешно и неловко.

Чујеш? – складно дишу руска поља, али:
Никоме не суди, ни за чим не жали.

То је – срце у магли стиснуто до бола,
То – чашица отрова сред прљавог стола,
То – у славинама клокоће мутна вода,
То – по ходнику неко тамо-амо хода.

То – време незауостављиво чини своје,
То је – «Биј, али не дирај кругове моје!»,
То сечиво ноћи линију повлачи
Кроз нагост новембра, док је мраз све јачи.

Сад зазвижди, чвршће се каишем опаши,
И судбину, као глупу птицу, поплаши.
И док вичу «Распни!», и док вичу «Налиј!»
Никоме не суди, ни за чим не жали.

* * *

Пред крај лењинградске зиме ти у дворишу биваш
И, приморан да жмиркаш, нагло светлошћу обложен,
Да си жив, једноставно жив до дан-данас, откриваш.
Или те нема на списку, или си – засад одложен.

С рукама у цеповима ступаш преко снежне коре,
Истанчани слух распознаје сред звучних гомилица –
Лед пуцка, шушка отпад, птице жагоре,
Једва се чује и делић из разговора старица:

«...мушкарцима је добро: живе, живе и – премину.
Ни муке ни трке... А ти – напатиш се до краја,
Трпиш ли трпиш...» – гле ту нездраву градску средину
Како згурена леђа са снежним талогом спаја.

Мрмљаш да свет је као стан – час тесан, час пун празнине,
Скренеш тад мисли на бунар са оградом од цигле,
Пред тобом влагом одише жбун, треба му трун да живне,
Цвркућу врапци, а с неба салве смеха пристигле.

* * *

Добивши од судбе, донекле, то што те занимало,
И у тој пародији откривши замку, ругање грешно,
Схваташ, спасавати се треба, бежати, снаге би имало,
Ал' не знаш куд ћеш, па храмљеш, неспретно и смешно.

Вот такие дела. Обозначив дежурный восторг,
Подбираешь слова, прилипаешь к расхожей цитате.
Типа «торг неуместен» (и правда, какой уж там торг!),
Невпопад говоришь, и молчишь тяжело и некстати.

А потом в серых сумерках долго стоишь у окна,
Долго мнёшь сигарету в негнущихся, медленных пальцах,
Но пространство двора, водосток и слепая стена
Провисают канвою на плохо подогнанных пальцах.

Перспективу теряют и резкость, и странно-легко
Источаются, рвутся, глубинным толчкам отвечая...
И вскипает июль. И плывёт высоко-высоко
Над смеющимся лугом малиновый звон иван-чая.

* * *

Что остаётся, если отплыл перрон,
Сдан билет заспанной проводнице?
Что остаётся? – Казённых стаканов звон,
Шелест газет, случайных соседей лица.

Что остаётся? – дорожный скупой уют,
Смутный пейзаж, мелькающий в чёткой раме.
Если за перегородкой поют и пьют,
Пьют и поют, закусывая словами.

Что остаётся, если шумит вода
В старом титане, бездонном и необъятном,
Если ты едешь, и важно не то – куда,
Важно то, что отсюда, и – безвозвратно?

Что остаётся? – Видимо, жить вообще
В меру сил и отпущенного таланта,
Глядя на мир бывших своих вещей
С робостью, с растерянностью эмигранта.

Что остаётся? – встречные поезда,
Дым, силуэты, выхваченные из тени.
Кажется – всё. Нет, что-то ещё... Ах, да! –
Вечность, схожая с мокрым кустом сирени.

// Е. Полянская. Жизни неотбеленная нить. СПб., 2001; Геометрия свободы. СПб., 2004; Сопротивление. СПб., 2007; Воин в поле одинокий. М., 2012.

Тако стоје ствари. Одајући усхићење, тек тако,
Прикупљаш речи, грабиш цитат што делује подесно,
Типа: «без трговине» (ма, какви, трговина никако!),
Расејано збориш, и ћутиш мучно и неумесно.

А затим, у сиви сутон, дуго стојиш уз прозор,
Осећаш цигарету међу прстима укоченим,
Док олак, и слепи зид и читав дворишни простор,
Подлежу оквирима слабо уобличеним.

Перспективу губе, оштрину, и чудно лако,
Истањују се, кидају, као да дубина пулсира збиља...
И кључа јул. И плови високо, високо јако,
Над веселим пашњаком чудесни звон ивањског биља.

Превео Бранко Стевановић

* * *

Шта остаје, кад отплови перон
И карте узме кондуктерка снена?
Шта остаје? – Чаша тихи звон,
Шуштање новина, лица занесена.

Шта остаје? – Тескоба свију,
Замагљен пејзаж у раму што звечи.
Иза преграде певају и пију,
Пију и певају, мезећи речи.

Шта остаје, док шуми вода
У старом котлу као да цин дише;
Док путујеш, свеједно куда,
Тек да те овде не буде више?

Шта остаје? – Живети тако
Док се ређају божији дани,
Пуштајући свет ствари лако,
Кд емигрант расејани.

Шта остаје? – Возови вазда,
Дим, силуете, талог дана.
То је све ваљда. И још... Ах, да! –
Вечност у бокору јоргована.

Превела Мирјана Булатовић

Штампана се први пут

Мирољуб Свркота
р.1962.

СТИХОВИ

Трудна минута

Обесчашћени векови леже на мом длану
Шта су године у једном дугом дану.

Шта су тек дани и неке њихове птице
У трену кад с болом склопим трепавице.

Паучином су густом многи одговори скрити
И тешким теретом свести –
Да ће нам једном свеједно бити.

...или још једна пијана ноћ

Шта је стварно у овој ноћи
Која ме прожима својим мраком
Да ли то боли од слутње моћи
Или од пустоши у нерву сваком?

Загледан у себе до очаја
Трагајући за неким тајним знаком – трајем
Који ће бар оним треном пре краја
Оправдати ми жудњу за бескрајем!

Разборитост

Знам како се живи – од смрти ме срамота
Знам како се умире – не смем од живота.

Него, налик лишћу, увек нешто слутим
С јесени зеленим са пролећем жутим.

Миролjub Свркота
р.1962

СТИХОТВОРЕНИЯ

Трудная минута

Века обещанные лежат на моей ладони.
Что – года? Один долгий день их прогонит.

Что – те дни и их улетеvшие птицы
В миг, когда с болью сомкну ресницы.

Много ответов скрыто густой паутиной
И тяжёлым сознанием: однажды
будет нам всё едино.

...или ещё одна пьяная ночь

Что действительно есть в этой ночи,
Пронизавшей меня своим мраком:
Боль от предвиденья – ведь душа не молчит –
Или от пустоты – в нерве всяком?

Вглядываясь в себя до отчаянья,
Гнаться за тайным знаком я продолжаю –
Который хоть за одно мгновение до края
Оправдает всю мою жажду бескрайнего.

Попытка понять

Знаю я, как живут – мне перед смертью стыдно.
Знаю, как умирают – от жизни не выйдет, видно.

Я как лист на ветру – всё что-то чудится мне:
По осени зеленою, желтею вдруг по весне.

Тражење љубави

Неостварена моја, а већ љубави прошла.
Да ли је пре мене неко овако рекао –
Не боли што после три сата чекања ниси дошла
Већ свест, да ниси та коју сам чекао.

Похвала глупости

Шта би смо да није глупих
Ко би нам јавни ред и мир чувао
Ко би нам куће градио
Ко би по радничким мензама кувао?

Шта би смо да није глупих
Ко би нам са платинастих плоча певао
За кога би квизове правили
И где би немир векова дремао?

Шта би смо да није глупих
Ко би се мудрости смејао
Ко би смртнике славио
Па, зашто би Господ глупост сејао?.

О, пресветли – који негде јеси
Ослободи крик из немих груди
Слава и хвала глупости
Јер шта би смо, да нисмо људи?

Ех...

Зашто и ми простор не освајамо као птице?
Када нам од земље табани бриде
Кад нам је у ваздух зароњено лице...
Јер смо ташти. Жудимо да нам се трагови виде!

О времену и семену

Израстају страшна времена
Однекуд – тако, као звер рикне
Од оваког нашег семена
Ништа друго и не може да никне.

Поиск любви

Несбывшаяся моя, любовь, что уже прошла,
Может, и до меня кто-то об этом сказал –
Больно не оттого, что я ждал, а ты не пришла,
Но от сознания, что ты – не та, кого я ожидал.

Похвала глупости

Кем бы мы были, кабы не было дураков,
Кто бы тогда нам порядок и мир охранял,
Кто бы дома нам строил без лишних слов,
Кто бы в рабочих столовках готовил и накрывал?

Кем бы мы были, кабы не было дураков,
Кто бы с брильянтовых дисков нам распевал,
Кто бы взял на себя тысячи пустяков,
И где бы тревожный дух столетий дремал?

Кем бы мы были, кабы не было дураков,
Кто бы на всех перекрёстках мудрость высмеивал,
Кто бы прославил смертных во веки веков,
Да и зачем бы Господь тогда глупость сеял?

О, пресветлый – Тот, кто где-то еси, –
Наши немые груди свободным криком пройми:
Хвала, честь и слава глупости – дай ей побольше сил,
Ибо кем бы мы были, если б не были мы людьми?

Эх...

Отчего мы пространство не покоряем, как птицы, –
Если у нас подошвы горят от земли,
Если в воздух погружены наши лица...
Просто мы суетны. Жаждем, чтоб кто-то след увидел вдали.

Семя времён

Прорастают страшные времена
Ниоткуда – звериным рыком, как вздумается:
Уж такие посеяли мы семена –
Ничего другого из них не проклюнется.

Вучија песма, друга

Ти никада више нећеш јурити пољем
Дрско ускочити у тор
Твоје ће чељусти заборавити
Самртнички отпор.

У тесно парче ваздуха
Окова те рука неког ловца
У њему си ето беспомоћан
Али ипак ниси овца.

Овце ће и даље (мирно пасућ)
Наивно чекати пресуду ножа
Тебе ће под звездама – увек
Красити вучија кожа.

Пусто

Боже, да ли то у сну овај град умире
Или из тишина подрума нов живот извире?

Да ли се птице скрише у сенци Твоје свеће
Или више никада запевати неће?

...Нема одговора. Град је далеко од свитања
Страх ме је ноћи кад неће бити питања.

О пуста улици, која ме ноћас привијаш нежно
Како је све узалуд, како безнадежно.

И – ничега

Испод капе небеске
Лијемо нове ратнике
У облаке да одену
Нас – огрезле у навике.

Испод капе небеске
Лијемо нове вернике
Да нам пробуде наду
И одрже смернике.

Под овом капом небеском
Нит верника нит ратника

Вторая волчья песня

Больше ты никогда не пробежишь по полю,
Не ворвёшься дерзко на скотный двор.
Твои челюсти позабудут скоро
Плоти предсмертный отпор.

В тесный обрывок воздуха
Тебя спеленала рука ловца.
Ты в нём, как в клетке, беспомощен.
И всё-таки ты – не овца.

Овцы и впредь будут мирно пастись,
Наивно ждать приговора ножа.
Тебя – унесёт в подзвёздную высь
Волчья шкура – и будет держать!

Пустота

Боже – так ли: наш город во сне умирает?
А может, в тиши подземелья новая жизнь прорастает?

Или птицы, что скрылись в тени Твоей свечи,
Не запоют уже больше в пустой ночи?

...Нет ответа. Городу далеко до зари.
Ночь страшна, когда нет вопросов и не о чем говорить.

О, опустелая улица, меня приобнявшая нежно,
До чего всё напрасно – и как безнадежно...

И – ничего

Под небесным сводом
Льём мы новых воинов,
Чтоб одели в облако
Нас – привычкой скованных.

Под небесным сводом
Льём мы новых верующих,
Чтоб надежду подали
И остались верными.

Под небесным сводом нет
Ни верующих, ни воинов.

Израста само мука
Нас – сваконоћних патника.

Признање

Неколико векова од јуче
Колико сам стрепео за своју срећу
Демони сумње стално ме муче
Да те се одрекнем, да кажем нећу.

Као да песник може без песама својих
Када ноћ непроспавану искуцавају сати...
Ти си – та песма несаница мојих
А, ја, твој лични песник – упамти.

И ћути. Не мораш ништа рећи
Ја не желим да те болим
Сву патњу примам на своје плећи
Ти само допусти да те волим.

Ко зна...

Није то први пут да жедан прођем крај извора
Није то задњи брод нестао у таласима мора.

Али нека, суђена игра нека траје
Можда ћемо једном, успесима, звати промашаје.

Завршна

Од каквих смо то материја саздани
Од каквог труња, паучина...
Док чекамо да се коначно раздани
Док се нечујно, по нама слаже небеска трина.

Док нам из погледа штрче – мотике, ланци, куке...
Док нам је поље сунцокрета – управо отето
Где су те мајсторске руке
Да заврше дело започето.

Штампа се први пут

Только боль несметная
Наших душ изломанных.

Признание

Несколько веков – после вчера –
За счастье своё как же я боялся.
Демоны сомненья терзали: пора,
Чтоб я отрёкся, чтоб я отказался.

Как будто без песен своих может жить певец,
Когда часы отбивают ему такт бессонницы.
Ведь эти мои песни, милая, – ты и есть.
Я твой личный поэт – пусть тебе запомнится.

Не говори. Ни к чему. Да и нечего.
Не хочу, чтоб в тебе жила моя боль.
Принимаю всё на свои плечи.
Только любить мне тебя – позволь.

Кто знает...

Жажда, мимо источника мне проходить не впервой.
Не последний корабль гибнет в пучине морской.

Ладно, пускай. Судьбою игра оплачена.
Может, однажды промахи мы назовём удачами.

Финал

Из каких же мы созданы матерьялов,
Из какой дребедени и паутины...
Пока мы ждём, что день наконец воссияет,
Пока небо на нас неслышно сеет свою мякину,

Пока наши взгляды щерятся хищными пастями,
Пока наше поле подсолнухов кем-то и впрямь захвачено,
Где же они – руки великого мастера,
Чтоб завершить дело, которое начато?

Перевёл Андрей Базилевский

Публикуется впервые

ГОСТ У КУЇВ

Іван Франко

1856 – 1916

ВІРШІ

* * *

Відцуралися люди мене!
Сей та той надійде і мине!
Тільки боязно скоса зирне...
Чи бояться ті люди мене?

Я блукаю, мов звір серед гір,
Серед шуму вулиць містових,
В серці чую слова, мов докір:
«Ти проклятий один серед них!»

Самотою ходжу я, мов блуд,
З горем в серці нестерпно важким...
Всі знайомі минають, ідуть –
Поділитися горем ні з ким.

Якби в сльози кривавії знов
Міг я все своє горе розлить,
Я би виплакав всю свою кров,
Щоб нічого з людьми не ділить.

* * *

Всюди нівечиться правда,
Всюди панує брехня,
В ваших лиш серцях, о браття,
Най не постане вона!

Там ви для правди святої
Сильний збудуйте опліт,

ГОСТЬ В ДОМ

Иван Франко
1856 – 1916

СТИХОТВОРЕНИЯ

* * *

Отступились сердца от меня!
Отвернулись друзья и родня!
Опустела живому земля...
Иль боятся те люди меня?

Лучше в дебрях бродить без тропы,
Чем отверженцем в сонме людей.
Почему среди этой толпы
Я один заклеймён, как злодей?

Одиноко брожу по земле,
Никому не желанен, не мил...
В целом мире не встретился мне,
Кто бы горе моё разделил.

Если б в слёзы кровавые вновь
Мог я всё своё горе излить,
Я бы выплакал всю свою кровь,
Чтоб с людьми ничего не делить.

Перевела Марина Цветаева

* * *

Всюду преследуют правду,
Всюду неправда одна,
Только в сердца ваши, братья,
Пусть не проникнет она!

Там для святой вашей правды
Мощный создайте оплот,

Там ви огонь негасимий
Чесної думки палить!

Твердша від сталі твердої,
Сто раз тривкіша, ніж мур,-
Щирих, м'яких серць твердиня
Супроти громів і бур.

Там з поколінь в покоління
Правда простоїть ціла,
Поки не зломиться лютий
Вал лицемірства і зла.

І, мов те древо зимою,
Зверху безлисте, мертве,
В бурі, морози пускає
Вічно коріння нове,-

І, мов нора та підземна
Триска ключем з-під скали,-
Трисне з-під зла й пересудів
Правда жива на землі!

* * *

Не люди наші вороги,
Хоч люди гонять нас, і судять,
І запирають до тюрми,
І висмівають нас, і гудять.

Бо люди що? Каміння те,
Котре, розбурхана весною,
Валами котить і несе
Ріка розлитая з собою.

Не в людях зло, а в путах тих,
Котрі незримиими вузлами
Скрутили сильних і слабих
З їх мукою і їх ділами.

Там пусть огонь вашей мысли
Неугасимо растёт!

Крепче преграды из стали,
Твёрже гранитной стены –
Чистого сердца твердыня
Против грозящей волны.

Пусть от потомков к потомкам
Правда пребудет цела
В сердце, пока не утихнет
Буря коварства и зла.

Так же, как дерево в стужу:
Сверху без листьев, мертво,
Но под замёрзшей землёю
Ширятся корни его, –

Так же, повсюду гонима,
Правда бессмертна вовек,
В души людей устремляя
Новый и новый побег.

И, как струя ключевая
Рвётся в проломы скалы –
Так же прорвёт все преграды
Правда живая земли!

Перевёл Евгений Нежинцев

* * *

Не люди нам враги, о нет,
Хоть люди судят нас и травят,
В тюрьму бросают, застыт свет,
Гнетут, высмеивают, давят.

Ведь люди – что? Каменьев горсть,
Какие раннею весною
Несёт, швыряя вкривь и вкось,
Волна могучая с собою.

Не в людях зло, а в путях тех,
Какие тайными узлами
Скрутили слабых, сильных – всех,
С их мукою и с их делами.

Мов Лаокоон серед змій,
Так люд увесь в тих пугах в'ється...
Ох, і коли ж той скрут страшний
На тілі велетня порветься.

* * *

Безмежнеє поле в сніжному завою,
Ох, дай мені обширу й волі!
Я сам серед тебе, лиш кінь підо мною
І в серці нестерпнії болі.

Неси ж мене, коню, по чистому полю,
Як вихор, що тутка гуляє,
А чень, утечу я від лютого болю,
Що серце моє розриває.

* * *

Вам страшно тої огняної хвилі,
Коли з мільйонів серць, мов божий грім,
Закута правда бухне і застилі
Шкарлуці світу розірве на нім?

Ви боїтесь, щоби криваві хвилі
Не потекли і не підмили дім
Блискучої освіти, не змулили
Швидкого поступу думок зовсім?

Не бійтеся! В кривавих хвиль навалі
Не згине думка, правда і добро,
Лиш краще, ширше розів'ється далі.

Не бійтеся! Не людськості ядро
Та буря зломить, а суху лушпину, -
Ядро ж живеє розростесь без впину.

* * *

Смішний сей світ! Смішніший ще поет,
Що все в нім хоче серіозно брати,

Лаокооном среди змей
Народ в незримых путах бьётся...
Дождемся ли счастливых дней,
Когда петля на нём порвётся?

Перевёл Лев Длигач

* * *

Бескрайное поле под снежной волною,
О, дай мне простора и воли!
Я здесь, одинокий, лишь конь мой со мною,
А сердце изныло от боли.

Носи ж меня, конь мой, по чистому полю,
Как ветер над степью широкой, –
Быть может, уйду я от тягостной боли,
Терзающей сердце жестоко.

Перевёл Борис Турганов

* * *

Страшитесь вы той огненной стихии,
Когда из всех сердец, как божий гром,
Вдруг грянет правда и слова живые
Оковы мира сокрушат огнём?

Бойтесь вы, что, кровью налитые,
Затопят волны ваш священный дом,
Что уничтожат вихри огневые
Движенья мысли в бешенстве слепом?

Не бойтесь! Не грозит пучина крови
Ни истине, ни правде, ни добру, –
Они вздохнут вольней, родившись внове.

Не бойтесь! Только ветхую кору
Разрушит буря, чтобы жизнь живая
Мужала и росла, преград не зная.

* * *

Смешон мне этот мир. Ещё смешней поэт,
Признавший этот мир для всех пригодным,

Що в тій погоні до незвісних мет
Розумну думку рад би відшукати.

Смішний сей світ! В нім правом – дикий гнет,
А чесна праця в перегнیلі шмати
Вкриваєсь, а коб мала лиш відмет
З страв дармоїдів, щоб живіт запхати,

То мала б доста для потреби свої!
Смішний сей світ! Неробів горсть мала
Себе вважає світом, паном всьої

Землі і ціллю всього, що на світі!
Смішний поет, що хтів би, окрім зла,
В тім світі правди й розуму глядіти.

* * *

Вже ніч. Поснули в казні всі, хропуть,
І п'їтьма налягла. Лиш візитирка
Підсліпуватим своїм оком зирка,
Немов моргає злобно: «Ось ви тут!»

Десь на завісах скригнула кватирка,
Плюскоче дощ, і грубі краплі б'ють
О ринву, ринва так жалібно дирка
О мур, мов хоче вирватися з пут.

Та ні, не вирвешся! Залізні гаки
Держать тебе, дозорці, як собаки,
Пильнують, ходить шельвах під вікном.

Не вирвешся! І глухне зойк розпуки,
В тяжкій знесилі опадають руки...
Заснуть, заснуть, хоч би мертвецьким сном!

* * *

Росіє, краю туги та терпіння,
Чи ж не такий ти час проходиш нині?
В тривоги й самолюбія пустині
Позабивались старші покоління,

Он смысла ищет там, где смысла нет,
Стремясь неясно к целям благородным.

Смешон мне мир, где равноправья нет,
Где труженик не смеет быть свободным,
Объедки, что швыряет дармоед,
Грызёт он в исступлении голодном,

Чтобы живот наполнить чем попало.
Смешон мне мир, где малое число
Бездельников хозяевами стало

И нагло управляет целым светом.
Смешон поэт, что не одно лишь зло,
А правду хочет видеть в мире этом.

Перевела Анна Ахматова

* * *

Ночь. В камере уснули. Врозь плывут
Густые храпы. В сумраке глубоком
«Глазок» своим подслеповатым оком
Как бы моргает злобно: «Все вы тут!»

Заныла дверца. Дождь по водостокам
Бежит, гудя; в железо капли бьют.
Нет-нет – застонет жёлоб ненароком,
Как будто рвётся из тяжёлых пут.

Не вырвешься! Ты погребён во мраке.
Торчат за дверью сторожа-собаки,
И часовой шагает под окном, –

Не вырвешься! И глохнут в сердце муки,
И падают в бессилье тяжком руки...
Заснуть, заснуть, хотя б могильным сном!

Перевёл Давид Бродский

* * *

Россия, край печали и терпенья,
В какие времена живёшь ты ныне?
В испуге, в себялюбия пустыне
Все старшие укрылись поколенья,

Тремтить вся сила краю, як заклята,
А тим часом на лютий бій за волю
Летять малії діти-голуб'ята,
Кістями лягають у сніжному полі,

Росіє, краю крайностей жорстоких!
Твій витязь Святогор дріма в печарі,
Козацька воля спить в степах широких,

А дівчина-голубка на бульварі
Платком, а не лицарською трубою
Сигнал дає до кроволиття й бою.

* * *

А як умер, хтось трупа взяв за ноги
І вкинув в яму й камнями прикидав,
Та через ніч труп знов покрай дороги
Лежав – гріб тіло кляте з себе видав.

Тоді стягли тернів, будяччя купу,
І трупа вергли, й жар підвергли лютий;
Терни згоріли, та нічого трупу
В огні не сталось – він лежав неткнутий.

Тоді каміння жорнове на шию,
На руки й ноги начепивши, в море
Прокляте тіло ввергли в чорторию.

Та повривались шнури конопляні,
І труп Пілата, всій землі на горе,
Ще й досі плавле десь по океані.

* * *

Як навулиці зустрінеш,
То мене обходиш ти.
Добре робиш! Спільним шляхом
Не судилось нам іти.

Йди направо, я наліво
Шлях верстатиму в тумані,

Всё сильное дрожит, – страшна расплата...
А в это время на борьбу за волю
Неоперившиеся голубята
Летят, костыми ложатся в снежном поле.

Россия, вся ты в крайностях жестоких!
Спит Святогор в пещере среди твари,
Казачья воля спит в степях широких,

А девушка-голубка на бульваре
Платочком, а не рыцарской трубою
Даёт сигнал к пролитью крови, к бою.

Перевела Вера Звягинцева

* * *

Когда он умер, труп его убогий
Столкнули в яму, камнем завалили...
Но утром вновь лежал он у дороги –
Отвергнутый могилой, в клубах пыли.

Тогда зажгли сухой терновник люди
И труп швырнули в пламень нестерпимый.
Костёр погас, но в почерневшей груди
Мертвец лежал, как прежде, невредимый.

Тогда к рукам, к ногам его и шее
Подвесили по жёрнову и в море,
В тьму преисподней бросили злодея.

Но тут верёвки лопнули в тумане,
И труп Пилата, всей земле на горе,
Плывет поныне где-то в океане.

Перевёл Семён Ботвинник

* * *

Ты на улице при встрече
Хочешь в сторону свернуть.
Ты права, ведь нам с тобою
Не суждён единый путь.

Ты – направо, я – налево,
Путь проходим мы в тумане,

І не здиблемось ніколи,
Як дві краплі в океані.

Як в дорозі здиблю горе,
Що тобі несе удар,
Сам його до себе справлю
І прийму його тягар.

А як щастя часом схоче
В мою хату загостить,
Я його до тебе справлю,
Най голубочком летить.

Що мені без тебе щастя?
Звук порожній і манаї
Що мені без тебе горе?
Щезла і йому ціна.

Наче крапля в океані,
Розпливусь я, потону;
Ти гуляй на сонці, пані,
Я ж спадатиму їк дну.

Епілог

Розвійтеся з вітром, листочки зів'ялі,
Розвійтеся, як тихе зітхання!
Незгоєні рани, невтишені жалі,
Завмерлеє в серці кохання.

В зів'ялих листочках хто може вгадати
Красу всю зеленого гаю?
Хто визнає, який я чуття скарб багатий
В ті вбогії вірші вкладаю?

Ті скарби найкращі душі молоді
Розтративши марно, без тямі,
Жебрак одинокий, назустріч недолі
Піду я сумними стежками.

* * *

Чому не смієшся ніколи?
Чи в твоєму серці зима,

И не встретимся мы в жизни,
Как две капли в океане.

А в дороге, встретив горе,
Что тебе несёт удар,
На себя его направлю
И приму мученье в дар.

Если ж вдруг случайно счастье
В мой заглянет уголок,
Я к тебе его отправлю,
Пусть летит, как голубок.

Без тебя мне даже счастье –
Только призрак, звук пустой.
Без тебя и злое горе
Потеряло облик свой.

Словно капля в океане,
Растекусь и утону,
Ты играй на солнце, пани,
Я – один пойду ко дну.

Эпилог

Увядшие листья! умчйтесь в туманы,
Развейтесь, легки как дыханье!
Немые печали, открытые раны,
Замершие в сердце желанья.

По листьям увядшим не вспомнишь прохлады
Лесной и деревьев высоких.
Кто знает, какие душевные клады
Вложил я в убогие строки.

Те лучшие клады растратив впустую,
Тропою печальной и снежной,
Как нищий с котомкой, один побреду я
Навстречу беде неизбежной.

Перевела Анна Ахматова

* * *

Зачем никогда не смеёшься?
Иль на сердце холод лежит

І горе зморозило душу,
Що сміху у горлі нема?

Чому не смієшся ніколи?
Чи, може, лежить який гріх
Великий на твоїм сумлінні
І здавлює радісний сміх?

Лежить якийсь смуток таємний
На твоїм чудовім чолі,
І усміх твій - наче під осінь
Всміхається сонце у млі.

* * *

Поклін тобі, Буддо!
В темряві життя
Ти ясність, ти чудо,
Ти мир забуття!

Спокійний, величний,
Ти все поборов:
І блиск царювання,
І гнів, і любов.

З царя жебраком ти,
Душею моцар,
Півсвіту осяяв
Твого духу чар.

Ти царство покинув,
Щоб духом ожить;
Зірвав усі пута,
Щоб нас слобонить.

І довгії літа
Промучився ти,
Щоб корінь страждання
Людського знайти.

Знайшов ти той корінь
У серці на дні,
Де пристрасті грають,
Надії марні.

И так заморожено сердце,
Что смех молодой не звенит?

Зачем никогда не смеёшься?
Иль, может, на совести грех
Лежит, словно камень тяжёлый,
И душит твой радостный смех?

Какая-то тайна печали
Лежит на прекрасном челе,
А чуть улыбнёшься – всё мнится
Осеннее солнце во мгле.

Перевёл Александр Ойслендер

* * *

Поклон тебе, Будда!
Во тьме бытия
Ты ясность, ты чудо,
Ты мир забытья.

Достоинно, спокойно
Тобой побеждён
Мир похоти, гнева
И блеска корон.

Царём был – стал нищим,
Душой – богатырь.
Тобой озарилась
Подлунная ширь.

Ты царство покинул,
Чтоб духом ожить;
Сорвал все оковы,
Чтоб нас просветить.

Ты мучился годы
Под сенью плюща,
Истоки страданья
Людского ища.

Нашёл ты источник
В души глубине,
Где страсти роятся,
Играя на дне.

Де гнів палахкоче,
Любов процвіта,
Луди павутинням
Наш дух опліта.

І мулить, і мулить,
Прогоноє мир,
І тягне в сансару,
В життя дикий вир.

Та з пристрастів пекла
Ти вивів людей,
Не тьмив їх туманом
Загробних ідей.

Безсмертне лиш тіло,
Бо жаден атом
Його не пропаде
На віки віком.

Та те, що в вас плаче,
Горить і терпить,
Що творить, що знає,
Що рветься й летить —

Те згасне, мов огник,
Мов хвиля пройде,
В безодні нірвани
Спокій віднайде.

Поклін тобі, світлий,
Від бідних, блудних,
Що в пристрастів путах
Ще б'ються міцних!

Поклін і від мене,
Що скочу як стій
Із тиску сансари
В нірвани спокій!

Сідоглавному

Ти, брате, любиш Русь,
Я ж не люблю, сарака!

Любовь там возникла,
И гнев там рождён,
И дух – паутиной
Страстей оплетён.

Покой прогоняет,
И давит, и жмёт,
И тянет в сансары
Водоворот.

От страха пред адом
Увёл ты людей,
Без мути туманной
Загробных идей.

Бессмертно лишь тело –
Ведь атом любой
Пребудет вовеки
Самим же собой.

А то, что в нас плачет,
Болят и горит,
И рвется к Познанию,
Творит и летит, –

Погаснет, как искра,
Уйдёт, как волна,
И канет в нирвану
Без граней и дна.

Поклон тебе, светлый,
От бедных людей,
Что бьются отчаянно
В путях страстей.

И я, твой поклонник,
Иду за тобой
От пытки сансары
В нирваны покой!

Перевела Анна Ахматова

Седоглавому

Ты, братец, любишь Русь,
Я ж не люблю, бедняга!

Ти, брате, патріот,
А я собі собака.

Ти, брате, любиш Русь,
Як хліб і кусень сала, –
Я ж гавкаю раз в раз,
Щоби вона не спала.

Ти, брате, любиш Русь,
Як любиш добре пиво, –
Я ж не люблю, як жнець
Не любить спеки в жниво.

Ти, брате, любиш Русь,
За те, що гарно вбрана, –
Я ж не люблю, як раб
Не любить свого пана.

Бо твій патріотизм –
Празнична одежина,
А мій – то труд важкий,
Гарячка невдержима.

Ти любиш в ній князів,
Гетьманя, панування, –
Мене ж болить її
Відвічнеє страждання.

Ти любиш Русь, за те
Тобі і честь, і шана,
У мене ж тая Русь –
Кривава в серці рана.

Ти, брате, любиш Русь,
Як дім, воли, корови, –
Я ж не люблю її
З надмірної любови.

Дві дороги

Сонет

Ввік до заслуги дві ведуть дороги,
І дві корони жизнь нам може дати:
Одна – трудиться і калічить ноги,
А друга – з вірою й молитвою страждати.

Ты, братец, патриот,
А я – всего дворняга.

Ты, братец, любишь Русь,
Как любишь хлеб и сало, –
Я ж лаю день и ночь,
Чтоб сном не засыпала.

Ты, братец, любишь Русь,
Как пиво золотое, –
Я ж не люблю, как жнец
Не любит в поле зноя.

Ты, братец, любишь Русь,
Одетую картинно, –
Я ж не люблю, как раб
Не любит господина.

Ведь твой патриотизм –
Одежда показная,
А мой – тяжёлый труд,
Горячка вековая.

Ты любишь в ней господ
Блистанье да сверканье –
Меня ж гнетет её
Извечное страданье.

Ты любишь Русь, за то
Тебе почёт и слава –
А предо мною Русь
Избита и кровава.

Ты, братец, любишь Русь,
Как заработок верный, –
Я ж не люблю её
Из-за любви чрезмерной!

Перевёл Евгений Нежинцев

Две дороги

Сонет

Нам жизнь предназначает два венца,
К победе нас ведут лишь две дороги:
Одна – где острый камень ранит ноги,
Другая – лишь терпенье без конца.

Щаслив муж і народ, якого воля
Судьби веде з одної та на другу,
Із поля праці до терпжня поля,
Щоб мовчки йшов через огні й наругу.

Аби ступав, мов нічю путник в полі,
З сльозою в оці та з надією в душі,
Що ще діждеться ранку, світла й волі.

І нас, брати, отак веде рука судьби:
Йдучи з молитвою наперекір недолі,
Ідім до світла, щастя та любви.

Зоні Юзичинській

Не мовчи, коли, гордо пишаючись,
Велегласно брехня гомонить,
Коли, горем чужим утішаючись,
Зависть, наче оса та, бринить,
І сичить клевета, мов гадюка в корчи, –
Не мовчи!

Говори, коли серце твоє підіймається
Нетерплячкою правди й добра,
Говори, хай слів твоїх розумних жахається
Слямаزاریість, бездарність стара,
Хоч би ушам глухим, до німої гори, –
Говори!

// И. Франко. Зібрання творів. Т.1-3. К., 1976.

Животне појаве су синхронизоване, истовремене,
постоје и смијех, и плач, и радост и туга, и смрт и рађање,
толико смијешани, да их не можемо раздвојити ако не же-
лимо да им одузмемо аутентичност.

Меша Селимовић

Блажен тот муж и тот народ, который
Одной дорогой до другой дошёл –
Сквозь труд к терпению, и в нём обрел
Покой души, неся клеймо позора.

Блажен, кто шёл, как путник ночью в поле,
С слезой в глазах, с надеждой, что взойдёт
На небе солнце долгожданной воли.

И нас ведь, братья, так судьба ведёт.
Идём наперекор враждебной доле,
Навстречу свету и любви – вперёд.

Перевела Анна Ахматова

Зоне Юзичинской

Не молчи, если, гордо красуючись,
Ложь бесстыдная нагло кричит,
Если, горем соседа любуючись,
Зависть злобной осою жужжит
И шипит клевета, как гадюка в ночи, –
Не молчи!

Говори, если сердце твоё наполняется
Жаждой блага и правды святой,
Если слов твоих ясных, простых ужасается
Хлам отживший, бездарный застой;
Хоть стена впереди – и пылай и гори –
Говори!

Перевёл Борис Турганов

// И. Франко. Избранные сочинения. Т.1. М., 1945; Стихотворения и поэмы. Л., 1960; Стихотворения и поэмы... М., 1971.

Жизненные явления синхронны, одновременны – смех и плач, радость и тоска, смерть и рождение так смешаны, что мы не можем их разделить, если не хотим отнять у них подлинность.

Меша Селимович

НАШОЈ ДЕЦИ

Душан Радовић
1922 – 1984.

ПЕСМЕ

Мрак

У мраку проговоре гране,
и оживе сенке,
и панталоне узјашу столице,
и пењу се на полице
и праве теревенке.

Председник им је
прекидач за сијалицу.
Кад он каже: кврц
– не чује се ни фррр
ни мррр
ни жврц.

Све се умири, и све се утиша
– сем миша, и сем кад пада киша.

Кад седам веселих дечака...

Кад седам веселих дечака
угази у седам пролећних бара
– изађе седам пијаних чизмара.

Кад седам пијаних чизмара
прошета кроз седам пекара
– изађе седам белих млинара.

Кад седам белих млинара
уђе код седам посластичара
– изађе седам бркатих каплара.

НАШИМ ДЕТЯМ

Душан Радович
1922 – 1984

СТИХОТВОРЕНИЯ

Темнота

Ночью так всегда бывает –
Ночью тени оживают
И беседы затевают.
Вещи прыгают по полкам
И верхом сидят на стуле,
Думая, что все уснули.

Только грозный председатель,
Круглый чёрный выключатель,
Вдруг промолвит: «Крак», –
И рассеет мрак.
Вещи вмиг легли на полки,
Сразу шорохи умолкли,
Не слышать ни «тррик», ни «ттрак»...

...Наступает тишь.
Только дождь стучит по крыше и скребётся мышь.

Если семь весёлых ребят...

Если семь весёлых ребят
В семь луж весенних залезть захотят,
Выйдут оттуда семь поросят.

Если эти семь поросят
Залезут потом в семь пекарен подряд,
Семь мельников белых вернутся назад.

Если семь мельников смогут найти
Семь кондитерских на пути,
Семь усатых гвардейцев дверь распахнут
Через семьдесят семь минут.

Кад седам бркатих каплара
по седам тавана протумара
– изађе седам црних оачара.

Кад седам црних оачара
умије седам стрпљивих бака
– гле! зева седам сањивих дечака!

Позив

Поштована децо!
Овај дивни, овај страшни брод зове се
САНГЛБАНГЛТИНГЛТАНГЛРОД!
Капетан му је
Христифоријуса Колумбуса унук
или неки мало даљи род.
Министарство морнарице наредило је:
За морнара на тај диван брод могу да приме
само оног ко му брзо изговори име.
И онда тај може да се пење на катарку,
да плови смело за Африку жарку;
може да пуши лулу колико хоће,
да једе банане и друго хавајско воће
и да се прави важан као неки капетан Кук!

Кад је био мрак...

Кад је био мрак,
кад је био мрак,
појурила мачка миша
чак, чак, чак.

Појурила мачка миша
чак, чак, чак,
– а да л' га је прогутала,
ил' га није прогутала,
то ни она није знала
– јер је био мрак,
јер је био мрак...

Если семь усатых вояк
На семь чердаков гурьбой поднялись,
Усердно облазав каждый чердак,
Семь трубочистов спустятся вниз.

Если семь бабушек чисто-пречисто
Вымоют в ванне семь трубочистов,
Тут и случится главное чудо:
Семь сонных мальчишек выйдут оттуда,
Семь сонных мальчишек в постели нырнут,
Семь сонных мальчишек устало зевнут
Семь раз подряд...
И заснут.

Сангланглинглтаг

Дети, вы слышали о корабле,
самом прекрасном на всей земле?
Этот корабль называется так:
«САНГЛ-БАНГЛ-ТИНГЛ-ТАГ».
Спешите, спешите узнать поскорей
строгий приказ министерства морей:
«Матросом на борт принимается тот,
кто быстро название произнесет».
Ребята! Внимание! Каждый из вас
может попробовать хоть сейчас.
Только учтите: совсем не пустяк
сказать без запинки
«САНГЛБАНГЛТИНГЛТАГ».
Кто может сказать
«САНГЛБАНГЛТИНГЛТАГ»,
тот может поднять корабельный флаг,
может прямо в Африку уплыть,
может даже трубку курить
и важничать, как заправский моряк,
на корабле
«САНГЛБАНГЛТИНГЛТАГ».

Перевела Татьяна Макарова

Когда был мрак...

Был в ту пору мрак,
непроглядный мрак,
погналась за мышкой кошка –
так, так, так.

Свет

Цвет је чекао пчелу,
пчела је тражила цвет.
И испало је:
велики је свет,
тешко је дочекати пчелу,
још теже наћи цвет.
А свуд по свету
пчеле у лету,
а сав свет у цвету!

Коњ и сан

Неко сања да има коња
а неко има коња.

Неко сања да јаши коња
а неко јаши коња.

Неко сања
да је пао са коња
а неко је пао са коња.

Неко се пробудио
кад је пао
а неко је устао
и поново узјахао.

Лист

Шта би листу,
зашто ли је пао?
Можда није знао
да је постојао.

Судбине

Био једном један кнез
– носио је брковез.

Погналась за мышкой кошка –
так, так, так,
– а вот растерзала
или не поймала –
этого-то кошка и сама не знала.
Был повсюду мрак,
непроглядный мрак...

Мир

Цветок ожидал пчелу,
пчела искала цветок.
Поверьте – это сбылось в один прекрасный денёк!
Мир так велик,
трудно дождаться пчелы.
Мир так жесток,
трудно найти цветок,
Но всё же и там, и тут
пчёлы жужжат налету,
и весь наш мир в цвету!

Конь и сон

Кто-то видит сон: у него есть конь.
А у кого-то есть конь.

Кто-то видит во сне, что летит на коне,
а кто-то летит на коне.

Кто-то видит во сне, что упал с коня,
а кто-то упал с коня.

Кто-то проснулся, когда упал,
а кто-то встал
и опять поскакал.

Лист

Не всё ли ему равно,
отчего он на землю упал?
А может, лист и не знал
о том, что существовал?

Био једном један цар
– носио је самовар.

Био једном један гроф
– носио је грао штоф.

Био једном један сер
– имао је пропелер.

Нестао је онај кнез
– ал' још служи брковез.

Нестао је онај цар
– још се пупш самовар.

Нестао је онај гроф
– ал' још служи грао штоф.

Нестао је онај сер
– још се врти пропелер!

Досада

Досада! – рече Зоран.
Грозна досада! – рече Горан.
Треба учинити нешто! – рече Зоран.
Слажем се! – рече Горан.
Направимо неку глупост! – рече Зоран.
Што пре! – рече Горан.

Чекање

Седели смо за столом,
по један тањир сваком
– поље је певало под маком.

Седели смо за столом,
по једна виљушка сваком
– поље се гушило под маком.

Судьбы

Князь один когда-то жил
– всё наусники носил.

Жил да был на свете царь
– у него был самовар.

Граф когда-то жил давно
– любил серое сукно.

А ещё был некий сэр
– так он имел геликоптер.

Князя нет ни там ни тут –
а наусники живут.

Все забыли, где тот царь –
но дымится самовар.

Графа след простыл давно –
служит серое сукно.

Пропадом пропал тот сэр –
ан фырчит геликоптер.

Скука

Скукота! – говорит Зоран.
Скучища! – говорит Горан.
Надо что-то делать! – говорит Зоран.
Согласен! – говорит Горан.
Давай сделаем глупость! – говорит Зоран.
Только скорей! – говорит Горан.

Ожидание

Сидели мы за столом,
каждому чашку – на-ка
– а поле пело под маком.

Сидели мы за столом,
каждому ложку – на-ка
– а поле гнулось под маком.

Седели смо за столом,
по један салвет сваком
– поље је јечало под маком.

Чекали смо за столом,
по једно чекање сваком
– а нигде штрудле са маком!
А нигде штрудле са маком!

Одело не чини човека

Лекар је ЧОВЕК
у оделу лекара.

Милиционар је ЧОВЕК
у оделу милиционара.

Поп је ЧОВЕК
у оделу попа.

Ватрогасац је ЧОВЕК
у униформи ватрогасца.

Војник је ЧОВЕК
у униформи војника.

Дете је ЧОВЕК
у оделу детета!

Да ли или не

Да ли може?
Може.
Мисли да не може
а може.

Да ли сме?
Сме.
Мисли да не сме
а сме.

Да ли воли?
Воли.
Мисли да не воли
а воли.

Сидели мы за столом,
каждый до сласти лаком
– а поле стонало под маком.

Ждали мы за столом,
каждый от голода плакал
– ну где же булочки с маком?!..
где же булочки с маком...

Не одежда создаёт человека

Врач это ЧЕЛОВЕК
в белом халате.

Милиционер это ЧЕЛОВЕК
в милицейском мундире.

Священник это ЧЕЛОВЕК
в рясе священника.

Пожарник это ЧЕЛОВЕК
в робе пожарника.

Солдат это ЧЕЛОВЕК
в военной форме.

Ребёнок это ЧЕЛОВЕК
в детской одежде!

Да или нет

Может ли он?
Может.
Думает, что не может,
а может.

Смеет ли он?
Смеет.
Думает, что не смеет,
а смеет.

Любит ли он?
Любит.
Думает, что не любит,
а любит.

Да ли хоће?
Хоће.
Мисли да неће
а хоће.

Иде војска

Иде војска на коњима,
ишао бих и ја с њима.

Ја још праву сабљу немам,
ја још жуте чизме немам,
ја још белог коња немам –

ал' се спремам,
ал' се спремам.

Дрво

Дрво нема крила као птица.
Дрво има лишће уместо крила.
Дрво маше лишћем
као крилима.
Крила одлете
а дрво остане.

Дете и пас

Дете се плаши пса.
Пас се плаши
детета.
Када би знали
да се и један
и други плаше
не би се
плашили.

Хочет ли он?
Хочет.
Думает, что не хочет,
а хочет.

Перевёл Андрей Базилевский

* * *

Раздаётся стук подков –
Скачет армия бойцов.
С ними я идти готов.

Нету сабли у меня,
Нет седла
И нет коня,
Нету шпор
И нет усов.

Но я готов,
Но я готов!..

Деревья

На месте деревьям
Никак не стоит,
И листьями машут,
Как крыльями птицы.
Крылья деревьев
По ветру летят,
А сами деревья
На месте стоят.

Собаки и дети

Дети собаку боятся.
Собака боится детей.
Надо бы им догадаться
Об этом как можно скорей.
Тогда перестанут бояться
Дети – собаку,
Собака – детей.

Перевёл Леонид Яхнин

*// Антология сербской поэзии**. М., 2004; Книга радости. М., Б., Торонто, 2012*

Татьяна Иванова

БОРИС НИКОЛАЕВИЧ ПУТИЛОВ – ВЫДАЮЩИЙСЯ ФОЛЬКЛОРИСТ, СЛАВИСТ, ДРУГ СЕРБИИ

Борис Николаевич Путилов (1919-1997) относится к числу тех учёных-гуманитариев XX века, чей вклад в строительство общего научного пространства братских славянских народов невозможно преувеличить. Для человечества останется извечной загадкой становление учёных большого масштаба: что здесь от матушки-природы, давшей от рождения человеку талант, что от семьи, его воспитавшей, что от окружения, с которым ему довелось общаться, что от жизненных обстоятельств – благоприятных и неблагоприятных, что от того нравственного стержня, который определяет все поступки человека...

Б. Н. Путилов родился на Северном Кавказе, где русские живут рядом с чеченцами, кабардинцами, балкарцами и другими горскими народами. Родители ученого были сельскими учителями – интеллигентами в первом поколении. Детское знакомство с культурой многонационального Кавказа сказалось в сложении его будущих фольклорно-этнографических интересов. Окончив в 1936 г. в Грозном среднюю школу, Борис Путилов поступил в Ленинградский государственный педагогический институт им. Герцена, где в то время преподавали такие видные филологи, как И. И. Толстой, С. С. Мокульский, И. П. Еремин, А. И. Гвоздев, С. А. Адрианов. Учиться студенту Путилову было у кого. Однако курс русского фольклора по каким-то причинам был прочитан профессором Н. П. Андреевым с запозданием – лишь в последний год обучения Путилова, так что специализироваться на студенческой скамье в этой области у будущего фольклориста возможности не было. После окончания института в течение учебного года 1940/1941 г. он преподавал литературу в военном училище города Сортавала в Карелии.

Затем была война. В армию Б. Н. Путилова не взяли по состоянию здоровья. С августа 1942 г. он работал в родном Грозном в областном радиокомитете. В феврале 1943 г., после разгрома фашистов под Сталинградом, в Грозный был возвращён из эвакуации местный педагогический институт. Преподавательских кадров не хватало, это и решило судьбу Путилова: он был приглашен на кафедру литературы. Молодого преподавателя «нагрузили» многими курсами, среди которых были и лекции по фольклору. Очень скоро он понял, что эта сфера культуры – предмет его специального интереса. Летом 1945 г. Путилов организовал фольклорную экспедицию в казачьи станицы.

По собранным материалам был подготовлен сборник «Песни гребенских казаков» (Грозный, 1946) – первая книга учёного. Через два года в своей второй книге – «Исторические песни на Тереке» (Грозный, 1948) – исследователь собрал разбросанные в различных дореволюционных изданиях записи этого жанра.

В Грозном Б. Н. Путилов работал в фольклористическом вакууме. Поддержку он решил искать в Ленинграде – в Институте русской литературы (Пушкинский Дом) АН СССР. В декабре 1946 г. он знакомится с М. К. Азадовским, который в те времена стоял во главе советской фольклористики. Кандидатскую диссертацию на тему «Исторические песни XVI-XIX вв. на Тереке» Путилов защитил в Пушкинском Доме 20 октября 1948 г. – в разгар кампании по «борьбе с космополитизмом», поставившей под запрет сравнительные исследования в области литературы и фольклора. Азадовский тогда же пригласил Путилова в Пушкинский Дом, но переезд в Ленинград не состоялся: Азадовский стал одной из жертв «антикомпаративистской кампании» и вскоре был уволен из Института. Путилов, проживавший в Грозном, не оставил опального патриарха фольклористики. В автобиографии он писал: «Именно в эти годы я особенно сблизился с ним, каждое лето, приезжая в Ленинград, непременно посещал его на даче; долгие разговоры наши помню до сих пор». В 1954 г. Б. Н. Путилов все-таки переезжает в Ленинград. С сентября он принят на работу в Институт русской литературы, а в октябре 1957 г. становится заведующим Сектором русского народного творчества, – тем самым сектором, который создал Азадовский, давший в 1948 г. молодому грозненскому преподавателю путевку в большой научный мир.

В конце 1940-х – 1960-е гг. важным человеком в жизни Б. Н. Путилова становится Владимир Яковлевич Пропп. «В конце 40 – начале 50-х годов, – пишет Путилов, – я ощущал себя его учеником и последователем. <... > Не было учёного ближе мне – не только по теоретическим позициям, но и по отношению к науке, по нравственным позициям». Книги В. Я. Проппа и общение с ним раскрыли Б. Н. Путилову новые грани фольклорной культуры и возможности типологических исследований.

В 1958 г., в условиях «хрущёвской оттепели», в Москве состоялся IV Международный съезд славистов. Путилов на съезде с докладом не выступал, но в работе его участвовал. Он специально приехал в Москву, чтобы иметь возможность познакомиться с крупнейшими славистами того времени. Ключевым событием на съезде стал доклад В. М. Жирмунского «Эпическое творчество славянских народов и проблемы сравнительного изучения эпоса», способствовавший становлению в фольклористике историко-типологического метода. Доклад расширяет для Б. Н. Путилова горизонты научного видения, учёный включается в процессы формирования метода, который станет ведущим в фольклористике второй половины XX столетия. Съезд открыл Путилову, или вернее, пока только приоткрыл ему дверь в новую исследовательскую область – славистику.

В Пушкинском Доме Б. Н. Путилов плодотворно работал до 1967 г. Он участвовал в подготовке сборников «Древние российские стихотворения, собранные Киршею Даниловым» (М., Л., 1958), «Исторические песни XIII-XVI веков» (М., Л., 1960), «Исторические песни XVII века» (М., Л., 1966). Здесь была написана и докторская диссертация ученого – «Русский историко-песенный фольклор XIII-XVI веков» (М., Л., 1960). Оппонентом соискателя стал В. Я. Пропп.

В 1964 г. учёный впервые побывал в Югославии – стране, которая вскоре заняла особое место в его научной жизни. Обращаемся вновь к автобиографии ученого: «В эту страну я приехал первый раз в 1964 г., затем почти каждый год вплоть до 1974 г. приезжал – то на конгрессы югославских фольклористов и конференции славистов, то для полевой работы, просто в гости к друзьям. Я полюбил эту страну, красоту и разнообразие её ландшафтов, её культуру, её людей, устроенность её быта. Я стал своим человеком для многих в Югославии, особенно в Черногории». После 1974 г. Б. Н. Путилов перестал бывать в любимой им Югославии: он стал «невъездным», власти не выпускали его за границу. Но как только началась перестройка, опять поехал в эту страну: «Последний раз я побывал в Югославии в мае 1991 г., в канун трагических событий, положивших конец той Югославии, которую я знал, преданно любил и изучал».

Во второй монографии Б. Н. Путилова – «Славянская историческая баллада» (М., Л., 1965) – восточнославянские и южнославянские баллады о татарском и турецком полоне были рассмотрены в историко-типологическом аспекте. С этого времени стало ясно, что Б. Н. Путилов вырастает в фольклориста европейского масштаба. Но предстоял еще долгий путь, пока его имя не стало произноситься в одном ряду с именами Д. К. Зеленина и В. Я. Проппа – ведущих русских фольклористов XX века. В 1967 г. Путилов перешёл в Институт этнографии АН СССР – ныне Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого РАН (Кунсткамера). Здесь он смог более интенсивно заняться изучением южнославянского фольклора. Результатом влюбленности Путилова в песенный эпос южных славян стала его третья монография – «Русский и южнославянский героический эпос: Сравнительно-типологическое исследование» (М., 1971), где не просто раскрыта общность в сюжете русского и южнославянского эпоса, но и поставлен вопрос о жанровой типологии, о характере историзма в былинах и юнацких песнях, о типологических закономерностях в изображении героев. Исследователь вскрыл объективные законы преемственности и последовательности в развитии песенного эпоса. Глубокое проникновение в проблематику сравнительного изучения славянского фольклора не могло не привести Путилова к общетеоретическому и методологическому её осмыслению. Он опубликовал книгу «Методология сравнительно-исторического изучения фольклора» (Л., 1976), которая имела в фольклористике большой резонанс.

Зимой 1972-1973 гг. Б. Н. Путилов работал в Черногории – слушал гуслиаров, записывал их песни, вел наблюдения. Материалы этой

поездки нашли место в монографии «Героический эпос черногорцев» (Л., 1982; перевод на сербский язык: «Јуначки еп Црногораца», Титоград, 1985). Черногорский материал позволил фольклористу на высоком теоретическом уровне осмыслить вопросы, связанные с искусством эпических певцов, их обучением и передачей эпического знания. Проблематика сказительства продолжала волновать Путилова и в 1990-е гг. Сторонник «формульной теории» американских фольклористов Милмана Пэрри и Альберта Лорда, он стал инициатором русского издания книги А. Лорда «The Singer of Tales» («Сказитель». М., 1994), организовал несколько Лордовских конференций, собиравших специалистов по эпическим традициям из разных стран. Плодом напряженных раздумий над феноменом сказительства в традиционной культуре разных народов стала последняя книга Б. Н. Путилова, которую он успел увидеть, – «Эпическое сказительство: Типология и этническая специфика» (М., 1997).

Русский и южнославянский эпосы были одной из составляющих научных интересов Б. Н. Путилова. Его остро волновали также проблемы взаимосвязей фольклора и этнографии. В Институте этнографии он явился инициатором ряда конференций под названием «Фольклор и этнография». В 1971 г. принял участие в плавании научного судна «Дмитрий Менделеев», осуществившего этнографическую экспедицию в Океанию по следам знаменитого русского путешественника Н. Н. Миклухо-Маклая. Так появились книги «Песни южных морей» (М., 1978), «Миф – обряд – песня Новой Гвинеи» (М., 1980), «Николай Николаевич Миклухо-Маклай: Страницы биографии» (М., 1981), «Человек с Луны: Дневники, статьи, письма Н. Н. Миклухо-Маклая» (М., 1983), «Н. Н. Миклухо-Маклай: Путешественник, учёный, гуманист» (М., 1985). Б. Н. Путилов был заместителем редактора Собрания сочинений Миклухо-Маклая (М., 1990-1999. Т.1-6).

Борис Николаевич Путилов ушёл из жизни 16 октября 1997 г. Посмертно вышли новые труды, над которыми он работал в последние годы: антология «Былины» (СПб., 1999), научно-популярное издание «Древняя Русь в лицах: Боги, герои, люди» (СПб., 1999), монография «Экскурсы в теорию и историю славянского эпоса» (СПб., 1999), сборник «Пётр Великий в преданиях, легендах, анекдотах, сказках, песнях» (СПб., 2000), «Теоретические проблемы современной фольклористики: Курс лекций» (СПб., 2006). Так продлевается наше общение с выдающимся исследователем традиционной культуры разных народов. Сегодня уже совершенно очевидно, что имя Бориса Николаевича Путилова – это имя классика славянской гуманитарной научной мысли.

Публикуется впервые

Татјана Иванова

БОРИС НИКОЛАЈЕВИЧ ПУТИЛОВ – ИСТАКНУТИ ФОЛКЛОРИСТА, СЛАВИСТА, ПРИЈАТЕЉ СРБИЈЕ

Борис Николајевич Путилов (1919-1997) припада скупу оних истраживача у области хуманистичких наука, чији удео у изградњи заједничког научног поља братских словенских народа је немогуће преувеличати. За људе ће остати недокучива загонетка како се формирају тако крупни научници – шта је овде од мајке-природе, која од рођења човеку дарује таленат, шта је од породице, која га васпитава, шта од средине с којом комуницира, шта је од животних околности – повољних и неповољних, шта је од моралне вертикале, која одређује све људске поступке...

Б. Н. Путилов је рођен на Северном Кавказу, где Руси живе поред Чечена, Кабардинаца, Балкараца и других горшгачких народа. Његови родитељи су били сеоски наставници – прво колело интелектуалаца. Сусрет у детињству са културом многонационалног Кавказа одредио је његово будуће интересовање за фолклорно-етнографске теме. Пошто је завршио средњу школу у Грозном, 1936. г., Борис Путилов је почео студирати на Лењинградском државном педагошком институту «Герцен», где су у то време предавали истакнути филолози, као И. И. Толстој, С. С. Мокуљски, И. П. Јеремин, А. И. Гвоздев, С. А. Адрианов. Студент Путилов имао је од кога да учи. Ипак курс руског фолклора из неких разлога професор Н. П. Андрејев је одржао са закашњењем – тек када је Путилов био на последњој години студија, тако за будућег фолклористу није било могућности за усавршавање из те области у студентској клупи. После стицања високог образовања, школске 1940/1941. он је предавао књижевност у војној школи града Сортавала у Карелији.

Затим је дошао рат. Из здравствених разлога Б. Н. Путилова нису узели у армију. Почев од августа 1942. г. он је радио у родном граду Грозном у обласном радиокомитету. У фебруару 1943. г., после слома фашиста код Стаљинграда, у Грозни је био враћен евакуисани месни педагошки институт. Недостатак предавачких кадрова, решио је судбину Путилова: њега су позвали за предавача на катедру књижевности. Младог наставника «оптеретили» су многим предметима, међу којима су била и предавања о фолклору. Он је врло брзо схватио, да је управо та сфера културе оно што њега посебно занима. У лето 1945. г. Путилов је организовао теренско фолклорно истраживање у козачким местима. На основу скупљене грађе био је припремљен зборник «Песме гробен-

ских козака» (Грозни, 1946) – прва књига овог научника. Кроз две године, у својој другој књизи, «Историјске песме на реци Терек» (Грозни, 1948), истраживач је сакупио песме овог жанра разбацане по разним дореволуционарним издањима.

У Грозном Б. Н. Путилов је радио одвојен од свих фолклориста. Он је решио да потражи подршку у Лењинграду – у Институту руске књижевности (Пушкински дом) Академије наука СССР. У децембру 1946. г. он се упознао са М. К. Азадовским, који је у то време био на челу совјетске фолклористике. Кандидатску дисертацију на тему «Историјске песме XVI-XIX в. на реци Терек» Путилов је одбранио у Пушкинском дому, 20. октобра 1948. г. – баш када се распламсала «борба против космополитизма», где су забрањивана упоредна истраживања у области књижевности и фолклора. Азадовски је тада позвао Путилова да пређе у Пушкински дом, али до прелазка није дошло: Азадовски је постао једна од жртава «антикомпаративне кампање» и ускоро је отпуштен из Института. Путилов, живећи у Грозном, није оставио оцрњеног патријарха фолклористике. У аутобиографији он је написао: «Управо тих година ја сам се посебно зближио с њим, свако лето, долазећи у Лењинград, ја сам га обавезно посећивао у летњиковцу; наше дуге разговоре памтим до данашњег дана». Године 1954. Б. Н. Путилов ипак прелази у Лењинград. У септембру он је био примљен на рад у Институт руске књижевности, а октобра 1957. он је постао руководилац Сектора народног стваралаштва, оног истог сектора, који је засновао Азадовски, показавши младом истраживачу пут у велики свет науке.

Од краја 1940-их, па до 1960. г. значајан човек у животу Б. Н. Путилова постао је Владимир Јаковљевич Проп. «Крајем 40-их и почетком 50-их година, – пише Путилов, – ја сам себе видео као његовог ученика и настављача. <... > Нико од научника није ми био ближи – не само по теоретким позицијама, него и у односу према науци, по моралним позицијама». Књиге В. Ј. Пропа и комуникација с њим отворили су Путилову нове стране фолклорне културе и могућности типолошких истраживања.

Године 1958, у условима «хрушчовљевског отопљавања», у Москви је одржан IV Међународни конгрес слависта. Путилов није имао реферат на конгресу, али је узео учешће у његовом раду. Он је управо дошао у Москву због могућности упознавања са значајним славистима тога времена. Кључни догађај на конгресу био је реферат В. М. Жирмунског «Епско стваралаштво словенских народа и питања упоредног изучавања епа», који је утицао да се у фолклористици устали историјско-типолошки метод. Реферат је Б. Н. Путилову проширио хоризонте научног сагледавања и он се укључује у процес заснивања метода, који ће постати водећи у фолклористици друге половине XX века. Конгрес је Путилову отворио, боље рећи, одшкринуо врата у нову научну област – славистику.

У Пушкинском дому Б. Н. Путилов је плодотворно радио до 1967. године. Он је учествовао у припреми зборника «Древна руска

поезија, коју је скупио Кирша Данилов» (Москва – Лењинград 1958), «Историјске песме XIII-XVI века» (1960), «Историјске песме XVII века» (1966). Овде је урадио и докторску дисертацију «Руски историјско-песнички фолклор XIII-XVI века» (Москва – Лењинград 1960). Опонент на одбрани дисертације био му је В. Ј. Пропп.

Године 1964. Путилов је први пут био у Југославији – у земљи, која је ускоро заузела посебно место у његовом научном животу. Поново читамо његову аутобиографију: «У ову земљу ја сам дошао први пут 1964. године, затим сам тамо одлазио скоро сваке године, до 1974., или на конгресе југословенских фолклориста и конференције слависта, или ради теренских истраживања, просто у госте пријатељима. Ја сам заволео ту земљу, лепоту и разноврсност њене природе, њену културу, њене људе, начин живота. Ја сам за многе у Југославији, посебно у Црној Гори, био «њихов» човек». После 1974. г. Б. Н. Путилов је престао да путује у вољену Југославију – он је постао «неизлазан», власти му нису дозвољавале пут у иностранство. Али чим је почела «перестројка», опет је кренуо у ову земљу: «Последњи пут ја сам боравио у Југославији у мају, 1991. г., уочи трагичних збивања, која су довела до распада оне Југославије, коју сам познавао, предано волео и изучавао».

У другој монографији Б. Н. Путилова – «Словенска историјска балада» (Москва – Лењинград 1965) – источнословенске и јужнословенске баладе о татарском и турском поробљавању биле су размотрене с историјско-типолошког аспекта. Од тог тренутка било је јасно да Б. Н. Путилов израста у фолклористу европског значаја. Ипак је предстојао дуги пут док се његово име није почело изговарати у истом низу као имена Д. К. Зелењина и В. Ј. Пропа – водећих руских фолклориста XX века. Године 1967. Путилов је прешао у Институт етнографије АН СССР – данас Музеј антропологије и етнографије «Петар Велики» РАН (Кунсткамера). Овде се он могао интензивније бавити изучавањем јужнословенског фолклора. Као резултат његове заокупљености епским песмама Јужних Словена била је његова трећа монографија – «Руске и јужнословенске епске јуначке песме: упоредно-типолошко истраживање» (Москва 1971), где су откривени заједнички елементи руског и јужнословенског епског песништва, али је постављено и питање жанровске типологије, карактера историзма у руским биљинама и јужнословенским јуначким песмама и типолошке законитости у грађењу ликова. Истраживач је открио објективне законе у памћењу, преношењу и развоју епских песама. Дубоко продирање у проблематику упоредног изучавања словенског фолклора није могло а да не доведе Путилова до теоретског и методолошког осмишљавања тих питања. Тако је настала његова књига «Методологија упоредно-историјског изучавања фолклора» (Лењинград 1976), која је имала велики одјек у фолклористици.

У зиму 1972-1973. Б. Н. Путилов је био на теренском раду у Црној Гори – слушао је гусларе, записивао њихове песме, сабирао утиске. Тада скупљена грађа нашла је место у његовој монографији «Јуначки еп Црногораца», која је објављена у Лењинграду 1982,

и преведена на српски језик (Титоград 1985). Црногорска грађа фолклористи је пружила могућност да на високом теоријском нивоу осмисли питања везана за уметност епских певача, њиховог обучавања и преношења епског знања. Проблематика преношења епског знања заокупљала је пажњу Путилова и 1990. године. Пошто је био присталица «теорије епске формуле» америчких фолклориста Милмана Перија и Алберта Лорда, он је био иницијатор да се на руски језик преведе дело А. Лорда «The Singer of Tales» – «Певач прича» («Сказителъ», Москва 1994), организовао је и неколико «Лордовских» конференција, окупивши стручњаке о епским традицијама из разних земаља. Као плод постојаног размишљања о феномену казивања у традиционалној култури разних народа била је последња књига Б. Н. Путилова, коју је он успео видети за живота – «Епско казивање: типологија и етничка специфика» (Москва 1997).

Руске и јужнословенске епске песме биле су једна од тема која је прожимала научно ангажовање Б. Н. Путилова. Њега је веома занимао и проблем међусобне повезаности фолклора и етнографије. У Институту етнографије он је био иницијатор одржавања низа конференција под називом «Фолклор и етнографија». Године 1971. ушао је у састав научне екипе, која се бродом «Дмитриј Менделеев» упутила на етнографско истраживање Океаније, по стазама знаменитог руског путешественика Н. Н. Миклухо-Маклаја. Тако су настале књиге: «Песме јужних мора» (Москва 1978), «Мит – обред – песма Нове Гвинеје» (Москва 1980), «Николај Николајевич Миклухо-Маклај: странице биографије» (Москва 1981), «Човек с месеца: дневници, студије, писма Н. Н. Миклухо-Маклаја» (Москва 1983), «Н. Н. Миклухо-Маклај: путешественик, научник, хуманиста» (Москва 1985). Б. Н. Путилов је био заменик уредника Сабраних дела Миклухо-Маклаја (Москва 1990-1999, т. 1-6).

Борис Николајевич Путилов је отишао из живота 16. октобра 1997. г. Посмртно су објављена његова дела на којима је радио последњих година: антологија епских јуначких песама «Биљине» (СПб. 1999), научно-популарно издање «Ликови Старе Русије: богови, јунаци, људи» (СПб. 1999), монографија «Екскурси у теорији и историји словенског епа» (СПб. 1999), зборник «Петар Велики у предањима, легендама, анегдотама, причама, песмама» (СПб. 2000), «Теоретски проблеми савремене фолклористике: универзитетска предавања» (СПб. 2006). Тако се наставило наше дружење са истакнутим истраживачем традиционалне културе разних народа. Данас је сасвим јасно да име Бориса Николајевича Путилова представља име класика словенске хуманистичке научне мисли.

Превоо Љубинко Раденковић

Штампана се први пут

Српска драма на руском језику (прилози за библиографију)
Сербская драма на русском языке (материалы к библиографии)

Публикации в периодике учтены, как правило, в случаях, когда не известны книжные издания, включающие данный текст.

1. *Бан, Матия*. Мейрима, или Босняки: Драма в 5 д. / Перевод П. А. Кулаковского. М.: Университетск. тип-я, 1876. 92 с. Отд. оттиск из ж. «Рус. вестник» (1876. Т.123. С.745-835).
2. *Николай I Негош, король Черногорский*. Балканская царица: Драма в 3 д. / Перевод М. Жераича. СПб.: Суворин, 1894. 188 с. То же: СПб.: Свет, 1912. 164 с.
3. *Бандич, Даница*. Прощание Снеговика Снегуровича: Волшебная пьеса в 1 д. / Перевод Н. Н. Новича. СПб.: Синод. тип-я, 1911. 14 с. То же: 2-е изд. Пг.: Синод. тип-я, 1918. 14 с. (Детский и школьный театр, № 7).
4. *Нушич, Бранислав*. Хаджи Лойя: Отрывок из трагедии сербского народа / Перевод В. Н. Кораблёва. СПб.: Тип-я Улей, 1912. 40 с.
5. *Белович-Бернадзиковска, Елица*. Свадьба Гвоздички: Сказка в 4 д. с песнями и танцами / Перевод Н. Н. Новича. М.: Типо-литогр-я Рус. т-ва печатн. и издат. дела, 1915. 32 с. (Б-ка семьи и школы; Кн. 5). 2-е изд. Пг.: Бахтин, 1919. 34 с.
6. *Нушич, Бранислав*. Подозрительная личность: Гоголиада в 2.д. с предисл. автора / Перевод Н. Суркова. Б.в.д. 68 с.
7. *Стерия-Попович, Йован*. Патриоты: Комедия в 5 д. / Перевод К. Ф. Тарановского. Б.в.д. 56 с.
8. *Стиенский, Радуле*. Дорога на Златибор: Пьеса в 3 ак. / Перевод и сценич. обработка С. Бородина. М.: ВУОАП, 1943. 42 с. То же: 1944. 36 с.
9. *Войнович, Иво*. Эквиночь (Полночь): Драма в 4 д. / Перевод Я. В. Апушкина, П. Ильина. М.: ВУОАП, 1945. 48 с. То же: М.: ВУОАП, 1946. 52 с.
10. *Нушич, Бранислав*. Госпожа министерша: Комедия в 4 д. / Лит. обработка Е. Г. Бермонта. М.: ВУОАП, 1946. 60 с. То же: М.: ВУОАП, 1951. 60 с.
11. *Йованович, Богдан*. Урок: Драма в 1 д. с прологом и эпилогом / Перевод Н. А. Гиренко. Б.в.д. 54 с.
12. *Войнович, Иво*. Буря равенствия (Эквиноцио): Драма в 4 д. / Перевод Я. В. Апушкина, П. Ильина; Ред. С. С. Игнатов. М.: Искусство, 1955. 72 с. То же: М.: ВУОАП, 1955. 88 с.; Театр. 1955. № 9. С.3-28.
13. *Добричанин, Драгутин*. Улица Трёх соловьёв, 17: Комедия в 3 д. / Перевод Н. Цветинович, В. Зайцева. М.: ВУОАП, 1956. 106 с. То же: 1957. 104 с. То же, под загл.: Три соловья, д. 17 (В коммунальной квартире). Л., М.: Искусство, 1957. 80 с.
14. *Нушич, Бранислав*. Комедии / Предисл. Ю. А. Завадского; Вступ. ст. Л. П. Солнцевой. М.: Искусство, 1956. 620 с.
 Содерж.: Народный депутат; Подозрительная личность / Перевод В. Зеленина; Обыкновенный человек / Перевод Д. А. Жукова; Госпожа министерша / Перевод Е. Берковой; Мистер Доллар / Перевод В. Токарева; Доктор / Перевод А. Хватова; Покойник / Перевод Н. М. Суркова.

15. *Нушич, Бранислав*. Госпожа министерша: Комедия в 3 д. / Перевод и лит. обработка Е. Г. Бермонта; Ред. Н. М. Сурков. М.: ВУОАП, 1956. 84 с.
16. *Нушич, Бранислав*. «Д-р» (Доктор философии): Комедия в 4 д. / Перевод Н. Л. Кондрашиной. М.: ВУОАП, 1956. 98 с. То же: М.: ВУОАП, 1963. 92 с.
17. *Нушич, Бранислав*. Доктор: Комедия в 4 д. / Перевод А. И. Хватова. М.: ВУОАП, 1956. 110 с.
18. *Нушич, Бранислав*. Мистер Доллар: Сатирическая комедия в 4 д. / Перевод и обработка В. Нейштадта. М.: ВУОАП, 1956. 76 с.
19. *Нушич, Бранислав*. Народный депутат: Комедия в 3 д. / Перевод Н. Л. Кондрашиной. М.: ВУОАП, 1956. 90 с. То же: М.: ВУОАП, 1963. 92 с.
20. *Нушич, Бранислав*. Самый обыкновенный человек: Комедия в 3 д. / Перевод Д. А. Жукова. М.: ВУОАП, 1956. 74 с. То же, под загл. «Обыкновенный человек»: М.: ВУОАП, 1966. 76 с.
21. *Нушич, Бранислав*. Скорбящая семья: Комедия в 3 д. / Перевод Н. Л. Кондрашиной. М.: ВУОАП, 1956. 86 с. То же: М.: ВУОАП, 1957. 90 с.
22. *Добричанин, Драгутин*. Три Соловья, д.17 (В коммунальной квартире): Комедия в 3 д. / Перевод Н. А. Цветинович, В. К. Зайцева; Общ. ред. Н. Я. Айзенштока. Л., М.: Искусство, 1957. 78 с.
23. *Нушич, Бранислав*. Господин покойник: Пьеса в 3 д. / Пер. Н. М. Суркова. М.: ВУОАП, 1957. 100 с.
24. *Нушич, Бранислав*. Опечаленная родня: Комедия в 3 д. / Перевод В. К. Зайцева и Н. А. Цветинович; Ред. и послесл. И. Айзенштока. Л., М.: Искусство, 1958. 96 с.
25. *Нушич, Бранислав*. Одноактные комедии и сценки. М.: Искусство, 1959. 76 с.
Содерж.: Квартирная плата / Перевод Д. А. Жукова; Два вора; Насморк / Перевод В. Зеленина; Всё то же; У адвоката / Перевод Д. А. Жукова; Наши дети / Перевод В. Зеленина.
26. *Кочич, Петар*. Барсук перед судом: Рассказы; Пьеса. М.: Гослитиздат, 1960. 340 с.
Из содерж.: Барсук перед судом / Перевод М. Никитина.
27. *Стерия-Попович, Йован*. Комедии / Переводы под ред. И. Айзенштока; Вступ. ст. и примеч. В. Зайцева; Ред. Н. Войцеховская. Л., М.: Искусство, 1960. 444 с.
Содерж.: Враль и подвирало / Перевод Н. Грюнберг-Цветинович, В. Зайцева; Ворона в павлиньих перьях / Перевод Е. Левашова, А. Хватова; Скупец / Перевод М. Л. Бершадской, В. Зайцева; Женидьба и замужество / Перевод Н. Грюнберг-Цветинович, Т. Дмитриевской; Странная болезнь, или Симпатия и антипатия / Перевод М. Л. Бершадской, В. Зайцева; Судьба одного разума / Перевод Н. Грюнберг-Цветинович, Е. Левашова; Патриоты / Перевод Н. Грюнберг-Цветинович, В. Зайцева; Белград прежде и теперь / Перевод И. Арбузовой.
28. *Нушич, Бранислав*. Убитая горем семья: Комедия в 2 д. / Перевод и сцен. ред. Л. Липкиной и И. Маевской. М.: ВУОАП, 1964. 86 с.
29. *Давичо, Оскар*. Неистовый (Бетон и светлячки): Романтическая драма в 3 д. / Перевод и сцен. ред. Д. Жукова. М.: ВУОАП, 1965. 76 с.
30. *Нушич, Бранислав*. Подозрительная личность: Комедия в 1 д. / Перевод В. Зеленина // Маленькие комедии XX века. М.: Искусство, 1965. 180 с.
31. *Джуричич, Бане*. С головы до пят: Драма в 1 д. // Лит. Россия. 1966. 28 янв. С.12. То же: Сценка / Перевод Г. Кофмана // Эстрада. Вып. 3. М., 1966. С.22-25.
32. *Джурович, Ратко*. Козара: Киносценарий / Перевод Г. Шумилова // Зарубежные киносценарии: Сборник. М.: Искусство, 1966. С.125-178.
33. *Нушич, Бранислав*. Обыкновенный человек: Комедия в 3 д. / Перевод Д. Жукова. М.: ВУОАП, 1966. 76 с.

34. *Попович, Александр*. Елена Четкович: Трагедия с пением и стрельбой в 4 к. / Перевод Д. Жукова. М.: ВУОАП, 1967. 58 с.
35. *Лебович, Джордже*. Аллилуйя: Драма в 3 ч. / Перевод Н. М. Вагаповой. М.: ВУОАП, 1968. 104 с.
36. *Манойлович, Душица*. В шестом классе: Пьеса в 1 д. (10 к.) / Перевод Я. Куниной // Молодёжная эстрада: Реперт. сб. № 2. М.: Мол. гвардия, 1968. С.70-79.
37. *Митрович, Мирослав*. Ограбление в полночь: Водевиль в 2 д. / Перевод и стихи В. Константинова, Б. Рацера. М.: ВУОАП, 1968. 58 с.
38. *Нушич, Бранислав*. Избранные сочинения. В 4 тт. / Предисл. М. Джокочича. Белград: Нолит, 1968.
- Т. 3. Народный депутат: Пьеса в 3 д. / Перевод В. Токарева; Подозрительная личность: Комедия в 2 д. / Перевод В. Зеленина; Обыкновенный человек: Комедия в 3 д. / Перевод Д. А. Жукова. XIX, 272 с.
- Т. 4. Госпожа министрша: Комедия в 4 д. / Перевод Е. Берковой; Мистер Доллар: Комедия в 4 д. / Перевод В. Токарева; Опечаленная родня: Комедия в 3 д. / Перевод В. К. Зайцева и Н. А. Цветинович; Д-р / Комедия в 4 д. / Перевод А. Хвостова; Покойник: Комедия в 3 д. с прологом / Перевод Н. М. Суркова. 556 с.
39. *Рабадан, Воймил*. Маленькая фея: Пьеса в 3 к. / Перевод Д. П. Мансфельда; Сцен. ред. Н. В. Гернет // Хоровод кукол: Сб. пьес для театра кукол. Вып. 2. М.: Искусство, 1969. С. 37-56.
40. *Станкович, Борисав*. Коштана: Драма / Перевод Н. Лебедевой // Станкович. Б. Избранное. М.: Худож. лит., 1973.
41. *Джурович, Майо*. Корабль с зелёной бородой: Пьеса для театра кукол в 2 д. / Перевод Е. К. Бесядовской. М.: ВААП, 1975. 36 с.
42. *Нушич, Бранислав*. Дня общини: Избранное. М.: Худож. лит., 1975. 462 с.
- Из содерж.: Протекция: Комедия в 1 д. / Перевод Д. Жукова; Шопенгауэр: Юмореска / Перевод И. Юферева; Муха: Шутка в 1 д.; Всё то же: Шутка в 1 д.; Квартирная плата: Шутка; У адвоката: Сценка / Перевод Д. Жукова.
43. *Вучетич Миленко*. Любица – первое лицо множественного числа: Монодрама в 1 д. / Перевод З. Исаева // О женщинах: Репертуар для тематич. концерта. Вып. 14. М.: Искусство, 1982. С.11-23.
44. *Драматургия Югослави* / Послесл. Н. М. Вагаповой. М.: Искусство, 1982. 648 с.
- Из содерж.: Александр Попович. Карьера портного Боры: Сценические характеры в 4 д. / Перевод Н. Гиренко; Мирослав Янчич. Король Боснии: Драма в 2 д. с эпилогом / Перевод Н. Лебедевой; Джордже Лебович. Аллилуйя: Драма в 3 ч., 24 эпизода / Перевод Н. М. Вагаповой; Миленко Вучетич. Любица – первое лицо множественного числа: Монодрама в 1 д. / Перевод З. Исаевой.
45. *Нушич, Бранислав*. ОБЭЖ (Общество белградских эмансипированных женщин): Комедия в 2 д. / Перевод и сцен. ред. А. Арканова; Ред. Т. Андроникашвили. М.: ВААП-Информ, 1982. 82 с.
46. *Павелкич, Раде*. Сверчок и муравьи: Пьеса в 2 ак. / Перевод Т. Вирты. М.: ВААП-Информ, 1982, 38 с.
47. *Ковачевич, Душан*. Сборный пункт: Пьеса в 2 ч. / Перевод Н. М. Вагаповой. М.: ВААП-информ, 1984. 94 с. То же: Театр. 1984. № 5. С.165-190.
48. *Голова сахара*: Сербская классическая сатира и юмор / Сост., примеч. Ю. Брагина. М.: Худож. лит., 1985. 000 с.
- Из содерж.: П. Кочич. Барсук перед судом. / Перевод В. Токарева.
49. *Божович, Зоран*. Свадебный марш: Комедия в 3 д. / Перевод Л. Чернейко // Театр. 1987. № 9. С. 30-52.
50. *Павелкич, Раде*. Пятна на солнце: Несколько сцен из городской жизни: Драма в 2 ак. / Перевод и сцен. ред. Т. Вирты; Текст песен Т. Вирты. М.:

- ВААП-Информ, 1987, 60 с.
51. *Нушич, Бранислав*. Избранное в 3 тт. / Сост., предисл., примеч. Д. А. Жукова. М.: Худож. лит., 1988.
- Т. 2. [Проза и драматургия] / Ред. О. Д. Кутасова, Т. Кустова. 544 с.
Из содерж.: Шопенгауэр: Юмореска; Муха: Шутка в 1 д.; Квартирная плата: Шутка; У адвоката: Сценка / Перевод Д. А. Жукова.
- Т. 3. [Драматургия] / Послесл. Д. А. Жукова; Ред. Т. Кустова. 592 с.
Содерж.: Народный депутат: Комедия / Перевод В. Токарева; Протекция: Комедия / Перевод Д. А. Жукова; Кнез Семберийский: Трагедия / Перевод И. Юферева; Обыкновенный человек: Комедия / Перевод Д. А. Жукова; Так надо было: Драма / Перевод И. Макаровской; Хаджи Лоя: Слово, сказанное ввремя: Трагедия / Перевод И. Юферева; Госпожа министерша: Комедия / Перевод Т. Вирты; Д-р: Комедия / Перевод А. Хватова.
52. *Илич, Миодраг*. Соседи: Театральная комедия из народной жизни с песнями и собачьим лаем в 2 д. / Перевод Т. Вирты. М.: ВААП, 1989. 94 с.
53. *Марьянович П.* Роман о Лондоне: Инсценировка в 2 ч. романа Милоша Црнянского / Перевод Н. М. Вагаповой. М.: ВААП-Информ, 1989. 78 с.
54. *Томич, Драган*. Девушки: Пьеса в 2 д. / Перевод Н. М. Вагаповой. М.: ВААП-Информ, 1989. 78 с. То же // Совр. драматургия. 1990. № 1. С.81-105.
55. *Ковачевич, Душан*. Балканский шпион: Пьеса в 2 д. / Перевод Н. А. Гиренко. М.: ВААП, 1990. 94 с.
56. *Симович, Любомир*. Бродячая группа Шопаловича: Пьеса в 2 ч. / Перевод Т. Вирты // Театр. 1991. № 10. С.145-159.
57. *Ковачевич, Душан*. Профи: Грустная комедия / Перевод Е. Новиковой // Суфлёр. 1995. № 4. С.209-237.
58. *Челебич, Гойко*. Заложники: Пьеса в 1 д. с эпилогом / Перевод Н. М. Вагаповой // Совр. драматургия. 1996. № 2. С.131-153.
59. *Павич, Милорад*. Стеклоулитка: Метароман; Вечность и ещё один день: Пьеса / Перевод Н. М. Вагаповой; Отв. ред. М. Стукалина. СПб.: Амфора, 2000.
60. *Павич, Милорад*. Кровать для троих: Пьесы; Рассказы / Ред. Г. Соловьёва. СПб.: Азбука, 2003. 288 с.
Из содерж.: Кровать для троих, краткая история человечества: Интерактивный показ одежды с пением и стрельбой; Стеклоулитка: Спектакль в двух первых действиях / Перевод Л. Савельевой; Вечность и еще один день: Меню для театрального ужина / Перевод Н. М. Вагаповой.
61. *Караджич, Радован*. Ситуация: Лёгкая смешная пьеса / Перевод А. Базилевского // Сербско-русский круг. 2010/2011. М.: Вахазар; Београд: ИГАМ, 2010. С.168-201.
62. *Црнчевич, Бранислав*. Трёхкомнатная одиночка: [Пьеса в 6 к.] Перевод А. Базилевского // Сербско-русский круг. 2011/2012. М.: Вахазар; Београд: ИГАМ, 2011. С.209-265.
63. *Ковачевич, Душан*. Радован Третий: Скорбная комедия об измене самому себе [в 2 д. 4 к.] Перевод А. Базилевского // Сербско-русский круг. 2012/2013. М.: Вахазар; Београд: ИГАМ, 2012. С.150-189.

См. также аннотации пьес серб. авторов // Современная зарубежная драматургия: Реферативный сб. М.: ВГБИЛ, 1975-1989.

Из содерж.: Указатели проаннотированных пьес авторов Югославии: 1981. №6 (1975-1981); 1986. №6 (1982-1986); 1987. №6; 1988. №6; 1989. №6.

Составил А. Б

*Песницима-преводиоцима. Шaljите у редакцију алманаха ваше преводе
песама словенских аутора (не више од десет текстова с оригиналом).*

Можда ћемо бити потребни – ми вама, а ви нама.

Ел. пошта: srb-rus-krug@narod.ru

*Вниманију поетов-преводчилов. Присылайте в редакцију алманаха ваши
переводы стихов славянских авторов (не более десяти текстов с оригиналом).*

Возможно, мы окажемся нужны вам, а вы – нам.

Эл. почта: srb-rus-krug@narod.ru

Макар и ријетке побједe добра оправдавају његове пречесте поразе. И остављају наду, која је сигурно илузија, да ће добро једном коначно тријумфовати. Неће и не треба! Јер, кад би постојало само добро или само зло, не би било одређења, не би било релације, и људски поступци би били или безнадно разорни, или безнадно досадни. Рјешења нема, јер живот траје.

Меша Селимовић

Даже редкие победы добра оправдывают его слишком частые поражения. И вселяют надежду, конечно, иллюзорную, что когда-нибудь, в конце концов, добро одержит верх. Не одержит – и не надо! Если б существовало только добро или только зло, не было бы выбора, не было бы связи, и человеческие поступки были бы или безнадежно разрушительны, или безнадежно скучны. Решения нет, ибо жизнь продолжается.

Меша Селимович

КРУГ НАШИХ ПРЕТПЛАТНИКА

Алексей Арсеньев, Нови Сад
 Ольга Аспинова, Салаур
 Мирјана Булатовић, Београд
 Сергей Вавилов, Жуковский
 Дмитрий Виноградов, Хабаровск
 Евгений Витковский, Москва
 Михаил Власихин, Москва
 Елена Волкова, Быково
 Ольга Гарбуз, Москва
 Юрий Гирин, Грозный
 Михаил Грозовский, Москва
 Елена Громова, Москва
 Елена Гуськова, Москва
 Николай Дербуков, Екатеринбург
 Михаил Диев, Зоравица
 Драган и Светлана Драговићи, Москва
 Драган Драгојловић, Београд
 Бојан Ђукановић, Киченер
 Добрица Ерић, Доња Црнућа
 Нина Ефимович, Москва
 Эльжбета Жак, Краков
 Людмила Жданович, Минск
 Ирина Жекова, Москва
 Светлана Жук, Москва
 Небојша Пваитанин, Градишка
 Наталья Пвкина, Москва
 Оливера Пкодиновић, Москва
 Владимир Јагличић, Крагујевац
 Милош Јанковић, Београд
 Марина Карасёва, Москва
 Радован Карајић, Швевнинген (Хаг)
 Евгений Капустин, С.-Петербург
 Владимир Кляус, Москва
 Олег Колков, Москва
 Александра Копанёва, С.-Петербург
 Зоран Костић, Бања Лука
 Андрей Кофман, Москва
 Бранко Коцкица, Београд
 Сергей Куняев, Москва
 Елена Лазарева, Москва
 Виктор Лазић, Београд
 Юрий Лоциц, Москва
 Мария Мелькова, Москва
 Азубица Милетић, Београд
 Срђан Милићевић, Београд
 Давор Миличевић, Милтон
 Виктория Мочалова, Москва
 Иван Мукушок, Минск
 Мария Надъярных, Москва
 Сергей Небольсин, Москва

КРУГ НАШИХ ПОДПИСЧИКОВ

Константин Никифоров, Москва
 Александр Нефёдов, С.-Петербург
 Срђан Николић, Београд
 Алексей Новик, Москва
 Мошо Одаловић, Старо Грацко
 Александр Окмолковский, Новочеркасск
 Миодраг Павловић, Београд
 Рајко Петров Ного, Београд
 Милован Пецељ, Београд
 Александр Пивинский, Королёв
 Екатерина Польгуева, Москва
 Екатерина Полянская, С.-Петербург
 Ирина Попова, Камешково
 Милош Раичковић, Београд
 Азубмир Рајић, Торонто
 Эдвард Редлинский, Варшава
 Юрий Романенков, Вильнюс
 Раиса Романова, Москва
 Азубивоје Ризумовић, Београд
 Томислав Секуловић, Ниш
 Евгений Селивёрстов, Пиютино
 Анастасия Семёнова, Москва
 Леонид Симоновић, Никшић
 Ђорђе Сладоје, Врбас
 Юрий Смирнов, Москва
 Александр Спиридонов, Москва
 Јоле Станишић, Даниловград
 Марина Стасенко, Москва
 Бранко Стевановић, Београд
 Татјана Стојановић, Москва
 Михаил Субботин, Екатеринбург
 Вячеслав Тетёкин, Москва
 Ирина Толкачёва, Солнцево
 Владимир Толстой, Ясная Поляна
 Ђорђе Тохаљ, Азубиње
 Анна Травкина, Москва
 Миломир Требешанин, Београд
 Юлия Фадеева, Медведково
 Андрей Фефелов, Москва
 Александр Хабургаев, Суздаль
 Эугениуш Чаплевич, Варшава
 Ирина Чивилихина, Москва
 Александр Цуркан, Москва
 Алла Шапапова, Москва
 Елена Шевченко, Тверь
 Андрей Шемякин, Москва
 Марина Шутова, Кемерово
 Сергей Щеглов, Красноярск
 Евгений Юшин, Москва
 Михаил Ямбаев, Москва

Издаваштво »ВАХАЗАР« (Москва)

<http://www.wahazar.ru>

СРПСКО-РУСКИ КРУГ

литературно-художественный альманах

СЕРБСКО-РУССКИЙ КРУГ

књижевно-уметнички алманах

2010/2011

ИЗ СРПСКОГ ЕПА

ПОЕЗИЈА Фёдора Тютчева, Јована Јовановића Змаја,
Алексе Шантића, Матије Бећковића, Душана Радовића,

Валерија Латынина, на Дафинка Станева

ПРОЗА Иве Андрића ДРАМА Радована Караџића

ОЧЕРКИ Предрага Пипера, Љубинка Раденковића

2011/2012

РУССКИЕ БЫЛИНЫ

ПОЕЗИЈА Александра Блока, Владислава Петковића Диса,

Максима Багдановича, Драгана Лукића, Андреја Голова

ПРОЗА Радоја Домановића ДРАМА Бранислава Црнчевића

ОЧЕРК Радмила Маројевића

Издавачка кућа »ИГАМ« (Београд)

<http://www.igam.co.rs>

КЊИГА РАДОСТИ

СЕРБСКАЈА ПОЕЗИЈА - ДЕТАМ И О ДЕТАХ

КНИГА РАДОСТИ

СРПСКО ПЕСНИШТВО - ДЕЦИ И О ДЕЦИ

»ВАХАЗАР« (Москва) «ИСТОЧНИК» (Торонто) «Просвета» (Београд)

Издательство »ВАХАЗАР« (Москва)

АНТОЛОГИЈА СА КОМЕНТАРИМА

СРПСКИ ПЕСНИЦИ XX ВЕКА

СРБСКИЕ ПОЭТЫ XX ВЕКА

КОММЕНТИРОВАННАЯ АНТОЛОГИЯ

Издательство «ЭТЕРНА» (Москва)

<http://www.eterna-izdat.ru>

БИБЛИОТЕКА «СРПСКО-РУСКИ КРУГ»
БИБЛИОТЕКА «СЕРБСКО-РУССКИЙ КРУГ»

МАТИЈА БЕЋКОВИЋ / МАТИЯ БЕЧКОВИЧ
ВЕРА ПАВЛАДОЉСКА / ВЕРА ПАВЛОДОЛЬСКАЯ
МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ / МИОДРАГ ПАВЛОВИЧ
ИСТОК ПЕСНИ / ПОЧЕТАК ПЕСМЕ

МИРО ВУКСАНОВИЋ / МИРО ВУКСАНОВИЧ
ЗМЕЈА И ВОЛК / ЗМИЈА И ВУК

srb-rus-krug@narod.ru

Издательство «Гаракс» (Москва – Белград)

Издательство »ВАХАЗАР« (Москва)
КОЛЛЕКЦИЯ СЕРБСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

АНТОЛОГИЯ СЕРБСКОЙ ПОЭЗИИ *
АНТОЛОГИЯ СЕРБСКОЙ ПОЭЗИИ **
АНТОЛОГИЯ СЕРБСКОЙ ПОЭЗИИ ***

Избранные стихотворения
крупнейших сербских поэтов XX века
и другие книги

(8-495) 472 68 81 wahazar@rambler.ru
<http://www.wahazar.ru>

На языке оригинала | На изворном језику:

АНТОЛОГИЈА СРПСКОГ ПЕСНИШТВА *
АНТОЛОГИЈА СРПСКОГ ПЕСНИШТВА **
АНТОЛОГИЈА СРПСКОГ ПЕСНИШТВА ***

Изабране песме
највећих српских песника XX века

Издавачка установа «ИСТОЧНИК» (Београд, Торонто)

Продаја: Српска Патријаршија, Београд, ул. Краља Петра 5
011 30 25 118 izdavackifond@spc.rs
Српска књижевна задруга, Београд, Краља Милана 19
011 32 31 593 skz@beotel.rs

Издательство »ВАХАЗАР« (Москва)

СРПСКО-РУСКА ПОЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Радован Караџић | Радован Караджич
ВСЕОСЕНЬ · СВЕЈЕСЕН

Витомир Николић | Витомир Николич
РЕКВИЕМ ДЛЯ СКИТАЛЬЦА · РЕКВИЈЕМ ЗА СКИТАЧА

Бранислав Црнчевић | Бранислав Црнчевич
ОБЕТОВАННЫЙ СВЕТ · ОБЕЋАНИ СВЕТ

Ђорђо Сладоје | Џорџо Сладое
ПРИВЫКАНИЕ · ПРИВИКАВАЊЕ
К БУДУЩЕМУ НА БУДУЋНОСТ

Благоје Баковић | Благое Бакович
ПО ЛЁГКОЙ ЛАЗУРИ · НИЗ ЛАКУ ПЛАВЕТ

Рајко Петров Ного | Райко Петров-Ного
ТАЙНЫЕ ЗНАКИ · ТАЈНИ ЗНАЦИ

Љубица Милетић | Любица Милетич
ГОЛОС НЕПОСТИЖИМЫЙ · ЗАУМНИ ГЛАС

Стеван Раичковић | Стеван Раичкович
ДВЕРИ В НОЧЬ ОТВОРИ · ОТВОРИ У НОЋ ВРАТА

Мирјана Булатовић | Мирьяна Булатович
СКРЕПЫ · СПОНЕ

СЕРБСКО-РУССКАЯ ПОЭТИЧЕСКАЯ БИБЛИОТЕКА

Издавачка кућа »ИГАМ« (Београд)

<http://www.igam.co.rs>

СРПСКО-РУСКИ КРУГ

књижевно-уметнички алманах

СЕРБСКО-РУССКИЙ КРУГ

литературно-художественный альманах

2012/2013

srb-rus-krug@narod.ru

Тираж 600 экз.